

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

ગુજરાત ઉચ્ચ ન્યાયાલય, અમદાવાદ સમક્ષ

આર/સ્પેશયલ સિવિલ એપ્લીકેશન નં. ૧૪૨૦૬/૨૦૧૮

સાથે

આર/સ્પેશયલ સિવિલ એપ્લીકેશન નં. ૧૩૪૦૫/૨૦૧૮

સાથે

આર/સ્પેશયલ સિવિલ એપ્લીકેશન નં. ૧૩૪૦૭/૨૦૧૮

સાથે

આર/સ્પેશયલ સિવિલ એપ્લીકેશન નં. ૧૪૨૦૭/૨૦૧૮

સાથે

આર/સ્પેશયલ સિવિલ એપ્લીકેશન નં. ૧૫૮૧૬/૨૦૧૮

સાથે

આર/સ્પેશયલ સિવિલ એપ્લીકેશન નં. ૧૫૮૧૭/૨૦૧૮

સાથે

આર/સ્પેશયલ સિવિલ એપ્લીકેશન નં. ૨૦૧૮૬/૨૦૧૮

મંજૂરી અને હસ્તાક્ષર માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એ.સી. રાવ

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના રિપોર્ટ્સને ચુકાદો જોવા માટે પરવાનગી આપવામાં આવી શકે?	હા
૨	રિપોર્ટરને સંદર્ભ માટે મોકલવાનું કે નહીં ?	હા
૩	શું માનનીય ન્યાયમૂર્તિ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવાની ઇચ્છા ધરાવે છે?	ના
૪	શું આ મામલામાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન સંબંધે અથવા તેના હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ સંબંધે કાયદાનો કોઈ મહત્વનો પ્રશ્ન સંકળાયેલો છે?	ના

=====

રિલાયન્સ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિ. અને ૧ અન્ય(ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને ૨ અન્ય(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧,૨ તરફથી શ્રી એસ.એન. સોપારકર, વરિષ્ઠ વકીલ,
સાથે શ્રી ઉચિત એન. શેઠ(૭૩૩૬)

શ્રી કમલ ત્રિવેદી, એડવોકેટ જનરલ સાથે શ્રી વિનય વિશેન, એ.જી.પી.(૧)
પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૧,૨,૩ માટે

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી.પારડીવાલા

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એ.સી. રાવ

તારીખ : ૧૬/૦૪/૨૦૨૦

કોમન સી.એ.વી. જજમેન્ટ

(દ્વારા : માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી.પારડીવાલા)

૧. કારણ કે ઉપરશીર્ષિત તમામ રિટ અરજીઓમાં ઉઠાવવામાં આવેલ મુદ્દાઓ એકસરખા છે, તેથી તે તમામની સુનાવણી સમકક્ષ રીતે કરવામાં આવી હતી અને આ સામાન્ય ચુકાદા અને આદેશ દ્વારા તેમનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

૨. સુવિધા ખાતર, વર્ષ ૨૦૧૮ ની સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૪૨૦૬ ને મુખ્ય મામલા તરીકે ગણવામાં આવે છે.

૩. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની આ રિટ અરજી દ્વારા, રિટ અરજદાર, જે પેટ્રોકેમિકલ્સના ઉત્પાદન અને વેચાણના વ્યવસાયમાં સંકળાયેલ એક જાહેર મર્યાદિત કંપની છે, એ નીચે મુજબની રાહતો માટે પ્રાર્થના કરી છે;

“(એ) આ માનનીય અદાલત ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચીની ચાદી ૨ ની પ્રવેશ ૫૪ હેઠળ ગુજરાત રાજ્યની વિધાનસભા બહાર અને હુકુમત બહારની હોવાનું જાહેર કરીને, વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ ને રદ કરવા માટે રિટ જારી કરવા કૃપા કરે;

(બી) ઉપરોક્તને અસ્પર્શ રાખીને અને વૈકલ્પિક રીતે, આ માનનીય અદાલત કૃપા કરીને એવી રિટ બહાર પાડે કે જેના દ્વારા વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એને સ્પષ્ટપણે મનસ્વી, જમી સ્વરૂપની અને તેથી ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરતી હોવાનું જાહેર કરીને રદ કરવામાં આવે;

(સી) ઉપરોક્તને અશ્વન્ન રાખીને અને વિકલ્પરૂપે, આ માનનીય અદાલત કૃપા કરીને એવો રિટ જારી કરે કે જેમાં વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ, જેટલી હદ સુધી તેને ૧.૪.૨૦૦૬ થી પાછલી અસરથી અમલમાં મૂકવામાં આવી છે, તેને સ્પષ્ટપણે મનસ્વી, જમીમૂલક અને તેથી ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરતી હોવાનું જાહેર કરીને રદ કરવામાં આવે;

(ડી) આ માનનીય અદાલત કૃપા કરીને મેન્ડેમસનો રિટ અથવા મેન્ડેમસ સ્વરૂપનો રિટ અથવા અન્ય કોઈ યોગ્ય રિટ અથવા આદેશ

બહાર પાડી, તા. ૧.૯.૨૦૧૮ની વિવાદિત નોટિસો (પરિશિષ્ટ બી અને સી તરીકે જોડાયેલ) રદ કરે તેવી વિનંતી છે.

(ઈ) આ માનનીય અદાલત કૃપા કરીને એવું ઠરાવ કરે કે માનનીય પ્રતિવાદી નં. ૩ દ્વારા જારી કરવામાં આવેલી વિવાદિત નોટિસો સંપૂર્ણપણે અધિકારક્ષેત્ર વિહોણી, દોષપૂર્ણ અને ગેરકાનૂની છે;

(એફ) આ અરજીની નોટિસ, પ્રવેશ અને અંતિમ સુનાવણી બાકી રહેલા દરમિયાન, આ માનનીય અદાલત આથી પ્રસન્ન થાય કે આંકિત પરિશિષ્ટ બી અને સી સાથે જોડાયેલી વાંધાજનક નોટિસોના અનુસંધાને આગળની કાર્યવાહી કરવાની બાબતમાં વિદ્વાન પ્રતિવાદીઓને પ્રતિબંધિત કરે;

(જી) પ્રાર્થના એફ મુજબ એકતરફી અંતરિમ રાહત કૃપા કરીને મંજૂર કરવામાં આવે ”

૨. આ રીતે, તમામ રિટ અરજીઓમાં પડકારનો વિષય ગુજરાત મૂલ્યવર્ધિત કર અધિનિયમ, ૨૦૦૩ ની કલમ ૮જએ (સંક્ષેપમાં “જીવેટ અધિનિયમ”) ની બંધારણીય માન્યતા છે. બંધારણીય માન્યતા સામેનો પડકાર મુખ્યત્વે એ આધારે છે કે જીવેટ અધિનિયમની કલમ ૮જએ ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની ચાદી ૨ ની પ્રવેશ પઞ્ચ હેઠળ રાજ્યની વિધાનસભા બહારની તથા અતિરેક સત્તાનો ઉપયોગ કરતી જોગવાઈ છે. માન્યતા સામેનો પડકાર આ આધારે પણ છે કે જીવેટ અધિનિયમની કલમ ૮જએ મનસ્વી, અયોગ્ય અને તેથી ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ નો ભંગ કરતી છે.

૩. આ વાદવિવાદ ઊભો થવા પામ્યો તે હકીકતોનો સાર નીચે મુજબ રજૂ કરી શકાય;

૩.૧ અમદાવાદ, કોર્પોરેટ-૧ ના વાણિજ્ય કરના ઉપ આયુક્તશ્રીએ જીવીએટી અધિનિયમની કલમ ૧૧(૩)(બી)(૨) અને ૧૧(૩)(બી)(૩) ની જોગવાઈઓ હેઠળ પ્રત્યેકમાં ૪% એમ કુલ ૮% ની હદ સુધી ઇનપુટ કર જમા રકમને પરત ફેરવીને, રિટ અરજદાર કંપની વિરુદ્ધ નાણાકીય વર્ષ ૨૦૦૬-૦૭ માટે તા. ૨૩.૧૨.૨૦૦૮નો મૂલ્યાંકન આદેશ પસાર કર્યો હતો.

૩.૨ વડોદરાના સંયુક્ત કમિશનર (અપીલો), પ્રથમ અપીલીય સત્તાધિકારી તરીકે, દ્વારા તારીખ ૩૦.૧૨.૨૦૧૦ ના આદેશથી, અરજદાર કંપનીએ વેટ અધિનિયમની કલમ ૭૩ હેઠળ દાખલ કરેલી પ્રથમ અપીલ ફગાવી દેવામાં આવી હતી અને ઉપરોક્ત તારીખ ૨૩.૧૨.૨૦૦૮ ના આદેશની પુષ્ટિ કરવામાં આવી હતી.

૩.૩ તા. ૨૬.૦૪.૨૦૧૨ના રોજ, ગુજરાત વેટ ટ્રિબ્યુનલએ અરજદાર કંપનીની દ્વિતીય અપીલ મંજૂર કરતાં આદેશ કર્યો હતો અને ઉપરોક્ત વેચાણકર સત્તાધિકારીઓના બંને આદેશો રદ કરતાં, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, એવું ઠરાવ્યું હતું કે પ્રથમ અપીલીય સત્તાધિકારીએ શાખા હસ્તાંતરણ અને કન્સાઈનમેન્ટ સમાયોજન અંગેના મૂલ્યાંકન આદેશને ચથાવત્ રાખવામાં ભૂલ કરી હતી, જેમાં વેટ અધિનિયમની કલમ ૧૧(૩)(બી)ની જોગવાઈઓ (૨) તેમજ (૩) બંને લાગુ કરતાં, માન્ય ઇનપુટ કર જમા રકમમાં બે વખત ઘટાડો કરવામાં આવ્યો હતો, જેના પરિણામે ફર્નેસ ઓઈલ, પ્રાકૃતિક ગેસ અને લાઈટ ડીઝલ ઓઈલની ખરીદી માટે ઇનપુટ કર જમા રકમમાં ૮% જેટલો ઘટાડો થયો હતો, કારણ કે વેટ અધિનિયમની કલમ ૧૧(૩)(બી)ની ઉપજોગવાઈ (૩) શાખા હસ્તાંતરણ વ્યવહારોના કન્સાઈનમેન્ટ પર લાગુ પડતી નથી.

૩.૪ આ અદાલતે, તેના તા. ૧૮.૧.૨૦૧૩ ના ૨૦૧૩ એસ.સી.સી. ઓનલાઈન ગુજ. ૮૭૮૮ માં અહેવાલિત ચુકાદા દ્વારા, ઉપરોક્ત વેટ

ટ્રિબ્યુનલના આદેશ વિરુદ્ધ રાજ્ય સરકાર દ્વારા દાખલ અપીલ ફગાવી હતી, અને અન્ય બાબતો ઉપરાંત એવું ઠરાવ્યું હતું કે કલમ ૧૧(૩)(બી) હેઠળ ઇનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટમાં ઘટાડો કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં ૪% થી વધુ નહીં હોય, કારણ કે કલમ ૧૧(૩)(બી) હેઠળ કર ક્રેડિટ મેળવવા અંગે નિર્ધારિત મર્યાદા માત્ર એક જ વખત લાગુ પડી શકે, ભલે ખરીદવામાં આવેલી નિશ્ચિત વસ્તુ વેટ અધિનિયમની કલમ ૧૧(૩)(બી) ની એકથી વધુ ઉપકલમોમાં આવતી હોય કે નહીં.

૩.૫ તા. ૩૦.૦૩.૨૦૧૩ના રોજ, અરજદાર કંપનીના મામલામાં નાણાકીય વર્ષ ૨૦૦૮-૦૯ માટે અમદાવાદના વ્યાવસાયિક કરના ઉપઆયુક્ત દ્વારા આકલન આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો, જેમાં ઉક્ત અવધિ માટે આકલન કાર્યવાહી બે ભિન્ન મુદ્દાઓના સંબંધમાં નીચે મુજબ નક્કી કરવામાં આવી;

(૧) આ અદાલત દ્વારા અરજીકર્તા કંપનીના કેસમાં કાચા માલ તરીકે વપરાતી પ્રાકૃતિક ગેસ પર ઇનપુટ કરજ જાવકની કપાત અંગે આપવામાં આવેલા તા. ૧૮.૦૧.૨૦૧૩ ના ઉપરોક્ત ચુકાદા અનુસાર, સક્ષમ સત્તાધિકારીએ અધિનિયમની કલમ ૧૧(૩)(બી) ની જોગવાઈઓ હેઠળ અરજીકર્તા કંપનીની આઈ.ટી.સી.માં ૮% ના બદલે ૪% ના દરે કપાત કરી હતી.

(૨) વેલસ્પન ગુજરાત સ્ટાહી રોહરેન લિ.ના કેસમાં ગુજરાત વેટ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા તા. ૩૦.૦૪.૨૦૧૦ના આપવામાં આવેલ નિર્ણય મુજબ, ગુજરાત વેચાણવેરા અધિનિયમ, ૧૯૬૯ ની કલમ ૪૯(૨)ની જોગવાઈઓ હેઠળ વેચાણવેરા પ્રોત્સાહન મર્યાદાનો લાભ મેળવવાનો વિચાર કરતાં, દેશની બહાર નિકાસ કરાયેલ કરપાત્ર માલના ઉત્પાદન માટે ઉપયોગમાં લેવાયેલા માલની ખરીદી પર આસેસી દ્વારા ચૂકવાયેલ કરનો સમાવેશ કરવામાં આવવાનો ન હતો. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ટ્રિબ્યુનલના મત અનુસાર,

આસેસી દ્વારા ચૂકવાયેલ ઉક્ત કરના કારણે ઉક્ત પ્રોત્સાહન મર્યાદામાં કાપ મૂકી શકાતો નથી.

૩.૬ વેલસ્પન ગુજરાત સ્ટાહી રોહરેન લિ. ના કેસમાં ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા તા. ૩૦.૦૪.૨૦૧૦ના આપવામાં આવેલ ઉપરોક્ત નિર્ણય વિરુદ્ધ રાજ્ય દ્વારા દાખલ કરાયેલ અપીલમાં, આ અદાલતે પોતાના તા. ૦૪.૦૪.૨૦૧૪ના ચુકાદા દ્વારા ટ્રિબ્યુનલના નિષ્કર્ષો અને તારણોને રદબાતલ કર્યા હતા અને, અન્ય બાબતો સાથે, એવું ઠરાવ્યું હતું કે વેચાણ કર પ્રોત્સાહન મર્યાદાનો લાભ લેવાનો પ્રશ્ન વિચારતી વખતે, દેશમાં બહાર નિકાસ કરાયેલ કરપાત્ર માલના ઉત્પાદન માટે વપરાયેલ માલની ખરીદી પર ચૂકવેલ કરને ધ્યાનમાં લેવું આવશ્યક છે.

૩.૭ ઉપરોક્ત સર્વોચ્ચ અદાલતના વેલસ્પન ગુજરાત (પૂર્વોક્ત) ના કેસમાં આપવામાં આવેલ તા. ૦૪.૦૪.૨૦૧૪ના ચુકાદાને ધ્યાનમાં રાખીને, વેટ અધિનિયમની કલમ ૭૫ હેઠળ વેપાર કરના વધારાના કમિશનરે અરજદારોને તા. ૧૦.૦૩.૨૦૧૮નો પુનરીક્ષણ નોટિસ જારી કરી, જેથી તેઓ કારણ દર્શાવે કે ઉપર ઉલ્લેખિત આકારણી આદેશ તા. ૩૦.૦૩.૨૦૧૩, નં. નં. ૫ પર, વેલસ્પન ગુજરાત (પૂર્વોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતના ઉપરોક્ત ચુકાદાને અમલમાં મૂકવા માટે સુધારવામાં કેમ ન આવે અને તે દ્વારા, દેશની બહાર નિકાસ કરાયેલા કરપાત્ર માલના ઉત્પાદન માટે વપરાયેલ માલની ખરીદી પર ચૂકવેલ કરને ધ્યાનમાં લઈને, વેચાણકર પ્રોત્સાહન મર્યાદામાં ઘટાડો કરવામાં કેમ ન આવે.

૩.૮ બંધારણ (એકસો પહેલો સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૬ની જોગવાઈઓ ઘડવામાં આવી, જે ૦૧.૦૭.૨૦૧૭થી અમલમાં આવી.

૩.૯ તા. ૨૦.૦૯.૨૦૧૬ના રોજ, દેશમાં બહાર નિકાસ કરવામાં આવેલા કરપાત્ર માલના ઉત્પાદન માટે વપરાયેલ કરપાત્ર માલની ખરીદી પર

ચૂકવવામાં આવેલ કરને ધ્યાનમાં લેતાં, વ્યાવસાયિક કરના વધારાના કમિશનરે અરજદાર કંપનીના મામલે એક આદેશ પસાર કર્યો અને વેચાણકર પ્રોત્સાહન ઘટાડ્યું.

૩.૧૦ તા. ૦૧.૦૭.૨૦૧૭ ના રોજ, એટલે કે, ગુજરાત માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭ અને કેન્દ્રીય માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭ અમલમાં આવ્યા, જેથી રાજ્યની અંદરના માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના તમામ પુરવઠા પર કર લાદી શકાય.

૩.૧૧ ઉપરોક્ત બંધારણ (૧૦૧મો સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૬ના સંદર્ભે, ગુજરાત મૂલ્યવર્ધિત કર અધિનિયમ, ૨૦૦૩માં ગુજરાત મૂલ્યવર્ધિત કર (સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ના બળે તેની ઘણી જોગવાઈઓના પ્રત્યારોપણ અને કાઢી નાખવાની રીતથી મહત્વપૂર્ણ સુધારા કરવામાં આવ્યા, જે ૦૧.૦૭.૨૦૧૭થી અમલમાં આવ્યો.

૩.૧૨ આ દરમિયાન, રાજ્ય દ્વારા દાખલ કરાયેલ અપીલમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે તા. ૨૨.૦૮.૨૦૧૭ના આદેશ દ્વારા, અન્યોમાં પણ એવું ઠરાવતાં કે વેટ અધિનિયમની કલમ ૧૧(૩)(બી) ની ઉપકલમો (૨) અને (૩) હેઠળ ઇનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટમાં કુલ ૮% ની હદ સુધી બે વખત ઘટાડો કરવો આવશ્યક છે, પરંતુ એવો ઘટાડો દાવો કરાયેલ ઇનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટની રકમથી વધુ ન થવો જોઈએ, આ અદાલતના ઉપરોક્ત તા. ૧૮.૦૧.૨૦૧૩ના ચુકાદાને રદ કર્યો હતો. સર્વોચ્ચ અદાલતનો ઉક્ત ચુકાદો (૨૦૧૭) ૧૬ એસ.સી.સી. ૨૮ માં અહેવાલિત થયો હતો.

૩.૧૩. સર્વોચ્ચ અદાલતના ઉપરોક્ત ચુકાદાને ધ્યાનમાં રાખીને, કોમર્શિયલ ટેક્સના એડિશનલ કમિશનરે, સર્વોચ્ચ અદાલતના તા. ૨૨.૦૮.૨૦૧૭ના ચુકાદાના પ્રકાશમાં, વેટ અધિનિયમની કલમ ૧૧(૩)(બી)(૨) અને ૧૧(૩)(બી)(૩)ની જોગવાઈઓ હેઠળ ઇનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટને ૮%ની હદ

સુધી ઘટાડવા માટે, અધિનિયમની કલમ ૭૫ હેઠળ ફોર્મ ૫૦૩માં તા. ૦૩/૦૬.૧૧.૨૦૧૭ની પુનરાવર્તન નોટિસ જારી કરી, જેથી તા. ૩૦.૦૩.૨૦૧૩ના આદેશ દ્વારા કરવામાં આવેલ નાણાકીય વર્ષ ૨૦૦૮-૦૯ના મૂલ્યાંકન આદેશમાં (ઉપર ક્રમ સં. ૫) સુધારો કરવામાં આવે.

૩.૧૪ તા. ૧૬.૦૩.૨૦૧૮ના આદેશ દ્વારા, આ અદાલતે અરજદાર દ્વારા દાખલ કરાયેલ સ્પેશયલ સિવિલ એપ્લીકેશન નં. ૨૨૨૮૩ ઓફ ૨૦૧૮ મંજૂર કરતાં, વેટ અધિનિયમની કલમ ૭૫ હેઠળ વિભાગ દ્વારા જારી કરાયેલ ઉપરોક્ત પુનર્વિચાર નોટિસને, તે વેટ અધિનિયમની કલમ ૭૫ હેઠળ નિર્ધારિત મર્યાદા અવધિથી પર હોવાથી ટકી શકતી નથી, તે આધાર પર રદ કરી હતી.

૩.૧૫ વર્ષ ૨૦૧૮ ના મૂલ્યવર્ધિત કર સુધારા અધિનિયમના બળે, મૂલ્યવર્ધિત કર અધિનિયમમાં કલમ ૮૪એનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો, જે ૦૧.૦૪.૨૦૦૬ થી પૂર્વલક્ષી અસરથી અમલમાં આવે તે રીતે, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, મૂલ્યવર્ધિત કર અધિનિયમની કલમ ૭૫માં ઉલ્લેખિત મર્યાદાકાળની ગણતરી કરતી વખતે, અપીલીય ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણયની તારીખથી લઈને વડી અદાલત તેમજ સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયની તારીખ સુધી પસાર થયેલ સમયને બાકાત રાખવાની જોગવાઈ કરે છે. હાલના કેસમાં, આ અદાલતના મહેસૂલ વિભાગ વિરુદ્ધ અપાયેલ તા. ૧૮.૦૧.૨૦૧૩ના નિર્ણયની તારીખથી શરૂ થતો અને સર્વોચ્ચ અદાલતના મહેસૂલ વિભાગના પક્ષમાં આવેલા નિર્ણય, એટલે કે, ૨૨.૦૯.૨૦૧૭ની તારીખ સુધીનો સમયગાળો, ઉપરોક્ત પૂર્વલક્ષી સુધારાના બળે બાકાત રાખવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે, જેથી વિભાગ વર્ષ ૨૦૦૮-૦૯ માટે કરવામાં આવેલ આકારણીમાં સુધારો કરવા માટે પુનરીક્ષણની નોટિસ જારી કરી શકે અને તે દ્વારા આ અદાલતના તા. ૧૬.૦૩.૨૦૧૮ના અનુવર્તી ચુકાદાના આધારને દૂર કરી શકે (ઉપર નં. ૧૦).

૩.૧૬ ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, તા. ૦૧.૦૯.૨૦૧૮ના રોજ, ઉપર ઉલ્લેખિત નવી ઉમેરાયેલી કલમ ૮૪એના આધારે, વાણિજ્યિક કરના અતિરિક્ત કમિશનર દ્વારા અરજદારને પુનર્વિચાર માટે નવી નોટિસ જારી કરવામાં આવી હતી, જેથી તા. ૩૦.૦૩.૨૦૧૩ના આદેશ દ્વારા કરવામાં આવેલ નાણાકીય વર્ષ ૨૦૦૮-૦૯ના મૂલ્યાંકનને (ઉપર નં. ૫ ખાતે) સુધારીને સર્વોચ્ચ અદાલતના તા. ૨૨.૦૯.૨૦૧૭ના ચુકાદાના પ્રકાશમાં, વેટ અધિનિયમની કલમ ૧૧(૩)(બી)(૨) અને ૧૧(૩)(બી)(૩)ની જોગવાઈઓ હેઠળ ઇનપુટ કર જમા સમાયોજન ૮%ની હદ સુધી ઘટાડવા માટે કાર્યવાહી કરવામાં આવે.

૩.૧૭ હાલના કેસમાં, નોટિસ જારી કરવા માટે વેટ અધિનિયમની કલમ ૭૫ હેઠળ નિર્ધારિત મર્યાદા અવધિ મૂળરૂપે આકલન આદેશની તારીખથી ૩ વર્ષ હતી, એટલે કે ૩૦.૦૩.૨૦૧૩થી, જે ૩૦.૦૩.૨૦૧૬ના રોજ પૂર્ણ થઈ ગઈ હતી. જોકે, નવી અમલમાં આવેલી કલમ ૮૪એના બળે, વડી અદાલતના નિર્ણયની તારીખ ૧૮.૦૧.૨૦૧૩થી લઈને સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયની તારીખ, એટલે કે ૨૨.૦૯.૨૦૧૭ સુધીનો ગાળેલો સમય, અધિનિયમની કલમ ૭૫માં ઉલ્લેખિત ઉપરોક્ત ત્રણ વર્ષની અવધિની ગણતરી કરતી વખતે બાકાત રાખવાનો છે.

૩.૧૮ ઉપર ઉલ્લેખિત એવી પરિસ્થિતિઓમાં, રિટ અરજદાર ગુજરાત મૂલ્યવર્ધિત કર અધિનિયમની કલમ ૮૪એની બંધારણીય માન્યતા તેમજ તા. ૦૧.૦૯.૨૦૧૮ની પુનરવિચારણા નોટિસને પડકારવા ઇચ્છે છે. રિટ અરજદાર તરફથી રજૂઆતો;

૪. શ્રી એસ.એન. સોપારકર, જેઓ રિટ અરજદાર તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી ઉચિત એન. શેઠ સાથે હાજર રહેલા વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ છે, તેમણે જોરશોરથી રજૂઆત કરી હતી કે જીવેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ

વિધાનક્ષમતા વિના છે અને તેથી તે અસંવૈધાનિક છે. શ્રી સોપારકરે રજૂ કર્યું કે ભારતના સંવિધાન (૧૦૧મા સુધારા) અધિનિયમ, ૨૦૧૬ દ્વારા ભારતમાં માલ અને સેવા કરની વ્યવસ્થા અમલમાં લાવવામાં આવી. તેનું ઉદ્દેશ્ય ભારત સંઘ તેમજ રાજ્ય સરકારો દ્વારા માલ અને સેવાઓ પર વસૂલવામાં આવતા તમામ પરોક્ષ કરોને બદલી નાખવાનું હતું. તે ઉત્પાદન, વેચાણ અથવા માલ અને સેવાઓના ઉપભોગ પર લાગતા વ્યાપક પરોક્ષ કરારોપણ તરીકે અમલમાં આવ્યું. વર્ષ ૨૦૧૬ના અધિનિયમ દ્વારા ભારતના સંવિધાનમાં અનુચ્છેદ ૨૪૬એ, ૨૬૯એ અને ૨૭૯એનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો. તેણે સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૮૬ની જોગવાઈમાં સુધારો કર્યો. સાતમી અનુસૂચિની ચાદી-૧માંથી પ્રવેશ નં. ૯૨ અને ૯૨સી કાઢી નાખવામાં આવ્યા અને સાતમી અનુસૂચિની ચાદી-૧માં પ્રવેશ ૮૪ તથા ચાદી-૨માં પ્રવેશ પૃષ્ઠનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો. સમાવવામાં આવેલા સંવિધાનિક સુધારાઓને અનુરૂપ કેન્દ્રીય માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭, એકીકૃત માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭ અને સંબંધિત રાજ્ય માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭ અમલમાં મુકવામાં આવ્યા. શ્રી સોપારકરે વધુમાં રજૂ કર્યું કે ભારતના સંવિધાનનો અનુચ્છેદ ૨૪૬એ માલ અને સેવા કર અંગે જોગવાઈ કરે છે. તે, અનુચ્છેદ ૨૪૬એ(૨)ને આધીન રહી અને અનુચ્છેદ ૨૪૬ તથા ૨૫૪માં રહેલી કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, સંસદ તથા દરેક રાજ્યની વિધાનસભાને સંઘ અથવા રાજ્ય દ્વારા લાદવામાં આવતા માલ અને સેવા કર સંબંધિત કાયદા બનાવવાની સત્તા આપે છે. શ્રી સોપારકરના જણાવ્યા મુજબ, સંવિધાનમાં નવા ઉમેરાયેલા અનુચ્છેદ ૨૪૬એ દ્વારા રાજ્ય વિધાનસભાઓને માલ અને સેવા કર લાદવાની સત્તા અપાઈ હોવા છતાં, પ્રવેશ પૃષ્ઠનો વ્યાપ ભારે પ્રમાણમાં કાપીને માત્ર છ નિર્દિષ્ટ ઉત્પાદનો સુધી મર્યાદિત કરવામાં આવ્યો છે. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે રાજ્ય વિધાનસભાને પ્રવેશ પૃષ્ઠ હેઠળ માત્ર આ છ નિર્દિષ્ટ ઉત્પાદનોને લગતા કાયદા સિવાય અન્ય કોઈ કાયદો બનાવવાની સક્ષમતા

નથી. જોરશોરથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે આવી મર્યાદિત વિધાનક્ષમતા હોવા છતાં, રાજ્ય વિધાનસભાએ કલમ ૮૪એ ઘડી, જેના દ્વારા અગાઉ પ્રવેશ પજ હેઠળ આવતાં તમામ માલની કરજવાબદારી સંબંધિત આકારણી હવે ફરીથી ખોલવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, શ્રી સોપારકરના જણાવ્યા મુજબ, વિધાનસભાની સત્તા માત્ર છ ઉત્પાદનો સુધી મર્યાદિત હોવા છતાં તમામ માલ અંગે જવાબદારી લાદવા અને અમલમાં મૂકવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. આવી પરિસ્થિતિમાં, શ્રી સોપારકરના જણાવ્યા મુજબ, વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ રાજ્ય વિધાનસભાની વિધાનક્ષમતાથી પર છે.

૫. શ્રી સોપારકર મુજબ, વિધાનમંડળની સક્ષમતા જોગવાઈ અધિનિયમિત કરવામાં આવે તે સમયે નિર્ધારિત કરી શકાય. જો કાયદો પસાર કરવામાં આવે તે સમયે વિધાનમંડળ પાસે આવશ્યક સક્ષમતા હોય, તો એવો કાયદો ભૂતલક્ષી અસર સાથે પણ પસાર કરી શકાય છે, અને તે એવા સમયગાળાને પણ આવરી શકે છે જ્યારે વિધાનમંડળ પાસે તેવી સક્ષમતા ન હતી. પરંતુ, જો સુધારો કરવામાં આવે તે સમયે વિધાનમંડળ પાસે સક્ષમતા ન હોય, તો માત્ર એ આધારે કે તે એવો સમયગાળો સંબંધિત છે જ્યારે વિધાનમંડળ પાસે આવશ્યક સક્ષમતા હતી, એવો કાયદો અધિનિયમિત કરી શકાય નહીં. આ રજૂઆતના સમર્થનમાં, શ્રી સોપારકર સર્વોચ્ચ અદાલતના એ. હાજી અબ્દુલ શુકૂર એન્ડ કંપની વિ. સ્ટેટ ઓફ મદ્રાસ, (૧૯૬૪) ૧૫ એસટીસી ૭૧૯ (એસસી) (પાનું ૭૩૦) ના કેસના નિર્ણય પર આધાર રાખવા માંગે છે.

૬. શ્રી સોપારકરે આ અદાલતનું ધ્યાન સંવિધાન સુધારા અધિનિયમની કલમ ૧૯ તરફ દોર્યું હતું. સંવિધાન સુધારા અધિનિયમની કલમ ૧૯ તરફ આ અદાલતનું ધ્યાન દોરતાં તેમણે રજૂ કર્યું કે સંવિધાન સુધારા અધિનિયમમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે અસંશોધિત સંવિધાનની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત હોય તેવી કોઈપણ કાનૂની જોગવાઈ, સક્ષમ વિધાનમંડળ

દ્વારા તેમાં સુધારો કરવામાં આવે અથવા તેને રદ કરવામાં આવે ત્યાં સુધી, અથવા સંવિધાન સુધારા અધિનિયમના અમલારંભથી એક વર્ષનો અવધિ પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી, અમલમાં યથાવત્ રહેશે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, હાલની કોઈ વિધાનિક જોગવાઈ પણ સંવિધાન સુધારા અધિનિયમના અમલારંભની તારીખથી વધુમાં વધુ એક વર્ષ પૂર્ણ થતાં આપોઆપ અસ્તિત્વમાં રહેતી બંધ થઈ જાય. આવી પરિસ્થિતિમાં, રાજ્ય વિધાનમંડળ પાસે રાજ્ય ચાલીની પૂર્વવર્તી નોંધોને સંબંધિત કલમ ૮૪એ જેવી નવી કાનૂની જોગવાઈ બનાવવાની સત્તા નિશ્ચિતપણે ઉપલબ્ધ નથી.

૭. શ્રી સોપારકર રજૂ કરતા કે વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૪૬એ હેઠળ સંરક્ષિત નથી. તેઓ વધુ રજૂ કરતા કે બંધારણનો અનુચ્છેદ ૨૪૬એ ૧૦૧મા બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ દ્વારા, અનેક પરોક્ષ કરોને સમાવી લેવા અને બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૭૯એ હેઠળ રચાયેલ ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસેસ ટેક્સ કાઉન્સિલની ભલામણો અનુસાર “ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસેસ ટેક્સ” લાદવા માટે સંસદ તથા રાજ્ય વિધાનમંડળને સમવર્તી સત્તા નિશ્ચિત કરવા ના મુખ્ય હેતુથી સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.

૮. શ્રી સોપારકર રજૂ કરશે કે જો એવું કહી શકાય કે રાજ્ય વિધાનમંડળને બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૪૬એ હેઠળ મૂલ્યવર્ધિત કર કાયદાઓ બનાવવાની સત્તા હતી, તો પછી બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની ચાલી રની પ્રવેશ પૃષ્ઠ, જે જીએસટી વ્યવસ્થાની બહાર રાખવામાં આવેલા છ ઉત્પાદનોની મર્યાદામાં જાળવી રાખવામાં આવી હતી, નિર્રથક બની જશે. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલની દલીલ એવી છે કે સાતમી અનુસૂચિની ચાલી રની પ્રવેશ પૃષ્ઠ છ ઉત્પાદનો અંગે યથાવત્ રાખવામાં આવી છે, તે હકીકત દર્શાવે છે કે વેચાણ કર/મૂલ્યવર્ધિત કર સંબંધિત કાયદો બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૪૬એ હેઠળ અનુમત્ય નથી. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ રજૂ કરશે કે બંધારણના ૧૦૧મા બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ પછી પણ અસ્તિત્વમાં રહેલી બંધારણની

સાતમી અનુસૂચિની યાદી રની પ્રવેશ પજના અસ્તિત્વ સામે, વેટ અધિનિયમ હેઠળની જોગવાઈના ઘડતરનું સમર્થન બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૪૬એ કરે છે એવી રાજ્યની ભૂમિકા સ્પષ્ટપણે વિરુદ્ધ જાય છે.

૯. શ્રી સોપારકરે રજૂ કર્યું કે વિવાદિત કાર્યવાહી સાતમી અનુસૂચિની યાદી ર ની પ્રવેશ પજ હેઠળ આવરી લેવાયેલા છ ઉત્પાદનોમાંથી એક સંબંધિત વસૂલાત અંગેની છે એવી રાજ્યની બાબત નોંધપાત્ર સામગ્રીના વિરોધમાં છે. રજૂ કરવામાં આવે છે કે રિટ અરજદાર દ્વારા ઉત્પાદિત માલ પેટ્રોકેમિકલ્સના સ્વરૂપનો છે અને બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની યાદી ર ની પ્રવેશ પજ હેઠળ આવરી લેવાતો નથી. રજૂ કરવામાં આવે છે કે જો વિવાદિત નોટિસ દ્વારા આરંભાયેલ પુનર્વિચાર કાર્યવાહી ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટના નામંજૂર થવાથી પૂર્ણ થાય, તો તેનાથી આવા પેટ્રોકેમિકલ્સ પર કરની વસૂલાતનું પરિણામ આવશે.

૧૦. શ્રી સોપારકરે રજૂ કર્યું કે વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ સ્પષ્ટપણે મનસ્વી છે અને ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૯(૧)(જી)નું ઉલ્લંઘન કરે છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે જ્યારે કોઈ ચોક્કસ વર્ષ માટેનું મૂલ્યાંકન અંતિમતા પ્રાપ્ત કરે છે, ત્યારે તે વેપારીના હિતમાં એક પ્રાપ્ત અધિકાર સર્જે છે. તે મુજબ વેપારી પોતાના કારોબારી વ્યવહારો ગોઠવે છે. માત્ર આ આધાર પર કે અન્ય એક કેસમાં આવક વિભાગના પક્ષમાં ચુકાદો ઉચ્ચારવામાં આવ્યો છે, કોઈ નિશ્ચિત સમયમર્યાદા વિના આવી સ્થિતિમાં ફેરફાર કરવો સ્પષ્ટપણે મનસ્વી અને ગેરકાયદેસર છે. આવી રજૂઆતના સમર્થનમાં, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ સર્વોચ્ચ અદાલતના સ્ટેટ ઓફ પંજાબ વિ. શેરેયસ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિ., (૨૦૦૬) ૯૧ વી.એસ.ટી. ૨૩ (એસ.સી.) ના કેસમાં આપેલ નિર્ણય પર આધાર રાખવા માંગે છે.

૧૧. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, શ્રી સોપારકરે રજૂ કર્યું કે જે કોઈ વિધાન સ્પષ્ટપણે મનમાની હોવાનું જોવા મળે તેને બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરનાર તરીકે રદ કરી શકાય છે. આ સંદર્ભે, શાયરા બાનો વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, (૨૦૧૭) ૯ એસીસી ૧ ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર દૃઢ આધાર મૂકવામાં આવ્યો છે.

૧૨. શ્રી સોપારકરે રજૂઆત કરી કે ૦૧.૦૪.૨૦૦૬થી અમલમાં આવે તે રીતે કલમ ૮૪એનો પૂર્વલક્ષી સમાવેશ આ જોગવાઈને સંપૂર્ણપણે મનસ્વી અને અયોગ્ય બનાવે છે. તેમણે રજૂઆત કરી કે વિધાનમંડળને ભાવિપ્રભાવી તેમજ પૂર્વલક્ષી રીતે કાનૂન બનાવવાની સત્તા હોઈ શકે, પરંતુ કોઈપણ પૂર્વલક્ષી કાનૂન યોગ્યતાની કસોટીના એરણ પર તપાસને પાત્ર બને છે. આ સંદર્ભે, બિહાર રાજ્ય વિ. રાય રામકૃષ્ણ, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૩ એસ.સી. ૧૬૬૭ અને ઓરિસ્સા રાજ્ય વિ. એપારી ચિન્ના કૃષ્ણ મૂર્તિ, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસ.સી. ૧૫૮૧ના સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયો પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો છે. શ્રી સોપારકરે આ અદાલતનું ધ્યાન આર.સી. ટોબેકો (પી) લિ. વિ. ભારત સંઘ, ૨૦૦૫ ૭ એસ.સી.સી. ૭૨૫ના સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય તરફ પણ દોર્યું.

૧૩. ઉપરોક્ત પરિપ્રેક્ષ્યમાં, શ્રી સોપારકર નીચેના નિર્ણયો પર આધાર રાખવા ઇચ્છે છે;

(૧) જયમ એન્ડ કો. વિ. આસિસ્ટન્ટ કમિશનરના કેસમાં, (૨૦૧૬) ૯૬ વી.એસ.ટી. ૧ (એસ.સી.);

(૨) ફિલ્કો ટ્રેડ સેન્ટર પ્રા. લિ. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, (૨૦૦૮) ૫૭ જીએસટીઆર ૨૦૪ (ગુજરાત);

(૩) અવની એક્સપોર્ટ્સ વિ. કમિશનર ઓફ ઇનકમ ટેક્સના કેસમાં, (૨૦૧૨) ૩૪૮ આઈટીઆર ૩૯૧ (ગુજ.); (પરિચ્છેદ ૨૪)

૧૪. શ્રી સોપારકરે વધુમાં રજૂ કર્યું કે પડકારવામાં આવેલ પૂર્વલક્ષી સુધારાને ધ્યાનમાં રાખીને અણધાર્યા અને અનુમાનાતીત બોજાની કસોટી લાગુ કરવી જોઈએ. તેમણે નિર્દેશ કર્યો કે પુનરીક્ષણ કાર્યવાહી માત્ર આદેશ પસાર થયાની તારીખથી ત્રણ વર્ષની અંદર જ શરૂ કરવાની મંજૂરી હતી. આવી સ્થિતિ ગુજરાત વેચાણવેરા અધિનિયમ, ૧૯૬૯ હેઠળ પણ પ્રચલિત હતી. વેચાણવેરા અધિનિયમની કલમ ૬૭ કમિશનરને નિર્ધારિત સમયમર્યાદાની અંદર પુનરીક્ષણ કાર્યવાહી શરૂ કરવાની સત્તા આપતી હતી અને સતત એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે નિર્ધારિત મર્યાદા અવધિથી પરે શરૂ કરાયેલ પુનરીક્ષણ કાર્યવાહી સમયમર્યાદાથી અવરોધિત હતી.

૧૫. શ્રી સોપારકરે વધુમાં રજૂ કર્યું કે કરવેરા સંબંધિત અધિનિયમમાં સમયમર્યાદા સંબંધિત જોગવાઈઓ કાનૂની કાર્યવાહી અંગે નિશ્ચિતતા અને અંતિમતા પ્રદાન કરવાના વિશિષ્ટ હેતુથી ઘડવામાં આવે છે અને અનિશ્ચિત સમયગાળા સુધી વિવાદના જોખમનો સામનો કરવો ન પડે તે માટે છે. આવી સમયમર્યાદામાં કોઈપણ ફેરફારો સામાન્ય રીતે ભાવિપ્રભાવી હોવા જોઈએ. તેઓએ રજૂ કર્યું કે કોઈ માન્ય કારણ વિના વિવાદિત સુધારાને પૂર્વપ્રભાવી અમલ આપવો સ્પષ્ટપણે મનસ્વી ગણાવી શકાય અને ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરનાર ગણાય. આ સંદર્ભમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના કે.એમ. શર્મા વિ. ઇનકમ ટેક્સ ઓફિસર, ૨૦૦૨ (૪) એસ.સી.સી. ૩૩૯ ના કેસમાં આપવામાં આવેલ નિર્ણય તથા આ અદાલતના ટાટા ટેલિસર્વિસિસ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, (૨૦૧૬) ૩૮૫ આઈ.ટી.આર. ૪૯૭ (ગુજરાત) ના કેસમાં આપવામાં આવેલ ચુકાદા પર આધાર મૂકવામાં આવે છે.

૧૬. શ્રી સોપારકરે જોરદાર રીતે રજૂ કર્યું કે આક્ષેપિત સુધારો અણધાર્યા પરિણામો સાથેની એક વિસ્મયજનક પરિસ્થિતિ ઊભી કરે છે. આવી પરિસ્થિતિઓમાં, તે સ્પષ્ટપણે મનસ્વી છે. શ્રી સોપારકરે આ સંદર્ભમાં એક ઉદાહરણ આપ્યું. દષ્ટાંતરૂપે, તેમણે નિર્દેશ કર્યો કે સુરતના શ્રી એક્સ, જે કપાસના સૂતનું વેચાણ કરતા હતા, તેમના બાબતે વર્ષ ૨૦૦૬-૦૭ માટે માર્ચ, ૨૦૧૦માં ૫% ના દરે કરનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું હતું. આવા મૂલ્યાંકનને કોઈપણ પક્ષ દ્વારા પડકારવામાં આવ્યું ન હતું અને તે અંતિમ બની ગયું હતું. તે જ સમયગાળા માટે રાજકોટના શ્રી વાયના મામલે કપાસના સૂત પર ૧૫% ના દરે કરની માંગણીનો પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યો. શ્રી વાય અપીલીય સત્તાધિકારી સમક્ષ સફળ થાય છે અને કરનો દર ૫% હોવાનું ઠરે છે. વિભાગ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અપીલ કરે છે અને તે બાકી છે. વર્ષ ૨૦૨૫માં, શ્રી વાયના કેસમાં વિવાદ સર્વોચ્ચ અદાલત સુધી પહોંચે છે અને તે ઠરાવે છે કે કપાસના સૂત પર લાગુ પડતો કરનો દર ૧૫% છે. આવી પરિસ્થિતિઓમાં, આક્ષેપિત સુધારો સત્તાધિકારીઓને વર્ષ ૨૦૨૫માં સુરતના શ્રી એક્સના કેસમાં વર્ષ ૨૦૧૦માં પસાર કરાયેલ મૂલ્યાંકન આદેશનું પુનર્વિચારણ કરવા સક્ષમ બનાવશે. શ્રી સોપારકર મુજબ, આ બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરે છે, કારણ કે તેને સ્પષ્ટપણે મનસ્વી ગણાવી શકાય.

૧૭. શ્રી સોપારકરે વધુમાં રજૂ કર્યું કે પડકારાયેલો સુધારો ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(જી)નું ઉલ્લંઘન કરનાર છે, કારણ કે તે મુક્ત વેપાર અને વ્યવસાયના મૂળભૂત અધિકારને પ્રતિકૂળ અસર કરે છે.

૧૮. શ્રી સોપારકરે વધુમાં રજૂ કર્યું હતું કે કલમ ૮૪એ વેટ અધિનિયમની કોઈપણ કલ્પનાથી માન્યતા આપનાર અધિનિયમ નથી. કોઈ એવો કરારોપણ નહોતો જેને કોઈ અદાલતે ગેરકાયદેસર ગણાવ્યો હોય અને જેને માન્યતા આપવાની જરૂર પડતી હોય. પુનઃવિચારની નોટિસો કાનૂની મર્યાદાકાળની નિર્ધારિત અવધિ બાદ જારી કરવામાં આવી હતી અને તે તેવા

આધાર પર રદ કરવામાં આવી હતી. તેથી, શ્રી સોપારકરના જણાવ્યા મુજબ, અધિનિયમની કલમ ૮૪એ દ્વારા માન્યતા આપવાની કોઈ વસ્તુ જ નથી. એવું કહી શકાય કે મર્યાદાકાળની અવધિ પૂર્વવર્તી અસરથી લંબાવીને નવી જવાબદારી ઊભી કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

૧૯. “વેલિડેશન અધિનિયમ” શબ્દપ્રયોગનો સાચો અર્થ સમજવા માટે સર્વોચ્ચ અદાલતે અમરેન્દ્ર કુમાર મહાપાત્રા વિ. સ્ટેટ ઓફ ઓરિસા, (૨૦૧૪) ૪ એસ.સી.સી. ૫૮૩ના કેસમાં આપેલા નિર્ણય પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો છે. તેવું પણ દલીલ કરવામાં આવ્યું હતું કે વેટ અધિનિયમની કલમ ૬૪ ઉપરોક્ત તમામ ઉલ્લેખિત રજૂઆતોને વધુ બળ આપે છે, ખાસ કરીને આ બાબતે કે પડકારાયેલ જોગવાઈ અતિશય અને અસંગત છે. શ્રી સોપારકરે એ પણ રજૂ કર્યું હતું કે વેટ અધિનિયમની પડકારાયેલ કલમ ૮૪એનું એ આધારે સમર્થન થઈ શકતું નથી કે રાજ્યને નૈતિક રીતે બાકી હોય તેવી કર-લેણીની વસૂલાત કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે નૈતિકતા અને ન્યાયસંગતતાના કારણો કોઈ વ્યક્તિને કરલાદક કાયદાની ચાર દિવાલોમાં લાવવા માટે લાગુ પડી શકતા નથી જેથી તેને કરચુકવણી માટે જવાબદાર બનાવવામાં આવે. આ સંદર્ભમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે આસિસ્ટન્ટ કમિશનર, કોમર્શિયલ ટેક્સેસ વિ. એલ.આઈ.એસ. (રજિસ્ટર્ડ), (૨૦૧૮) ૧૫ એસ.સી.સી. ૨૮૩ના કેસમાં આપેલા નિર્ણય પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો છે.

૨૦. રજૂ કરવામાં આવે છે કે રાજ્યએ જે વલણ લીધું છે કે તે પાસે કોઈ ઉપાય નહોતો, તેથી તેને અધિનિયમમાં કલમ ૮૪એ દાખલ કરવી પડી, તે કાયદાની દૃષ્ટિએ સંપૂર્ણપણે ટકાઉ નથી. રજૂ કરવામાં આવે છે કે પ્રતિવાદીઓ વી.એ.ટી. અધિનિયમની કલમ ૭૫ હેઠળ નિર્ધારિત મર્યાદા અવધિની અંદર પુનરીક્ષણ માટે નોટિસ જારી કરીને મુદ્દાને જીવંત રાખી શકતા હતા. રજૂ કરવામાં આવે છે કે જો પુનરીક્ષણમાં આદેશ પસાર કરવાની

સમયમર્યાદા પૂર્ણ થવાની હોય અને મુદ્દો હજી પણ સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ બાકી હોય, તો પ્રતિવાદીઓ ડીલરના પક્ષમાં આદેશ પસાર કરી શકતા હતા અને ત્યારબાદ પુનરીક્ષણ અરજી/અપીલ દાખલ કરીને બાબતને ટ્રિબ્યુનલ/વડી અદાલત સમક્ષ લઈ જઈ શકતા હતા. આ સંદર્ભે, આ અદાલતના નેસ્તે ઇન્ડિયા લિ. વિ. ડેપ્યુટી કમિશનર ઑફ કમર્શિયલ ટેક્સ, (૨૦૧૬) ૮૯ વી.એસ.ટી. પૃષ્ઠ ના કેસમાં આપવામાં આવેલ નિર્ણય પર આધાર મૂકવામાં આવે છે.

૨૧. અંતે, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂ કર્યું કે કમિશનરને વેટ અધિનિયમની કલમ ૭૫ હેઠળ તેમના પ્રતિનિધિ દ્વારા પસાર કરાયેલા કરનિર્ધારણના આદેશનું પુનરાવલોકન કરવાની સત્તા પ્રાપ્ત છે. કરનિર્ધારણના આદેશ સંબંધે એકવાર આવી પુનરાવલોકનની સત્તાનો ઉપયોગ થઈ જાય, ત્યારબાદ તે સત્તા ક્ષીણ થઈ જાય છે અને એ જ કરનિર્ધારણના આદેશનું ફરીથી પુનરાવલોકન કરી શકાય નહીં. આ સંદર્ભમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતના ઓસી એલ ઇન્ડિયા લિ. વિ. સ્ટેટ ઑફ ઓરિસા, (૨૦૦૩) ૧૩૦ એસટીસી ૩૫ (એસસી)ના નિર્ણય તથા આ અદાલતના માલવિયા બ્રોસ. એન્ડ કો. વિ. સેલ્સ ટેક્સ ઓફિસર, ૧૯૭૩ ૭૭એસટીબી ૨૦૬ના નિર્ણય પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો છે.

૨૨. ઉપર ઉલ્લેખિત તેવી પરિસ્થિતિઓમાં, રિટ અરજદાર તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી સોપારકર પ્રાર્થના કરે છે કે ઉપર ઉલ્લેખિત તેમની સર્વ રજૂઆતોમાં સાર હોવાનું કારણે, વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એની જોગવાઈને અતિઅધિકારક્ષેત્ર બહારની જાહેર કરવામાં આવવી યોગ્ય ઠરે. રાજ્ય સરકાર તરફથી રજૂઆતો;

૨૩. રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ શ્રી કમલ ત્રિવેદીએ જોરદાર રીતે રજૂ કર્યું કે રાજ્ય વિધાનમંડળને રાજ્યની અંદરની પૂર્તિ

સંબંધિત કરવેરા કાયદા બનાવવાનો અધિકાર માત્ર છ વસ્તુઓ સુધી મર્યાદિત છે અને અન્ય કોઈ વસ્તુઓ બાબતે નથી. બંધારણ (૧૦૧મો સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૬ અમલમાં આવે તે પહેલાં, ભારતના બંધારણના કલમ ૨૪૬ અનુસાર, સંઘ અને રાજ્ય સરકારોને યાદી ૧ (સંઘ યાદી), યાદી ૨ (રાજ્ય યાદી) અને યાદી ૩ (સમવર્તી યાદી) હેઠળ આવતાં વિષયો સંબંધે કાયદા બનાવવાનો અધિકાર હતો. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, સંઘ અને રાજ્યો વચ્ચે વિધાનસભાઓનું સ્પષ્ટ સીમારેખાંકન હતું, કારણ કે તેઓને સોંપાયેલા ક્ષેત્રની મર્યાદામાં રહીને જ કાર્ય કરવાનું હતું.

૨૪. યાદી ૨ની તત્કાલીન પ્રવેશ પૃષ્ઠ મુજબ, યાદી ૧ની પ્રવેશ ૮૨એની જોગવાઈઓને આધીન રહીને, રાજ્ય વિધાનમંડળને અખબારો સિવાયના માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પર કર લાદવાની સત્તા પ્રાપ્ત હતી. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, અખબારો સિવાયના માલના રાજ્યની અંદરના તમામ વેચાણ/ખરીદી બાબતે, રાજ્ય વિધાનમંડળને ઉક્ત વ્યવહારો પર કર લાદવાની સત્તા પ્રાપ્ત હતી.

૨૫. તેમ છતાં, પરોક્ષ કર પ્રણાલીમાં કેન્દ્ર અને રાજ્ય બંનેને એકસાથે કર લાદવાની સત્તા પ્રદાન કરવા માટે મૂળભૂત ફેરફાર કરતાં, સંવિધાનમાં ૨૦૧૬ના ૧૦૧મા સંવિધાન સુધારા અધિનિયમ દ્વારા સુધારો કરવામાં આવ્યો. ઉદ્દેશનીય છે કે, ઉક્ત સંવિધાનિક સુધારા દ્વારા ભારતના સંવિધાનમાં નવો અનુચ્છેદ ૨૪૬એ દાખલ કરવામાં આવ્યો, જે સંઘ અને દરેક રાજ્યની વિધાનસભાને, સંઘ દ્વારા અથવા તેવા રાજ્ય દ્વારા કર લાદવા માટે માલ અને સેવાઓ અંગે કાયદા બનાવવાનો અધિકાર પ્રદાન કરે છે.

૨૬. શ્રી ત્રિવેદીએ દર્શાવ્યું કે જણાવેલ પૂર્વવર્તી ૭મી અનુસૂચીની યાદી ૨ ની નોંધ પૃષ્ઠ ૫ માં પણ ૨૦૧૬ના ૧૦૧મા બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ દ્વારા સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો.

૨૭. શ્રી ત્રિવેદી રજૂ કરશે કે માલના આંતરરાજ્ય નહીં પરંતુ રાજ્યઅંદરની વેચાણ અથવા ખરીદી અંગે કાયદા બનાવવાની રાજ્ય વિધાનમંડળની સત્તા છીનવી લેવાનો સંસદનો ક્યારેય આશય નહોતો. છતાં, ઉપરોક્ત અનુચ્છેદ ૨૪૬એની ભાષામાંથી સ્પષ્ટપણે એવો આશય પ્રગટ થાય છે કે સંઘ અને રાજ્ય વિધાનમંડળોને માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના પુરવઠાની દરેક વ્યવહાર પર એકસાથે કર લાદવા માટે કાયદા બનાવવાની સમકાલીન સત્તાઓ પ્રદાન કરવામાં આવી છે. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, શ્રી ત્રિવેદી સર્વોચ્ચ અદાલતના યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. મોહિત મિનરલ પ્રા. લિ. પ્રકરણમાં આપવામાં આવેલા નિર્ણય, જે (૨૦૧૯) ૨ એસ.સી.સી. ૫૯૯ માં અહેવાલિત છે, તેના પર આધાર મુકવા ઇચ્છે છે.

૨૮. શ્રી ત્રિવેદી રજૂ કરશે કે ઉપર ઉદ્ધૃત ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૪૬એ માં વપરાયેલ “વસ્તુઓ અને સેવાઓ પરનો કર” શબ્દસમૂહ સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૬૬(૧૨એ) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત થયેલ છે, જેનો અર્થ “વસ્તુઓના પુરવઠા” પરનો “કોઈપણ કર” એવો થાય છે, જે અવશ્ય જ વસ્તુઓના વેચાણ સમયે લાગુ પડે છે.

૨૯. શ્રી ત્રિવેદીના કહેવા મુજબ, ભારતના બંધારણની કલમ ૨૪૬એ ને કલમ ૩૬૬(૧૨એ) સાથે વાંચતાં, સંઘ તથા રાજ્યની વિધાનસભાઓ બંનેને માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના પુરવઠા પરના કોઈપણ કર અંગે, માનવ ઉપભોગ માટેના આલ્કોહોલિક દારૂના પુરવઠા પરના કરોને બાદ કરતાં, કાયદા બનાવવાની સત્તા છે. આ તબક્કે આ નોંધવું યોગ્ય છે કે, નિર્વિવાદ રીતે, “પુરવઠો” શબ્દમાં ‘વેચાણ/ખરીદી’નો સમાવેશ થાય છે.

૩૦. શ્રી ત્રિવેદી રજૂ કરશે કે ઉક્ત બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૬ના પ્રભાવથી, પરિસ્થિતિમાં બે મુખ્ય ફેરફારો લાવવામાં આવ્યા છે:

(એ) હવે ‘માલના પુરવઠા’ પર કર લાદવામાં આવશે, જે અગાઉ માત્ર ‘માલના વેચાણ/ખરીદી’ પર જ લાદવામાં આવતો હતો;

(બી) સંઘ અને દરેક રાજ્યની વિધાનસભાઓ વચ્ચે સત્તાઓનું સીમાંકન લુપ્ત થઈ ગયું છે અને સંઘ તથા દરેક રાજ્યની વિધાનસભાઓ બંનેને માલના પુરવઠા સંદર્ભે કાયદા બનાવવાની સત્તા પ્રદાન કરવામાં આવી છે:

૩૧. વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૪૬એના બળે, ઈ.સ. ૨૦૧૬ના ઉક્ત ૧૦૧મા સંવિધાન સંશોધન અધિનિયમના અમલ પછી પણ, માલના ‘આંતર-રાજ્ય નહીં પરંતુ રાજ્યની અંદરના’ વેચાણ અથવા ખરીદી સંબંધે કાયદા બનાવવાની સત્તા રાજ્ય વિધાનમંડળ પાસે હજી પણ અસ્તિત્વમાં છે. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, શ્રી ત્રિવેદી કેરળ વડી અદાલતના તાજેતરના ઉચ્ચારણ પર, ગોલ્ડન જવેલ્સ (ઈન્ડિયા) પ્રા. લિ. વિ. સ્ટેટ ટેક્સ ઓફિસર, ૨૦૧૮ એસ.સી.સી. ઓનલાઈન કેર. ૯૭૩, નામના કેસમાં, આધાર રાખવા માંગે છે.

૩૨. તે દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે માનનીય એકલ ન્યાયાધીશ દ્વારા આપવામાં આવેલ ચુકાદાને કેરળ વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે તા. ૬મી માર્ચ, ૨૦૧૮ના ચુકાદા દ્વારા અપીલમાં સમર્થન આપ્યું છે.

૩૩. શ્રી ત્રિવેદીએ રજૂ કર્યું કે કાયદાનો આ સ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે વિધાન સૂચિઓમાંની પ્રવેશિકાઓ વિધાન સત્તાના સ્ત્રોત નથી, પરંતુ તે માત્ર વિધાનના વિષયો અથવા ક્ષેત્રો છે અને કાયદેસર્જનની સક્ષમતા ભારતના બંધારણના ભાગ ૧૧ માં આવેલા અનુચ્છેદોમાંથી પ્રવાહિત થાય છે. તેથી, આવા પ્રવેશોમાં કરવામાં આવેલ સુધારો, જેમ કે વર્તમાન મામલામાં સૂચિ ૨ ની પ્રવેશિકા ૫૪ માં કરવામાં આવેલ સુધારો, રાજ્ય વિધાનમંડળને કોઈપણ કાયદો બનાવવા માટેની વિધાન સક્ષમતા પર કોઈ ફરક પાડતો નથી, કારણ

કે એવી સક્ષમતા તો અન્યથા બંધારણની સારભૂત જોગવાઈઓ હેઠળથી પ્રવાહિત થાય છે.

૩૪. રજૂ કરવામાં આવે છે કે વેટ અધિનિયમમાં કલમ ૮૪એ અમલમાં મૂકીને, રાજ્ય વિધાનમંડળે કોઈ નવો કર લાદવાનો પ્રસ્તાવ કર્યો નથી, પરંતુ માત્ર એટલું જ મંજૂર કર્યું છે કે, જો પરવાનગીપાત્ર હોય તો, વેટ અધિનિયમની કલમ ૭૫ની જોગવાઈઓ હેઠળ વિભાગ મર્યાદાકાળનો સમયગાળો વિસ્તારી શકે, જેથી પહેલેથી જ લાદવામાં આવેલ અને કાયદેસર વસૂલપાત્ર એવો કર, સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ વિવાદ લંબિત હોવાના કારણે વસૂલ થઈ શક્યો ન હતો, તે વસૂલ કરી શકાય.

૩૫. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે બંધારણીય (૧૦૧" સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૬, એક્સાઈઝ, સેવા કર, વેટ વગેરે જેવા વિવિધ કરોને સમાવી લેવા માટે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, તેમ છતાં, તેમાંથી આ સૂચિત થતું નથી કે હવે પછી રાજ્ય વિધાનસભાને વેટ અધિનિયમની કલમ ૭૫ ની જોગવાઈઓ હેઠળ ભૂતકાળના વ્યવહારો અંગે, ખાસ કરીને ૧૦૧મા બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૬ ની કલમ ૨૪૬અ ને કલમ ૩૬૬(૧૨અ) સાથે વાંચતાં અને સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૪૨(૬) અને ૧૪૨(૭) સાથે વાંચતાં, વેટ સંબંધે કાયદા બનાવવાની કોઈ સત્તા રહેશે નહીં.

૩૬. શ્રી ત્રિવેદીના જણાવ્યા અનુસાર, ૨૦૧૬ નો ૧૦૧મો બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, અવરોધક ઉપબંધથી શરૂ થતો અનુચ્છેદ ૨૪૬એ ઉમેરતા, ૦૧.૦૭.૨૦૧૭ ના રોજ અમલમાં આવ્યો, જેના દ્વારા માલના પુરવઠા પરના કોઈપણ કરના સંદર્ભમાં કાયદો ઘડવાની સત્તા રાજ્ય વિધાનમંડળને પ્રદાન કરવામાં આવી. જ્યારે, કલમ ૮૪એ રાજ્ય વિધાનમંડળ દ્વારા ૦૩.૦૪.૨૦૧૮ ના રોજ ઘડવામાં આવી, જેને

૦૧.૦૪.૨૦૦૬ થી પૂર્વલક્ષી અસરથી અમલમાં મુકવાની હતી, જે તારીખે વેટ અધિનિયમ અમલમાં આવ્યો હતો.

૩૭. શ્રી ત્રિવેદીના મુજબ, રાજ્ય વિધાનમંડળ વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ ઘડતી વખતે કાયદો બનાવવાની બાબતમાં સંપૂર્ણપણે સક્ષમ હતું. શ્રી ત્રિવેદીના મુજબ, રિટ અરજદારની તરફેથી સર્વોચ્ચ અદાલતના એ. હજી અબ્દુલ શકૂર (ઉપરોક્ત)ના કેસમાં આધારિત રાખવામાં આવેલ નિર્ણય કોઈ ઉપયોગી નથી.

૩૮. શ્રી ત્રિવેદીએ અમને બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૬ ની કલમ ૧૮ ના પ્રભાવ અંગે યોગ્ય સમજ રજૂ કરી. રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે તા. ૦૧.૦૭.૨૦૧૭ થી અમલમાં, ગુજરાત મૂલ્યવર્ધિત કર અધિનિયમ, ૨૦૦૩ માં મોટા પાયે સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો અને વિશેષ કરીને યાદી ૨ ની સુધારેલી પ્રવેશ પઞ્ચ ના સંદર્ભે ‘માલ’ શબ્દની વ્યાખ્યા સાથે સંબંધિત કલમ ૨(૧૩) માં તથા ૨૬ અને બચાવ સંબંધિત કલમ ૧૦૦ માં ઉપકલમ (૨એ) ના ઉમેરા દ્વારા, તેમજ તા. ૦૩.૦૪.૨૦૧૮ ના રોજ કલમ ૮૪એ ના વધુ સમાવેશ દ્વારા સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો. જોકે, ઉપરોક્ત નવી ઉમેરવામાં આવેલી કલમ ૮૪એ, બંધારણ સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૬ ની કલમ ૧૮ ની જોગવાઈ સાથે અસંગત નથી, તેમજ બંધારણ સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૬ ની ઉપરોક્ત કલમ ૧૮ એ રાજ્યની ગુજરાત મૂલ્યવર્ધિત કર અધિનિયમને તેના સુધારેલ સ્વરૂપે અમલમાં મૂકવાની સત્તાને ક્ષીણ કરી નથી.

૩૯. શ્રી ત્રિવેદી સર્વોચ્ચ અદાલતના જે.કે. જૂટ મિલ્સ કંપની લિ. વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૮૬૧ એસ.સી. ૧૩૫૪ ના કેસના નિર્ણય પર નિર્ભર રહીને રજૂ કરે છે કે વિધાનમંડળને તેને સોંપાયેલ વિષય અંગે કાયદો બનાવવાની સત્તા નિર્વિદ્વં છે અને તેથી, આવી સત્તાનો ઉપયોગ કરતાં,

વિધાનમંડળને ભાવિપ્રવર્તી અથવા પૂર્વલક્ષી એમ કોઈપણ પ્રકારનો કાયદો બનાવવાનો અધિકાર છે. શ્રી ત્રિવેદી, ઉપરોક્ત રજૂઆતને અપ્રભાવિત રાખીને, વધુમાં રજૂ કરે છે કે વર્તમાન વિધાનમાં પૂર્વલક્ષી અસર સાથે સુધારો દાખલ કરવાનો હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે અધિનિયમ ઘડવાના અને તેમાં સુધારો કરવાની અનેક રીતો અને સાધનો ઉપલબ્ધ છે. આવા સુધારક અધિનિયમોનો અસરકારક પરિણામ એ થાય છે કે તેઓ કાનૂની અડચણ દૂર કરવા અથવા હાલની કાનૂની ખામીઓ નિવારવા, અથવા ગેરકાયદે જાહેર કરાયેલા કરને માન્યતા આપવા, અથવા કાયદાની કોઈ ચોક્કસ સ્થિતિ જાહેર કરવા માટે, પૂર્વલક્ષી અસરથી માન્યતા આપતા, ખામી દૂર કરતા અથવા જાહેરનામાકીય ઠરતા હોય છે.

૪૦. શ્રી ત્રિવેદી મુજબ, તમામ વ્યવહાર હેતુઓ માટે, ૨૦૧૮ નો વેટ સુધારા અધિનિયમ એક માન્યકરણ અધિનિયમ છે, કારણ કે તેણે વેટ અધિનિયમની કલમ ૭૫ હેઠળ નિર્ધારિત ૩ વર્ષની મર્યાદાની શરતરૂપ અવરોધને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે, અને આ અવરોધ આ અદાલતે એસ.સી.એ. નં. ૨૨૨૮૩ ઓફ ૨૦૧૮ માં તા. ૧૬.૦૩.૨૦૧૮ ના પોતાના ચુકાદા દ્વારા પુષ્ટિ કર્યો હતો, જ્યારે નાણાકીય વર્ષ ૨૦૦૮-૦૯ માટેના મૂલ્યાંકન આદેશમાં સુધારો કરવા રાજ્ય સત્તાધિકારીઓ દ્વારા જારી કરાયેલ તા. ૦૩/૦૬.૧૧.૨૦૧૭ ની રિવિઝન નોટિસને કલમ ૭૫ હેઠળ સમયમર્યાદાથી બહાર હોવાથી અને તેથી ગેરકાયદેસર ગણાવી રદ કરવામાં આવી હતી. આ રિવિઝન નોટિસ સર્વોચ્ચ અદાલતના તા. ૨૨.૦૯.૨૦૧૭ ના, (૨૦૧૭) ૧૬ એસ.સી.સી. ૨૮ માં અહેવાલિત ચુકાદાના આધારે જારી કરવામાં આવી હતી, જેના દ્વારા આ અદાલતના તા. ૧૮.૦૧.૨૦૧૩ ના, ૨૦૧૩ એસ.સી.સી. ઓનલાઈન ગુજ. ૮૭૮૮ માં અહેવાલિત ચુકાદાને રદ કરવામાં આવ્યો હતો, જેના પરિણામે ગુમ થયેલી આવકની વસૂલાત જરૂરી બની હતી.

૪૧. શ્રી ત્રિવેદી શ્રી પૃથ્વી કોટન મિલ્સ લિ. વિ. બ્રોચ બોરોશ મ્યુનિસિપાલિટી, ૧૯૬૯ ભાગ ૨ એસસીસી ૨૮૩ ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર રાખવા માંગે છે.

૪૨. શ્રી ત્રિવેદી રજૂ કરશે કે રિટ અરજદારની તરફેથી આગળ ધપાવવામાં આવેલ આ દલીલમાં કોઈ સાર નથી કે માન્યીકરણ અધિનિયમ દ્વારા માન્ય ઠરાવી શકાય તેવા કરના અમાન્ય આદાયની જાહેરાત કોઈ સક્ષમ અદાલત દ્વારા થયેલી હોવી ફરજિયાત છે. અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરતું, જે ગેરહાજર હોઈ શકે, એવું માન્યીકરણ અધિનિયમ હોઈ શકે છે અથવા અદાલત દ્વારા ધારાઓની ખોટી વ્યાખ્યાના આધારે ગેરકાયદે ગણાવાયેલ કરની માંગને, ઉક્ત જોગવાઈમાં પૂર્વલક્ષી સુધારો કરીને, માન્ય ઠરાવવામાં આવી શકે છે. આવી રજૂઆતના સમર્થનમાં, શ્રી ત્રિવેદી નીચેના ત્રણ નિર્ણયો પર આધાર રાખવા માંગે છે;

(૧) ગવર્નમેન્ટ ઓફ આંધ્ર પ્રદેશ વિ. હિંદુસ્તાન મશીન ટૂલ્સ લિ., (૧૯૭૫) ૨ એસસીસી ૨૭૪;

(૨) એમ/એસ. ઉજાગર પ્રિન્ટ્સ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા ના કેસમાં, (૧૯૮૯) ૩ એસસીસી ૪૮૮;

(૩) અસીસ્ટન્ટ કમિશનર ઓફ એગ્રીકલ્ચરલ ઇન્કમ ટેક્સના કેસમાં, (૨૦૧૫) ૧૧ એસસી ૪૬૨;

૪૩. શ્રી ત્રિવેદી રજૂ કરશે કે જ્યારે મર્યાદા સંબંધિત અધિનિયમો પ્રક્રિયાત્મક કાયદા સાથે સંબંધિત હોય ત્યારે તેઓ પૂર્વલક્ષી સ્વરૂપના હોય છે અને જ્યારે તેઓ તત્ત્વલક્ષી હકો સાથે સંબંધિત હોય ત્યારે તેઓ અનુવર્તી સ્વરૂપના હોય છે, જો સુધી તે જ બાબતને સ્પષ્ટપણે અથવા અનુસંગથી પૂર્વલક્ષી બનાવવામાં આવી ન હોય. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, સંવિધાન હેઠળ એવો

કોઈ પ્રતિબંધ નથી કે તત્પલક્ષી હકને અસર કરતો મર્યાદા સંબંધિત અધિનિયમ પૂર્વલક્ષી સ્વરૂપનો બનાવી શકાય નહીં. તેથી, ભલે વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ ને માન્યકરણ અધિનિયમ તરીકે ન માનવામાં આવે, પરંતુ માત્ર મર્યાદા સંબંધિત કાનૂની જોગવાઈ તરીકે માનવામાં આવે, તો પણ તે પરિસ્થિતિમાં તેને પૂર્વલક્ષી અસરથી અમલમાં લાવવામાં આવેલું યોગ્ય જ છે.

૪૪. શ્રી ત્રિવેદી પણ પોતાની આ રજૂઆતને મજબૂત કરવા માટે નીચેના ત્રણ નિર્ણયો પર આધાર રાખવા ઇચ્છે છે કે કોઈ કાયદો માત્ર એટલા માટે અયોગ્ય ઠરાવી શકાય નહીં કે તે પૂર્વવર્તી અસરથી અમલમાં આવે છે.

(૧) આર.સી. ટોબેકો પ્રા. લિ. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, જે (૨૦૦૫) ૭ એસ.સી.સી. ૭૨૫ માં અહેવાલિત છે;

(૨) રાજ રામકૃષ્ણ વિ. બિહાર રાજ્યના કેસમાં, જેનો અહેવાલ એ.આઈ.આર. ૧૯૬૩ એસ.સી. ૧૬૬૭માં પ્રસિદ્ધ થયો છે;

(૩) એપારી ચિન્ના કૃષ્ણ મૂર્તિ વિ. ઉડીસા રાજ્યના મામલામાં, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસ.સી. ૧૫૮૧ માં અહેવાલિત;

૪૫. બંધ થયેલ મૂલ્યાંકનોને પુનઃખોલવાના મુદ્દે, શ્રી ત્રિવેદીની રજૂઆતો નીચે મુજબ છે;

“૧. અરજદારોની તરફથી એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે ગુજરાત વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એના બળે, આવા સુધારાને અમલમાં લાવવામાં આવે તે પહેલાં જે આકારણીઓએ પહેલેથી જ અંતિમતા પ્રાપ્ત કરી છે, તેને ફરીથી ખોલવું વિભાગ માટે કાયદેસર રીતે અનુમત્ય નથી.

૨. આ સંદર્ભે, રજૂ કરવામાં આવે છે કે કાનૂનનો સ્થિર સિદ્ધાંત એવો છે કે જોગવાઈની ભાષા જ મહત્વ ધરાવે છે અને જ્યારે ઉક્ત જોગવાઈનો અર્થ પૂરતા પ્રમાણમાં સ્પષ્ટ હોય, ત્યારે તેને પૂર્ણ અસર આપવી આવશ્યક બને છે. અન્ય શબ્દોમાં, જ્યારે કાનૂની જોગવાઈ સ્પષ્ટ હોય, ત્યારે તેનો સંપૂર્ણપણે અમલ થવો જોઈએ અને તેના અમલ પર કોઈપણ મર્યાદા હોઈ શકતી નથી.

૩. આ બાબત વિવાદાસ્પદ નથી કે રાજસ્વ સંબંધિત અધિનિયમને પૂર્વલક્ષી અમલ આપવામાં આવી શકે છે. તેથી, જો અરજદારો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલ દલીલ સ્વીકારવામાં આવે, તો વિધાનમંડળનો સ્પષ્ટ આશય નિર્ણયક બની જાય. વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એની જોગવાઈઓ, જે હવે ૦૧.૦૪.૨૦૦૬ થી પૂર્વલક્ષી અસર સાથે દાખલ કરવામાં આવી છે, તે વિભાગને મૂલ્યાંકન ફરીથી ખોલવામાં કોઈ પ્રતિબંધ મૂકતી નથી, જો અગાઉ નિર્ધારિત કરાયેલ અવધિ ઉક્ત કલમ અમલમાં આવે તે પહેલાં સમાપ્ત થઈ ગઈ હોય.

૪. અગાઉ વેટ અધિનિયમની કલમ ૭૫ની જોગવાઈઓ હેઠળ પુનઃઆકારણી તે નિશ્ચિત આકારણી વર્ષથી પાંચ વર્ષની અંદર પૂર્ણ થઈ શકતી હતી અને હવે, વેટ અધિનિયમની ઉક્ત કલમ ૮૪એના બળે, જેવી સ્થિતિ હોય તે મુજબ, વડી અદાલત અથવા સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષની વાદવિવાદી કાર્યવાહી દરમિયાન વીતી ગયેલા સમયગાળા સુધી તે વિસ્તરી શકે છે. ઉક્ત કલમ ૮૪એનું સાદું વાચન દર્શાવે છે કે ઉક્ત કલમનો પ્રવર્તનક્ષેત્ર પાછલા સમય સુધી વ્યાપે છે અને અગાઉના આકારણી વર્ષોને લાગુ પડે છે, ભલે અધિનિયમ હેઠળ નિર્ધારિત સમયગાળાની મુદત પૂર્ણ થવાને કારણે તે અંતિમ બની ગયાં હોય કે ન હોય.

૫. ઉપરોક્ત ઉપરાંત, એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે, સ્વરૂપતઃ, વેટ અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ જે આકલનો અંતિમતા પ્રાપ્ત કરી ચૂક્યા છે, તેઓને પુનઃખોલવા માટે કોઈ પ્રતિબંધ નથી. વેટ અધિનિયમની કલમ ૭૫ ની જોગવાઈઓ ખાસ કરીને યોગ્ય સત્તાધિકારીને એવા આકલનો, જેઓ અંતિમતા પ્રાપ્ત કરી ચૂક્યા છે, તેમને પુનઃખોલવાનો અધિકાર આપે છે. તેથી, વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ ની જોગવાઈઓ પહેલાં અસ્તિત્વમાં ન હતું એવું કંઈ નવું પ્રદાન કરતી નથી, પરંતુ તે માત્ર એટલું સમજાવે છે/સ્પષ્ટ કરે છે કે ઉક્ત નિર્ધારિત અવધિની ગણતરી કઈ રીતે કરવી.”

૪૬. વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એને પૂર્વલક્ષી અસરથી અમલમાં મૂકવું સ્પષ્ટપણે મનસ્વી તથા ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરતું હોવા બાબતે, શ્રી ત્રિવેદીની રજૂઆતો નીચે મુજબ છે;

“૧. અરજદારો તરફથી દલીલ કરવામાં આવી છે કે પડકાર હેઠળની જોગવાઈ સ્પષ્ટપણે મનસ્વી છે, કારણ કે તે મૂલ્યાંકનોને ફરીથી ખોલવાનો પ્રયત્ન કરે છે અને બીજા શબ્દોમાં, અરજદારોના નિહિત અધિકારો છીનવી લે છે. અરજદારોના કહેવા મુજબ, કોઈ નિશ્ચિત વર્ષ માટેનું મૂલ્યાંકન એકવાર અંતિમતા પ્રાપ્ત કરે પછી, તે અરજદારોના હિતમાં એક નિહિત અધિકાર સર્જે છે અને આવા નિહિત અધિકારોમાં ફેરફાર કરવો, તે પણ આ આધાર પર કે આવકવેરા ખાતાના હિતમાં કોઈ બીજા કેસમાં અદાલત દ્વારા ચુકાદો આપવામાં આવ્યો છે, સ્પષ્ટપણે મનસ્વી અને ગેરકાયદેસર છે.

૨. આ સંદર્ભમાં, રજૂ કરવામાં આવે છે કે પડકાર હેઠળની જોગવાઈ, આક્ષેપ મુજબ કે અન્યથા, ન તો સ્પષ્ટ રીતે મનસ્વી છે અને ન તો ગેરકાયદેસર છે. હકીકતમાં, ભલે એમ માનવામાં આવે કે કોઈ નિશ્ચિત

વર્ષ માટેના આકલનની અંતિમતા અરજદારોના પક્ષમાં કોઈ સ્થાપિત અધિકાર સર્જે છે, તો પણ એવી પરિસ્થિતિમાં, વેટ અધિનિયમની કલમ ૩૫/૭૫ મુજબ, સક્ષમ સત્તાવાળાને નિર્ધારિત સમયમર્યાદાની અંદર, અંતિમતા પ્રાપ્ત કરી ચૂકેલા આકલન આદેશોને ફરીથી ખોલવા/પુનરીક્ષણ કરવા માટે હંમેશા અધિકૃતતા ઉપલબ્ધ છે.

૩. વર્તમાન કેસમાં, પડકાર હેઠળની જોગવાઈ માત્ર સક્ષમ મંચ સમક્ષ મુદ્દાનો નિર્ણય કરવા માટે વ્યતીત થયેલ સમયગાળાને બાકાત રાખવાનો અધિકાર પ્રાધિકરણને સક્ષમ બનાવે છે. પડકાર હેઠળની ઉક્ત જોગવાઈ માત્ર રાજ્ય આવકનું રક્ષણ થાય તે હેતુસર જ બનાવવામાં આવી છે, કારણ કે વિભાગની કોઈ ભૂલ વિના, પરંતુ માત્ર ઉચ્ચતર મંચ સમક્ષ કેસો લંબિત રહેવાના કારણે, સમય પસાર થવાથી જે આવક પ્રાધિકરણ ગુમાવતું હોત તે બચાવવા માટે આ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. આ સંદર્ભમાં, ઉપરોક્ત સર્વોચ્ચ અદાલતના કોમર્શિયલ ટેક્સ ઓફિસર વિ. બિસ્વનાથ ઝૂંઝૂનવાલા કેસના ચુકાદા પર આધાર રાખવામાં આવે છે, જે (૧૧) (૧૯૯૬) ૫ એસ.સી.સી. ૬૨૬ માં અહેવાલિત છે.

૪. તેથી, અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલ અર્થઘટનને પૂર્વલક્ષી અસરથી લાગુ કરવામાં આવશે છતાં, મૂલ્યવર્ધિત કર અધિનિયમમાં મૂલ્યાંકનોને ફરીથી ખોલવા માટે નિર્ધારિત ૩ વર્ષની સમયમર્યાદાને કારણે, વિભાગ ૩ વર્ષની અવધિ પહેલાંના ભૂતકાળના મૂલ્યાંકનોને ફરીથી ખોલી શક્યો નહોતો, જેના પરિણામે રાજ્યને અન્યથા જે આવક મેળવવાનો હક હતો, તે આવકનું નુકસાન થયું.

૫. ઉપરોક્ત ઉપરાંત, અન્યથા પણ, કરવેરા સંબંધિત બાબતોમાં, અદાલતો દ્વારા કોઈપણ જોગવાઈના અર્થઘટન અંગે પ્રતિપાદિત કાનૂન તમામ કેસોમાં લાગુ પડે છે અને તેથી, કોઈ પણ કરદાતાને એવો વાદ કરવા ખુલ્લું નથી કે કોઈ અન્ય કેસમાં આવકપક્ષના પક્ષમાં અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદાના આધારે તેના કેસને ફરી ખોલવું પ્રત્યક્ષપણે મનસ્વી અને ગેરકાયદેસર છે.

૬. તે પ્રમાણે, વધુમાં વધુ એટલું જ છે કે પડકારવામાં આવેલી જોગવાઈ માત્ર વેટ અધિનિયમની કલમ ૩૫/૭૫ હેઠળ નિર્ધારિત સમયમર્યાદાનો વિસ્તરણ કરે છે, જેના પરિણામે વિભાગને એ બાબતે કારણ દર્શાવો નોટિસ જારી કરવાની સગવડ મળે છે કે કોઈ નિશ્ચિત વર્ષનો આકલન આદેશ ફરીથી કેમ ન ખોલવો જોઈએ, અને તે તબક્કે સંબંધિત આકારણીધારક કારણ દર્શાવી શકે છે કે કોઈ અન્ય મામલામાં આપવામાં આવેલ ચુકાદો જણાવેલ આકારણીધારકના તથ્યો પર કેવી રીતે અને કઈ રીતથી લાગુ પડતો નથી. તેથી, આ જોગવાઈ કર/દંડનો સીધો આદેશ લાદવાનો અભિપ્રાય ધરાવતી નથી, પરંતુ સંબંધિત આકારણીધારકને સાંભળ્યા પછી જ તે વસૂલ/લાદવામાં આવશે. તેથી, મનમાનીનો કોઈ પ્રશ્ન ઉદ્ભવતો નથી.

૭. અરજદારો એ આ દલીલ રજૂ કરવા માટે નીચે દર્શાવેલ ચાર ન્યાયનિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો છે કે વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ “સ્પષ્ટપણે મનસ્વી” છે અને તેથી ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ના ઉલ્લંઘનથી પ્રભાવિત થાય છે. નિઃસંદેહ એ સત્ય છે કે હવે વિધાનને એ આધાર પર અસંવિધાનિક ઠરાવીને રદ કરવામાં આવી શકે છે કે તે સ્પષ્ટપણે મનસ્વી છે. જોકે, તેનો અર્થ એ નથી કે વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ સ્પષ્ટપણે મનસ્વી છે.

૮ જેમ કે ઉપરોક્ત શાયરા બાનો (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું છે, “સ્પષ્ટ તર્કવિહોણી મનસ્વીતા” નો અર્થ એવો થાય છે કે વિધાનમંડળ દ્વારા કોઈ બાબત ચંચલપણે, અતાર્કિક રીતે અને/અથવા પૂરતા નિર્ધારક સિદ્ધાંત વિના કરવામાં આવી હોય, અથવા એવી કોઈ બાબત કરવામાં આવી હોય જે અતિશય અને અસંગત પ્રમાણની હોય.

૯. વાસ્તવમાં, ઉપર ઉલ્લેખિત સર્વોચ્ચ અદાલતના ચાર ચુકાદાઓમાં કઈ ચોક્કસ જોગવાઈને ‘સ્પષ્ટપણે મનસ્વી’ ગણવામાં આવી હતી તે વિચારવાની જરૂર છે અને ત્યારબાદ વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એની તુલના તે જોગવાઈઓ સાથે કરવાની છે. માત્ર આ પ્રકારની તુલનાથી જ સ્પષ્ટ થશે કે, કોઈપણ રીતે કલ્પના કરવામાં આવે તોય વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એને સ્પષ્ટપણે મનસ્વી, તો દૂરની વાત, મનસ્વી પણ ગણાવી શકાય નહીં.”

૪૭. પડકારવામાં આવેલ જોગવાઈના પૂર્વવર્તી અમલને અયોગ્ય તથા બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(જી) નું ઉલ્લંઘન કરનાર ગણવાના મુદ્દા અંગે શ્રી ત્રિવેદીની રજૂઆતો નીચે મુજબ છે;

“૧. અરજદારોની તરફથી એવો દાવો કરવામાં આવે છે કે પડકારાધીન જોગવાઈને અપાયેલો પૂર્વલક્ષી અમલ ગેરવાજબી છે, આ આધાર પર કે તે સર્વોચ્ચ અદાલતે આર. સી. ટોબેકો વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, અહેવાલિત (૨૦૦૫) ૭ એસ.સી.સી. ૭૨૫ ના મામલામાં પ્રતિપાદિત કરેલી વાજબીપણાની કસોટી પર ખરી ઉતરતી નથી.

૨. આ સંદર્ભે, રજૂ કરવામાં આવે છે કે પડકાર હેઠળની જોગવાઈની ભૂતલક્ષી અમલવારી પર ઉક્ત કસોટીઓ લાગુ કરતાં, તે

વાજબીપણાની કસોટીમાં ઉતરે છે અને આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હોય તેમ અથવા અન્યથા, તે અવાજબી નથી.

૩. જ્યાં સુધી તે સંદર્ભ અંગેની કસોટીનો પ્રશ્ન છે કે જેમાં પૂર્વલક્ષી અમલનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે, ત્યાં સુધી રજૂ કરવામાં આવે છે કે પડકારાધીન જોગવાઈને પૂર્વલક્ષી અસર માત્ર આવકવેરા વિભાગના તે હિતના સંરક્ષણ માટે આપવામાં આવી છે, જે યોગ્ય મંચ સમક્ષ મુદ્દો લંબિત રહેવાને કારણે નુકસાન પામ્યું હતું. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, કોઈ મુદ્દાનો નિર્ણય વિભાગના પક્ષે થાય છતાં, તે જ મુદ્દાના નિરાકરણમાં થયેલા વિલંબને કારણે, કાયદાના ખોટા/અયોગ્ય સિદ્ધાંતના આધારે પહેલેથી જ નિકાલ કરાયેલા કેસોમાં તે અનુકૂળ નિર્ણય લાગુ કરવાની તક વિભાગ ગુમાવી બેસે.

૪. આવી પ્રતિલક્ષી અમલવારીના સમયગાળા અંગે જેટલું સંબંધિત છે, તે બાબતે રજૂ કરવામાં આવે છે કે સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું ધારણ કર્યું છે કે પ્રતિલક્ષી અમલ હેઠળ આવરી લેવાયેલા સમયગાળાની લંબાઈની કસોટીને, માત્ર તેની જાતે જ, નિર્ધારક કસોટી તરીકે માનવામાં આવી શકતી નથી. અન્યથા પણ, વર્તમાન કેસના તથ્યોને ધ્યાનમાં લેતાં, ભૂતકાળના સમયગાળા માટે લાદવામાં આવેલા કોઈ અણધાર્યા અથવા પૂર્વાનુમાન ન કરી શકાય એવા આર્થિક બોજનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી; કારણ કે પડકારાયેલ જોગવાઈ માત્ર વિભાગને અદાલતો સમક્ષ ચાલેલ વાદવિવાદમાં વ્યતિત થયેલ સમયગાળાને બહાર રાખવાની સગવડ આપે છે અને તેવા પ્રકરણમાં આંકિત વ્યક્તિ પર આકારણીના સમયે અસ્તિત્વમાં ન હોય એવો કોઈ કર/દંડ પ્રતિલક્ષી રીતે વસૂલવા અથવા લાદવાનો અવકાશ જોતો નથી. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, અણધાર્યા આર્થિક બોજનો પ્રશ્ન માત્ર એવા કેસોમાં જ ઊભો થાય જ્યાં જોગવાઈ પ્રતિલક્ષી રીતે કર લાદે

છે અથવા કરના દરમાં વધારો કરે છે, જેનો પોતાના વ્યવસાયનું સંચાલન કરતી વખતે આકારણીગ્રસ્ત વ્યક્તિએ પૂર્વાનુમાન કર્યું ન હોય.

૫. ઉપરોક્ત ઉપરાંત, એ નોંધવું યોગ્ય છે કે વેટની કલમ ૩૫/૭૫ ની જોગવાઈઓ હેઠળ આકારણીમાં સુધારો કરવા/ફરી ખોલવાની વિભાગની સત્તા પડકાર હેઠળ નથી અને તેથી, કોઈપણ સ્થિતિમાં, પડકાર હેઠળની જોગવાઈ અસ્તિત્વમાં ન હોય તોય વિભાગ નિર્ધારિત સમયમર્યાદામાં આકારણીના આદેશોમાં સુધારો કરી શકે/તેને ફરી ખોલી શકે છે. આથી, વર્તમાન કેસમાં, પડકાર હેઠળની જોગવાઈને પૂર્વલક્ષી અસરથી લાગુ પાડવાથી કોઈ અનપેક્ષિત અથવા પૂર્વાનુમાનથી પર એવા નાણાકીય બોજાનો લાદાણ થયો હોવાનું કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી.

૬. તેથી, પડકાર હેઠળની જોગવાઈની ભૂતલક્ષી અમલવારી અયોગ્ય નથી અને તેથી, પડકાર હેઠળની ઉક્ત જોગવાઈને રદ કરવાની આવશ્યકતા નથી.”

૪૮. રિટ અરજદાર તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ આ દલીલ અંગે કે મૂલ્યાંકનનો આદેશ બીજી વખત પુનરીક્ષિત કરી શકાય નહીં, શ્રી ત્રિવેદીની રજૂઆતો નીચે મુજબ છે;

“૧. અરજદારોની તરફથી વૈકલ્પિક રીતે એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે કલમ ૭૫ હેઠળ અપાયેલી પુનરીક્ષણ સત્તાઓ એક વાર વપરાઈ જાય પછી, તેવી સ્થિતિમાં આવી સત્તાઓ ક્ષીણ થઈ જાય છે અને જણાવેલ આકારણી આદેશનું ફરી એક વાર પુનરીક્ષણ કરી શકાતું નથી. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, અરજદારોના કહેવા મુજબ, જે આકારણી આદેશોનું પહેલેથી જ એક વાર પુનરીક્ષણ થઈ ચૂક્યું છે,

તેઓને પુનરીક્ષણ સત્તાધિકારી દ્વારા ફરી પુનરીક્ષણમાં લઈ શકાતા નથી. આ સંદર્ભે રજૂ કરવામાં આવે છે કે ઉપરોક્ત દલીલ કાનૂનની નજરે ટકાઉ નથી.

૨. વેટ અધિનિયમની કલમ ૭૫ની જોગવાઈઓનું સાધારણ વાચન કરતાં સ્પષ્ટ થાય છે કે ઉક્ત કલમ જુદા જુદા મુદ્દાઓ અંગે પુનરાવલોકન અધિકારોનો એકથી વધુ વખત ઉપયોગ કરવા માટે અવરોધ કે મર્યાદા મૂકતી નથી. જો અરજદારો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલો એવો તર્ક કે એક મુદ્દા અંગે આકારણી આદેશમાં એકવાર પુનરાવલોકન કરવામાં આવે પછી, પુનરાવલોકન સત્તાધિકારી અન્ય મુદ્દા અંગે પણ ઉક્ત આકારણી આદેશોમાં પુનરાવલોકન કરી શકશે નહીં, સ્વીકારવામાં આવે, તો તેવી પરિસ્થિતિમાં તે વિધાનમંડળના આશયને નિષ્ફળ બનાવશે અને સમર્થ સત્તાધિકારીને પુનરાવલોકન અધિકારો પ્રદાન કરવાનો વિધાનમંડળનો મૂળ હેતુ પણ વ્યર્થ ઠરાવશે, ખાસ કરીને એવી સ્થિતિમાં કે જ્યાં જુદા જુદા મુદ્દાઓ સંબંધિત કાયદો જુદા જુદા સમયબિંદુઓએ સ્થિર થાય છે. તેથી, જુદા જુદા મુદ્દાઓ સંબંધે, નિર્ધારિત મર્યાદાકાળની અંદર હોય તો, આકારણી આદેશોમાં એકથી વધુ વખત પુનરાવલોકન કરી શકાય છે.

૩. ઉપરોક્ત ઉપરાંત, એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કાનૂનનો એ સ્થિર સિદ્ધાંત છે કે વિલીનતાનો સિદ્ધાંત ફક્ત એટલી હદ સુધી જ લાગુ પડે છે જેટલી હદ સુધી પ્રશ્ન અથવા પ્રશ્નો પુનર્વિચારણાનો ભાગ બનેલા હોય અથવા સ્પષ્ટ રીતે કે આવશ્યક અનુસંગથી નક્કી થયેલા હોય. તેથી, જે પ્રશ્નો અથવા વિવાદો પુનર્વિચારણાના વિષયવસ્તુનો ભાગ બનતા નથી, તેમના સંદર્ભે વિલીનતાનો સિદ્ધાંત લાગુ પડશે નહીં અને આવા અચેતેન્નિજત પ્રશ્નોની હદ સુધી મૂલ્યાંકન આદેશનું સ્વરૂપ બદલાશે નહીં.

૪. વર્તમાન કેસમાં, અરજદારોને આપવામાં આવેલો તા. ૦૧.૦૮.૨૦૧૮નો બીજો પુનર્વિચાર નોટિસ સંપૂર્ણપણે ભિન્ન મુદ્દા પર આધારિત છે અને તા. ૧૦.૦૩.૨૦૧૬ના આદેશ દ્વારા અગાઉ પુનર્વિચારિત કરવામાં આવેલા મુદ્દા સાથે સંબંધિત અથવા સમાન નથી. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, હાલના પ્રશ્નાધીન નોટિસ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવતો વિવાદ સ્વીકાર્ય રીતે એવા મુદ્દા પર આધારિત છે, જે કોઈપણ પક્ષકાર દ્વારા ક્યારેય અપીલ અથવા પુનર્વિચારમાં લેવામાં આવ્યો ન હતો. તે જોતા, તા. ૧૦.૦૩.૨૦૧૬ના આદેશ દ્વારા જે મુદ્દો પુનર્વિચારિત કરવામાં આવ્યો હતો તે સિવાય, પુનર્વિચાર સત્તાધિકારીને અન્ય તમામ મુદ્દાઓ અંગે પોતાની પુનર્વિચાર સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવામાં નિષિદ્ધ અથવા મર્યાદિત ગણાવી શકાય નહીં. નાગરિક કાયદા હેઠળ પણ, કોઈ સંપત્તિ સંબંધિત કાર્યવાહી જો અનુવર્તી દાવામાં ભિન્ન કાર્યવાહીની કારણસર પડકારવામાં આવે, તો માત્ર એટલા આધાર પર તે અવરોધિત થતી નથી કે એ જ સંપત્તિ અંગે અગાઉ દાવો દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ તે બીજા કાર્યવાહીના કારણ સંબંધે હતો. તેથી, સી.પી.સી.ના આદેશ ૨ નિયમ ૨ અથવા ત્યાગ, પ્રતિબંધકતા, અથવા રચનાત્મક પૂર્વનિર્ણિતતા જેવા સિદ્ધાંતો આવી પરિસ્થિતિમાં લાગુ પડતા નથી, અને આવી જ પરિસ્થિતિ વર્તમાન કેસમાં અસ્તિત્વમાં છે.

૫. અરજદારો દ્વારા આધારિત નિર્ણયો, એટલે કે, (૧૪અ) ઓ.સી.એલ. ઇન્ડિયા લિ. વિ. ઓરિસ્સા રાજ્ય, જે (૨૦૦૩) ૧૩૦ એસ.ટી.સી. ૩૫ માં અહેવાલિત છે, અને (૧૪બ) માલવિયા બ્રોઝ. એન્ડ કો. વિ. સેલ્સ ટેક્સ ઓફિસર, જે ૧૯૭૩ જી.એસ.ટી.બી. ૨૦૬ માં અહેવાલિત છે, તે પણ હાલના કેસના તથ્યો પર લાગુ પડતા નથી. ઉપર ઉલ્લેખિત પ્રથમ કેસમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે એકવાર આસિસ્ટન્ટ કમિશનરે, કમિશનરના પ્રતિનિયુક્ત તરીકે, સેલ્સ ટેક્સ

ઓફિસરના આદેશનું પુનરીક્ષણ કર્યું હોય, ત્યારબાદ તેવા કેસમાં કમિશનરે, પ્રતિનિયુક્ત કરનાર તરીકે, પુનરીક્ષણની સત્તાનો ફરી એકવાર ઉપયોગ કરી શક્યો ન હોત, કારણ કે તે સત્તાનો પ્રથમ પ્રસંગે જ ક્ષય થઈ ગયો હતો. જ્યારે ઉપર ઉલ્લેખિત બીજા કેસમાં, પુનરીક્ષણ સત્તાધિકારી એ જ વિષયવસ્તુ અંગે પુનરીક્ષણ કરવાની કોશિશ કરી રહ્યો હતો, જે પહેલેથી જ પુનરીક્ષણ અથવા અપીલમાં નિકાલ પામી ચૂકી હતી. તેની સામે, ઉપરોક્ત મુજબ, હાલના કેસમાં પ્રશ્નાધીન નોટિસ સર્વથા ભિન્ન મુદ્દા અંગે છે અને સ્વીકાર્ય રીતે, તે એ જ વિષય/મુદ્દા અંગે નથી, જેનું અગાઉ પુનરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું.”

૪૯. ૨૬ કરાયેલા અધિનિયમમાં સુધારા સંબંધે, શ્રી ત્રિવેદીની રજૂઆતો નીચે મુજબ છે;

“૧. અરજદારો દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે ભારતના સંવિધાનની ૭મી અનુસૂચિની યાદી ૨ ની પ્રવેશ ૫૪ માં સૂચિબદ્ધ કરવામાં આવેલી ૬ વસ્તુઓને બાદ કરતાં, અન્ય તમામ માલસામાન સંબંધે વેટ અધિનિયમની જોગવાઈઓ ૨૬ થયેલી છે.

૨. આ સંદર્ભમાં સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવે છે કે વેટ અધિનિયમની જોગવાઈઓ, વિશેષ કરીને વેટ અધિનિયમની કલમ ૭૫, હજી પણ અસ્તિત્વમાં છે અને તે જોગવાઈઓનું અહીં પુનરાવર્તન કરવામાં આવેલ નથી.

૩. તેમ છતાં, સ્વીકાર્યા વિના માત્ર એવી ધારણા કરવામાં આવે કે વેટ અધિનિયમની જોગવાઈઓ ૬ વસ્તુઓ સિવાયની તમામ વસ્તુઓ અંગે ૨૬ થયેલી છે, તો પણ તે સંજોગોમાં પણ રાજ્ય વિધાનમંડળ પાસે હજી સત્તા અસ્તિત્વમાં છે અને કાયદા હેઠળ ૨૬ થયેલી અથવા અસ્તિત્વમાં ન રહેલી જોગવાઈઓમાં સુધારો કરવો પણ અનુમત્ય છે,

તેવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે. તેથી, રાજ્ય વિધાનમંડળ વેટ અધિનિયમની એવી જોગવાઈમાં સુધારો કરવા માંગે છે કે જે અસ્તિત્વમાં નથી અને તેથી અમાન્ય છે, એવી દલીલ કરવી ખોટી છે.

“

પ૦ ઉપર દર્શાવેલ પરિસ્થિતિઓમાં, રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી ત્રિવેદી પ્રાર્થના કરે છે કે આ રિટ અરજીમાં કોઈ જ સાર ન હોવાને કારણે, તે જ નામંજૂર કરવામાં આવે.

વિશ્લેષણ

પ૧. પક્ષકારો તરફથી હાજર થયેલ વિદ્વાન વકીલશ્રીઓને સાંભળ્યા બાદ અને નોંધપાત્ર દસ્તાવેજી સામગ્રીનું અવલોકન કર્યા પછી, નીચેના પ્રશ્નો અમારા વિચારણા માટે ઉપસ્થિત થાય છે;

(૧) શું ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની ચાદી ૨ ની પ્રવેશ પજ હેઠળ રાજ્યની વિધાન સત્તાની સીમાથી પર અને અતિરેકમાં હોવાથી જીવેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ બંધારણવિરોધી છે?

(૨) શું ભારતના સંવિધાનની કલમ ૨૪૬એ ને કલમ ૩૬૬(૧૨એ) સાથે વાંચતાં, માનવ ઉપભોગ માટેના આલ્કોહોલિક દારૂના પુરવઠા પરના કરોને બાદ કરતાં, માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના કોઈપણ પુરવઠા પર કર અંગે કાયદા બનાવવાની સત્તા સંઘ અને રાજ્યની વિધાનમંડળો બંનેને પ્રાપ્ત છે કે કેમ? અન્ય શબ્દોમાં, શું ભારતના સંવિધાનની કલમ ૨૪૬એના બળે, વર્ષ ૨૦૧૬ના ૧૦૧મા સુધારા અધિનિયમના અમલ પછી પણ “રાજ્યની અંદરના” માલના વેચાણ અથવા ખરીદી અંગે કાયદા બનાવવાની સત્તા રાજ્ય વિધાનમંડળ પાસે યથાવત્ અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ.

(૩) શું જીવેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ સ્પષ્ટપણે મનસ્વી છે અને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૯(૧)(જી)નું ઉલ્લંઘન કરતી છે?

(૪) શું ૦૧.૦૪.૨૦૦૬થી અમલમાં આવતી રીતે કલમ ૮૪એનો પૂર્વલક્ષી સમાવેશ કરવાથી તે જોગવાઈ અતિશય મનસ્વી અને અચુકિતચુકત બને છે?

(૫) શું જીવેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ માન્યકારી અધિનિયમ છે?

(૬) જીવીએટી અધિનિયમની કલમ ૮૪એના બળે, તેવો સુધારો અમલમાં આવ્યો તે પહેલાં જેઓ મૂલ્યાંકનો અંતિમતા પ્રાપ્ત કરી ચૂક્યા છે, તેમને વિભાગ દ્વારા પુનઃખોલવા અનુમત્ય છે કે કેમ?

(૭) શું ગુજરાત વેટ અધિનિયમની જોગવાઈઓ ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચીની યાદી રની એન્ટ્રી પૃષ્ઠમાં સૂચિત છ વસ્તુઓ સિવાયના તમામ માલસામાન અંગે રદ થયેલી ગણાય છે?. અન્ય શબ્દોમાં, શું વેટ અધિનિયમની જોગવાઈઓ, વિશેષ કરીને અધિનિયમની કલમ ૭૫, હજુ પણ કાર્યરત છે અને અન્ય જોગવાઈઓ રદ થયેલી કહેવાઈ ન શકે?.

પર. બંને પક્ષોની તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલી પરસ્પર વિરોધી દલીલો તરફ વળતાં પહેલાં, આપણે ભારતના બંધારણની તથા ગુજરાત વેટ અધિનિયમની કેટલીક સંબંધિત જોગવાઈઓનું અવલોકન કરવું આવશ્યક છે.

પ૩. અધિનિયમની કલમ ૮૪એ આ મુજબ વાંચાય છે;

“૮૪એ.કેટલાક કેસોમાં અવધિનો બાકાત કરવો

(૧) આ અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, એવો કોઈ મુદ્દો કે જેના વિષે અપીલીય સત્તાધિકારી અથવા અપીલીય ટ્રિબ્યુનલ અથવા વડી અદાલતે અન્ય કોઈ કાર્યવાહી દરમિયાન રાજસ્વના હિતને પ્રતિકૂળ એવો નિર્ણય આપ્યો હોય અને અપીલીય સત્તાધિકારી અથવા અપીલીય ટ્રિબ્યુનલ અથવા વડી અદાલતના આવા નિર્ણય વિરુદ્ધ અપીલીય ટ્રિબ્યુનલ અથવા વડી અદાલત અથવા સર્વોચ્ચ અદાલતમાં અપીલ બાકી હોય, ત્યારે કલમ ૩૪ અથવા કલમ ૩૫ માં ઉદ્દેશિત અવધિની ગણતરી કરતી વખતે અપીલીય સત્તાધિકારીના નિર્ણયની તારીખ અને અપીલીય ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણયની તારીખ વચ્ચે વિતાવેલ અવધિ, અથવા અપીલીય ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણયની તારીખ અને વડી અદાલતના નિર્ણયની તારીખ વચ્ચે વિતાવેલ અવધિ, અથવા વડી અદાલતના નિર્ણયની તારીખ અને સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયની તારીખ વચ્ચે વિતાવેલ અવધિ, બાકાત રાખવામાં આવશે.

(૨) આ અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, જો કલમ ૭૩ અથવા કલમ ૭૫ હેઠળનો કોઈ નિર્ણય અથવા આદેશ એવા મુદ્દાને આવરી લેતો હોય કે જેના વિષે પુનરાવર્તન પ્રાધિકરણ અથવા અપીલીય પ્રાધિકરણ અથવા વડી અદાલતે અન્ય કોઈ કાર્યવાહી દરમિયાન રાજ્ય આવકના હિતને હાનિકારક એવો પોતાનો નિર્ણય આપ્યો હોય અને અપીલીય અધિકરણ અથવા વડી અદાલતના આવા નિર્ણય વિરુદ્ધ વડી અદાલત અથવા સર્વોચ્ચ અદાલતમાં અપીલ બાકી હોય, તો અપીલીય અધિકરણના નિર્ણયની તારીખથી વડી અદાલતના નિર્ણયની તારીખ સુધીનો અથવા વડી અદાલતના નિર્ણયની તારીખથી સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયની તારીખ સુધીનો ગાળેલો સમય, કલમમાં ઉદ્દેશિત મર્યાદાકાળની ગણતરી કરતી વખતે બાદ રાખવામાં આવશે

૭૩ અથવા કલમ ૭૫. ”

૫૪. હવે અમે ગુજરાત મૂલ્યવર્ધિત કર (સુધારા) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કેટલીક સંબંધિત જોગવાઈઓ પર વિચાર કરીશું.

૫૫. મુખ્ય અધિનિયમમાં, કલમ ૨ માં, –

(૧) ખંડ (૧), (૧ એ) અને (૨) કાપી નાખવામાં આવશે;

(૨) ખંડ (૪) માં, ઉપખંડ (૨) માં, "પ્લાન્ટ, મશીનરી, કાચો માલ, પ્રક્રિયા સામગ્રી, પેકિંગ સામગ્રી, ખાલી પાત્રો, વપરાશયોગ્ય ભંડાર, કચરા ઉત્પાદનો, અથવા આવા અન્ય માલ, અથવા તેમામાંના કોઈપણનો કચરો અથવા ભંગાર" શબ્દોની જગ્યાએ "કાચો માલ, પ્રક્રિયા સામગ્રી, વપરાશયોગ્ય ભંડાર, કચરા ઉત્પાદનો અથવા આવા અન્ય માલ" શબ્દો પ્રતિસ્થાપિત કરવામાં આવશે;

(૩) ખંડો (૫) અને (૯) કાઢી નાખવામાં આવશે;

(૪) ખંડ (૧૦) માં, અપવાદો (૧) થી (૩) કાઢી નાખવામાં આવશે;

(૫) ખંડ (૧૧) કાઢી નાખવામાં આવશે;

(૬) કલમ (૧૩)ના સ્થાને, નીચેની કલમનું પ્રતિસ્થાપન કરવામાં આવશે, એટલે કે:–

"(૧૩) "માલ" નો અર્થ ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચીની યાદી ૨ ની પ્રવેશિકા ૫૪ હેઠળ આવરી લેવાયેલ માલ એવો થાય છે;"

(૭) ખંડ (૧૯) માં, "માલના પેકિંગમાં વપરાતી સામગ્રી" શબ્દો કાઢી નાખવામાં આવશે;

(૮) કલમ (૨૭) માં, "માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પર અને તેમાં કલમ ૧૪, ૧૪એ, ૧૪બી, ૧૪સી અથવા ૧૪ડી હેઠળ આકારણીયોગ્ય અથવા ચૂકવવાપાત્ર એકમુષ્ટ કરનો સમાવેશ થાય છે" એવા શબ્દો, આંકડા અને અક્ષરોના સ્થાને "માલના વેચાણ પર" એવા શબ્દો પ્રતિસ્થાપિત કરવામાં આવશે;

(૯) ખંડ (૨૯) માટે, નીચેનો ખંડ બદલી મૂકવામાં આવશે, નામે:—

"(૨૯) "કરપાત્ર માલ" નો અર્થ કલમ ૭ હેઠળ કરલાયક માલ એવો થાય છે, પરંતુ તેમાં તે માલનો સમાવેશ થતો નથી જેના પર કલમ ૫ હેઠળ કોઈ કર ચૂકવવાપાત્ર નથી;"

(૧૦) ખંડ (૩૦) માં, —

(૧) "અથવા ખરીદી" શબ્દો કાઢી નાખવામાં આવશે;

(૨) ઉપખંડ (બી) માં, "કલમ ૫ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળ અથવા" એવા શબ્દો, કૌંસ અને આંકડા કાઢી નાખવામાં આવશે;

(૧૧) ખંડ (૩૪) માં, ઉપખંડ (એ) માં બે સ્થળે આવતાં "અથવા ખરીદીઓ" શબ્દો કાઢી નાખવામાં આવશે;

(૧૨) ખંડ (૩૭) કાઢી નાખવામાં આવશે.

૫૬. મુખ્ય અધિનિયમમાં, કલમ ૭ માં, —

(૧) ઉપકલમ (૧)ના સ્થાને, નીચેની ઉપકલમ પ્રતિસ્થાપિત કરવામાં આવશે, એટલે કે:—

“(૧) આ અધિનિયમની જોગવાઈઓને આધીન રહીને, અનુસૂચિ ૩ માં નિર્દિષ્ટ મોટર સ્પિરિટ, જેને સામાન્ય રીતે પેટ્રોલ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, હાઈ સ્પીડ ડીઝલ, એવિએશન ટર્બાઈન ફ્યુઅલ, પેટ્રોલિયમ ક્લૂડ, પ્રાકૃતિક વાયુ અને માનવ ઉપભોગ માટેના મધ્યમ પદાર્થોના વેચાણના ટર્નઓવર પર, તેમના દરેક સામે દર્શાવેલા દરે કર વસૂલ કરવામાં આવશે: પરંતુ શરતે કે સરકાર, આયાતકાર અથવા ઉત્પાદક અથવા તેલ માર્કેટિંગ કંપનીઓ પાસેથી, સરકાર દ્વારા જાહેર કરવામાં આવે તેવી રીતથી, છૂટક કિંમત પર સંપૂર્ણ દરે કર વસૂલ કરી શકશે.”;

૫૭. કલમ ૧૦૦ માં, ઉપકલમ (૨) પછી, નીચેની ઉપકલમ ઉમેરવામાં આવશે, અર્થાત્:—

“(૨અ) ગુજરાત મૂલ્યવર્ધિત કર (સંશોધન) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ (ગુજ. ૨૬ નું ૨૦૧૭) દ્વારા કરાયેલ સંશોધનથી નીચેનું નહીં થાય—

(એ) આવા સુધારા અથવા રદબાતલના સમયે અમલમાં ન હોય અથવા અસ્તિત્વમાં ન હોય તેવી કોઈ પણ વસ્તુને ફરી અમલમાં લાવવી નહીં; અથવા

(બી) ગુજરાત મૂલ્યવર્ધિત કર (સંશોધન) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ અમલમાં આવતાં પહેલાં આ અધિનિયમના અગાઉના પ્રચલનને તથા તેના હેઠળ સમ્યક રીતે કરવામાં આવેલ અથવા ભોગવાયેલ આદેશો અથવા અન્ય કોઈ બાબતને અસર કરશે નહીં; અથવા

(સી) ગુજરાત મૂલ્યવર્ધિત કર (સંશોધન) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ (ગુજ. ૨૦૧૭ નો ૨૬) અમલમાં આવતાં પહેલાં આ અધિનિયમ હેઠળ પ્રાપ્ત થયેલ, સંચિત થયેલ અથવા ઉપજેલ કોઈપણ હક્ક, વિશેષાધિકાર, જવાબદારી અથવા દાયિત્વને અસર કરશે નહીં,

અથવા તેની હેઠળ કરવામાં આવેલા આદેશોને અસર કરશે નહીં: પરંતુ, શરતે કે જાહેરનામા દ્વારા મૂડીરોકાણના પ્રતિપ્રોત્સાહન રૂપે આપવામાં આવેલ કોઈપણ કરમુક્તિ, જો ઉક્ત જાહેરનામું ગુજરાત મૂલ્યવર્ધિત કર (સંશોધન) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ (ગુજ. ૨૦૧૭ નો ૨૬) અમલમાં આવેલ દિવસે અથવા તે પછી રદ કરવામાં આવે, તો તે વિશેષાધિકાર તરીકે ચાલુ રહેશે નહીં; અથવા

(ડી) કોઈપણ કર, અધિભાર, દંડશુલ્ક, દંડ, વ્યાજ, જે બાકી હોય અથવા બાકી થવાનું બને, અથવા ગુજરાત મૂલ્યવર્ધિત કર, (સુધારા) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ (ગુજરાત ૨૬ માંથી ૨૦૧૭) અમલમાં આવવા પહેલાં આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ વિરુદ્ધ કરવામાં આવેલ કોઈપણ ગુનો અથવા ભંગ સંબંધે થયેલ અથવા લાદવામાં આવેલ કોઈપણ જપ્તી અથવા સજા ઉપર અસર કરશે; અથવા

(ઈ) ઉપરોક્ત મુજબના કોઈપણ આવા કર, વધારાકર, દંડ, જરિમાનો, વ્યાજ, અધિકાર, વિશેષાધિકાર, ફરજ, જવાબદારી, જપ્તિ અથવા શાસ્તિ અંગે થતી કોઈપણ તપાસ, પૂછપરછ, ચકાસણી (જેમાં છલાવટ અને હિસાબી તપાસનો સમાવેશ થાય છે), મૂલ્યાંકન કાર્યવાહી, નિર્ણયનિર્ધારણ તથા અન્ય કોઈપણ કાનૂની કાર્યવાહી અથવા બાકી રકમની વસૂલાત અથવા ઉપાયને અસર કરે; અને આવી કોઈપણ તપાસ, પૂછપરછ, ચકાસણી (જેમાં છલાવટ અને હિસાબી તપાસનો સમાવેશ થાય છે), મૂલ્યાંકન કાર્યવાહી, નિર્ણયનિર્ધારણ તથા અન્ય કાનૂની કાર્યવાહી અથવા બાકી રકમની વસૂલાત અથવા ઉપાય આરંભિત, ચાલુ રાખવામાં અથવા અમલમાં મૂકવામાં આવી શકે છે, અને આવા કોઈપણ કર, વધારાકર, દંડ, જરિમાનો, વ્યાજ, જપ્તિ અથવા શાસ્તિ આદાય અથવા લાદી શકાય; અથવા

(એફ) આ અધિનિયમ હેઠળ ગુજરાત મૂલ્યવર્ધિત કર (સુધારા) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ (ગુજ. ૨૬ ના ૨૦૧૭) અમલમાં આવતાં પહેલાં

શરૂ કરાયેલ અપીલ, પુનરીક્ષણ, પુર્વલોકન અથવા સંદર્ભ સંબંધિત કાર્યવાહી સહિત કોઈપણ કાર્યવાહી પર અસર કરશે નહીં અને આવી કાર્યવાહી ઉક્ત સુધારાકીય અધિનિયમ હેઠળ ચાલુ રાખવામાં આવશે.”.

૫૮. ભારતના સંવિધાનમાં નવેસરથી અમલમાં મુકવામાં આવેલ અનુચ્છેદ ૨૪૬એ નીચે મુજબ છે;

“અનુચ્છેદ ૨૪૬એ. માલ અને સેવાઓ કર અંગે વિશેષ જોગવાઈ:

(૧) અનુચ્છેદ ૨૪૬ અને ૨૫૪ માં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, સંસદને અને, ખંડ (૨) ના અધિન રહીને, દરેક રાજ્યની વિધાનસભાને, સંઘ દ્વારા અથવા તેવા રાજ્ય દ્વારા લાદવામાં આવતાં માલ અને સેવા કર અંગે કાયદા બનાવવાની સત્તા રહેશે.

(૨) જ્યાં માલના, અથવા સેવાઓના, અથવા બંનેના પુરવઠો આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થાય છે ત્યાં એવા માલ અને સેવા કર સંબંધે કાયદા બનાવવા માટે સંસદને વિશિષ્ટ સત્તા રહેશે. સ્પષ્ટીકરણ:- આ અનુચ્છેદની જોગવાઈઓ, અનુચ્છેદ ૨૭૯અની કલમ (૫) માં ઉલ્લેખિત માલ અને સેવા કરના સંબંધમાં, માલ અને સેવા કર પરિષદ દ્વારા ભલામણ કરાયેલ તારીખથી અમલમાં આવશે.”

૫૯. ઉપરોક્ત ભૂતપૂર્વ સાતમી અનુસૂચીની ચાદી ૨ ની પ્રવેશિકા ૫૪ માં પણ ૨૦૧૬ ના ૧૦૧મા બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ દ્વારા સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો અને સુધારેલી પ્રવેશિકા ૫૪ નીચે મુજબ છે:-

૫૪. પેટ્રોલિયમ ક્લૂડ, હાઈ સ્પીડ ડીઝલ, મોટર સ્પિરિટ (પેટ્રોલ તરીકે ઓળખાતી માલવસ્તુ), પ્રાકૃતિક ગેસ, એપિએશન ટર્બાઈન ફ્યુઅલ

અને ઉપભોગ માટેના આલ્કોહોલિક લિકરનાં વેચાણ પર કર, પરંતુ તેમાં આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થયેલ વેચાણ અથવા આવા માલના આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થયેલ વેચાણનો સમાવેશ થતો નથી.

૬૦. બંધારણનો અનુચ્છેદ ૩૬૬ (૧૨એ) નીચે મુજબ છે;

૩૬૬(૧૨એ) 'વસ્તુઓ અને સેવાઓ પર કર' નો અર્થ માનવ ઉપભોગ માટેની મધ્યયુક્ત દારૂની પુરવઠા પરના કરો સિવાય, વસ્તુઓ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના પુરવઠા પરનો કોઈપણ કર થાય છે.

૬૧. જી.એસ.ટી. અધિનિયમની કલમ ૧૪૨(૬) અને ૧૪૨(૭) નીચે મુજબ વાંચવામાં આવે છે;

“૧૪૨(૬) (એ) વર્તમાન કાયદા હેઠળ નિયત કરાયેલ દિવસે પહેલાં, તે દિવસે અથવા તે પછી, ઇનપુટ કર જમા અંગેના દાવા સંબંધિત અપીલ, પુનર્વિચાર અથવા સંદર્ભની દરેક કાર્યવાહીનો નિકાલ વર્તમાન કાયદાની જોગવાઈઓ અનુસાર કરવામાં આવશે, અને દાવેદારને મંજૂરપાત્ર હોવાનું નિષ્કર્ષે આવેલ જમાની કોઈપણ રકમ તેને વર્તમાન કાયદાની જોગવાઈઓ અનુસાર રોકડમાં પરત આપવામાં આવશે, અને જે રકમ નામંજૂર કરવામાં આવે, જો કોઈ હોય, તો તે આ અધિનિયમ હેઠળ ઇનપુટ કર જમા તરીકે મંજૂરપાત્ર રહેશે નહીં:

પરંતુ, નિર્ધારિત દિવસની સ્થિતિએ ઉક્ત રકમનો બાકી જથ્થો આ અધિનિયમ હેઠળ આગળ ધપાવવામાં આવ્યો હોય, તો તેવી ઇનપુટ કર જમા રકમની કોઈપણ રકમનું પરતફેર મંજૂર કરવામાં આવશે નહીં;

(બી) હાલના કાયદા હેઠળ નિર્ધારિત દિવસ પહેલાં, તે દિવસે અથવા તે પછી પ્રારંભિત કરવામાં આવેલી ઇનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટની વસૂલી સંબંધિત અપીલ, પુનર્વિચાર અથવા સંદર્ભની દરેક કાર્યવાહીનો નિકાલ હાલના કાયદાની જોગવાઈઓ અનુસાર કરવામાં આવશે અને આવી અપીલ, પુનર્વિચાર અથવા સંદર્ભના પરિણામે ક્રેડિટની કોઈપણ રકમ વસૂલપાત્ર બને તો, તે રકમ હાલના કાયદા હેઠળ વસૂલ કરવામાં આવી ન હોય તો, આ અધિનિયમ હેઠળ કરની બાકી રકમ તરીકે વસૂલ કરવામાં આવશે અને આ રીતે વસૂલ કરાયેલ રકમ આ અધિનિયમ હેઠળ ઇનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ તરીકે માન્ય ગણાશે નહીં.

(૭) (એ) વર્તમાન કાયદા હેઠળ નિયત દિવસ પહેલાં, તે દિવસે અથવા તે દિવસ પછી શરૂ કરવામાં આવેલી નિર્ગમ કરની કોઈપણ જવાબદારી સંબંધિત અપીલ, પુનર્વિલોકન અથવા સંદર્ભની દરેક કાર્યવાહીનો નિકાલ વર્તમાન કાયદાની જોગવાઈઓ અનુસાર કરવામાં આવશે, અને જો આવી અપીલ, પુનર્વિલોકન અથવા સંદર્ભના પરિણામે કોઈ રકમ વસૂલપાત્ર બને, તો તે જ, વર્તમાન કાયદા હેઠળ વસૂલ કરવામાં આવી ન હોય તો, આ અધિનિયમ હેઠળ શુલ્ક અથવા કરની બાકી વસૂલાત તરીકે વસૂલ કરવામાં આવશે અને આ રીતે વસૂલ કરાયેલી રકમ આ અધિનિયમ હેઠળ ઇનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ તરીકે માન્ય ગણાશે નહીં.

(બી) વર્તમાન કાયદા હેઠળ નિયત દિવસે પહેલાં, તે દિવસે અથવા તે પછી પ્રારંભ કરાયેલ આઉટપુટ કરદાયિત્વ સંબંધિત અપીલ, પુનર્વિચાર અથવા સંદર્ભની દરેક કાર્યવાહીનો નિકાલ વર્તમાન કાયદાની જોગવાઈઓ અનુસાર કરવામાં આવશે, અને દાવેદારને

મંજૂરપાત્ર હોવાનું જણાયેલ કોઈપણ રકમ તેને વર્તમાન કાયદાની જોગવાઈઓ અનુસાર રોકડમાં પરત આપવામાં આવશે અને નામંજૂર કરાયેલી રકમ, જો કોઈ હોય, તો આ અધિનિયમ હેઠળ ઇનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ તરીકે મંજૂરપાત્ર ગણાશે નહીં. ”

૬૨. આ તબક્કે, ગુજરાત મૂલ્યવર્ધિત કર અધિનિયમની કલમ ૮૪એના પ્રાણન માટેના હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનનો સમાવેશ કરવો અનુચિત ગણાય નહીં.

“ઉદ્દેશો અને કારણોનું નિવેદન

રાજ્યમાં ગુજરાત મૂલ્યવર્ધિત કર અધિનિયમ, ૨૦૦૩ના અમલીકરણ પછી, વધુ સારા વહીવટ અને કર પાલન માટે સમયાંતરે સુધારાઓ કરવામાં આવ્યા છે.

એ નોંધવામાં આવે છે કે ઉક્ત અધિનિયમ હેઠળના કેટલાક કેસોમાં ગુજરાત મૂલ્યવર્ધિત કર અધિનિયમ, ૨૦૦૩ હેઠળ સત્તાધિકારીઓ દ્વારા આદેશો પસાર કરવામાં આવ્યા છે, પરંતુ વડી અદાલત અથવા સર્વોચ્ચ અદાલત સહિતની અપીલ સત્તાઓએ તેમની સમક્ષ સમાન મુદ્દાઓ સંકળાયેલા મામલાઓનો નિર્ણય કરી દીધો છે; જેના કારણે, જો ઉક્ત અધિનિયમ હેઠળ સત્તાધિકારીઓ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશો, જે ઉક્ત અપીલ સત્તાઓના ચુકાદા/ચુકાદાઓના વિરુદ્ધ છે, યથાવત્ રાખવા દેવામાં આવે, તો ઉક્ત અધિનિયમ હેઠળ પુનર્વિચારમાં લેવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તેઓ સરકારની આવકના હિતને હાનિકારક બનશે. અધિનિયમની કલમ ૮૪, જે કેટલીક પરિસ્થિતિઓમાં મર્યાદા અવધિનો સમય બાકાત રાખવાની જોગવાઈ કરે છે, તેમાં અપીલ અદાલતના ચુકાદા અને ઉચ્ચ અદાલતના ચુકાદા

વચ્ચે વ્યતીત થયેલા સમયને, જ્યારે પહેલો ચુકાદો આવકના હિતને હાનિકારક હોય, ત્યારે બાકાત રાખવાની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ નથી.

અતેઃ, આવકના હિતના સંરક્ષણના હિતાર્થે, આવકને હાનિકારક પ્રશ્ન સંકળાયેલ અપીલ અધિકારી, ટ્રિબ્યુનલ, વડી અદાલત અથવા, જે તે સ્થિતિમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતના અગાઉના ચુકાદા અને અનુવર્તી ચુકાદા વચ્ચે વ્યતીત થયેલ સમયગાળાને બાકાત રાખવાની સંભાવના માટે જોગવાઈ કરવા કલમ ૮૪એ દાખલ કરવી જરૂરી અને યોગ્ય ગણવામાં આવે છે.

આ વિધેયક ઉપરોક્ત હેતુઓ સિદ્ધ કરવા માટે ઉક્ત ૨૦૦૩ ના અધિનિયમમાં સુધારો કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે.”

૬૩. જીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૭૪, જે “રદબાતલ અને બચત” અંગે જોગવાઈ કરે છે, તે આ પ્રમાણે વાંચાય છે;

“૧૭૪. રદ અને બચાવ;

(૧) કલમમાં નિર્દિષ્ટ અધિનિયમોનું નિરાકરણ નીચે મુજબ નહીં થાય:—

(એ) આવી સુધારા અથવા રદબાતલના સમયે અમલમાં ન હોય તેવી અથવા અસ્તિત્વમાં ન હોય તેવી કોઈ પણ વસ્તુને પુનર્જીવિત કરવી નહીં; અથવા

(બી) સુધારાયેલ અધિનિયમો અથવા રદ કરાયેલા અધિનિયમો તથા આદેશોના પૂર્વ પ્રવર્તનને, અથવા તેના હેઠળ વિધિપૂર્વક કરવામાં

આવેલ અથવા ભોગવવામાં આવેલ કોઈપણ બાબતને, પ્રભાવિત કરતું નથી; અથવા

(સી) સુધારેલ અધિનિયમ અથવા રદ કરાયેલા અધિનિયમો અથવા એવા રદ કરાયેલા અધિનિયમો હેઠળના આદેશો હેઠળ પ્રાપ્ત થયેલ, ઉપજેલ અથવા લાગુ પડેલ કોઈપણ હક, વિશેષાધિકાર, ફરજ અથવા જવાબદારીને અસર કરશે નહીં; પરંતું, એ શરતે કે અધિસૂચના દ્વારા મૂડીરોકાણના પ્રોત્સાહનરૂપે આપવામાં આવેલી કોઈપણ કરમાફી, જે ઉક્ત અધિસૂચના નિયત દિવસે અથવા તે પછી પાછી ખેંચવામાં આવે, તો વિશેષાધિકાર તરીકે ચાલુ રહેશે નહીં; અથવા

(ડી) સુધારિત રીતે રદ કરાયેલા અધિનિયમોની જોગવાઈઓના વિરુદ્ધ આચરાયેલા કોઈપણ ગુના અથવા ઉલ્લંઘન સંબંધે જે કોઈ કર, સરચાર્જ, દંડ, શાસ્તિ, વ્યાજ બાકી હોય અથવા બાકી થવાનું થાય, અથવા થયેલ કોઈપણ જમી અથવા ભોગવાયેલ અથવા લાદવામાં આવેલ સજા પર કોઈ અસર કરશે નહીં; અથવા

(ઈ) ઉપરોક્ત મુજબના કોઈપણ આવા કર, અધિભાર, દંડ, જુરમાનો, વ્યાજ, અધિકાર, વિશેષાધિકાર, ફરજ, જવાબદારી, જમી અથવા સજા અંગેની કોઈપણ તપાસ, પૂછપરછ, ચકાસણી (જેમાં છટણી અને લેખાપરીક્ષણનો સમાવેશ થાય છે), આકારણી કાર્યવાહી, નિર્ધારણ અને અન્ય કોઈપણ કાનૂની કાર્યવાહી અથવા બાકી રકમોની વસૂલાત અથવા ઉપાયને અસર કરે; અને આવી કોઈપણ તપાસ, પૂછપરછ, ચકાસણી (જેમાં છટણી અને લેખાપરીક્ષણનો સમાવેશ થાય છે), આકારણી કાર્યવાહી, નિર્ધારણ અને અન્ય કાનૂની કાર્યવાહી અથવા બાકી રકમોની વસૂલાત અથવા ઉપાય શરૂ કરી શકાય, ચાલુ રાખી શકાય અથવા અમલમાં મૂકી શકાય, અને આવા કોઈપણ કર, અધિભાર, દંડ, જુરમાનો, વ્યાજ,

જમી અથવા સજા લાદી અથવા અધિરોપિત કરી શકાય, જાણે આ અધિનિયમો આમ રદ કરવામાં આવ્યા ન હોત; અથવા

(એફ) અપીલ, પુનર્વિચાર અથવા સંદર્ભ સંબંધિત કાર્યવાહી સહિત, નિર્ધારિત દિવસે પહેલાં, તે દિવસે, અથવા ત્યારબાદ ઉક્ત સુધારેલ અધિનિયમ અથવા રદ કરાયેલા અધિનિયમો હેઠળ શરૂ કરાયેલ કોઈપણ કાર્યવાહી પર અસર કરશે નહીં અને આવી કાર્યવાહી ઉક્ત રદ કરાયેલા અધિનિયમો હેઠળ એવી રીતે ચાલુ રાખવામાં આવશે જાણે આ અધિનિયમ અમલમાં આવ્યું ન હોય અને ઉક્ત અધિનિયમો રદ કરવામાં આવ્યા ન હોય. (૨) કલમ ૧૭૩ માં ઉલ્લેખિત વિશિષ્ટ મુદ્દાઓનો ઉલ્લેખ કલમ ૭ અથવા કલમ ૭એ અથવા કલમ

ગુજરાત સામાન્ય કલમો બાબતનો બોમ્બે અધિનિયમ, ૧૯૦૪ નો બોમ્બે ૧, તેની રદબાતલના પ્રભાવ અંગે.” ૬૪. ભારતના બંધારણના (એકસો એકમા, ૨૦૧૬) બંધારણીય સુધારાએ ભારતમાં માલ અને સેવા કરની વ્યવસ્થા અમલમાં મૂકી. તેનો હેતુ સંઘ તેમજ રાજ્ય સરકારો દ્વારા માલ અને સેવાઓ ઉપર લાદવામાં આવતા તમામ પરોક્ષ કરોને પ્રતિસ્થાપિત કરવાનો હતો. તે માલ અને સેવાઓના ઉત્પાદન, વેચાણ અથવા વપરાશ ઉપર લાગુ પડતા વ્યાપક પરોક્ષ કરવેરા તરીકે સ્થાપિત થયું. ૨૦૧૬ ના સુધારાથી ભારતના બંધારણમાં અનુચ્છેદ ૨૪૬એ દાખલ કરવામાં આવ્યો. તેમાં બંધારણની જોગવાઈઓમાં સુધારા કરવામાં આવ્યા. સાતમી અનુસૂચીની યાદી ૧ માંથી પ્રવેશ ૯૨ અને ૯૨સી કાઢી નાખવામાં આવ્યા અને યાદી ૧ માં પ્રવેશ ૮૪ તથા સાતમી અનુસૂચીની યાદી ૨ માં પ્રવેશ ૫૪ દાખલ કરવામાં આવ્યા. સમાવેશિત બંધારણીય સુધારાઓને અનુસરીને, કેન્દ્રીય માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭, સંકલિત માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭ અને સંબંધિત રાજ્ય માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૧૯૭૭ ઘડવામાં આવ્યા. ભારતના બંધારણનો અનુચ્છેદ ૨૪૬એ માલ અને સેવા કર સંબંધિત વિશેષ જોગવાઈ કરે છે. તે અનુચ્છેદ ૨૪૬ અને ૨૫૪ માં રહેલી કોઈપણ બાબતને

આધીન રહી અને તેની પરવા કર્યા વિના, સંસદ તથા દરેક રાજ્યના વિધાનમંડળને સંઘ અથવા રાજ્ય દ્વારા લાદવામાં આવતા માલ અને સેવા કર અંગે કાયદા બનાવવાની સત્તા આપે છે. તે સંસદને એવા કિસ્સાઓમાં માલ અને સેવા કર સંબંધિત કાયદા બનાવવાની વિશિષ્ટ સત્તા માન્ય કરે છે જ્યાં માલનો, અથવા સેવાઓનો, અથવા બંનેનો પુરવઠો આંતરરાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્ય દરમિયાન થાય છે. અનુચ્છેદ ૨૬૯એ આંતરરાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્ય દરમિયાન માલ અને સેવા કરના લાદક અને વસૂલી અંગે વ્યવસ્થા કરે છે. મૂળભૂત રીતે, તે ભારત સરકારને આંતરરાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્ય દરમિયાન થતા પુરવઠા ઉપર માલ અને સેવા કર વસૂલ કરવાની માન્યતા આપે છે. તે સંસદ દ્વારા કાયદાથી જોગવાઈ કરવામાં આવે તેમ, લાદવામાં આવેલ અને વસૂલ કરવામાં આવેલ કરનું સંઘ અને રાજ્યો વચ્ચે વહેંચણી કરવાની મંજૂરી આપે છે. તે સંસદને કાયદા દ્વારા પુરવઠાનું સ્થાન નક્કી કરવા અને માલનો અથવા સેવાઓનો અથવા બંનેનો પુરવઠો ક્યારે આંતરરાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્ય દરમિયાન થયો ગણાય તે અંગેના સિદ્ધાંતો ઘડવાની સત્તા માન્ય કરે છે. અનુચ્છેદ ૨૭૯એ માલ અને સેવા કર પરિષદ અંગે જોગવાઈ કરે છે. તે માલ અને સેવા કર પરિષદની રચનાની કલ્પના કરે છે. તેમાં આવી પરિષદની સત્તાઓ અને કાર્યો, તેમાં નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયા અને કોઈપણ વિવાદોના નિરાકરણ માટેની ચાંત્રિકી સ્થાપવાની જોગવાઈઓનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

૬૬. સામાન્ય કાનૂન હેઠળ રદબાતલનો પ્રભાવ – રદબાતલથી અધિનિયમ એવો નિષ્ફળ બને છે જાણે તે કદી ઘડવામાં આવ્યો જ ન હોય

૬૬.૧ સામાન્ય કાયદા હેઠળ, કોઈ અધિનિયમ રદ થયા પછી તે એમ સંપૂર્ણપણે લુપ્ત ગણાય છે જાણે તે ક્યારેય ઘડવામાં આવ્યો જ ન હોય, સિવાય કે ભૂતકાળના અને પૂર્ણ થયેલા વ્યવહારોના સંબંધમાં.

૬૬.૨ કેઈઝ ઓન સ્ટેટ્યૂટ લો, ૭મી આવૃત્તિના પૃષ્ઠ ૪૧૧-૪૧૨ પર નીચે મુજબનો સિદ્ધાંત દર્શાવે છે:

જ્યારે સંસદનો કોઈ અધિનિયમ રદ કરવામાં આવે છે, ત્યારે “સર્ટીસ વિ. એલિસન” મામલામાં લોર્ડ ટેન્ટરડને કહ્યું હતું કે, “તેને (ભૂતકાળના અને પૂર્ણ થયેલા વ્યવહારોને છોડીને) જાણે તે ક્યારેય અસ્તિત્વમાં જ નહોતો એમ માનવું જોઈએ. આ સામાન્ય નિયમ છે.” ટિન્ડલ સી.જે.એ આ અપવાદને વધુ વ્યાપક રીતે રજૂ કર્યો હતો. તેમણે કહ્યું હતું: “કોઈ વિધાનને રદ કરવાની અસર એ છે કે તેને સંસદના અભિલેખોમાંથી એટલી સંપૂર્ણ રીતે મિટાવી દેવામાં આવે જાણે તે ક્યારેય પસાર જ કરવામાં આવ્યો ન હતો અને તેને એવો કાયદો માનવો જોઈએ કે જે ક્યારેય અસ્તિત્વમાં જ ન હતો, સિવાય કે તે કાર્યવાહી માટે, જે તે અમલમાં રહેલો કાયદો હતો ત્યારે શરૂ કરવામાં આવી હતી, ચલાવવામાં આવી હતી અને પૂર્ણ કરવામાં આવી હતી.

૬૬.૩ બેનિયન ઓન સ્ટેટ્યૂટરી ઇન્ટરપ્રિટેશન, ૬ઠ્ઠી આવૃત્તિના પૃષ્ઠે ૨૭૬ રદબાતલના પ્રભાવને નીચે મુજબ સમજાવે છે –

“રદ થવાનો પ્રભાવ

સામાન્ય કાયદા મુજબ કોઈ અધિનિયમનું નિરસન થાય ત્યારે, ભૂતકાળમાં પૂર્ણ થયેલા અને બંધ થયેલા વિષયો સિવાય, તે જાણે ક્યારેય અસ્તિત્વમાં જ ન હતું એવું માનવામાં આવે છે.

અતે, રદ થયા પછી રદ કરાયેલ જોગવાઈનો કથિત ઉપયોગ કરીને કરવામાં આવેલ કોઈપણ કાર્યવાહી રદબાતલ છે.”

૬૬.૪ કેશવન માધવ મેનન વિ. સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે, ૧૯૫૧ એ.આઈ.આર. મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતની સાત ન્યાયાધીશોની પીઠ

૧૨૮ માં કૉર્ડના સ્ટેટ્યૂટરી કન્સ્ટ્રક્શન વિષયક પુસ્તકના એક અવતરણનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો, જે નીચે મુજબ છે: “આ બાબત સુસ્થાપિત છે કે જો વિશેષ ઉપચાર પ્રદાન કરતો કોઈ કાયદો, પ્રલંબિત દાવાઓના હિતમાં કોઈ બચાવ કલમ વિના રદ કરવામાં આવે, તો રદ કરવાના સમયે જ્યાં જ્યાં દાવાઓ હોય ત્યાંથી જ તે બધા અટકી જવા જોઈએ. જો રદ અમલમાં આવે તે પહેલાં અંતિમ રાહત આપવામાં આવી ન હોય, તો ત્યારબાદ તે આપી શકાય નહીં. જો કોઈ મામલો અપીલમાં હોય અને અપીલ પ્રલંબિત હોય તે દરમિયાન કાયદામાં ફેરફાર થાય, તો અપીલી અદાલતે મામલાનો નિકાલ તે સમયે અમલમાં રહેલા કાયદા મુજબ કરવો જોઈએ જ્યારે તેનો નિર્ણય આપવામાં આવે. આવા રદનો પ્રભાવ એવો હોય છે કે રદ કરાયેલ કાયદો એ રીતે સંપૂર્ણપણે લુપ્ત થઈ જાય છે જાણે તે ક્યારેય પસાર જ કરવામાં આવ્યો ન હોય, અને તેને એવો કાયદો માનવો જોઈએ કે જે ક્યારેય અસ્તિત્વમાં જ નહોતો, સિવાય કે તેવા દાવાઓ અથવા વાદો માટે, જે તેની અમલવારી દરમિયાન શરૂ કરવામાં આવ્યા હતા, ચલાવવામાં આવ્યા હતા અને પૂર્ણ કરવામાં આવ્યા હતા. કોઈ કાયદા પર આધારિત પ્રલંબિત ન્યાયિક કાર્યવાહી તે કાયદો રદ થયા પછી આગળ ચાલી શકતી નથી. આ નિયમ તે સમય સુધી યથાવત્ રહે છે જ્યાં સુધી કાર્યવાહી અંતિમ ઉપાયની અદાલતમાં અંતિમ ચુકાદા સુધી પહોંચતી નથી, કારણ કે તેવી અદાલત, જ્યારે પોતાનો નિર્ણય જાહેર કરવા આવે છે, ત્યારે તે તેને તે સમયે અસ્તિત્વમાં રહેલા કાયદા મુજબ અનુરૂપ બનાવે છે અને તેથી, જો એવું જણાય કે અપીલ પ્રલંબિત હોય તે દરમિયાન નીચલી અદાલતના ચુકાદાને ટેકો આપવા માટે આવશ્યક રહેલો

કોઈ કાયદો સંપૂર્ણ રદ દ્વારા પાછો ખેંચી લેવાયો છે, તો તે એવો ચુકાદો પણ ઉલટાવી શકે છે જે અપીલ જ્યાંથી લાવવામાં આવી હતી તે અધિનસ્ત અદાલતે આપ્યો ત્યારે યોગ્ય હતો.” (પી. ૬૦૧).

....ભાર મુકવામાં આવ્યો છે

૬૬.૫ જસ્ટિસ જી.પી. સિંહે તેમની સ્ટેટ્યુટરી ઇન્ટરપ્રિટેશનના સિદ્ધાંતો, ૧૨મી આવૃત્તિ ૨૦૧૦માં, નિરસનની અસરોનું પરીક્ષણ કરતાં પાનું ૬૯૫ પર નીચે મુજબ જણાવ્યું છે.

સામાન્ય કાયદાના નિયમ મુજબ, કોઈ અધિનિયમના નિરસનના પરિણામો અત્યંત કઠોર હોય છે. ભૂતકાળની અને પૂર્ણ થયેલી વ્યવહારોને બાદ કરતાં, કોઈ અધિનિયમનું નિરસન થયા પછી તે એવું માનવામાં આવે છે કે જાણે તે ક્યારેય ઘડવામાં જ આવ્યું ન હોય તેવી રીતે સંપૂર્ણપણે લુપ્ત થઈ જાય છે. તેનું પરિણામ એ થાય છે કે નિરસ્ત થયેલા અધિનિયમ હેઠળ ઉત્પન્ન થયેલા તમામ અપૂર્ણ અધિકારો અને ઉદ્ભવેલા તમામ દાવાના કારણો નષ્ટ થઈ જાય છે. તેથી, જ્યાં નિરસન પહેલાં કાર્યવાહી આરંભવામાં આવી હતી, ચલાવવામાં આવી હતી અને અંતિમતાએ પહોંચાડવામાં આવી હતી તેવા કેસોને બાદ કરતાં, નિરસ્ત થયેલા અધિનિયમ હેઠળ કોઈ કાર્યવાહી નિરસન બાદ આરંભી શકાતી નથી કે ચાલુ રાખી શકાતી નથી.

૬૬.૬ મોહન રાજ વિ. દિમ્બેસ્વરી સાઈકિયા અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૭, એસ.સી. ૨૩૨ માં સર્વોચ્ચ અદાલતે ઉપરોક્ત અવતરણને અનુમોદન સાથે ફરો ૨૩ માં ઉદ્ધૃત કર્યું છે, જે નીચે મુજબ ઉદ્ધૃત કરવામાં આવે છે:

“૨૩.હવે આ સારી રીતે સ્થિર થયેલું છે કે આવી બાબતનું એવું અર્થઘટન કરવું કે જેમાં કોઈ વ્યક્તિનો અધિકાર છીનવાઈ ગયો હોવાનું માનવામાં ન આવે. જી.પી. સિંહના સ્ટેચ્યુટરી ઇન્ટરપ્રિટેશનના સિદ્ધાંતો (૧૦મું સંસ્કરણ) ૨૦૦૬ ના પાનું ૬૩૧ પર એવું જણાવવામાં આવ્યું છે:

સામાન્ય કાનૂની નિયમ મુજબ, કોઈ અધિનિયમના ૨૬ થવાના પરિણામો અત્યંત ગંભીર હોય છે. ભૂતકાળમાં પૂર્ણ થયેલા અને સમાપ્ત થયેલા વ્યવહારોને બાદ કરતાં, કોઈ અધિનિયમ ૨૬ થયા પછી તેને એવી રીતે સંપૂર્ણપણે લુપ્ત માનવામાં આવે છે કે જાણે તે ક્યારેય અધિનિયમિત જ કરવામાં આવ્યો ન હતો. તેનું પરિણામ એ થાય છે કે ૨૬ કરાયેલા અધિનિયમ હેઠળ ઉપજી શકેલા તમામ અપૂર્ણ અધિકારો તથા તમામ દાવા-હક્કોના આધારનો નાશ થઈ જાય છે. તેથી, જ્યાં ૨૬ પહેલાં કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી હતી, ચલાવવામાં આવી હતી અને અંતિમતાએ પહોંચાડવામાં આવી હતી તેવા કેસોને બાદ રાખીને, ૨૬ કરાયેલા અધિનિયમ હેઠળ કોઈપણ કાર્યવાહી ૨૬ થયા પછી શરૂ કરી શકાતી નથી અથવા ચાલુ રાખી શકાતી નથી.

૬૬.૭ ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતનું પુનરોચ્ચારણ સર્વોચ્ચ અદાલતના બંધારણીય ખંડપીઠના કોલ્હાપુર કેનશુગર વર્ક્સ લિ. વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા – ૨૦૦૦ (૧૧૯) ઇએલટી કેસના નિર્ણયમાં કરવામાં આવ્યું છે ૨૫૭ (એસસી).

૬૬.૮ તેથી, સામાન્ય કાયદા મુજબ, કોઈ અધિનિયમ ૨૬ થવા પર, જો કોઈ બચાવ જોગવાઈ દ્વારા તેને સચવવામાં ન આવ્યો હોય, તો તે અસ્તિત્વહીન બની જાય છે.

૬૭. જનરલ કલોઝિસ અધિનિયમની કલમ ૬ – રદબાતલનો કોમન લો હેઠળનો પ્રભાવ નાબૂદ કરે છે

૬૭.૧ અધિનિયમ રદ થવાથી તેના સંપૂર્ણ લોપનો ગંભીર પ્રભાવ નિવારવા માટે અને પ્રાપ્ત થયેલ અધિકારો અથવા ઉપજેલ જવાબદારીઓનું સંરક્ષણ કરવા માટે, રદ કરનાર અધિનિયમોમાં સંરક્ષણ જોગવાઈઓનો પ્રાપ્તિ કરવામાં આવે છે.

૬૭.૨ તે ઉપરાંત, જનરલ કલોઝિસ એક્ટ, ૧૮૮૭ ની કલમ ૬ સામાન્ય બચાવ જોગવાઈ પ્રદાન કરે છે. તે કલમ નીચે મુજબ છે:

૬. રદબાતલ થવાનો પ્રભાવ – જ્યાં આ અધિનિયમ, અથવા આ અધિનિયમના પ્રારંભ પછી બનાવવામાં આવેલ કોઈ કેન્દ્રીય અધિનિયમ અથવા વિનિયમ, અત્યાર સુધી બનાવવામાં આવેલ અથવા આગળ બનાવવામાં આવનાર કોઈ અધિનિયમને રદ કરે છે, ત્યાં, જો ભિન્ન અભિપ્રાય પ્રગટ ન થતો હોય, તો તે રદબાતલથી નીચેના પર કોઈ અસર પડશે નહીં: (એ) જે વસ્તુ રદબાતલ અમલમાં આવે તે સમયે અમલમાં ન હોય અથવા અસ્તિત્વમાં ન હોય, તેને પુનર્જીવિત કરવી; અથવા (બી) તેમ રદ કરાયેલ કોઈ અધિનિયમની અગાઉની અમલવારી અથવા તેના હેઠળ યોગ્ય રીતે કરવામાં આવેલ અથવા ભોગવાયેલ કોઈપણ બાબત પર અસર કરવી; અથવા (સી) તેમ રદ કરાયેલ કોઈ અધિનિયમ હેઠળ પ્રાપ્ત થયેલ, ઉપાર્જિત થયેલ અથવા ઉપજેલ કોઈ અધિકાર, વિશેષાધિકાર, ફરજ અથવા જવાબદારી પર અસર કરવી; અથવા (ડી) તેમ રદ કરાયેલ કોઈ અધિનિયમના વિરુદ્ધ કરવામાં આવેલ કોઈ ગુના બાબતે લાગુ થયેલ કોઈ દંડ, જસિ અથવા સજા પર અસર કરવી; અથવા (ઈ) ઉપરોક્ત

એવા કોઈ અધિકાર, વિશેષાધિકાર, ફરજ, જવાબદારી, દંડ, જમિ અથવા સજા બાબતે કોઈ તપાસ, કાયદેસરની કાર્યવાહી અથવા ઉપાય પર અસર કરવી, અને તેવી કોઈ તપાસ, કાયદેસરની કાર્યવાહી અથવા ઉપાય આરંભી શકાય, ચાલુ રાખી શકાય અથવા અમલમાં મૂકી શકાય, અને એવો કોઈ દંડ, જમિ અથવા સજા લાદી શકાય, જાણે રદ કરનાર અધિનિયમ અથવા વિનિયમ પસાર કરવામાં આવ્યો જ ન હોય.

૬૭.૩ ઉપરોક્ત જોગવાઈ, રદ કરનાર અધિનિયમમાંથી વિપરીત આશય પ્રગટ થતો ન હોય તો, કેન્દ્રીય અધિનિયમ દ્વારા કોઈપણ અધિનિયમના રદકરણ પર લાગુ પડશે. ઉક્ત કલમ, અન્ય બાબતોની સાથે, એ જોગવાઈ કરે છે કે રદકરણથી તે રીતે રદ કરાયેલા કોઈપણ અધિનિયમની અગાઉની અમલવારી, યોગ્ય રીતે કરાયેલ અથવા ભોગવેલ કોઈપણ બાબત પર અસર થશે નહીં; અથવા રદ કરાયેલા અધિનિયમ હેઠળ પ્રાપ્ત થયેલા, ઉપાર્જિત થયેલા અથવા ઉદ્ભવેલા કોઈપણ હકો, વિશેષાધિકારો, ફરજો અથવા જવાબદારીઓ પર અસર થશે નહીં; અથવા હક, વિશેષાધિકાર, ફરજ, જવાબદારી, દંડ, જમી અથવા સજાના સંબંધમાં થયેલ દંડ, જમી અથવા સજા, અથવા તપાસ, કાનૂની કાર્યવાહી પર અસર થશે નહીં.

૧. ૬૮. ‘નિરસન’ શબ્દનો ઉપયોગ ત્યારે થાય છે જ્યારે સમગ્ર અધિનિયમ રદ કરવામાં આવે છે. ‘સુધારો’ શબ્દનો ઉપયોગ ત્યારે થાય છે જ્યારે અધિનિયમનો કોઈ ભાગ નિરસ્ત કરવામાં આવે છે અને પુનઃઅધિનિયમિત કરવામાં આવે છે. તેમની વચ્ચે કોઈ વાસ્તવિક ભેદ નથી. તેથી, નિરસનમાં આંશિક નિરસનનો પણ સમાવેશ થાય છે.

૬૮.૧ કોઈ રદબાતલ અમલમાં લાવવા માટે શબ્દોના કોઈ વિશિષ્ટ સ્વરૂપનો ઉપયોગ આવશ્યક નથી. જે એકમાત્ર આવશ્યક છે તે એ છે કે શબ્દો સંબંધિત અધિનિયમ અથવા જોગવાઈને નિરસ્ત કરવાની મંજૂરી દર્શાવે. ‘રદ’ શબ્દનો સામાન્ય રીતે ઉપયોગ ત્યારે થાય છે જ્યારે સમગ્ર અધિનિયમને નિરસ્ત કરવાનો ઉદ્દેશ હોય. તેમ છતાં, જ્યારે ઉદ્દેશ અધિનિયમના માત્ર કોઈ ભાગને રદ કરવાનો હોય, ત્યારે ‘લોપ’ શબ્દપ્રયોગ વપરાય છે. વધુમાં, જ્યાં ઉદ્દેશ કોઈ ભાગને રદ કરીને તેના સ્થાને બીજી જોગવાઈને પુનઃઅધિનિયમિત કરવાનો હોય, ત્યાં ‘સુધારો’ શબ્દપ્રયોગ વપરાય છે.

૬૮.૨ ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતનું સ્પષ્ટીકરણ સર્વોચ્ચ અદાલતે ભગત રામ શર્મા વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૮ એસ.સી. ૭૪૦ ના કેસમાં નીચે મુજબ કર્યું છે:

“સુધારક કાયદો ઘડતી વખતે, અસ્તિત્વમાં રહેલી કોઈ જોગવાઈ કાઢી નાખવામાં આવશે અને તેના સ્થાને નવી જોગવાઈ મૂકવામાં આવશે, એવી વ્યવસ્થા કરવી એ વિધાનપ્રણાલીની બાબત છે. આવી કઢાયેલી જોગવાઈનો પ્રભાવ અસ્તિત્વમાં રહેલી જોગવાઈના રદ થવા સમાન હોય છે. એવો કાયદો નવી જોગવાઈનો સમાવેશ કરવા માટે પણ જોગવાઈ કરી શકે છે. ‘રદ’ અને ‘સુધારો’ વચ્ચે કોઈ વાસ્તવિક ભેદ નથી. સધર્લેન્ડ્સ સ્ટેટ્યુટરી કન્સ્ટ્રક્શનમાં, ૩જી આવૃત્તિ, ખંડ ૧, પૃષ્ઠ ૪૭૭ પર, માનનીય લેખકે કાનૂનની નીચે મુજબની નિવેદન કર્યું છે:

“અદાલતો દ્વારા આ શબ્દો જે અર્થમાં ઉપયોગમાં લેવાય છે તેમાં નિરસન અને સુધારા વચ્ચેનો ભેદ મનસ્વી છે. સ્વાભાવિક રીતે, અદાલત દ્વારા આ શબ્દોના ઉપયોગનો આધાર મોટા પાયે એ બાબત

પર રહે છે કે વિધાનમંડળોએ તેમના કાયદાકીય અધિનિયમોને શીર્ષક આપતી વખતે આ શબ્દોને કેવી રીતે વિકસાવ્યા અને લાગુ પાડ્યા છે. જ્યારે કોઈ અધિનિયમમાં કોઈ કલમ ઉમેરવામાં આવે છે અથવા કોઈ કલમમાં કોઈ જોગવાઈ ઉમેરવામાં આવે છે, ત્યારે વિધાનમંડળો સામાન્ય રીતે તે અધિનિયમને સુધારો તરીકે ઓળખાવે છે... જ્યારે કોઈ કલમમાંથી કોઈ જોગવાઈ પાછી ખેંચી લેવામાં આવે છે, ત્યારે વિધાનમંડળો તે અધિનિયમને સુધારો કહે છે, ખાસ કરીને ત્યારે જ્યારે પાછી ખેંચાયેલી જોગવાઈના સ્થાને બીજી જોગવાઈ ઉમેરવામાં આવે. પરંતુ, જ્યારે સમગ્ર અધિનિયમ અથવા કલમનું નિરાકરણ કરવામાં આવે અને તેના સ્થાને કોઈ નવી કલમ ઉમેરવામાં ન આવે, ત્યારે વિધાનમંડળો આ પરિણામ લાવનાર અધિનિયમને નિરસન તરીકે ઓળખાવે છે. આમ, વિધાનમંડળો દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતા અર્થમાં, સુધારો અને નિરસન પ્રકૃતિની દૃષ્ટિએ અલગ હોઈ શકે છે, એટલે કે ઉમેરો સામે પાછું ખેંચવું, અથવા માત્ર વ્યાપની દૃષ્ટિએ, એટલે કે કલમના એક ભાગના નિરાકરણ સામે સમગ્ર કલમ અથવા અધિનિયમના નિરાકરણ સુધી; અથવા વધુ સામાન્ય રીતે, પ્રકૃતિ તથા વ્યાપ બંનેમાં, એટલે કે નિરસ્ત થતી જોગવાઈના સ્થાને કોઈ કલમમાં નવી જોગવાઈ ઉમેરવી સામે અધિનિયમની સમગ્ર કલમના નિરાકરણ સુધી. આ મનસ્વી ભેદને અદાલતો દ્વારા અનુસરવામાં આવ્યો છે, અને તેમણે પ્રત્યેક માટે અર્થઘટનના અલગ નિયમો વિકસાવ્યા છે. તેમ છતાં, તેમણે આ બાબત માન્ય રાખી છે કે ઘણીવાર એવો અધિનિયમ, જે ઉપરથી સુધારો હોવાનું દર્શાવે છે, તેનો ગુણાત્મક અસર નિરસન જેવી જ હોય છે – અસ્તિત્વમાં રહેલી કાનૂની જોગવાઈનું નિરાકરણ – અને તેથી આવા સુધારાઓ પર ‘અભિપ્રેત નિરસન’ શબ્દપ્રયોગ તથા નિરસનને લાગુ પડતા અર્થઘટનના નિયમો લાગુ કર્યા છે.

સુધારો, હકીકતમાં, વધુ વ્યાપક શબ્દ છે અને તેમાં પ્રચલિત કાયદામાં રહેલી કોઈ જોગવાઈનું નિરાકરણ અથવા કાપછાંટનો સમાવેશ થાય છે. જો વર્તમાન કાયદામાં સુધારો અલ્પ હોય, તો અધિનિયમ પોતે સુધારો કરે છે એમ દર્શાવે છે; જો તે વ્યાપક હોય, તો તે કાયદાને રદ કરે છે અને તેને પુનઃઅધિનિયમિત કરે છે.”

૬૮.૩ વધુમાં, ફાઈબર બોર્ડ્સ (પી) લિ. વિ. સીઆઈટી બેંગલોર, ૨૦૧૫ (૮) ટીએમઆઈ ૪૮૨ – એસસી ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે ‘રદ’ અને ‘લોપ’ વચ્ચે કોઈ ભેદ નથી. તે જ પ્રકારનો સિદ્ધાંત શ્રી ભગવતી સ્ટીલ રોલિંગ મિલ્સ વિ. કમિશનર ઓફ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ, ૨૦૧૫ (૩૨૬) ઇએલટી ૨૦૧૮ (એસસી) ના કેસમાં પણ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે.

૬૮.૪ તદનુસાર, જનરલ ક્લોઝિસ એક્ટ, ૧૮૮૭ ની કલમ ૬ પણ અધિનિયમના કોઈ ભાગને રદ કરતી અથવા અધિનિયમને ભાગતઃ રદ કરતી બાકાતી, સુધારો, પ્રતિસ્થાપન વગેરેને પણ લાગુ પડશે.

૬૯. બંધારણની વ્યાખ્યા માટે સામાન્ય કલમો અધિનિયમ, ૧૮૮૭ ની લાગુ પડતરતા

૬૯.૧ બંધારણનો અનુચ્છેદ ૩૬૭(૧) એવો નિર્દેશ કરે છે કે બંધારણના અર્થઘટન માટે સામાન્ય કલમો અધિનિયમ, ૧૮૮૭ (અનુચ્છેદ ૩૭૨ હેઠળ કરાયેલા અનુકૂળનો અને ફેરફારોના આધીન રહીને) લાગુ પડશે. સંબંધિત અવતરણ નીચે મુજબ છે:

૩૬૭.(૧) જો પ્રસંગનો સંદર્ભ અન્યથા આવશ્યક ન બનાવતો હોય, તો સામાન્ય કલમો અધિનિયમ, ૧૮૮૭, બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૭૨

હેઠળ તેમાં કરવામાં આવનાર કોઈપણ અનુરૂપણો અને ફેરફારોના આધીન રહી, આ બંધારણના અર્થઘટન માટે તેમ જ લાગુ પડશે જેમ તે ભારતના ડોમિનિયનના વિધાનમંડળના અધિનિયમના અર્થઘટન માટે લાગુ પડે છે.

૬૯.૨ તેથી, જનરલ કલોઝીસ અધિનિયમ માત્ર બંધારણના અર્થઘટન માટે જ લાગુ પડે છે. જનરલ કલોઝીસ અધિનિયમ કલમ ૩ માં વિવિધ શબ્દોની વ્યાખ્યા આપે છે. જ્યારે આ શબ્દો બંધારણમાં વપરાયેલા હોય ત્યારે આ વ્યાખ્યાઓ અર્થઘટન માટે લાગુ પડશે. વ્યાખ્યા ઉપરાંત, કલમ ૧૬ (નિયુક્તિ કરવાની સત્તામાં સસ્પેન્ડ કરવાની અથવા બરતરફ કરવાની સત્તાનો સમાવેશ થાય), કલમ ૨૧ (જારી કરવાની સત્તામાં સૂચના, આદેશો, નિયમો અથવા બાય-લોઝમાં ઉમેરો કરવા, સુધારો કરવા, ફેરફાર કરવા અથવા રદ કરવાની સત્તાનો સમાવેશ થાય), વગેરે, જે વ્યાખ્યાના સામાન્ય નિયમો છે અને જે અન્યથા સામાન્ય કાનૂન સાથે સુસંગત છે, તે પણ બંધારણના અર્થઘટન માટે લાગુ પડી શકે છે.

૬૯.૩ તેથી, કદાચ, રદબાતલની સ્થિતિમાં હક્કો અને બાબતોનું સંરક્ષણ (કલમ ૬), રદ કરાયેલા અધિનિયમોના પુનર્જીવન (કલમ ૭), રદ કરાયેલા અધિનિયમો તરફના સંદર્ભોના અર્થઘટન (કલમ ૮), રદ કરાયેલા અને પુનઃઅધિનિયમિત કાયદા હેઠળ જારી કરાયેલા આદેશોની સતત અમલવારી (કલમ ૨૪), વગેરે જેવી અન્ય બાબતો, જે અર્થઘટન સાથે સંબંધિત નથી, તે અનુરૂપે ૩૬૭ના બળે કદાચ લાગુ ન પડે.

૬૯.૪ વધુમાં, કલમ ૬ માત્ર કોઈ અધિનિયમના રદ થવા પર જ લાગુ પડે છે. જનરલ કલોઝીસ અધિનિયમની કલમ ૩(૧૯) હેઠળ “અધિનિયમ” ની વ્યાખ્યા એવી આપવામાં આવી છે કે તેમાં નિયમન અથવા કોઈપણ

અધિનિયમ અથવા નિયમનમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ જોગવાઈનો સમાવેશ થાય છે. જોકે, સંવિધાન અધિનિયમ નથી. સંવિધાન સર્વોચ્ચ છે અને વાસ્તવમાં તે તમામ અધિનિયમોનો આધારસ્તંભ છે. આ બાબત કાયદા પંચે જનરલ કલોઝિસ અધિનિયમ, ૧૮૯૭ અંગેના તેના ૬૦મા અહેવાલમાં કલમ ૮ (૨૬ થયેલ અધિનિયમના સંદર્ભોના અર્થઘટન) ના પરિપ્રેક્ષ્યમાં નોંધેલી છે. અહેવાલનો સંબંધિત ઉતારો નીચે મુજબ છે:

૧.૩૦. અનુચ્છેદ ૩૬૭ પર કલમ ૮ નો પ્રભાવ.— જ્યારે કોઈ અધિનિયમ રદ કરવામાં આવે અને ફરીથી અધિનિયમિત કરવામાં આવે ત્યારે જૂના અધિનિયમના સંદર્ભોને તે નવી રીતે પુનઃઅધિનિયમિત થયેલા અધિનિયમના સંદર્ભો તરીકે અર્થઘટિત કરવામાં આવશે, એવી જોગવાઈ કરતી જનરલ કલોઝિસ એક્ટની કલમ ૮થી કોઈ ફરક પડે છે ખરો? અમને એવું લાગતું નથી. ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ કે “જ્યાં સુધી સંદર્ભ અન્યથા આવશ્યક ન બનાવે” એવા શબ્દો (અનુચ્છેદ ૩૬૭ માં) એ અર્થ ધરાવે છે કે જનરલ કલોઝિસ એક્ટની કલમ ૮ને બહાર રાખવાની છે. તેની જ ભાષા મુજબ પણ, જનરલ કલોઝિસ એક્ટની કલમ ૮ બંધારણ પર લાગુ પડશે નહીં, કારણ કે “અધિનિયમ” એવો પ્રયોગ (જે કલમ ૮ માં આવે છે) બંધારણને આવરી લેતો નથી, કારણ કે બંધારણ “અધિનિયમ” નથી. બંધારણ સર્વોચ્ચ છે અને વાસ્તવમાં તે તમામ અધિનિયમોનું આધારસ્તંભ છે.

૬૯.૫ તેથી, જનરલ કલોઝિસ અધિનિયમ, ૧૮૯૭ ની કલમ ૬ બંધારણ પર લાગુ પડશે નહીં (ફરઝંદ વિ. મોહંદ, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૮ ઓલ ૬૭(૭૩) ના કેસમાં અલ્હાબાદ વડી અદાલતે લીધેલા વિરુદ્ધ મત છતાં).

તેમ છતાં, જનરલ ક્લોઝીસ અધિનિયમ, ૧૮૯૭ ની કલમ ૬ બંધારણ પર લાગુ પડે તે માટે કોઈ કારણદર્શન આપવામાં આવ્યું નથી.

૬૯.૬ સામાન્ય કલમો અધિનિયમ, ૧૮૯૭ની લાગુ પડતી ન હોવા અંગેનો ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત, બંધારણીય સુધારા અધિનિયમો માટે પણ સંબંધિત અને લાગુ પડે છે, કારણ કે તે સંસદ દ્વારા બંધારણની કલમ ૩૬૮ હેઠળ પોતાની બંધારક સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને બનાવવામાં આવે છે અને બંધારણની કલમ ૨૪૫ હેઠળની સામાન્ય વિધાન સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને બનાવવામાં આવતા નથી.

૬૯.૭ વિધાન ચાદીમાંની પ્રવેશિકાને રદ કર્યા પછી, તેવી વિધાનસત્તાઓના અનુસરણમાં બનાવવામાં આવેલા કાયદાઓને બચાવી શકાય કે કેમ તે નક્કી કરવા માટે, કલમ ૬ બંધારણ પર લાગુ પડે છે કે નહીં તે પ્રશ્ન પ્રાસંગિક છે. હાલ એવી જોગવાઈ બંધારણ (એકસો પ્રથમ) સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૬ ની કલમ ૧૯ હેઠળ કરવામાં આવી છે. તેથી, સંદર્ભના દૃષ્ટિકોણથી પણ, કલમ ૬ હાલના મામલે લાગુ પડશે નહીં.

૭૦. બંધારણમાં અનુચ્છેદ ૩૭૨ની આવશ્યકતા – અમલમાં રહેલા કાયદાઓનું સંરક્ષણ

૭૦.૧ બંધારણનો અનુચ્છેદ ૩૯૫ અન્ય બાબતો ઉપરાંત, ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ ને રદ કરે છે. ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ ના રદ થવાથી તેની હેઠળ અગાઉ પસાર કરવામાં આવેલ તમામ અધિનિયમો અમલમાં રહેવાનું બંધ કરી શકે તેવી અસર થઈ શકે છે.

૭૦.૨ અનુરૂપ રીતે, બંધારણનો અનુચ્છેદ ૩૭૨ ભારત સરકાર અધિનિયમ, ૧૯૩૫ ના રદ થવા પર અમલમાં રહેલા વર્તમાન કાયદાઓની

અમલબજવણી ચાલુ રહે તે માટે જોગવાઈ કરે છે. ઉક્ત અનુચ્છેદનો સંબંધિત અંશ નીચે મુજબ છે:

૩૭૨. પ્રચલિત વર્તમાન કાયદાઓનો અમલ યથાવત્ રાખવો અને તેમનું અનુકૂલન (૧) આ બંધારણ દ્વારા અનુચ્છેદ ૩૮૫ માં ઉલ્લેખિત અધિનિયમોના રદબાતલ છતાં, પરંતુ આ બંધારણની અન્ય જોગવાઈઓને આધીન રહીને, આ બંધારણ અમલમાં આવતાં તત્કાલ પૂર્વે ભારતના પ્રદેશમાં અમલમાં રહેલા બધા કાયદાઓ, આ બંધારણ અમલમાં આવતાં તત્કાલ પૂર્વે ભારતના પ્રદેશમાં અમલમાં રહેલા બધા કાયદાઓ, સક્ષમ વિધાનમંડળ અથવા અન્ય સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા તેમાં ફેરફાર કરવામાં ન આવે અથવા તે રદ કરવામાં ન આવે અથવા તેમાં સુધારો કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, તે પ્રદેશમાં અમલમાં યથાવત્ રહેશે.

૭૦.૩ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૭૨ના અમલીકરણ પાછળનો હેતુ દુર્ગા દાસ બાસુએ તેમના ‘ભારતના બંધારણ પરની ટિપ્પણી’ (પ્રથમ આવૃત્તિ) ના પૃષ્ઠ ૭૨૬-૭૨૭ પર નીચે મુજબ સમજાવ્યો હતો:

“સામાન્ય નિયમ એવો છે કે કોઈ કાયદો રદ થવાથી, તેના હેઠળ બનાવાયેલા બધા ઉપનિયમો માન્ય રહેતા નથી, જો સુધી નવા કાયદામાં જૂના ઉપનિયમોને જાળવી રાખતી કોઈ બચત જોગવાઈ ન હોય. આ સિદ્ધાંત અનુસાર, અગાઉના ગવર્નમેન્ટ એક્ટ્સ હેઠળ પસાર કરાયેલા કાયદાઓ આ બંધારણ અમલમાં આવતાં જ, નીચેના અનુચ્છેદ ૩૮૫ ના કારણે, અમલમાં રહેતા બંધ થઈ ગયા હોત.

નિવારક કલમનો હેતુ એ છે કે નવી બંધારણ હેઠળ સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા હાલના કાયદાઓ રદ કરવામાં ન આવે અથવા તેમાં સુધારો ન કરવામાં આવે ત્યાં સુધી તેમની અમલવારીને માન્યતા આપવી.”

૭૦.૪ સાઉથ ઈન્ડિયા કોર્પોરેશનના મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતે

વિ. રેવન્યુ બોર્ડના સચિવ, ૧૯૬૪ એ.આઈ.આર. ૨૦૭, માં, અનુચ્છેદ ૩૭૨ના સંદર્ભમાં, નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

આ કલમનો હેતુ એ છે કે બંધારણ અમલમાં આવ્યું ત્યારબાદ, સક્ષમ પ્રાધિકરણ દ્વારા તેઓ રદ, બદલવામાં અથવા સુધારવામાં આવે ત્યાં સુધી, પૂર્વવર્તી કાયદાઓની અવિરતતા જાળવી રાખવામાં આવે. આવી કલમના આધાર વિના કાયદાના ક્ષેત્રમાં સંપૂર્ણ ગૂંચવણ સર્જાત. આ કલમના આધારરૂપ અનુમાન મુજબ, રાજ્યના કાયદાઓ બંધારણ હેઠળ યોગ્ય પ્રાધિકરણની વિધાનક્ષમતા અંદર હોય પણ શકે અને ન પણ હોય. જો એવો નિર્ધાર કરવામાં આવે કે પૂર્વ-બંધારણીય કાયદાઓ એવા જ હોવા જોઈએ કે જે બંધારણ હેઠળ યોગ્ય પ્રાધિકરણ બનાવી શકે, તો આ કલમ નિષ્પ્રભ અને નિરર્થક બની જાય. તેથી, “બંધારણની અન્ય જોગવાઈઓને આધિન” એવા શબ્દોને વાજબી અર્થઘટન આપવું જોઈએ, એવો અર્થઘટન કે જે બંધારણના રચયિતાઓના આશયને કાર્યાન્વિત કરે અને આવા વિષયોમાં બંધારણીય પ્રથાના અનુરૂપ પણ હોય. આ કલમ કલમ ૩૯૫ હેઠળના કેટલાંક અધિનિયમોના રદ થવા છતાં, સક્ષમ પ્રાધિકરણ દ્વારા બનાવાયેલા પૂર્વવર્તી કાયદાઓના ચાલુ રહેનાનું પ્રતિપાદન કરે છે; અને આ કલમમાં આવેલ “અન્ય” શબ્દનો લાગુ પડતો અર્થ માત્ર વિધાનક્ષમતા સંબંધિત જોગવાઈઓ સિવાયની જોગવાઈઓ માટે જ થઈ શકે.

૭૦.૫ આ રીતે, બંધારણમાં અનુચ્છેદ ૩૭૨ના અભાવે, સંભવતઃ ભારત શાસન અધિનિયમ, ૧૯૩૫ હેઠળ બનાવાયેલા કાયદાઓ અમલમાં રહેવાનું બંધ થઈ જાત. અનુચ્છેદ ૩૭૨ આવા કાયદાઓના અમલને જાળવી રાખે છે.

૭૧. બંધારણમાં અનુચ્છેદ ૨૭૭ની આવશ્યકતા – અનુસૂચિમાંની વિધાન યાદીઓમાં સૂચિત વિષયોમાં થયેલા ફેરફારોના પરિણામે અસંગત બની જતાં કાયદાઓનું સંરક્ષણ

૭.

૭૧.૧ ભારત સરકાર અધિનિયમ, ૧૯૩૫ ના રદબાતલ ઉપરાંત, બંધારણે કાયદા બનાવવાના હેતુસર વિધાનમંડળને ફાળવવામાં આવેલા વિષયવસ્તુઓમાં પણ કેટલાક ફેરફારો કર્યા. આથી, રાજ્ય સરકારની વિધાનસભાની સીમામાં આવતાં કેટલાક વિષયો બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની સંઘ સૂચિમાં સ્થાનાંતરિત કરવામાં આવ્યા.

૭૧.૨ તદનુસાર, કર, શુલ્ક, ઉપકર અથવા ફી, જે સંવિધાનના પ્રારંભ પહેલાં રાજ્યની સરકાર દ્વારા કાયદેસર રીતે વસૂલ કરવામાં આવતા હતા અને જેના વિષયવસ્તુનો હવે સંઘ યાદીમાં ઉલ્લેખ થયો છે, તેને જાળવી રાખવા માટે કલમ ૨૨૭ ઘડવામાં આવી હતી. ઉક્ત કલમનો સંબંધિત અંશ નીચે મુજબ છે:

૨૭૭. બચત એવા કોઈપણ કર, શુલ્ક, સેસ અથવા ફીઓ, જે આ બંધારણના અમલમાં આવતાં તરત પહેલાં, કોઈ રાજ્યની સરકાર દ્વારા અથવા રાજ્ય, નગરપાલિકા, જિલ્લો અથવા અન્ય સ્થાનિક વિસ્તારના હેતુઓ માટે કોઈ નગરપાલિકા અથવા અન્ય સ્થાનિક સત્તા અથવા

સંસ્થા દ્વારા કાયદેસર રીતે વસૂલવામાં આવતા હતા, તેઓનો ઉદ્દેશ સંઘ ચાલીમાં થયો હોય તેમ છતાં, સંસદ દ્વારા કાયદા દ્વારા વિરુદ્ધ જોગવાઈ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, એવી વસૂલી ચાલુ રાખી શકાશે અને તે જ હેતુઓ માટે તેનો ઉપયોગ કરી શકાશે.

૭૧.૩ ભારત સરકાર અધિનિયમ, ૧૯૩૫ માં અનુચ્છેદ ૨૭૭ને સમકક્ષ જોગવાઈ કલમ ૧૪૩(૨) હતી. સર્વોચ્ચ અદાલતે રામ કૃષ્ણ રમનાથ વિ. ધ જનપદ સભા, ગોંડિયા, ૧૯૬૨ એ.આઈ.આર. ૧૦૭૩ ના કેસમાં ઠરાવ્યું હતું કે કલમ ૧૪૩(૨) એ સ્થાનિક સરકારના નાણાકીય વ્યવસ્થામાં, કરવેરાના મથાળાઓના ભિન્ન ધોરણો પર વિતરણ થવાને કારણે થતી અવ્યવસ્થા અટકાવવા માટે રચાયેલ બચાવ જોગવાઈ છે. ચુકાદાનો સંબંધિત અવતરણ નીચે મુજબ છે:

કલમ ૧૪૩ (૨), જે એક સંરક્ષણાત્મક જોગવાઈ છે અને નિઃસંદેહ તે તારીખ પહેલાં પ્રચલિત રહેલી કરવેરાના મથકોની વહેંચણીથી ભિન્ન ધોરણે ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટની જોગવાઈઓ અમલમાં આવવાના પરિણામે સ્થાનિક સરકારો અને સ્થાનિક સત્તાધિકારીઓની નાણાકીય વ્યવસ્થામાં વિક્ષેપ ન પડે તે હેતુથી રચાયેલ છે, તેનો એવો અર્થઘટન કરી શકાય નહિ કે જ્યાં સુધી કેન્દ્રીય વિધાનમંડળ હસ્તક્ષેપ ન કરે ત્યાં સુધી તે વિષયો પર કાયદેસર બનાવવાની પૂર્ણ સત્તા પ્રદાન કરતી જોગવાઈ છે.

૭૧.૪ ઉપરોક્ત જોગવાઈ, અનુચ્છેદ ૩૭૨માં રહેલી સામાન્ય બચતની જોગવાઈઓથી અલગથી, આવશ્યક છે, કારણ કે અનુચ્છેદ ૩૭૨ બંધારણની અન્ય જોગવાઈઓને આધીન છે. જો અનુચ્છેદ ૨૭૭ ઘડવામાં આવ્યો ન હોત, તો શંકા ઊભી થઈ શકત કે બંધારણ પહેલાં રાજ્ય સરકાર

દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદાઓ, કરવેરાના વિષયમથકો સંઘ સૂચિમાં ખસેડાઈ જવાના કારણે, અનુચ્છેદ ૨૪૬ સાથે અસંગત બની જાય કે કેમ.

૭૧.૫ આથી, વિષય અંગે કોઈપણ શંકાને સ્થાન ન રહે તે માટે, અનુચ્છેદ ૨૭૭ કર, શુલ્ક, ઉપકર અથવા ફી સંબંધિત કાયદાઓને, ભલે તે સંવિધાનની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત હોય, ત્યાં સુધી સુરક્ષિત રાખે છે જ્યાં સુધી તેનાં વિરોધમાં સંસદ દ્વારા જોગવાઈ કરવામાં ન આવે.

૭૨. અસંબંધિત આનુષંગિક મુદ્દો – શું સંવિધાનના (એકસો પ્રથમ) સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૬ ની કલમ ૧૮ સંસદ દ્વારા વસૂલવામાં આવેલા સેવા કર, ઉત્પાદન શુલ્ક વગેરે સંબંધિત કાયદાઓ પર લાગુ પડે છે.

૭૨.૧ બંધારણ (એકસો એકમું) સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૬ ની કલમ ૧૮ નીચે મુજબ છે:

“૧૮. આ અધિનિયમમાં જે કંઈ પણ ધરાવેલું હોય તે છતાં, આ અધિનિયમના પ્રારંભના તાત્કાલિક પૂર્વે કોઈપણ રાજ્યમાં અમલમાં રહેલા માલ પર અથવા સેવાઓ પર અથવા બંને પર કર સંબંધિત કોઈપણ કાયદાની કોઈપણ જોગવાઈ, જે આ અધિનિયમ દ્વારા સુધારાયેલ બંધારણની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત હોય, તે સક્ષમ વિધાનમંડળ અથવા અન્ય સક્ષમ પ્રાધિકરણ દ્વારા તેમાં સુધારો કરવામાં આવે અથવા તે રદ કરવામાં આવે ત્યાં સુધી, અથવા આવા પ્રારંભથી એક વર્ષ પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી, જે પહેલાં થાય તે મુજબ, અમલમાં ચાલુ રહેશે.

....ભાર આપવામાં આવ્યો છે

૭૨.૨ એ બાબતે શંકા ઉઠાવવામાં આવી છે કે શું કલમ ૧૯ સેવા કર, ઉત્પાદન શુલ્ક વગેરે જેવા કેન્દ્રીય આકરાઓ પર લાગુ પડશે કે નહીં, કારણ કે તે માત્ર કોઈપણ રાજ્યમાં અમલમાં રહેલા કાયદાની જ જોગવાઈઓ છે.

૭૨.૩ કલમનું સરળ વાચન કરતા સ્પષ્ટ થાય છે કે આ શંકા સંપૂર્ણપણે નિરાધાર છે. ‘કોઈપણ રાજ્યમાં અમલમાં રહેલો કાયદો....’ માં સંસદ દ્વારા બનાવાયેલો એવો કાયદો પણ આવરી લેવાશે, કારણ કે તે રાજ્યમાં અમલમાં છે. વપરાયેલા શબ્દો ‘રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા ઘડાયેલો કાયદો’ એવા નથી.

૭૨.૪ તેથી સેવા કર વગેરે જેવા કેન્દ્રીય ઉપકરો પણ બંધારણ (એકસો પ્રથમ) સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૬ ની કલમ ૧૯ હેઠળ આવરી લેવામાં આવશે.

૭૩. ધારાસભાને રદ કરવા, ફેરફાર કરવા અથવા સુધારો કરવા સક્ષમતા – જે ધારાસભાને હાલ જે કાયદાને રદ કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે તે કાયદો ઘડવાની સક્ષમતા છે, તે આવી કાયદાને રદ કરી શકે છે. જ્યારે અન્ય ધારાસભાને સક્ષમતા હતી ત્યારે તે દ્વારા કાયદો ઘડવામાં આવ્યો હતો, તે બાબત અગત્યની નથી.

૭૩.૧ એ. હાજી અબ્દુલ શુકૂર એન્ડ કો. વિ. સ્ટેટ ઓફ મદ્રાસ – એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસ.સી. ૧૭૨૯ ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે ભૂતકાળના સમયગાળા માટે કાયદો બનાવવાની સત્તા વર્તમાન વિધાનસભા પર આધાર રાખે છે. ચુકાદાનો સંબંધિત અવતરણ નીચે મુજબ છે:

રાજ્ય વિધાનમંડળને એવા કાયદાઓ બનાવવાની સ્વતંત્રતા છે, જેઓને ભૂતલક્ષી અમલ હોય. કોઈ નિશ્ચિત વીતી ગયેલ સમયગાળા માટે કાયદો બનાવવાની તેની સક્ષમતા, તેના વર્તમાન વિધાનસભા પર નિર્ભર છે અને તે કાયદાને જે સમયગાળામાં અમલમાં આવવાનો છે, તે સમયે તેની પાસે શું સત્તા હતી તેના પર નહીં.

૭૩.૨ કેરળા સ્ટેટ ઇલેક્ટ્રિસિટી બોર્ડ વિ. ઇન્ડિયન એલ્યુમિનિયમ કો. લિ. એ.આઈ.આર. ૧૯૭૬ એસ.સી. ૧૦૩૧ ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

૧૯૧૦ નો અધિનિયમ તેમજ ૧૯૪૮ નો અધિનિયમ બંને સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૭૨ હેઠળ કલ્પવામાં આવેલા પ્રવર્તમાન કાયદા છે. પ્રવર્તમાન કાયદો માન્ય જ રહે છે, ભલે તેવા પ્રવર્તમાન કાયદાના વિષયવસ્તુ સંબંધિત વિધાનકારી સત્તા સંવિધાન હેઠળ એવી જુદી યાદીમાં આવતી હોય કે જે યાદી હેઠળ તે ભારત શાસન અધિનિયમ, ૧૯૩૫ હેઠળ આવતો હોત તેનાથી ભિન્ન હોય. પરંતુ સંવિધાન અમલમાં આવ્યા પછી, કોઈ પ્રવર્તમાન કાયદામાં સુધારો કરવો અથવા તેને રદ કરવો માત્ર એવી વિધાનસભા દ્વારા જ શક્ય બને કે જે તે કાયદો જો નવી રીતે ઘડવાનો હોત તો તેને ઘડવા સક્ષમ હોત.

૭૩.૩ વધુમાં, રદ કરવાની સત્તા પણ કાયદો બનાવવાની સત્તા જેટલી જ વ્યાપક હોય છે. તેથી, જે વિધાનમંડળને કાયદો બનાવવાની સત્તા છે, તે જ એવો કાયદો રદ કરી શકે. આ બાબત સર્વોચ્ચ અદાલતે રામા કૃષ્ણ રામનાથ વિ. ધ જાનપદ સભા, ગોન્ડિયા, ૧૯૬૨ એ.આઈ.આર. ૧૦૭૩ કેસમાં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

“આ બાબતમાં કોઈ શંકા નથી કે સામાન્ય સિદ્ધાંત એવો છે કે કોઈ કાયદેસભા સંસ્થાની કાયદો રદ કરવાની સત્તા, એવો કાયદો બનાવવાની તેની સત્તા જેટલી જ વ્યાપક હોય છે, જેમ કે ઓન્ટારિયો માટેના એટર્ની જનરલ વિ. એટર્નીમાં લોર્ડ વોટસન દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદામાંના નીચેના અવતરણથી સ્પષ્ટ થાય છે

ડોમિનિયન માટે જનરલ:

કેનેડાની સંસદને કે પ્રાંતીય વિધાનસભાઓને એવા કાયદાઓ રદ કરવાની સત્તા નથી, જેને તેઓ સીધા રીતે ઘડી શકતા ન હોત.

૭૩.૪ આ રીતે, કોઈ અધિનિયમને રદ કરવાની અથવા તેમાં ફેરફાર કરવાની સત્તા, અધિનિયમ બનાવવાની સત્તા જેટલી જ વ્યાપક છે. રદ કરનાર કાયદો બનાવવામાં આવતો હોય તે સમયે આ સત્તાનું અવલોકન કરવાનું રહે છે. આવો કાયદો ભાવિપ્રવર્તી અથવા ભૂતલક્ષી હોઈ શકે છે. તે એવો સમયગાળો, જેના માટે વિધાનમંડળ પાસે સક્ષમતા ન હતી, તે માટે પણ ભૂતલક્ષી બનાવી શકાય છે. તથાપિ, એવો રદ કરનાર કાયદો બનાવવામાં આવે તે સમયે વિધાનમંડળ પાસે સક્ષમતા હોવી જોઈએ.

૭૪. કોઈ રદ કરાયેલા અધિનિયમમાં, તે રદ થયા પછી અને જ્યારે તે અમલમાં ન હોય ત્યારે, સુધારો કરવાની શક્યતા.

૭૪.૧ કલ્યાણમ વીરભદ્રેયા વિ. કિંગ, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૦ મદ ૨૪૩ના મામલામાં મદ્રાસ વડી અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે, જે અધિનિયમ રદ થઈ ગયો હોય અને અસ્તિત્વમાં ન રહ્યો હોય, તેમાં સક્ષમ વિધાનમંડળ દ્વારા તે રદ

થયેલ અધિનિયમને પુનર્જીવિત અથવા પુનઃઅધિનિયમિત કર્યા વિના સુધારો કરી શકાય નહીં, અને ત્યારબાદ જ તેમાં સુધારા કરી શકાય.

૭૪.૨ મદ્રાસ વડી અદાલત સમક્ષ આવેલા કેસમાં તથ્યો આ પ્રકારના હતાઃ જાહેર વ્યવસ્થાની જાળવણી અધિનિયમ, ૧૯૪૭ એક વર્ષની અવધિ માટે ઘડવામાં આવ્યો હતો. પરંતુ, તે અધિનિયમમાં એવી જોગવાઈ હતી કે પ્રાંત સરકારને એક વર્ષની અવધિ બાદ પણ અધિનિયમનો અમલકાળ વધારવાનો અધિકાર છે. આ સત્તા ખરાબ ગણવામાં આવી હતી, કારણ કે તે વિધાનકાર્યના પ્રત્યાયોજન બરાબર છે. મદ્રાસ જાહેર વ્યવસ્થા જાળવણી શંકા નિવારણ ઓર્ડિનન્સ, ૧૯૪૮ આ જાહેર કરવા માટે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો કે જાહેર વ્યવસ્થાની જાળવણી અધિનિયમ, ૧૯૪૭ અમલમાં ચલાવતું છે અને અમલમાં ચલાવતું રહેશે. આ તથ્યોમાં અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે સુધારાઓ ફક્ત પ્રચલિત અધિનિયમમાં જ કરી શકાય. જોકે, વિધાનમંડળ ૨૬ કરાયેલ કાયદાને પુનર્જીવિત કરવા અથવા પુનઃઅધિનિયમિત કરવા અને તેમાં સુધારાઓ કરવાની સત્તા ધરાવે છે. તે કેસના તથ્યોમાં અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે વિધાનમંડળે એવું કર્યું નહોતું. ચુકાદાનો સંબંધિત અંશ નીચે મુજબ છે:

સુધારા અધિનિયમ સ્વતંત્ર અધિનિયમ નથી, પરંતુ મૂળ કાયદો જે હેતુ માટે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો તે હેતુને વધુ અસરકારક રીતે અમલમાં મૂકવા અથવા તેમાં સુધારો લાવવા દૃષ્ટિએ પસાર કરાયેલ અધિનિયમ છે. જાહેરનામાકીય અધિનિયમ દ્વારા શંકાઓ દૂર કરવા માટે, એવો કોઈ અધિનિયમ અસ્તિત્વમાં હોવો જોઈએ જેમાં રહેલી શંકાઓ દૂર કરવાની હોય. જો તે અધિનિયમ પહેલેથી જ અમલમાં રહેલો ન રહ્યો હોય, તો જાહેરનામાકીય અધિનિયમનું કોઈ કાર્યક્ષેત્ર રહેતું નથી. સુધારા અધિનિયમ પણ મૂળ અધિનિયમના અસ્તિત્વને

અનુમાનમાં લે છે. જો મૂળ અધિનિયમ, જે એક અસ્થાયી અધિનિયમ હતો, સમયગાળો પૂર્ણ થતાં સમાપ્ત થઈ ગયો હોય, તો સુધારા અધિનિયમ અમલયોગ્ય ન રહે.

૭૪.૩ ઉપરોક્ત પ્રસ્તાવના માટે, અદાલતે જતિન્દ્ર નાથ ગુપ્તાના કેસમાં ફેડરલ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો

વિ. બિહાર પ્રોવિન્સ, એ.આઈ.આર. ૧૯૪૯ એફ.સી. ૧૭૫ જેમાં મુકર્જી જે. એ નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

વિધાનમંડળને તેની પૂર્ણ સત્તાઓના ઉપયોગમાં, સમયલોપને કારણે પહેલેથી જ અવસાન પામેલા અથવા સમાપ્ત થયેલા કાયદાને પુનર્જીવિત કરવા અથવા પુનઃઅધિનિયમિત કરવા નિશ્ચિતપણે સક્ષમતા છે. વિધાનમંડળને પૂર્વપ્રભાવી અસરથી કાયદો બનાવવાની સક્ષમતા પણ છે; પરંતુ વર્તમાન મામલામાં આ પૈકી કોઈપણ વસ્તુ કરવામાં આવી હોવાનું જણાતું નથી. વિધાનમંડળ એ આધાર પર આગળ વધે છે કે જૂનો અધિનિયમ તે તારીખે અમલમાં હતો. ત્યારબાદ નવો અધિનિયમ પસાર કરવામાં આવ્યો, અને નવો અધિનિયમ માત્ર જૂના અધિનિયમની જોગવાઈઓમાંથી એકમાં સુધારો કરવાનો આશય દર્શાવે છે. જે અધિનિયમ અસ્તિત્વમાં જ ન હોય તેમાં કોઈ સુધારો થઈ શકે નહીં, અને માત્ર એટલા પરથી કે વિધાનમંડળ કોઈ અધિનિયમમાં સુધારો કરવાનો આશય દર્શાવે છે, તેનું અર્થઘટનના મુદ્દા તરીકે એવું માનવામાં આવી શકે નહીં કે તેનો આશય

વિધાનમંડળે મુદતપૂર્ણ થઈ ગયેલા અધિનિયમને પુનર્જીવિત કરવાનું હતું અથવા જૂના અધિનિયમની જ શરતો પર પ્રત્યાવર્તી અસર સાથે નવો અધિનિયમ બનાવવાનો હતો.”

૭૪.૪ જોકે, સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન વિ. મંગીલાલ પિંડવાલ, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૬ એસ.સી. ૨૧૮૧ ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું ઠરાવ્યું હતું કે ભૂતકાળના અને પૂર્ણ થયેલા વ્યવહારોના સંબંધમાં રદ કરાયેલા અધિનિયમોમાં પૂર્વપ્રભાવથી સુધારા કરી શકાય છે. આ ચુકાદાનો સારાંશ જસ્ટિસ જી.પી. સિંહના પ્રિન્સિપલ્સ ઓફ સ્ટેટ્યુટરી ઇન્ટરપ્રિટેશન, ૧૪મી આવૃત્તિના પાનું ૭૫૭ પર આપવામાં આવ્યો છે—

નીચે મુજબ ૭૫૮:

“જ્યારે કોઈ કાયદાનું રદકરણ રદકરણની તારીખથી અમલમાં આવે છે અને જે કાયદો રદ કરવામાં આવ્યો હોય તે તેના રદકરણ પહેલાંના ગાળામાં, ભૂતકાળના અને પૂર્ણ થયેલા વ્યવહારો માટે કોઈ બચાવ જોગવાઈની મદદ વિના પણ, પ્રવર્તમાન જ રહે છે, ત્યારે તેવા વ્યવહારોને અસર પહોંચે તે માટે તેના રદકરણ પછી પણ તેને પૂર્વલક્ષી અસરથી સુધારી શકાય છે. આમ, જ્યારે બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૦૯ હેઠળ બનાવાયેલ નિયમ બી દ્વારા નિયમ એનું સ્થાનાપન કરવામાં આવે છે, જેનો વાસ્તવિક અર્થ એ થાય છે કે નિયમ એ રદ થાય છે અને તેના સ્થાને નિયમ બી અમલમાં મૂકવામાં આવે છે, ત્યારે નિયમ એ જે ગાળામાં પ્રવર્તમાન હતો તે ગાળાને લગતા હેતુસર, ભૂતકાળના અને પૂર્ણ થયેલા વ્યવહારોને માન્ય ઠેરવવા માટે તેને પૂર્વલક્ષી અસરથી સુધારી શકાય છે. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત જે કેસમાંથી નિષ્કર્ષિત કરવામાં આવ્યો છે તેમાં, એક

નિયમ મુજબ સરકારી કર્મચારીને ત્રણ મહિનાનું વેતન ચૂકવીને ફરજિયાત નિવૃત્ત કરી શકાય તેમ હતું. બાદમાં, તેના સ્થાને બીજો નિયમ મૂકીને આ નિયમ રદ કરવામાં આવ્યો હતો. અગાઉનો નિયમ જે ગાળામાં અમલમાં હતો તે દરમિયાન, એક સરકારી કર્મચારીને વેતનરૂપે એક રકમ ચૂકવીને નિવૃત્ત કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ પાછળથી ગણતરી કરતાં એવું જણાયું કે તે રકમ ત્રણ મહિનાના વેતન કરતાં થોડી ઓછી હતી, જેથી તે નિવૃત્તિ અમાન્ય બનતી હતી. ત્યારબાદ, જે ગાળામાં આ નિયમ અમલમાં હતો તે ગાળાને આવરી લે તે રીતે, તેના રદકરણ પછી તેમાં એવો સુધારો કરવામાં આવ્યો કે સરકારી કર્મચારીને તેને ત્રણ મહિનાનું વેતન અગાઉથી ચૂકવ્યા વિના તાત્કાલિક નિવૃત્ત કરી શકાય, પરંતુ નિવૃત્તિ પછી તે ત્રણ મહિનાના વેતનનો દાવો કરવાનો હકદાર રહેશે. આ સુધારો સંબંધી સરકારી કર્મચારીની નિવૃત્તિને માન્ય ઠેરવવા માટે માન્ય અને અસરકારક ગણવામાં આવ્યો હતો. ”

૭૪.૫ ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત કેસો, જોકે, વિધાનમંડળની પૂર્વપ્રભાવી કાયદા બનાવવાની સક્ષમતાથી સંબંધિત નથી, પરંતુ માત્ર તે મુદ્દા સાથે સંબંધિત છે કે શું રદ કરાયેલા કાયદાઓમાં સુધારા કરી શકાય કે નહીં.

૭૫. રાજ્ય મૂલ્યવર્ધિત કર અધિનિયમનું નિરાકરણ સંવિધાન (એકસો એકમું) સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૬ દ્વારા થયું નથી. નિરાકરણ રાજ્ય જીએસટી અધિનિયમો દ્વારા કરવામાં આવ્યું છે. આવા અધિનિયમોમાં બાકી રહેલી કાર્યવાહીનું સંરક્ષણ જોગવવામાં આવ્યું છે. તેથી, સંબંધિત જીએસટી કાયદાઓમાં સમાવિષ્ટ આવી સંરક્ષણ કલમના અનુસંધાને નિર્ધારણ કાર્યવાહી શરૂ કરી શકાય, ચાલુ રાખી શકાય અને પૂર્ણ કરી શકાય.

૭૫.૧ બાકી રહેલા આકારણોના સંદર્ભમાં, તેઓનો પ્રારંભ કરી શકાય છે, ચાલુ રાખી શકાય છે અને પૂર્ણ કરી શકાય છે. તેનું કારણ એ છે કે રાજ્ય જીએસટી અધિનિયમ દ્વારા વેટ અધિનિયમોને રદ કરતી વખતે, આ બાબતમાં વિશિષ્ટ બચાવ જોગવાઈઓ કરવામાં આવી છે.

૭૫.૨ આ જોગવાઈનો સ્ત્રોત સંભવતઃ સંવિધાન (એકસો એકમો) સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૬ ની કલમ ૧૯ સુધી અનુસરી શકાય છે. કલમ ૧૯ સંસદ અથવા રાજ્ય વિધાનમંડળના કોઈ અધિનિયમ હેઠળ ઘડાયેલ કોઈ કલમ નથી. તે સંવિધાન સુધારા અધિનિયમનો એક ભાગ છે અને તેને સંવિધાનના પરિશિષ્ટરૂપે વાંચવાની રહે છે.

૭૫.૩ કલમ ૧૯ એ જોગવાઈ કરે છે કે માલ અને સેવા કર સંબંધિત જે કાયદાઓ સુધારેલ સંવિધાન સાથે અસંગત છે, તે સક્ષમ વિધાનમંડળ દ્વારા સુધારવામાં આવે અથવા રદ કરવામાં આવે ત્યાં સુધી અમલમાં રહેશે. કલમ ૧૯ ના હેતુસર સક્ષમ વિધાનમંડળ કોણ છે, તે મુદ્દો ચર્ચાસ્પદ છે: રાજ્ય વિધાનમંડળ કે સંસદ?

૭૫.૪ રાજ્ય તરફથી એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે આ કાયદો વેચાણ પરના કરને સંબંધિત છે, જે અનુચ્છેદ ૨૪સીએના વ્યાપમાં આવરી લેવાઈ શકે છે. એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે કલમ ૧૯ના હેતુસર રાજ્ય વિધાનમંડળ સક્ષમ વિધાનમંડળ ગણાશે.

૭૫.૫ વધુમાં, કલમ ૧૯ ને અગાઉના અધિનિયમોને રદ કરવાની એક સ્વતંત્ર અને મર્યાદિત વિધાનસત્તા તરીકે કહી શકાય. આવી સત્તામાં મુખ્ય સત્તાના ઉપયોગ માટે આવશ્યક તમામ આનુષંગિક સત્તાઓનો પણ સમાવેશ થશે. વધુમાં, કારણ કે આ એક સ્વતંત્ર સત્તા છે, તેથી આવશ્યક અર્થઘટન દ્વારા તે અનુચ્છેદ ૨૮૬, અનુચ્છેદ ૨૭૯એ વગેરે જેવા અન્ય અનુચ્છેદોની

લાગુ પડતાને બાકાત રાખી શકે છે. તેથી, આકારણીઓના પ્રારંભ, ચાલુ રાખવા અને સમાપનને જાળવી રાખવા માટે, આવી સત્તાના ઉપયોગમાં સેવિંગ કલમ પણ ઘડવામાં આવી શકે છે.

૭૬. સંવિધાન (એકસો પ્રથમ) સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૬ પછી વેચાણકર સંબંધિત કાયદાઓમાં સુધારો કરવા કઈ વિધાનસભા સક્ષમ છે? રાજ્ય વિધાનસભા કે સંસદ?

૭૬.૧ બંધારણનો અનુચ્છેદ રજૂ એ જોગવાઈ કરે છે કે સંસદ ભારતના સમગ્ર પ્રદેશ માટે અથવા તેના કોઈપણ ભાગ માટે કાયદા બનાવી શકે છે અને રાજ્યનું વિધાનમંડળ સમગ્ર રાજ્ય માટે અથવા તેના કોઈપણ ભાગ માટે કાયદા બનાવી શકે છે.

૭૬.૨ અનુચ્છેદ રજૂ સત્તાનો મૂળ સ્ત્રોત છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, સંસદ તેમજ રાજ્ય વિધાનમંડળ બંને સર્વોચ્ચ છે અને એક પણ બીજાનું પ્રતિનિધિ નથી.

૭૬.૩ કલમ ૨૪૬ ને સાતમી અનુસૂચિ સાથે વાંચવામાં આવે ત્યારે તે માત્ર વિધાનક્ષેત્રોની સીમાઓ નિર્ધારિત કરે છે. જોકે, પોતાના અધિકારક્ષેત્રની હદમાં, દરેક વિધાનમંડળને સર્વાંગી સત્તાઓ પ્રાપ્ત છે. વધુમાં, પોતાના અધિકારક્ષેત્રમાં આવતાં કાયદાઓ ઘડતી વખતે, સંસદ અથવા રાજ્ય વિધાનમંડળ મુખ્ય વિષયો સાથે અનુસંગિક એવા વિષયો બાબતે પણ કાયદા બનાવી શકે છે.

૭૬.૪ આ રીતે, કોઈ કાયદાની માન્યતા નિર્ધારિત કરવા માટે, બંધારણની જોગવાઈઓ જોવી જરૂરી થાય છે જેથી એ નિર્ધારિત કરી શકાય કે એવો

કાયદો ઘડનાર વિધાનમંડળને એવો કાયદો ઘડવાની આવશ્યક સક્ષમતા છે કે નહીં.

૭૬.૫ સંવિધાનના (એક સો પ્રથમ) સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૬ એ, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, સંવિધાનની સાતમી અનુસૂચીની યાદી ૨ ની પ્રવેશ ૫૪ ને પ્રતિસ્થાપિત કરી તેને “પેટ્રોલિયમ ક્લૂડ, હાઈ સ્પીડ ડીઝલ, મોટર સ્પિરિટ (સામાન્ય રીતે પેટ્રોલ તરીકે ઓળખાતું), નેચરલ ગેસ, એવિએશન ટર્બાઈન ફ્યુઅલ અને માનવ ઉપભોગ માટેની આલ્કોહોલિક દારૂના વેચાણ પરના કર” સુધી મર્યાદિત કરી દીધી.

૭૬.૬ પ્રવેશ ૫૪ ના સ્થાને પ્રતિસ્થાપન કરવાનું અર્થ એ થાય છે કે જૂનો પ્રવેશ ૨૯ થયો અને તેના અનુસંધાને નવો પ્રવેશ ઘડવામાં આવ્યો. કોઈ બચાવ જોગવાઈના અભાવે, ભૂતકાળના અને પૂર્ણ થયેલ વ્યવહારોને બાદ કરતાં, જૂનો પ્રવેશ એવો અસ્તિત્વહીન બની જશે જાણે કે તે સંવિધાનમાં ક્યારેય હતો જ નહીં. તેમ છતાં, સંવિધાન (એકસો પ્રથમ) સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૬ ની કલમ ૧૯, સુધારેલ સંવિધાન સાથે અસંગત હોય એવા કાયદાઓને, સક્ષમ વિધાનમંડળ દ્વારા તેમાં સુધારો કરવામાં આવે અથવા તે રદ કરવામાં આવે ત્યાં સુધી, અથવા સંવિધાન (એકસો પ્રથમ) સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૬ ના પ્રારંભથી એક વર્ષની અવધિ પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી, તેમાંનું જે પહેલું બને તે સુધી, બચાવે છે.

૭૬.૭ જે વિધાનમંડળને સુધારો અથવા રદ કરવાની સક્ષમતા છે તે એ વિધાનમંડળ છે, જેને બંધારણના સુધારા બાદ એવો કાયદો ઘડવાની સત્તા હોય.

“અનુરૂદ્ધ ૨૪૬એનું પ્રાસંગિક મહત્વ:

૧૦૧ મો બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ પૂર્વે કલમ ૨૮૬ તથા બંધારણની અન્ય જોગવાઈઓ દ્વારા વેચાણવેરા સંબંધિત કાયદાઓના સંદર્ભમાં રાજ્ય વિધાનમંડળ પર લાદવામાં આવેલ પ્રતિબંધ.”

૭૬.૮ બંધારણની કલમ ૨૪૬(૩) એ જોગવાઈ કરે છે કે સાતમી અનુસૂચીની યાદી ૨ માં સૂચિબદ્ધ કરાયેલ કોઈપણ વિષય અંગે, તે રાજ્ય અથવા તેના કોઈપણ ભાગ માટે કાયદા બનાવવાની વિશિષ્ટ સત્તા રાજ્ય વિધાનમંડળને છે.

૭૬.૯ સૂચિ ૨ ની પ્રવેશ પૃષ્ઠ આ પ્રમાણે છે: ‘અખબારો સિવાયના માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પર કર, સૂચિ ૧ ની પ્રવેશ ૯૨એ ની જોગવાઈઓને આધીન.’ સૂચિ ૧ ની પ્રવેશ ૯૨એ આ પ્રમાણે છે: ‘અખબારો સિવાયના માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પર કર, જ્યાં આવું વેચાણ અથવા ખરીદી આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થાય’.

૭૬.૧૦ આથી, રાજ્ય વિધાનમંડળ આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થતા વેચાણ અથવા ખરીદી સિવાયની માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પર કર લગાડવા માટે કાયદા બનાવી શકતું હતું. સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૬૮(૩) માં જોગવાઈ હતી કે વેચાણ અથવા ખરીદી ક્યારે આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થાય છે તે નક્કી કરવા માટેના સિદ્ધાંતો સંસદ કાયદા દ્વારા નિર્ધારિત કરી શકે. આ સત્તાના અનુસંધાને કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૩ ઘડવામાં આવી હતી.

૭૬.૧૧ અન્ય પ્રતિબંધો સંવિધાનના કલમ ૨૮૬ દ્વારા લાદવામાં આવ્યા હતા (જે રીતે તે સંવિધાન છઠ્ઠા સુધારા અધિનિયમ પછી અને સંવિધાન

એકસો પ્રથમ સુધારા અધિનિયમ દ્વારા તેના સુધારા પહેલાં અસ્તિત્વમાં હતું).

૭૬.૧૨ બંધારણના એકસો પ્રથમ સુધારા પહેલાં, બંધારણનો અનુચ્છેદ ૨૮૬ નીચે મુજબ હતો::

“૨૮૬. (૧) કોઈ રાજ્યનો કાયદો માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પર એવો કર લાદશે નહીં, અથવા એવો કર લાદવાની સત્તા આપશે નહીં, જ્યાં એવું વેચાણ અથવા ખરીદી — (એ) રાજ્યની બહાર થાય; અથવા (બી) ભારતના પ્રદેશમાં માલના આયાતના પ્રવાહમાં, અથવા ભારતના પ્રદેશમાંથી માલના નિકાસના પ્રવાહમાં થાય.

(૨) સંસદ કાયદા દ્વારા કલમ (૧) માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ રીતે માલના વેચાણ અથવા ખરીદી ક્યારે થયેલી ગણાશે તે નિર્ધારિત કરવા માટેના સિદ્ધાંતો ઘડી શકે છે.

(૩) રાજ્યનો કોઈપણ કાયદો, જેટલી હદ સુધી તે લાદે છે અથવા લાદવાની સત્તા આપે છે,— (એ) સંસદ દ્વારા કાયદા મારફતે આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યમાં વિશેષ મહત્વ ધરાવતી તરીકે જાહેર કરાયેલ માલના વેચાણ અથવા ખરીદી ઉપરનો કર; અથવા (બી) માલના વેચાણ અથવા ખરીદી ઉપરનો કર, જે બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૬૬ ની કલમ (૨૮એ) ના ઉપખંડ (બી), ઉપખંડ (સી) અથવા ઉપખંડ (ડી) માં ઉલ્લેખિત સ્વરૂપનો કર હોય, તેવા કરની વસૂલીની પદ્ધતિ, દરો અને કર સંબંધિત અન્ય અનુસંગિક બાબતો અંગે સંસદ કાયદા દ્વારા નિર્દિષ્ટ કરે તેવી મર્યાદાઓ અને શરતોને આધીન રહેશે.” ૭૬.૧૩ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૮૬ માં, બંધારણ (એકસો પ્રથમ સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૬ દ્વારા, નીચે મુજબના સુધારાઓ કરવામાં આવ્યા, નામે:—

“૧૩. બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૮૬ માં,—(૧)
ખંડ (૧) માં,—

(એ) “જ્યાં આવા વેચાણ અથવા ખરીદી થાય છે ત્યાં માલના વેચાણ અથવા ખરીદી” શબ્દોના સ્થાને “જ્યાં આવી પુરવઠા થાય છે ત્યાં માલનો અથવા સેવાઓનો અથવા બંનેનો પુરવઠો” શબ્દો પ્રતિસ્થાપિત કરવામાં આવશે;

(બી) ઉપ-ખંડ (બી) માં, જ્યાં જ્યાં “માલ” શબ્દ આવે છે તે બન્ને સ્થળે, તેના સ્થાને “માલ અથવા સેવાઓ અથવા બન્ને” શબ્દો પ્રતિસ્થાપિત કરવામાં આવશે;

(૨) ખંડ (૨) માં, “માલનું વેચાણ અથવા ખરીદી થાય છે” એવા શબ્દોના સ્થાને “માલ અથવા સેવાઓ અથવા બન્નેનો પુરવઠો” એવા શબ્દો પ્રતિસ્થાપિત કરવામાં આવશે;

(૩) ખંડ (૩) લોપ કરવામાં આવશે.”

૭૬.૧૪ ઉક્ત બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ દ્વારા કરવામાં આવેલા સુધારાઓ પછી, અનુચ્છેદ ૨૮૬ નીચે મુજબ છે:

“૨૮૬. (૧) કોઈ રાજ્યનો કાયદો એવી સ્થિતિમાં, જ્યાં માલ અથવા સેવાઓ અથવા બન્નેનો પુરવઠો નીચે મુજબ થાય છે, એવા પુરવઠા પર કર લાદશે નહિ, અથવા એવો કર લાદવાની સત્તા આપશે નહિ—

(એ) રાજ્યની બહાર; અથવા

(બી) માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના ભારતના પ્રદેશમાં આયાત દરમિયાન, અથવા માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના ભારતના પ્રદેશની બહાર નિકાસ દરમિયાન.

(૨) સંસદ કાયદા દ્વારા એવી સિદ્ધાંતો ઘડી શકશે કે જેના આધારે નક્કી કરી શકાય કે ખંડ (૧) માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ રીતથી માલનો અથવા સેવાઓનો અથવા બંનેનો પુરવઠો ક્યારે થાય છે.”

૭૬.૧૫ અહીં બે બાબતો મહત્વપૂર્ણ છે. પ્રથમ તો એ છે કે બંધારણમાં ક્યાંય પણ એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી કે રાજ્યોની વિધાનસભાઓ રાજ્યઅંતર્ગત માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના પુરવઠા પર માલ અને સેવા કર લાદવા માટે કાયદો બનાવી શકે. બીજું એ છે કે બંધારણ સંસદને એ હેતુસર સિદ્ધાંતો ઘડવાની સત્તા આપતું નથી કે કયો પુરવઠો રાજ્યઅંતર્ગત માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેનો પુરવઠો ગણાશે. રાજ્યોની વિધાનસભાઓની સત્તાઓ અનુચ્છેદ ૨૪૬એ(૧) ને અનુચ્છેદ ૨૪૬એ(૨) અને અનુચ્છેદ ૨૮૬ સાથે વાંચતાં પ્રાપ્ત થાય છે. બંધારણમાં એવી બીજી કોઈ જોગવાઈ નથી જે એક તરફ જી.એસ.ટી. કાયદો બનાવવાની સત્તા પ્રદાન કરે અથવા બીજી તરફ રાજ્યોની વિધાનસભાઓની આવી કાયદા બનાવવાની સત્તાને મર્યાદિત કરે. પરંતુ, કાચા પેટ્રોલિયમ, હાઈ સ્પીડ ડીઝલ, મોટર સ્પિરિટ (સામાન્ય રીતે પેટ્રોલ તરીકે ઓળખાતું), કુદરતી ગેસ અને એવિએશન ટર્બાઈન ઇંધણ સંબંધે અનુચ્છેદ ૨૪૬એના ઉપખંડ (૧) અમલમાં ન આવે ત્યાં સુધી સંસદ તથા રાજ્યોની વિધાનસભાઓ બંને આ માલોના પુરવઠા પર માલ અને સેવા કર (જી.એસ.ટી.)ની વસૂલાત માટે જોગવાઈ કરતો કાયદો બનાવી શકશે નહીં.

૭૬.૧૬ તેથી, રાજ્યનો કાયદો એવા માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પર કર લાદી શકતો નથી, જે (એ) રાજ્યની બહાર અથવા (બી) ભારતમાં

આયાતના પ્રવાહ દરમિયાન અથવા ભારતની બહાર નિકાસના પ્રવાહ દરમિયાન થાય છે. ખંડ (૨) માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે ખંડ (૧) માં ઉદ્દેશિત રીતે ક્યારે વેચાણ અથવા ખરીદી થાય છે તે નક્કી કરવા માટે સંસદ સિદ્ધાંતો ઘડી શકે.

૭૬.૧૭ કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૪, અનુચ્છેદ ૨૮૬(૧)(એ) ને ઉપખંડ (૨) સાથે વાંચીને પ્રદાન થયેલ સત્તાઓના ઉપયોગમાં ઘડવામાં આવી છે. કેન્દ્રીય વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૫, અનુચ્છેદ ૨૮૬(૧)(બી) ને ઉપખંડ (૨) સાથે વાંચીને પ્રદાન થયેલ સત્તાઓના ઉપયોગમાં ઘડવામાં આવી છે.

૭૬.૧૮ આ રીતે, માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પર કર લાદતો કોઈપણ રાજ્ય કાયદો અનુચ્છેદ ૨૬૮(૩), અનુચ્છેદ ૨૮૬(૧)(એ) અને અનુચ્છેદ ૨૮૬(૧)(બી) ની જોગવાઈઓનું પાલન કરવાનું રહેશે.

૧૦૧ મી પછી માલ અને સેવા કર સંબંધિત કાયદાઓ અંગે રાજ્ય વિધાનમંડળ પર પ્રતિબંધ

સંવિધાન સુધારા અધિનિયમ.

૭૬.૧૯ બંધારણ (એકસો પ્રથમ) સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૬ દ્વારા માલ અને સેવા કર સંબંધિત કાયદા બનાવવાની સત્તા અંગે બંધારણમાં વિવિધ ફેરફારો કરવામાં આવ્યા.

૭૬.૨૦ કલમ ૨૪૬એ દાખલ કરવામાં આવી છે, જે સંસદ અને રાજ્ય વિધાનમંડળને માલ અથવા સેવાઓ કર સંબંધિત કાયદા બનાવવા માટે સમકાલીન સત્તા આપે છે. ઉક્ત કલમનો સંબંધિત અંશ નીચે મુજબ છે:

“૨૪૬એ. માલ અને સેવા કર અંગે વિશેષ જોગવાઈ (૧) કલમો ૨૪૬ અને ૨૫૪માં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, સંસદને, અને, ઉપખંડ (૨)ને આધીન રહીને, દરેક રાજ્યના વિધાનમંડળને, સંઘ દ્વારા અથવા તેવા રાજ્ય દ્વારા આદેય માલ અને સેવા કર અંગે કાયદા બનાવવા સત્તા રહેશે.

(૨) જ્યાં માલનો, અથવા સેવાઓનો, અથવા બંનેનો પુરવઠો આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થાય છે ત્યાં તે બાબતે માલ અને સેવા કર સંબંધિત કાયદા બનાવવા માટે સંસદને વિશિષ્ટ સત્તા છે.”

૭૬.૨૧ આ મુજબ, રાજ્ય વિધાનમંડળ તથા સંસદ બંનેને માલ અને સેવા કર અંગે કાયદા બનાવવાની સત્તા છે. તેમ છતાં, જ્યાં પુરવઠો આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થાય છે ત્યાં માલ અને સેવા કર અંગે કાયદા બનાવવાની એકમાત્ર સત્તા સંસદને છે.

૭૬.૨૨ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૮૬(પ)માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં પુરવઠો ક્યારે થયો ગણાશે તે નક્કી કરવા માટેના સિદ્ધાંતો સંસદ કાયદા દ્વારા નિર્ધારિત કરી શકે છે. ઉક્ત અનુચ્છેદ નીચે મુજબ વાંચાય છે:

(પ) સંસદ, કાયદા દ્વારા, પુરવઠાનું સ્થળ નક્કી કરવા માટેના સિદ્ધાંતો ઘડી શકે છે, અને માલના, અથવા સેવાઓના, અથવા બંનેના પુરવઠો ક્યારે આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થાય છે તે નિર્ધારિત કરી શકે છે.

૭૬.૨૩ તે મુજબ સંસદે એકીકૃત માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ઘડ્યો છે, जिसकी કलमो ૭ અને ૮ અનુક્રમે તે સિદ્ધાંતો પ્રદાન કરે છે કે જ્યારે

પુરવઠો આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થાય છે ત્યારે તેનો નિર્ધારણ કેવી રીતે કરવો.

૭૬.૨૪ આગળ, કલમ ૨૮૬ પણ માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના પુરવઠા પર કર લાદવા અંગે કેટલીક મર્યાદાઓ મૂકે છે. આ કલમમાં જોગવાઈ છે કે, જ્યાં એવો પુરવઠો રાજ્યની બહાર થાય છે અથવા ભારતના પ્રદેશમાં આયાતના પ્રવાહમાં કે ભારતના પ્રદેશમાંથી નિકાસના પ્રવાહમાં થાય છે, ત્યાં કોઈ રાજ્યનો કાયદો માલ અને સેવાઓ અથવા બંનેના પુરવઠા પર કર લાદવાની સત્તા આપશે નહીં. સંબંધિત ઉતારો નીચે મુજબ છે:

“૨૮૬. માલના વેચાણ અથવા ખરીદી ઉપર કર લાદવા અંગે પ્રતિબંધ:— (૧) કોઈ રાજ્યનો કાયદો માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના પુરવઠા ઉપર એવો કર લાદશે નહીં, અથવા એવો કર લાદવાની સત્તા પ્રદાન કરશે નહીં, જ્યાં એવો પુરવઠો નીચે મુજબ થાય — (એ) રાજ્યની બહાર; અથવા (બી) માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેનું ભારતના પ્રદેશમાં આયાત થવાના પ્રવાહમાં, અથવા માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેનું ભારતના પ્રદેશની બહાર નિકાસ થવાના પ્રવાહમાં.

(૨) સંસદ, કલમ (૧) માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ રીતથી માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના પુરવઠો ક્યારે થાય છે તે નક્કી કરવા માટેના સિદ્ધાંતો કાયદા દ્વારા નિર્ધારિત કરી શકે.”

૭૬.૨૫ વધુમાં, અનુચ્છેદ ૨૭૯એ માલ અને સેવા કર પરિષદની રચના માટે જોગવાઈ કરે છે, જે માલ અને સેવા કર સંબંધિત તમામ બાબતો અંગે ભલામણો કરશે.

૭૬.૨૬ એ નોંધવું અસ્થાને ગણાશે નહિ કે સમવર્તી યાદી અથવા રાજ્ય યાદીમાં ઉલ્લેખિત ન કરવામાં આવેલા કોઈપણ વિષય સંબંધે કાયદા બનાવવાની સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૪૮ હેઠળ સંસદની અવશિષ્ટ સત્તા પણ અનુચ્છેદ ૨૪૬એ ને આધીન રહી છે.

૭૬.૨૭ તેથી, કલમ ૨૪૬એ હેઠળ માલ અને સેવા કર સંબંધિત કાયદા બનાવવાની સમકાલીન સત્તા રાજ્ય વિધાનમંડળ તથા સંસદ, બંનેને છે.

૭૭. રાજ્ય વેટ અધિનિયમોમાં હવે ૧૦૧મા સુધારા અધિનિયમ પછી, જે સમયગાળા દરમિયાન વેટ અધિનિયમો અમલમાં હતા તે અંગે કરવામાં આવતો સુધારો, કદાચ માત્ર તે જ વિધાનમંડળ દ્વારા કરવામાં આવી શકે, જેને હાલ વિષયવસ્તુ અંગે વિધાન કરવાની સત્તા છે, અને તે બંધારણની હાલની જોગવાઈઓ અનુસાર હોવો જોઈએ!

૭૭.૧ ઉપર જોવામાં આવ્યું છે તેમ, ભૂતકાળના અવધિ માટે પણ કાયદો બનાવવાની સક્ષમતા વર્તમાન વિધાનસત્તા પર નિર્ભર રહે છે. બંધારણમાં થયેલા સુધારા બાદ, માલ અને સેવા કર સંબંધિત કાયદાઓ ઘડવાની સક્ષમતા સંસદ અને રાજ્ય વિધાનમંડળ બંનેને છે.

૭૭.૨ જોકે, સત્તાનો ઉપયોગ કરવાની ક્ષમતા સંવિધાનની અન્ય જોગવાઈઓ દ્વારા મર્યાદિત છે, જેમ કે અનુચ્છેદ ૨૪૬એ(૨) ને અનુચ્છેદ ૨૬૯એ(પ) સાથે વાંચવામાં આવે ત્યારે, જે આંતરરાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થતી પુરવઠા સાથે સંબંધિત છે, અનુચ્છેદ ૨૮૬, જે રાજ્યની બહાર થતી પુરવઠા પર, ભારતના પ્રદેશમાં આયાતના પ્રવાહમાં અથવા તેમાંથી નિકાસના પ્રવાહમાં થતી પુરવઠા પર, રાજ્ય દ્વારા બનાવાયેલા કાયદા મુજબ કર લાદવાની મર્યાદા સાથે સંબંધિત છે, અને અનુચ્છેદ ૨૭૯એ, જે જી.એસ.ટી. પરિષદની ભલામણો સાથે સંબંધિત છે.

તેથી, આવી સંવિધાનિક જોગવાઈઓનું પાલન કર્યા પછી જ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકાય.

૭૭.૩ અમને પોતાને જ આ અંગે શંકા છે કે વેટ અધિનિયમમાં કરવામાં આવેલ સુધારો (જે મૂળરૂપે પૂર્વવર્તી અનુચ્છેદ ૨૮૬ અને અનુચ્છેદ ૨૬૮(૩)નું અનુસરણ કરીને અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો હતો) હવે નવા અનુચ્છેદ ૨૪૬એ(૨), અનુચ્છેદ ૨૬૮એ(૫) અને અનુચ્છેદ ૨૮૬નું અનુક્રમે પણ પાલન કરી શકે છે કે કેમ.

૭૭.૪ વધુમાં, કરવેરાના પાસાઓ જેમ કે વેચાણ, સ્થાનિક વિસ્તારમાં પ્રવેશ, ઉત્પાદન વગેરે, માલ અથવા સેવા કર સંબંધિત કાયદાઓના કાર્યક્ષેત્રમાં કેટલા પ્રમાણ સુધી આવરી લેવામાં આવશે તે પણ પૂરતું સ્પષ્ટ નથી. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, રાજ્ય વિધાનમંડળ અગાઉના વેટ અધિનિયમો, એન્ટ્રી ટેક્સ અધિનિયમોમાં સુધારા માત્ર ત્યારે જ કરી શકે જ્યારે આવા પાસાઓનું મૂળબંધારણના અનુચ્છેદ ૨૪૬એ સુધી અનુસરણ કરી શકાય.

૭૭.૫ બંધારણ (એકસો પ્રથમ) સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૬ ની કલમ ૧૯ પણ રાજ્યના મૂલ્યવર્ધિત કરના કાયદાઓમાં સુધારો કરવાની સત્તાનો સ્ત્રોત બની શકે નહીં. પ્રથમ, કલમ ૧૯ હેઠળ સુધારો કરવાની સત્તા સુધારા અધિનિયમ અમલમાં આવેલ તારીખથી માત્ર એક વર્ષની અવધિ માટે જ છે.

૭૭.૬ બીજું, કલમ ૧૯ માં વપરાયેલા શબ્દો એવા છે કે બંધારણની નવી જોગવાઈઓ સાથે અસંગત એવા કાયદા ‘અમલમાં યથાવત્ રહેશે’. સર્વોચ્ચ અદાલતે રામ કૃષ્ણ રમાનાથ વિ. ધ જાનપદ સભા, ગોંડિયા એ.આઈ.આર. ૧૯૬૨ એસ.સી. ૧૦૭૩ ના કેસમાં ઠરાવ્યું હતું કે ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા અધિનિયમ, ૧૯૩૫ પહેલાં કાયદા બનાવવામાં સક્ષમ રહેલી પ્રાંતીય

વિધાનસભાને ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા અધિનિયમ, ૧૯૩૫ ની કલમ ૧૪૩(૨) ના બળે મર્યાદિત વિધાનસત્તા પ્રાપ્ત હતી (જે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૭૭ ને સમાન છે). આપું તેથી હતું કે વપરાયેલા શબ્દો એવા હતા કે ‘ફેડરલ વિધાનસભા દ્વારા વિરુદ્ધ જોગવાઈ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તે ચાલુ રાખી શકાય’. સર્વોચ્ચ અદાલતે આ વાક્યખંડમાં આવેલા ‘મે’ શબ્દનો અર્થ એવો કર્યો કે ‘જો પ્રાંતીય વિધાનસભાની એવી ઇચ્છા હોય તો વસૂલી યથાવત્ ચાલુ રાખી શકાય’. તે મુજબ, સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રાંતીય વિધાનસભામાં અધિનિયમ રદ કરવાની અથવા કરનો દર ઘટાડવાની મર્યાદિત વિધાનસત્તા હોવાનું માન્યું, પરંતુ કરનો દર વધારીને ભારમાં વધારો કરવાની સત્તા નથી એમ નિશ્ચિત કર્યું.

૭૭.૭ જોકે, ઉપરોક્ત કેસ હાલના કેસને લાગુ પડી શકે નહીં, કારણ કે બંધારણ (એકસો અને પ્રથમ) સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૬ ની કલમ ૧૯ માં વપરાયેલા શબ્દો એવા છે કે કાયદાઓ અમલમાં યથાવત્ રહેશે.

૭૭.૮ રાજ્ય વિધાનમંડળની વિધાન કરવાની સત્તા સંપૂર્ણ છે, એવો સિદ્ધાંત સુસ્થાપિત છે. તેઓ સંસદના પ્રતિનિધિ નથી. તેમ છતાં, આ સિદ્ધાંત માત્ર ત્યારે જ સંબંધિત બને છે જ્યારે વિષયવસ્તુ સંબંધે વિધાન કરવાની સક્ષમતા અંગેનો પ્રાથમિક પ્રશ્ન રાજ્ય વિધાનમંડળના પક્ષમાં નક્કી થાય.

૭૮. સર્વોચ્ચ અદાલતે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય વિ. મોહિત મિનરલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ, (૨૦૧૯) ૨ એસ.સી.સી. ૫૯૯ ના મામલામાં, સંસદ દ્વારા બનાવવામાં આવેલ ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસિઝ ટેક્સ (સ્ટેટ્સને વળતર) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ તેમજ ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસિઝ ટેક્સ વળતર નિયમો, ૨૦૧૭ ની વૈધતા સામેના પડકાર પર વિચાર કરવાનો અવસર મળ્યો હતો. આવા પડકાર પર વિચાર કરતાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે અનુચ્છેદ

૨૪૬એ પર અત્યંત વિગતવાર વિચાર કર્યો હતો. અમે સંબંધિત પરિચ્છેદો ઉદ્ધૃત કરીએ છીએ;

“૨૧. પ્રથમ, આ મામલાઓમાં ઉઠાવવામાં આવેલા પ્રશ્નો માટે સંબંધિત બંધારણીય જોગવાઈઓ અને સંસદીય અધિનિયમોનો નોંધ લેવો જરૂરી છે.

૨૨. સંવિધાનનો ભાગ ૧૨ નાણાંકીય બાબતો સાથે સંબંધિત છે. અનુચ્છેદ ૨૬૫ મુજબ કાયદાની સત્તા સિવાય કોઈ કર લાદવામાં અથવા વસૂલવામાં આવશે નહીં. અનુચ્છેદ ૩૬૬ માં વ્યાખ્યાઓ સમાવાયેલ છે. અનુચ્છેદ ૩૬૬(૨૬એ) માં “સેવાઓ” ની વ્યાખ્યા “સેવાઓનો અર્થ માલ સિવાયની કોઈપણ વસ્તુ” એમ કરવામાં આવી છે. જ્યારે અનુચ્છેદ ૩૬૬(૨૮એ) માં “માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પર કર” ની સમાવેશક વ્યાખ્યા સમાવાયેલ છે. લોકસભામાં એક વિધેયક, એટલે કે, સંવિધાન (એકસો બાવીસમો સુધારો) વિધેયક, ૨૦૧૪, તા. ૧૮.૧૨.૨૦૧૪ ના રોજ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં માલ અને સેવાઓ પર કર અમલમાં મૂકવા માટે સંવિધાનમાં સુધારા કરવાનો પ્રસ્તાવ કરવામાં આવ્યો હતો, જેથી સંઘ તેમજ રાજ્યોને, જેમાં વિધાનસભા ધરાવતા સંઘ પ્રદેશનો પણ સમાવેશ થાય છે, માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના પુરવઠાના દરેક વ્યવહાર પર માલ અને સેવા કર લાદવા અંગે કાયદા બનાવવા માટે સમવર્તી કરવેરા સત્તાઓ પ્રદાન કરી શકાય. તે વિધેયકના હેતુઓ અને કારણોની વિગત નીચે મુજબ છે:”

હેતુઓ અને કારણોનું નિવેદન

માલ અને સેવા કર લાગુ કરવા માટે સંઘ તેમજ રાજ્યોને, અને વિધાનમંડળ ધરાવતા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને પણ, માલ અથવા

સેવાઓ અથવા બન્નેના પુરવઠાના દરેક વ્યવહાર પર માલ અને સેવા કર લાદવા બાબતે કાયદા બનાવવા માટે સમવર્તી કરારોપણ સત્તાઓ પ્રદાન થાય તે હેતુથી સંવિધાનમાં સુધારો કરવાની પ્રસ્તાવના છે. માલ અને સેવા કર સંઘ અને રાજ્ય સરકારો દ્વારા હાલ વસૂલવામાં આવતા અનેક પરોક્ષ કરોનું સ્થાન લેશે અને તેનું ઉદ્દેશ કરોના આવર્તક પ્રભાવને દૂર કરી માલ અને સેવાઓ માટે એક સામાન્ય રાષ્ટ્રીય બજારની જોગવાઈ કરવાનું છે. પ્રસ્તાવિત કેન્દ્રીય અને રાજ્ય માલ અને સેવા કર, માલ અને સેવાઓના પુરવઠા સંબંધિત તમામ વ્યવહારો પર લાદવામાં આવશે, સિવાય કે જે વસ્તુઓને માલ અને સેવા કરના વ્યાપક્ષેત્રની બહાર રાખવામાં આવી છે.

૨. પ્રસ્તાવિત વિધેયક, જે સંવિધાનમાં વધુ સુધારો કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, નીચે મુજબની જોગવાઈ કરે છે—

(એ) વિવિધ કેન્દ્રીય પરોક્ષ કરો અને ઉપકરો, જેમ કે કેન્દ્રીય એક્સાઈઝ શુલ્ક, વધારાના એક્સાઈઝ શુલ્કો, મેડિસિનલ એન્ડ ટોયલેટ પ્રિપરેશન્સ (એક્સાઈઝ ડ્યુટીઝ) અધિનિયમ, ૧૯૫૫ હેઠળ વસૂલવામાં આવેલ એક્સાઈઝ શુલ્ક, સેવા કર, સામાન્ય રીતે કાઉન્ટરવેલિંગ ડ્યુટી તરીકે ઓળખાતું વધારાનું કસ્ટમ્સ શુલ્ક, કસ્ટમ્સનું વિશેષ વધારાનું શુલ્ક, તેમજ કેન્દ્રીય સરચાર્જ અને સેસ, જ્યાં સુધી તે માલ અને સેવાઓના પુરવઠા સાથે સંબંધિત હોય ત્યાં સુધી, તેમનો સમાવેશ કરવો;

(બી) રાજ્ય મૂલ્યવર્ધિત કર/વેચાણ કર, મનોરંજન કર (સ્થાનિક સંસ્થાઓ દ્વારા વસૂલવામાં આવતા કર સિવાય), કેન્દ્રીય વેચાણ કર (કેન્દ્ર દ્વારા વસૂલવામાં આવેલ અને રાજ્યો દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવેલ), ઓક્ટ્રોય અને પ્રવેશ કર, ખરીદી કર, વૈભવ કર, લોટરી,

સટ્ટાબાજી અને જુગાર પરના કરો; તેમજ માલ અને સેવાઓના પુરવઠા સાથે સંબંધિત હોય ત્યાં સુધી રાજ્યના સેસ અને વધારાકરોનો સમાવેશ;

(સી) બંધારણ હેઠળ ‘વિશેષ મહત્વના જાહેર કરાયેલા માલ’ની સંકલ્પનાનો પરિત્યાગ કરવો;

(ડી) માલ અને સેવાઓના આંતર-રાજ્ય વ્યવહારો પર એકીકૃત માલ અને સેવા કરની વસુલાત;

(પ) માલના પુરવઠા પર આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં એક ટકાથી વધુ ન હોય એવો વધારાનો કર લાદવો, જે ભારત સરકાર દ્વારા બે વર્ષના અવધિ માટે વસૂલ કરવામાં આવે અને જ્યાંથી એવો પુરવઠો ઉદ્ભવે છે તે રાજ્યોને સોંપવામાં આવે;

(એફ) સંસદ અને રાજ્ય વિધાનમંડળોને માલ અને સેવા કર સંબંધિત કાયદા બનાવવાની સમવર્તી સત્તા પ્રદાન કરવી;

(જી) માલ અને સેવા કરના આદાય માટે, માનવ ઉપભોગ માટેના મધ્યમ આલ્કોહોલને બાદ કરતાં, તમામ માલ અને સેવાઓનો સમાવેશ. પેટ્રોલિયમ અને પેટ્રોલિયમ ઉત્પાદનોના કિસ્સામાં, એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે માલ અને સેવા કર પરિષદની ભલામણના આધારે સૂચિત કરવામાં આવેલી તારીખ સુધી આ માલ માલ અને સેવા કરના આદાયને આધીન રહેશે નહીં.

(એચ) માલ અને સેવા કરના અમલીકરણને કારણે આવકમાં થયેલા નુકસાન બદલ રાજ્યોને એવા સમયગાળા માટે વળતર, જે પાંચ વર્ષ સુધી વિસ્તરી શકે;”

૨૩. ભારતના સંવિધાનમાં સુધારો કરવા માટે તારીખ ૦૮.૦૯.૨૦૧૬નો સંવિધાન (એકસો પહેલો સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૬ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. સંવિધાન (એકસો પહેલો સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૬ દ્વારા નવા અનુચ્છેદ ૨૪૬એ, ૨૬૯એ અને ૨૭૯એ ઉમેરવામાં આવ્યા હતા. અનુચ્છેદ ૨૪૮, ૨૪૯, ૨૫૦, ૨૬૮, ૨૬૯, ૨૭૦, ૨૭૧, ૨૮૬, ૩૬૬ અને ૩૬૮માં પણ સુધારા કરવામાં આવ્યા હતા. અનુચ્છેદ ૨૬૮એ કાઢી નાખવામાં આવ્યો હતો. સંવિધાનની સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૧ અને સૂચિ ૨માં પણ સુધારા કરવામાં આવ્યા હતા. સંવિધાન (એકસો પહેલો સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૬ દ્વારા ઉમેરાયેલા અનુચ્છેદ ૨૪૬એ અને ૨૬૯એ નીચે મુજબ છે:” ૨૪૬એ. માલ અને સેવા કર બાબતે વિશેષ જોગવાઈ. (૧) અનુચ્છેદ ૨૪૬ અને ૨૫૪માં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, સંસદને અને, ખંડ (૨)ના આધીન રહીને, દરેક રાજ્યની વિધાનમંડળને, સંઘ દ્વારા અથવા તેવા રાજ્ય દ્વારા લાદવામાં આવતા માલ અને સેવા કર બાબતે કાયદા બનાવવાની સત્તા રહેશે.

(૨) માલ અને સેવાઓ પરનો કર તેવા કિસ્સાઓમાં, જેમાં માલનો પુરવઠો, અથવા સેવાઓનો પુરવઠો, અથવા બંનેનો પુરવઠો આંતર-રાજ્ય વ્યાપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થાય છે, તે બાબતે કાયદા બનાવવાની વિશિષ્ટ સત્તા સંસદને રહેશે. સ્પષ્ટીકરણ.— આ અનુચ્છેદની જોગવાઈઓ, અનુચ્છેદ ૨૭૯એની ઉપકલમ (૫) માં ઉદ્દેખિત માલ અને સેવાઓ પરના કરના સંદર્ભમાં, માલ અને સેવા કર પરિષદ દ્વારા ભલામણ કરાયેલ તારીખથી અમલમાં આવશે.” ૨૬૯એ. આંતર-રાજ્ય વ્યાપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં માલ અને સેવાઓ પરના કરની આદાયગી અને વસૂલી. (૧) આંતર-રાજ્ય વ્યાપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થતા પુરવઠાઓ પરનો માલ અને સેવાઓ પરનો કર ભારત સરકાર દ્વારા આદાય અને વસૂલ

કરવામાં આવશે અને એવો કર, માલ અને સેવા કર પરિષદની ભલામણોના આધારે, સંસદ કાયદા દ્વારા જે રીતે જોગવાઈ કરે તે પ્રમાણે સંઘ અને રાજ્યો વચ્ચે વહેંચવામાં આવશે. સ્પષ્ટીકરણ.— આ ઉપકલમના હેતુઓ માટે, ભારતના પ્રદેશમાં આયાતના પ્રવાહમાં થતો માલનો પુરવઠો, અથવા સેવાઓનો પુરવઠો, અથવા બંનેનો પુરવઠો, આંતર-રાજ્ય વ્યાપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થતો માલનો પુરવઠો, અથવા સેવાઓનો પુરવઠો, અથવા બંનેનો પુરવઠો માનવામાં આવશે.

(૨) ઉપબંધ (૧) હેઠળ કોઈ રાજ્યને ફાળવવામાં આવેલી રકમ ભારતના સંચિત નિધિનો ભાગ ગણાશે નહીં.

(૩) જ્યાં ખંડ હેઠળ લાદવામાં આવેલા કર તરીકે કોઈ રકમ વસૂલ કરવામાં આવી હોય

(૧) નો ઉપયોગ અનુચ્છેદ ૨૪૬એ હેઠળ રાજ્ય દ્વારા આદાય કરાયેલા કરની ચુકવણી માટે કરવામાં આવ્યો હોય, તો આવી રકમ ભારતના સંચિત નિધિનો ભાગ બનશે નહીં.

(૪) જ્યાં કલમ ૨૪૬એ હેઠળ રાજ્ય દ્વારા આદાય કરાયેલા કર તરીકે વસૂલ કરાયેલ રકમનો ઉપયોગ ખંડ (૧) હેઠળ આદાય કરાયેલા કરની ચુકવણી માટે કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં એવી રકમ રાજ્યની સંચિત નિધિનો ભાગ બનશે નહીં.

(૫) સંસદ કાયદા દ્વારા પુરવઠાનું સ્થાન નિર્ધારિત કરવા માટેના સિદ્ધાંતો ઘડી શકે છે, અને માલનો, અથવા સેવાઓનો, અથવા બંનેનો પુરવઠો ક્યારે આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થાય છે તે નિર્ધારિત કરી શકે છે.”.

૨૪. ઉપરોક્ત સુધારા અધિનિયમ દ્વારા સુધારાયેલ બંધારણનું અનુચ્છેદ ૨૭૦ નીચે મુજબ છે: “૨૭૦. સંઘ અને રાજ્યો વચ્ચે લાદવામાં આવતા અને વહેંચવામાં આવતા કરો. (૧) સંઘ ચાદીમાં ઉલ્લેખિત તમામ કરો અને શુલ્કો, અનુચ્છેદ ૨૬૮, ૨૬૯ અને ૨૬૯એમાં અનુક્રમે ઉલ્લેખિત શુલ્કો અને કરોને બાદ કરતાં, અનુચ્છેદ ૨૭૧માં ઉલ્લેખિત કરો અને શુલ્કો પરનો અધિભાર અને સંસદ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કોઈપણ કાયદા હેઠળ નિશ્ચિત હેતુઓ માટે લાદવામાં આવેલ કોઈપણ સેસ સિવાય, ભારત સરકાર દ્વારા લાદવામાં આવશે અને વસૂલ કરવામાં આવશે અને કલમ (૨)માં જોગવાયેલ રીત મુજબ સંઘ અને રાજ્યો વચ્ચે વહેંચવામાં આવશે.”

૨૫. સંવિધાન (એકસો પ્રથમ સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૬ ની કલમ ૧૮ અને કલમ ૧૯ પણ સંબંધિત છે, જેનો પ્રભાવ નીચે મુજબ છે: “

૧૮. માલ અને સેવા કરની શરૂઆત થવાને કારણે આવકમાં થયેલ નુકસાન બદલ રાજ્યોને વળતર. સંસદ, માલ અને સેવા કર પરિષદની ભલામણના આધારે, કાયદા દ્વારા, માલ અને સેવા કરના અમલીકરણના પરિણામે આવકમાં થયેલ નુકસાન બદલ રાજ્યોને પાંચ વર્ષના અવધિ માટે વળતર આપવાની જોગવાઈ કરશે.

૧૯. અંતરિમ જોગવાઈઓ – આ અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, આ અધિનિયમના પ્રારંભથી તરત પહેલાં કોઈપણ રાજ્યમાં અમલમાં રહેલો માલ અથવા સેવાઓ પર અથવા બંને પરના કર સંબંધિત કોઈપણ કાયદાની કોઈપણ જોગવાઈ, જે આ અધિનિયમ દ્વારા સુધારેલ બંધારણની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત હોય, તે સમર્થ વિધાનમંડળ અથવા અન્ય સમર્થ સત્તાધિકારી દ્વારા

તેમાં સુધારો કરવામાં આવે અથવા તે રદ કરવામાં આવે ત્યાં સુધી, અથવા આવા પ્રારંભથી એક વર્ષની અવધિ પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી, એમમાંથી જે પહેલાં બને તે સુધી અમલમાં ચાલુ રહેશે.

૨૬. આ તબક્કે, એ બાબતનું પણ ધ્યાન દોરવું સંબંધિત છે કે સંવિધાન (એકસો બાવીસમો સુધારો) વિધેયક, ૨૦૧૪ માં, કલમ ૧૮ માં માલના પુરવઠા પર વધારાના કરના રાજ્યોને વિનિયોજન માટે બે વર્ષ અથવા પરિષદ દ્વારા ભલામણ કરવામાં આવેલ તેવી અન્ય અવધિ માટેની વ્યવસ્થા અંગેની જોગવાઈ સામેલ હતી, જેનો અર્થ નીચે મુજબ હતો:”

૧૮. માલના પુરવઠા પર વધારાના કરને બે વર્ષ માટે અથવા પરિષદ દ્વારા ભલામણ કરાયેલા અન્ય એવા સમયગાળા માટે રાજ્યોને ફાળવવાની વ્યવસ્થા (૧) આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્ય દરમિયાન માલના પુરવઠા પર એક ટકાથી વધુ ન હોય એવો વધારાનો કર, અનુચ્છેદ ૨૬૮અની ખંડ (૧) માં સમાવાયેલ કોઈપણ જોગવાઈ હોવા છતાં, ભારત સરકાર દ્વારા બે વર્ષના સમયગાળા માટે અથવા માલ અને સેવા કર પરિષદ ભલામણ કરે તેવા અન્ય એવા સમયગાળા માટે આદાય અને વસૂલ કરવામાં આવશે, અને એવો કર ખંડ (૨) માં જોગવેલ રીતથી રાજ્યોને ફાળવવામાં આવશે.

(૨) કોઈપણ નાણાકીય વર્ષમાં માલના પુરવઠા પરના વધારાના કરની શુદ્ધ આવક, સંઘ પ્રદેશોને આક્ષેપ્ય આવકને છોડીને, ભારતની સંચિત નિધિનો ભાગ બનશે નહીં અને જે રાજ્યોમાંથી પુરવઠાનો ઉદ્ભવ થાય છે તે રાજ્યોને સોંપવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવશે.

(૩) ભારત સરકાર, જ્યાં તે જાહેર હિતમાં જરૂરી ગણે છે, ત્યાં આવી માલવસ્તુઓને ઉપખંડ (૧) હેઠળ કરની વસૂલાતમાંથી મુક્તિ આપી શકે છે.

(૪) સંસદ કાયદા દ્વારા તે સ્થળના ઉદ્ભવસ્થાનનું નિર્ધારણ કરવા માટેના સિદ્ધાંતો નિર્ધારિત કરી શકે છે, જ્યાંથી માલનો પુરવઠો આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થાય છે.”

૨૭. ખંડ ૧૮માં માલ અને સેવા કરની અમલવારીને કારણે આવકમાં થયેલ નુકસાન માટે રાજ્યોને વળતર આપવાની જોગવાઈ છે. વિધેયકનો ખંડ ૧૮ નીચે મુજબ છે:”

૧૮. માલ અને સેવા કરની શરૂઆતને કારણે આવકમાં થયેલા નુકસાન બદલ રાજ્યોને વળતર- સંસદ, માલ અને સેવા કર પરિષદની ભલામણ પર, કાયદા દ્વારા, માલ અને સેવા કરના અમલીકરણને કારણે આવકમાં થનાર નુકસાન બદલ રાજ્યોને એવા સમયગાળા માટે વળતર આપવાની જોગવાઈ કરી શકશે, જે પાંચ વર્ષ સુધી લંબાઈ શકે.”

૨૮. તેમ છતાં, નોંધવું જરૂરી છે કે સંવિધાન (એકસો બાવીસમો સુધારો) વિધેયક, ૨૦૧૪ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ વિધેયકની કલમ ૧૮નો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો ન હતો અને કલમ ૧૮ને સંવિધાન (એકસો પ્રથમ સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૬ની કલમ ૧૮ તરીકે સ્થાન આપવામાં આવ્યું હતું. ઉપરોક્ત સંવિધાન સુધારા પછી, સંસદે કેન્દ્રીય માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭ (અધિનિયમ નં. ૧૨/૨૦૧૭ તારીખ ૧૨.૦૪.૨૦૧૭) ઘડ્યો, જેથી કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા રાજ્યઅંતર્ગત માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના પુરવઠા પર કરની આદાયગી અને વસૂલાત માટે તેમજ તે

સંબંધિત અથવા અનુસંગિક બાબતો માટે જોગવાઈ કરી શકાય. તે જ દિવસે, અન્ય એક અધિનિયમ, એટલે કે 'સંકલિત માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭' (અધિનિયમ નં. ૧૩/૨૦૧૭ તારીખ ૧૨.૦૪.૨૦૧૭) પણ ઘડવામાં આવ્યો, જેથી કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા રાજ્યઅંતર માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના પુરવઠા પર કરની આદાયગી અને વસૂલાત માટે તેમજ તે સંબંધિત અથવા અનુસંગિક બાબતો માટે જોગવાઈ કરી શકાય. અન્ય એક અધિનિયમ, એટલે કે 'કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭' (અધિનિયમ નં. ૧૪/૨૦૧૭) તે જ દિવસે પસાર કરવામાં આવ્યો, જેથી કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો દ્વારા રાજ્યઅંતર્ગત માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના પુરવઠા પર કરની આદાયગી અને વસૂલાત માટે તેમજ તે સંબંધિત અથવા અનુસંગિક બાબતો માટે જોગવાઈ કરી શકાય. ચોથો સંસદીય અધિનિયમ, જે વર્તમાન કેસમાં પડકારનો વિષય છે, તે પણ તે જ દિવસે, અર્થાત્ ૧૨.૦૪.૨૦૧૭ના રોજ, એટલે કે 'માલ અને સેવા કર (રાજ્યોને વળતર) અધિનિયમ, ૨૦૧૭' (અધિનિયમ નં. ૧૫/૨૦૧૭) તરીકે ઘડવામાં આવ્યો હતો, જેથી સંવિધાન (એકસો પ્રથમ સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૬ની જોગવાઈઓના અનુસરણમાં માલ અને સેવા કરના અમલીકરણને કારણે ઊભા થતા આવકના નુકસાન બદલ રાજ્યોને વળતર આપવા માટે જોગવાઈ કરી શકાય. જેમ પ્રસ્તાવના દર્શાવે છે, તેમ (રાજ્યોને વળતર) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ સંવિધાન (એકસો પ્રથમ સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૬ની જોગવાઈઓના અનુસરણમાં ઘડવામાં આવ્યો હતો.

૭૯ સર્વોચ્ચ અદાલતે પરિણેદ ૫૫ માં કરેલ અવલોકનો મહત્વપૂર્ણ છે. તે નીચે મુજબ છે:

૫૫. અનુચ્છેદ ૨૪૬અ માં પ્રયોગમાં લેવાયેલ અભિવ્યક્તિ “માલ અને સેવા કર સંબંધે કાયદા બનાવવાની સત્તા” છે. આથી, કાયદા બનાવવાની સત્તા કોઈ સામાન્ય પ્રવેશ સાથે સંબંધિત સામાન્ય સત્તા નથી, પરંતુ તે વિશિષ્ટ રીતે માલ અને સેવા કર સાથે સંબંધિત છે. જ્યારે માલ અને સેવા કર અંગે કાયદો બનાવવાની સ્પષ્ટ સત્તા અસ્તિત્વમાં છે, ત્યારે અમે એ સમજવામાં અસફળ રહીએ છીએ કે આવી સત્તામાં માલ અને સેવા કર પર ઉપકર લાદવાની સત્તાનો સમાવેશ કેમ નહીં થાય. એ સાચું છે કે સંવિધાન (એકસો પ્રથમ સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૬ વિવિધ કરો, અધિભાર અને ઉપકરોને એક જ કરમાં સમાવી લેવા માટે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ સંવિધાનિક જોગવાઈ એ દર્શાવતી નથી કે હવેથી કોઈ અધિભાર અથવા ઉપકર લાદવામાં આવશે નહીં.

૮૦. આ મુદ્દાને અન્ય દૃષ્ટિકોણથી પણ જોવામાં આવી શકે છે. ભારતના સંવિધાનની કલમ ૨૪૬(એ) ભારતના સંવિધાનમાં એ હેતુસર સમાવવામાં આવી છે કે ભારતના સંઘ અને રાજ્યોને “વસ્તુઓ અને સેવાઓ” પર કર આદાય કરવા માટે એક સામાન્ય કાયદો બનાવવા સંકલિત સત્તા પ્રાપ્ત થાય. કલમ ૨૪૬એ ભારતના સંવિધાનની અનુસૂચિ ૭ ની યાદી ૩ માં ઉલ્લેખિત “સમવર્તી યાદી” સમાન નથી, જે સંઘ અથવા રાજ્ય પૈકી કોઈને પણ વસ્તુઓ અથવા સેવાઓ પૈકી કોઈ એક પર કર આદાય કરવા સંબંધિત કાયદા બનાવવાની સત્તા આપે છે. સંસદે પોતાની વિવેકબુદ્ધિથી “વસ્તુઓ અને સેવાઓ કર” અંગે કાયદા બનાવવાની સત્તા ભારતના સંવિધાનની અનુસૂચિ ૭ ની યાદી ૩ માં ઉલ્લેખિત “સમવર્તી યાદી”માં સમાવેશ કરી નહોતી, પરંતુ ભારતના સંવિધાનમાં નવી કલમ ૨૪૬એ સમાવી, જેથી સંઘ અને રાજ્ય બંનેને સંકલિત સત્તા પ્રદાન થાય, જે બંને દ્વારા એકસાથે ઉપયોગમાં લેવાય તેવી છે, જેથી “વસ્તુઓ અને સેવાઓ” પર કર આદાય

કરવા માટે એક સામાન્ય કાયદો બનાવી શકાય. આ બંધારણીય સુધારાનો હેતુ કદાચ સમગ્ર દેશમાં એકરૂપ “વસ્તુઓ અને સેવાઓ કર”નો કાયદો અમલમાં લાવવાનો હતો.

૮૧. પ્રાથમિક દષ્ટિએ એવું જણાય છે કે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૪૬એ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલી સત્તાનો ઉપયોગ સમગ્ર દેશમાં એકરૂપ “ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસિસ ટેક્સ” કાયદો સુનિશ્ચિત કરવા માટે સંઘ અને રાજ્યો બન્ને દ્વારા સમકાલીન રીતે કરવામાં આવવાનો છે. ભારતનો સંઘ અથવા રાજ્યો, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૪૬એ દ્વારા અપાયેલી સત્તાનો એકબીજાથી સ્વતંત્ર રીતે અલગથી ઉપયોગ કરી શકતા નથી, જ્યારે ભારતના બંધારણની અનુસૂચિ ૭ ની યાદી ૩ માં દર્શાવાયેલ “સમવર્તી યાદી” હેઠળ અપાયેલી સત્તા તેનાથી ભિન્ન છે.

૮૨. વધુમાં, ભારતના બંધારણમાં કલમ ૨૪૫એ મુજબ “માલ” અથવા “સેવાઓ” પૈકી કોઈ એક પર કરની વસુલાત સંબંધે એકીકૃત કર કાયદો બનાવવાની સત્તા આપવામાં આવે છે.

૮૩. ફરી એક વાર, અમે મોહિત મિનરલ પ્રા. લિ. (ઉપરોક્ત) કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે પરિચ્છેદ-૫૫ માં કરેલા અવલોકનો તરફ નજર કરી શકીએ. તે આ મુજબ છે;

૫૫. અનુચ્છેદ ૨૪૬એ માં વપરાયેલ અભિવ્યક્તિ છે “વસ્તુઓ અને સેવા કર અંગે કાયદા બનાવવાની સત્તા”. તેથી, કાયદો બનાવવાની સત્તા કોઈ સામાન્ય પ્રવેશ સાથે સંબંધિત સામાન્ય સત્તા નથી, પરંતુ તે વિશિષ્ટ રીતે વસ્તુઓ અને સેવા કર સાથે સંબંધિત છે. જ્યારે વસ્તુઓ અને સેવા કર અંગે કાયદો બનાવવાની સ્પષ્ટ સત્તા

અસ્તિત્વમાં છે, ત્યારે અમે આ સમજવામાં અસફળ રહીએ છીએ કે આવી સત્તામાં વસ્તુઓ અને સેવા કર પર સેસ લાદવાની સત્તાનો સમાવેશ કેમ ન થતો હોય. એ સાચું છે કે બંધારણ (એકસો પ્રથમ સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૬ વિવિધ કરો, અધિભાર અને સેસોને એક કરમાં સમાવી લેવા માટે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ બંધારણીય જોગવાઈ એ દર્શાવતી નથી કે ત્યારબાદથી કોઈ અધિભાર અથવા સેસ લાદવામાં આવશે નહીં.

૮૪. ભારતના સંવિધાનમાં એકસો પ્રથમ સુધારો, એટલે કે સંવિધાન (એકસો પ્રથમ સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૬ નો ઉદ્દેશ “માલ અને સેવાઓ” પર કરના આદાય માટે એકરૂપ કાયદો અમલમાં લાવવાનો હતો, અને માલ તથા સેવાઓ પૈકી પ્રત્યેક અંગે અલગ અલગ કાયદાઓ અમલમાં લાવવાનો નહોતો.

૮૫. લોકસભામાં ૧૮મી ડિસેમ્બર, ૨૦૧૪ના રોજ રજૂ કરવામાં આવેલા વિધેયકમાં દર્શાવાયેલ હેતુઓ અને કારણોનું નિવેદન સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે માલ અને સેવા કર અમલમાં લાવવા માટે બંધારણમાં સુધારો કરવાનો પ્રસ્તાવ છે, જેથી માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના પુરવઠાની દરેક લેવડદેવડ પર માલ અને સેવા કર લાદવા માટે કાયદા બનાવવા અંગે સંઘ તેમજ રાજ્યોને, જેમાં વિધાનસભા ધરાવતું સંઘ પ્રદેશ પણ સમાવેશ પામે છે, સમવર્તી કરલાદણી સત્તાઓ પ્રદાન કરી શકાય. તેમાં વધુમાં એ પણ જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે રાજ્યના મૂલ્યવર્ધિત કર/વેચાણ કરને તેમાં સમાવી લેવા માટે બંધારણમાં સુધારો કરવાનો તેનો આશય છે.

૮૬. કાયદાઓના અર્થઘટનનો એ એક સ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે કાયદો ઘડીને જે અનિષ્ટનું નિવારણ કરવાનું અભિપ્રેત હતું, તેને ધ્યાનમાં લેવો.

૮૭. એ.આઈ.આર. ૧૯૮૮ એસ.સી. ૨૨૩૯ માં અહેવાલિત યુ.પી. ભૂદાન યજ્ઞ સમિતિ, યુ.પી. વિ. બ્રજ કિશોર અને અન્યના મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું ઠરાવ્યું છે કે વિધાનમંડળના આશય તરફ જોવું જરૂરી છે, કાયદો કઈ પરિસ્થિતિઓમાં ઘડવામાં આવ્યો હતો તે જોવું જરૂરી છે, કાયદાની પ્રસ્તાવના તરફ જોવું જરૂરી છે, તેમજ અધિનિયમની જોગવાઈ ઘડીને જે અનિષ્ટ દૂર કરવાનો ઇરાદો હતો તે તરફ જોવું જરૂરી છે.

૮૮. ભારતના સંવિધાનની અનુસૂચિ ૭ માં સૂચિ ૨ ની પ્રવેશ પૃષ્ઠ માં સુધારો કરીને, રાજ્યોને માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પર કર વસૂલ કરવાની સત્તા સમાપ્ત કરવામાં આવી, સિવાય કે પેટ્રોલિયમ ઉત્પાદનોના વેચાણ પરનો કર અને માનવ ઉપભોગ માટેના આલ્કોહોલિક દ્રવ્યોના વેચાણ પરનો કર. તેથી, " ગુજરાત વેટ અધિનિયમ " જેવા માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પર કરની વસૂલાત સંબંધિત કોઈપણ કાયદામાં સુધારો કરવાની સત્તા, ભારતના સંવિધાનની અનુસૂચિ ૭ માં સૂચિ ૨ ની પ્રવેશ પૃષ્ઠ માં કરાયેલા ઉપરોક્ત સુધારા દ્વારા રદ થઈ ગઈ હોવાનું કહી શકાય.

૮૯. પ્રકરણના તમામ સંબંધિત પાસાઓ પર અમારી ગંભીર વિચારણા આપ્યા પછી, અમે આ નિષ્કર્ષે પહોંચ્યા છીએ કે ભારતના બંધારણનો અનુચ્છેદ ૨૪૬એ, વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એને અમાન્ય અથવા અધિકારાતીત જાહેર થવાથી બચાવતો નથી. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, ભારતના બંધારણનો અનુચ્છેદ ૨૪૬એ, ૧૦૧મા બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ દ્વારા, બહુવિધ પરોક્ષ કરોને સમાવી લેવા અને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૭૯એ હેઠળના માલ અને સેવા કર પરિષદના અધિનિયમની ભલામણોને અનુસરી "માલ અને સેવા કર" લાદવા માટે સંસદ તથા રાજ્ય વિધાનસભાને સમવર્તી સત્તા પ્રદાન કરવાનો એકમાત્ર અથવા વધુ ચોક્કસ હેતુ રાખીને દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. આવા વ્યાપક સુધારાનો મૂળ હેતુ કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારો દ્વારા વસૂલવામાં આવતા અનેક પરોક્ષ કરોના સ્થાને

એકીકૃત વ્યવસ્થા લાવવાનો, કરોના અનુક્રમિક પ્રભાવને દૂર કરવાનો અને માલ તથા સેવાઓ માટે એક સામાન્ય રાષ્ટ્રીય બજાર પ્રદાન કરવાનો હતો. આ બાબત, સર્વોચ્ચ અદાલતે મોહિત મિનરલ પ્રા. લિ. (ઉપરોક્ત) માં ઉલ્લેખિત હેતુઓ અને કારણોના નિવેદન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે.

૯૦. વધુમાં, સંવિધાન સુધારા અધિનિયમની કલમ ૧૮, માલ અને સેવાઓ કરના અમલીકરણના પરિણામે આવકમાં થતા નુકસાન બદલ રાજ્યોને ૫ વર્ષની અવધિ સુધી વળતર આપવાની જોગવાઈ કરે છે. આથી, સંવિધાન સુધારા અધિનિયમની સમગ્ર યોજના ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૪૬એ હેઠળ માત્ર “માલ અને સેવાઓ કર”ના લાદણને જ માન્યતા આપે છે. “માલ અને સેવાઓ કર” શબ્દસમૂહની વ્યાખ્યા અનુચ્છેદ ૩૬૬(૨૯એ) હેઠળ એવી કરવામાં આવી છે કે તેનો અર્થ માનવ સેવન માટેના આલ્કોહોલિક દારૂના પુરવઠા પરના કરને બાદ કરતાં, માલ અથવા સેવા અથવા બંનેના પુરવઠા પરનો કોઈપણ કર એવો થાય છે. આવો “પુરવઠો” રાજ્ય વિધાનમંડળ દ્વારા વિવિધ ઘટકોમાં વિભાજિત કરી શકાય તેમ નથી અને માલ અને સેવાઓ કર પરિષદના સંદર્ભ વિના માલના વેચાણ પર સ્વતંત્ર કર લાદવાની સત્તા સ્વીકારી શકાય તેમ નથી. આવી વ્યાખ્યા સંવિધાન સુધારા અધિનિયમની સમગ્ર યોજનાના તેમજ તેના હેતુ અને ઉદ્દેશને વિરુદ્ધ રહેશે. હકીકતમાં, જો રાજ્ય વિધાનમંડળોને ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૪૬એનો આશ્રય લઈ વેચાણ કર/મૂલ્યવર્ધિત કર સંબંધિત કાયદાઓ સ્વતંત્ર રીતે ઘડવાની સત્તા હોય, તો માલ અને સેવાઓ કરને કારણે આવકમાં થતા નુકસાન બદલ રાજ્યોને વળતર આપતી જોગવાઈ પણ અપ્રસ્તુત બની જાય.

૯૧. હકીકતમાં, જો રાજ્યની તરફથી કરવામાં આવેલી દલીલ મુજબ ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૪૬એ હેઠળ રાજ્ય વિધાનમંડળને

મૂલ્યવર્ધિત કરના કાયદાઓ ઘડવાની સત્તા હોય, તો સંવિધાનની સાતમી અનુસૂચિની યાદી રની પ્રવેશ પૃષ્ઠ, જે જીએસટી વ્યવસ્થાની બહાર રહેલા છ ઉત્પાદનોની હદ સુધી જાળવી રાખવામાં આવી હતી, નિર્રથક બની જશે. સાતમી અનુસૂચિની યાદી રની પ્રવેશ પૃષ્ઠ છ ઉત્પાદનો સંબંધે જાળવી રાખવામાં આવી હતી એ જ હકીકત દર્શાવે છે કે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૪૬એ હેઠળ વેચાણકર/મૂલ્યવર્ધિત કર સંબંધિત અધિનિયમન માન્ય નથી. રાજ્યની આ પ્રબળ દલીલ કે સંવિધાનનો અનુચ્છેદ ૨૪૬એ વેટ અધિનિયમ હેઠળની જોગવાઈના ઘડતરનું સમર્થન કરી શકે છે, તે ભારતના સંવિધાનની સાતમી અનુસૂચિની યાદી રની પ્રવેશ પૃષ્ઠના અસ્તિત્વ સામે, જે ૧૦૧મા સંવિધાન સુધારા અધિનિયમ પછી યથાવત્ રહી હતી, સંપૂર્ણપણે નિષ્ફળ ઠરે છે.

૯૨. અમે સ્પષ્ટ કરી શકીએ છીએ કે મોહિત મિનરલ પ્રા. લિ. (ઉપરોક્ત) મામલે, માલ અને સેવા કર (રાજ્યોને વળતર) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ હેઠળ વળતર સેસ લાદવાની કાર્યવાહી સામે વિધાન કરવાની સત્તાના અભાવના આધાર પર પડકાર કરવામાં આવ્યો હતો. સંઘે આવા કરલાદાને બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૪૬અ પર આધાર રાખીને સમર્થન આપ્યું હતું. સેસ માલ અને સેવા કર પર જ લાદવામાં આવ્યો હતો અને તેની વૈધતા સર્વોચ્ચ અદાલતે માન્ય રાખી હતી. શ્રી સોપારકરે વર્તમાન કેસના તથ્યોની સરખામણીએ તે કેસની કેટલીક ભિન્નતા દર્શાવતી વિશેષતાઓ તરફ અમારું ધ્યાન દોર્યું હતું. અમારા મત મુજબ, આ ભિન્નતા દર્શાવતી વિશેષતાઓ અત્યંત પ્રાસંગિક છે.

નં..	સર્વોચ્ચ અદાલતના અવલોકન અને નિષ્કર્ષો	વર્તમાન કેસમાં કેવી રીતે લાગુ પડતું નથી
(૧)	સર્વોચ્ચ અદાલતે ચુકાદાના ફરરા ૪૦ માં નોંધ્યું હતું કે “સેસ” અભિવ્યક્તિનો અર્થ કોઈ	હાલના કેસમાં વેટ અધિનિયમનો માલ અને સેવા કર સાથે કશી જ રીતે કોઈ સંબંધ નથી. તેની

	વિશેષ હેતુ માટે વસૂલવામાં આવતો કર એવો થાય છે, જે હાલના કર પર વધારાના રૂપે પણ વસૂલવામાં આવી શકે છે. સેસ માલ અને સેવા કર સંબંધિત હતો. ફકરા ૫૬ માં એવો નિષ્કર્ષ કરવામાં આવ્યો હતો કે માલ અને સેવા કર વસૂલવાની સત્તામાં માલ અને સેવા કર પર સેસ વસૂલવાની સત્તાનો પણ સમાવેશ થાય છે	તુલના માલ અને સેવા કર પર લાદવામાં આવેલા સેસ અથવા અધિભાર સાથે કરી શકાતી નથી
(૨)	ચુકાદાના પરિચ્છેદ ૪૧ માં એ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે વિધાન કરવાની અવશિષ્ટ સત્તા સંસદ પાસે છે અને કોઈપણ વાદના અભાવે	વર્તમાન મામલામાં પડકાર રાજ્ય વિધાનસભાની સક્ષમતાને લગતો છે. રાજ્ય વિધાનસભાને કોઈ અવશિષ્ટ સત્તા નથી અને તે
	કે વિધાનનો વિષય રાજ્ય વિધાનમંડળની અધિકારક્ષેત્રની અંદર હતો, તેથી સંસદમાં વિધાન કરવાની સત્તાનો અભાવ હતો એવું કહી શકાતું નથી.	સંવિધાનની રચના મુજબ તેને નિર્ધારિત કરાયેલા ક્ષેત્રોની ચોંટાટોની અંદર આવવું આવશ્યક છે
(૩)	જ્યાં સુધી ૧૦૧મા બંધારણ (સંશોધન) અધિનિયમના સંદર્ભમાં પડકારનો પ્રશ્ન હતો, ત્યાં સુધી ચુકાદાના પરિચ્છેદ ૫૭ અને ૫૮ માં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે ૧૦૧મા બંધારણ	વેટ અધિનિયમની આક્ષેપિત કલમ ૮૪એ, ૧૦૧મા બંધારણીય સુધારા અધિનિયમના હેતુ અને ઉદ્દેશ્યથી સંપૂર્ણપણે પર છે. હકીકતમાં, જો ભારતના બંધારણની કલમ ૨૪૬એ હેઠળ આવી

	(સંશોધન) અધિનિયમની કલમ ૧૮ માં માલ અને સેવા કરના અમલીકરણના પરિણામે આવકમાં થયેલા નુકસાન બદલ રાજ્યોને વળતર આપવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી અને તેથી વળતર ઉપકરનો અધિરોપણ ૧૦૧મા બંધારણ (સંશોધન) અધિનિયમ હેઠળ હતો.	જોગવાઈ ઘડવાની સત્તા યથાવત માન્ય ઠરાવવામાં આવે, તો ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચીની ચાદી રની પ્રવેશ ૫૪, જેને ૧૦૧મા બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ દ્વારા ખાસ કરીને યથાવત રાખવામાં આવી હતી, નિર્થક બની જશે
--	--	--

૯૩. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, અમે કેરળ વડી અદાલતના એમ/એસ. ઓપેક એન્જિનિયરિંગ પ્રા. લિ. વિ. ધ સ્ટેટ ટેક્સ ઓફિસર (વર્ક્સ કોન્ટ્રાક્ટ) અને અન્ય, જે ડબલ્યુપી (સી) નં. ૩૨૪૩૯ ઓફ ૨૦૧૯ માં આપવામાં આવેલો અત્યંત તાજેતરનો નિર્ણય છે અને જેનો નિર્ણય ૬મી ડિસેમ્બર, ૨૦૧૯/ ૧૫મો અગ્રહાયણ, ૧૯૪૧ ના દિવસે આપવામાં આવ્યો હતો, તેને અવલોકિત કરી શકીએ. કેરળ વડી અદાલત સમક્ષના મામલામાં, કેરળ મૂલ્યવર્ધિત કર અધિનિયમ (સંક્ષેપમાં “ધ કેવેટ અધિનિયમ”) હેઠળ આકારણી વર્ષ ૨૦૧૦-૧૧ અને ૨૦૧૧-૧૨ માટે થયેલ આકારણી સંબંધે અરજદારોને આપવામાં આવેલી નોટિસો અને આકારણી આદેશોની કાયદેસરતા અને માન્યતા પડકારનો વિષય બનાવવામાં આવી હતી. પડકારવામાં આવેલી નોટિસો અને આદેશો સામેના પડકારનો મુખ્ય આધાર એ હતો કે સંબંધિત સત્તાધિકારીઓને અધિકારક્ષેત્ર નહોતું, કારણ કે કેરળ ફાઈનાન્સ અધિનિયમો, ૨૦૧૭ અને ૨૦૧૮ દ્વારા કેવેટ અધિનિયમની કલમ ૨૫(૧) માં કરવામાં આવેલા અને અનુક્રમે ૧૯.૦૬.૨૦૧૭ તથા ૩૧.૦૩.૨૦૧૮ તારીખની ગેઝેટ સૂચનાઓ મારફતે જાહેર કરાયેલા

સુધારાઓમાં સુધારેલ જોગવાઈઓને પૂર્વલક્ષી અમલ આપવાનો વિચાર જ કરવામાં આવ્યો નહોતો. કેરળ વડી અદાલતના વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે મામલાનો નિર્ણય કરવા માટે નીચેના કાનૂની પ્રશ્નો નિર્ધારિત કર્યા હતા.

(એ) કેવેટી અધિનિયમની કલમ ૨૫(૧) ની જોગવાઈઓ હેઠળ, કેરળ નાણાં અધિનિયમ, ૨૦૧૭ દ્વારા કરવામાં આવેલ સુધારા મુજબ, અને ૨૨.૦૬.૨૦૧૭ ના રોજ કેવેટી અધિનિયમ ૨૬ થવા પહેલાં, મૂલ્યાંકન ફરી ખોલવા માટેની છ વર્ષની મર્યાદાની અવધિનો આધાર લઈ, એવા કેસોમાં પૂર્વ-મૂલ્યાંકન નોટિસો જારી કરી શકાતી હતી કે નહીં, જેમાં ૩૧.૦૩.૨૦૧૭ સુધીમાં, કેવેટી અધિનિયમની કલમ ૨૫(૧) ની અસંશોધિત જોગવાઈઓ હેઠળ મૂલ્યાંકન ફરી ખોલવા માટેની પાંચ વર્ષની મર્યાદાની અવધિ પહેલેથી જ પૂર્ણ થઈ ગઈ હતી?

(બી) જો મુદ્દો (એ) નો જવાબ નકારાત્મક હોય, તો કેરળ ફાઈનાન્સ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ દ્વારા કેવેટ અધિનિયમની કલમ ૨૫(૧) ની ત્રીજી જોગવાઈમાં કરાયેલ સુધારો, એવા કિસ્સાઓમાં જ્યાં કેવેટ અધિનિયમની કલમ ૨૫(૧) ની અસુધારિત જોગવાઈઓ હેઠળ મૂલ્યાંકનોને ફરીથી ખોલવા માટેનો પાંચ વર્ષનો સમયગાળો ૩૧.૦૩.૨૦૧૭ સુધીમાં પહેલેથી જ સમાપ્ત થઈ ગયો હતો, ત્યાં આવક વિભાગને મૂલ્યાંકનો ફરીથી ખોલવા સક્ષમ બનાવશે કે કેમ?

(સી) શું સીએએ, ૨૦૧૬, પછી અને તે અનુસંધાને કેવેટ અધિનિયમના ૨૨.૦૬.૨૦૧૭ના રોજ થયેલા ૨૬બાતલ બાદ, રાજ્ય વિધાનમંડળ પાસે કેરળ નાણાં અધિનિયમ, ૨૦૧૭ દ્વારા કેવેટ અધિનિયમની કલમ ૨૫(૧) ની જોગવાઈઓમાં સુધારો કરવા માટે વિધાન કરવાની કોઈ અવશેષ સત્તા યથાવત રહી હતી?

(ડી) કેરળ નાણાં અધિનિયમ, ૨૦૧૮ દ્વારા કેવેટ અધિનિયમની કલમ ૨૫ (૧) ની જોગવાઈઓમાં કરવામાં આવેલ સુધારો, અને તેના અનુસંધાને જારી કરાયેલ પૂર્વ-આકારણી નોટિસો તથા આકારણી આદેશો, શું એસજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૭૪ હેઠળની બચત જોગવાઈ પર આધાર રાખીને વાજબી ઠરાવી શકાય?”

૯૪. અનુક્રમે મુદ્દા નં. સી અને ડી અંગેની ચર્ચા મહત્વ અને પ્રાસંગિકતા ધારણ કરે છે. કેરળ વડી અદાલતે નોંધેલા નિષ્કર્ષો અમે ઉદ્ઘૂત કરીએ છીએ.

“ જોકે આ બંને મુદ્દાઓ અંગે મારા સમક્ષ વિગતવાર દલીલો રજૂ કરવામાં આવી છે, તેમ છતાં મને એવું જણાય છે કે આ કેસોમાં હું પોતાને માત્ર મુદ્દા (સી) ના વિચાર સુધી મર્યાદિત રાખવાની જરૂર છે. તેનું કારણ એ છે કે મુદ્દો (ડી) અગાઉ માનનીય એકલ ન્યાયાધીશ સમક્ષ એવા કેસોના સમૂહમાં વિચારણા માટે આવ્યો હતો, જેમાં રાજ્ય જી.એસ.ટી. અધિનિયમની કલમ ૧૭૪ ની માન્યતાને પડકારવામાં આવી હતી. તે કેસોમાં કરદાતાઓની દલીલો નામંજૂર કરતાં, અદાલતે શીન ગોલ્ડન જવેલ્સ (ઇન્ડિયા) પ્રા. લિ. વિ. સ્ટેટ ટેક્સ ઓફિસર અને અન્ય - [૨૦૧૯ (૨૭) કે.ટી.આર. ૧૧૯ (કેર)] માં એવું નિષ્કર્ષ આપ્યું હતું કે ૨૨.૦૬.૨૦૧૭ થી કે.વે.એ.ટી. અધિનિયમનું માત્ર ૨૬ થવું, રાજ્ય જી.એસ.ટી. અધિનિયમની કલમ ૧૭૪ ની જોગવાઈઓ દ્વારા સ્પષ્ટપણે સંરક્ષિત રાખવામાં આવેલી કાર્યવાહી અંગે કે.વે.એ.ટી. ને લાગુ ન પડે તેવો પરિણામ ઉપજાવતું નથી. અદાલતે વધુમાં એવું નિષ્કર્ષ આપ્યું હતું કે રાજ્ય વિધાનમંડળે રાજ્ય જી.એસ.ટી. અધિનિયમની કલમ ૧૭૪ હેઠળ બચાવ જોગવાઈ ઘડવાની તેની વિધાનસભા જાળવી રાખી હતી, અને તે સત્તાના સ્વરૂપમાં માત્ર એટલો જ ફરક થયો હતો કે, સી.એ.એ. દ્વારા

જી.એસ.ટી. અમલમાં આવતાં પહેલાં માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પરના કરના વિષયક કાનૂન ઘડવામાં રાજ્ય વિધાનમંડળોને વિશિષ્ટ સત્તા હતી, જ્યારે સી.એ.એ. પછી તેઓને સંસદ સાથે સમકાલીન વિધાનસત્તા પ્રાપ્ત થઈ હતી, જેથી તેઓ માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના પુરવઠા પરના કર (જેમાં વેચાણનો પણ સમાવેશ થાય છે) બાબતે કાનૂન ઘડી શકે. આવક અધિકારીઓ દ્વારા જારી કરવામાં આવેલી નોટિસો અને આપવામાં આવેલ આદેશોને પડકાર નામંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો, કારણ કે એવો નિષ્કર્ષ નોંધાયો હતો કે આવી નોટિસો જારી કરવાની અને આવા આદેશો આપવા અંગે આવક અધિકારીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી રાજ્ય જી.એસ.ટી. અધિનિયમની કલમ ૧૭૪ ની જોગવાઈઓ દ્વારા સંરક્ષિત હતી, અને તેની માન્યતા પણ યથાવત્ રાખવામાં આવી હતી.

૧૮. મને એવી જાણ કરવામાં આવી છે કે વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશના ઉપરોક્ત ચુકાદા વિરુદ્ધની આંતર-અદાલતી અપીલ હાલ આ અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠ સમક્ષ વિચારાધીન છે. જે હોય તે, ઉક્ત ચુકાદો, જેમાં કેરળ નાણાકીય અધિનિયમ, ૨૦૧૮ દ્વારા કેવેટી અધિનિયમમાં કરવામાં આવેલ સુધારાઓ પહેલાં આવક સત્તાધીશો દ્વારા કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી અંગે વિચારણા કરવામાં આવી હતી, તેમાં સીએએ, ૨૦૧૬ પછી અને તેના અનુસંધાને ૨૨.૦૬.૨૦૧૭ના રોજ કેવેટી અધિનિયમના રદબાતલ પછી, રાજ્ય વિધાનમંડળને કેવેટી અધિનિયમમાં સુધારો કરવાની વિધાનક્ષમતા અંગેના પ્રશ્ન પર વિચારણા કરવાની જરૂરિયાત ઊભી થઈ નહોતી. હવે હું ઉક્ત પ્રશ્નના વિચાર તરફ વળી રહ્યો છું.

૧૯. જેમ ઉપર પહેલેથી નોંધાયું છે તેમ, કેરળ ફિનાન્સ ૧૭ દ્વારા કેવેટ અધિનિયમની (૧) માં કરવામાં આવેલા સુધારાઓ,

૨૨.૦૬.૨૦૧૭થી કેવેટ અધિનિયમના ૨૬ થવા પહેલાંના હતા. તે સમયે જોગવાઈ જે સ્વરૂપમાં અસ્તિત્વમાં હતી, અને ખાસ કરીને તેની ત્રીજી શરત, ભૂતકાળના આકારણોને ૩૧.૦૩.૨૦૧૮ સુધી ફરીથી ખોલવાની સત્તા આપતી હતી. કેરળ નાણાકીય અધિનિયમ, ૨૦૧૮ દ્વારા ૦૧.૦૪.૨૦૧૮થી અમલમાં આવેલ સુધારાએ, ભૂતકાળના આકારણોને ફરીથી ખોલવાનો સમયગાળો ૩૧.૦૩.૨૦૧૮થી વધારીને ૩૧.૦૩.૨૦૧૯ સુધી કર્યો. સામાન્ય પરિસ્થિતિઓમાં, અને ઉપર કેરળ નાણાકીય અધિનિયમ, ૨૦૧૭ દ્વારા (૧) ની ત્રીજી શરતમાં લાવવામાં આવેલા અસરકારક સુધારાઓ અંગે મારા નિષ્કર્ષોના આધારે, વિધાનાત્મક પગલાં ૩૧.૦૩.૨૦૧૯ સુધી ભૂતકાળના આકારણોને ફરીથી ખોલવાનું સમર્થન કરવા પૂરતા માનવા જોઈએ, ભલે સુધારો પોતે માત્ર ૦૧.૦૪.૨૦૧૮થી અમલમાં આવ્યો હોય. પરંતુ, સીએએ ૨૦૧૬ના હસ્તક્ષેપ અને તેના પરિણામે ૨૨.૦૬.૨૦૧૭થી કેવેટ અધિનિયમના ૨૬ થવાથી, ૨૦૧૮ના સુધારાની કાયદેસરતા પર અસર પડે છે. સીએએ ૨૦૧૬ પહેલાં, આપણા સંવિધાનની જોગવાઈઓ સાથે તે સંબંધિત ઝમા અનુસૂચિમાંની સંબંધિત નોંધણી વાંચવામાં આવે ત્યારે, બન્ને ભાગોમાં ન્યાયસંગત ઠેરવતી વિધાન સત્તા એક જ સ્ત્રોતમાંથી શોધી શકાતી હતી; ૨૬ કરાયેલા અધિનિયમ હેઠળના હકો, વિશેષાધિકારો, મુક્તિઓ અને જવાબદારીઓનો બચાવ, નવી વિધિમાં સામેલ કરાયેલ બચાવ જોગવાઈ દ્વારા, અને ત્યારબાદ ૨૬ કરાયેલા અધિનિયમમાં લાવવામાં આવેલ સુધારો — આ બન્ને વચ્ચે તફાવત નિઃસંદેહ અસ્તિત્વમાં છે. પરંતુ, જ્યારે કર વસૂલીના સ્વરૂપમાં મૂળભૂત પરિવર્તન આવ્યું અને નવી વસૂલાત અંગે વિધાન કરવાની સત્તાનો તાજો પ્રદાન થયો, ત્યારે સ્થિતિ બદલાઈ ગઈ. સીએએ ૨૦૧૬ પછી, રાજ્ય

વિધાનમંડળો સંવિધાનની ૭મી અનુસૂચિની ચાદી રની નોંધણી પઠ હેઠળ આવતી માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પરના કર અંગે વિધાન કરવાની તેમની સત્તાથી વંચિત થઈ ગયા, અને તેના સ્થાને તેમને માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના પુરવઠા પરના કર સંબંધે, સંસદ સાથે સમકાલીન રીતે ઉપયોગમાં લેવાય તેવી વિધાન સત્તા પ્રદાન કરવામાં આવી. નવી વિધાન સત્તા, નવા કર આદાય અંગે બનાવવામાં આવેલા નવા અધિનિયમમાં, અગાઉના અધિનિયમ હેઠળ પ્રાપ્ત થયેલા હકો, વિશેષાધિકારો, મુક્તિઓ વગેરેનું સંરક્ષણ કરવા બચાવ જોગવાઈનો સમાવેશ ન્યાયસંગત ઠેરવી શકે, છતાં ચાદી રની નોંધણી પઠના લોપથી રાજ્ય વિધાનમંડળો માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પરના કરના વિષયમાં, સંવિધાન હેઠળ મર્યાદિત પ્રમાણમાં જાળવવામાં આવેલી હદ સિવાય, આગળ વધુ વિધાન કરવાની સત્તાથી આપોઆપ વંચિત થઈ ગયા. કોઈ અધિનિયમમાં સુધારો કરવાની સત્તા સ્વયં વિધાન સત્તાનો જ એક અંગ હોવાથી, રાજ્ય વિધાનમંડળ કેવેટ અધિનિયમમાં સુધારો કરવાની સત્તાનો ઉપયોગ, પરવાનગી આપેલી હદ સિવાય, કરી શક્યું ન હોત, કારણ કે માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પરના કરના વિષયમાં આગળ વધુ વિધાન કરવાની કોઈ અવશેષ સત્તા તે પાસે બચી નહોતી.

૨૦. આ મામલાનો હજી એક વધુ પાસો છે. એ સુસ્થાપિત છે કે જ્યારે કોઈ અદાલત કોઈ વિધાનાત્મક અધિનિયમની સંવિધાનિક માન્યતાનું નિર્ધારણ કરે છે, ત્યારે તેને શક્ય તેટલી હદ સુધી તે અધિનિયમની માન્યતા યથાવત્ રાખવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ અને માત્ર ત્યારે જ કાયદાને રદ કરવો જોઈએ જ્યારે તેને યથાવત્ રાખવું અશક્ય હોય, સ્ટેટ ઓફ બિહાર વિ. બિહાર ડિસ્ટ્રિક્ટી - [જેટી (૧૯૯૬) ૧૦ એસસી ૮૫૪]. તે જ સમયે, અદાલતે સંસદની

મનશાને નિર્ધારિત કરવાની કાર્યવાહી કરવી આવશ્યક છે, અને તે માત્ર કાયદામાં વપરાયેલી ભાષામાંથી જ નહીં પરંતુ પરિબંધી પરિસ્થિતિઓ તથા કાયદા દ્વારા જે અનિષ્ટને દૂર કરવાની કોશિશ કરવામાં આવી હતી તેની સમજણમાંથી પણ કરવી જોઈએ. જ્યારે ઉપરોક્ત કસોટીનો અમલ ૨૦૧૬ ના સીએએ પછી ઘટેલી ઘટનાઓ પર કરવામાં આવે છે, ત્યારે આ બાબત અવગણવી શક્ય નથી કે સીએએનો મૂળ હેતુ અમારા દેશમાં પરોક્ષ કરવેરાની પદ્ધતિમાં માલ અને સેવા કરની શરૂઆત દ્વારા પરિવર્તન લાવવાનો હતો અને કેન્દ્ર તથા રાજ્યો દ્વારા લાદવામાં આવેલા અને વસૂલ કરવામાં આવતા મૂલ્યવર્ધિત કર સહિતના અનેક પ્રકારના પરોક્ષ કરવેરા ઉપાદાનોને તબક્કાવાર સમાપ્ત કરવાનો હતો. ૨૦૧૬ ના સીએએની કલમ ૧૯, જે તે અધિનિયમમાં સનસેટ કલોઝ છે, તેમાં સીએએના અમલમાં આવ્યાની તારીખથી એક વર્ષની અવધિ સુધી અથવા રાજ્ય વિધાનમંડળોએ તેમની સંબંધિત વેટ કાનૂની વ્યવસ્થાઓમાં સુધારો કર્યો હોય અથવા તેમને ૨૬ કર્યા હોય ત્યાં સુધી, જે પહેલાં આવે તે સુધી, પૂર્વવર્તી કરવેરા પદ્ધતિ ચાલુ રહે તેવી કલ્પના કરવામાં આવી હતી. જ્યારે રાજ્ય વિધાનમંડળે કેવેટ અધિનિયમને ૨૬ કર્યો અને એ જ સમયે મર્યાદિત કાર્યક્ષેત્ર ધરાવતી બચાવ જોગવાઈ સાથે નવા રાજ્ય જીએસટી અધિનિયમને અમલમાં મૂક્યો, ત્યારે તેણે અસરકારક રીતે આ વાત સ્વીકારી કે ત્યારબાદ માલના વેચાણ અથવા ખરીદી ઉપર કર સંબંધિત વિષય પર કાયદા બનાવવાની કોઈ સત્તા બાકી રહી નહોતી, સિવાય કે મર્યાદિત તે જ ચીજવસ્તુઓના સંબંધમાં, જેઓ માટે સંવિધાન હેઠળ આવી સત્તા યથાવત્ રાખવામાં આવી હતી. બાકીની બધી ચીજવસ્તુઓના સંબંધમાં રાજ્યની વિધાન સત્તા માત્ર માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના પુરવઠા પર કર લગાવવા સુધી મર્યાદિત હતી, અને આવી સત્તાનો ઉપયોગ સંસદ સાથે સમકાલીન

રીતે જ કરવો આવશ્યક હતો, એકતરફી રીતે અથવા એકહથ્થું રીતે નહીં. તેથી, કેવેટ અધિનિયમના ૨૬ કરવાની વેળાએ અને તેમાં બચાવ જોગવાઈ ધરાવતા રાજ્ય જીએસટી અધિનિયમના સમકાલીન પ્રણયન સમયે, તે બચાવ જોગવાઈનો પ્રભાવ માત્ર પૂર્વવર્તી અધિનિયમ હેઠળ ૨૬ કરવાની ક્ષણે અસ્તિત્વમાં રહેલા હક્કો, વિશેષાધિકારો, મુક્તિઓ, કરાયેલા પગલાં વગેરેને જ સુરક્ષિત રાખવાનો હતો, જેમાં કેરળ ફાઈનાન્સ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ દ્વારા લાવવામાં આવેલા સુધારાઓનો પણ સમાવેશ થતો હતો. ૨૬ કરાયેલ કેવેટ અધિનિયમના સંબંધમાં રાજ્ય વિધાનમંડળ દ્વારા ત્યારબાદ વધુ કોઈ વિધાનાત્મક કાર્યવાહી થઈ શકતી નહોતી.

૨૧. તેથી, હું નિષ્કર્ષે આવું છું કે મુદ્દો (સી) નો ઉત્તર નકારાત્મક રીતે અને રિટ અરજદારોના પક્ષમાં આપવાનો થાય છે. કેરળ નાણાકીય અધિનિયમ, ૨૦૧૮ દ્વારા કે.વી.એ.ટી. અધિનિયમની કલમ ૨૫ માં કરવામાં આવેલા સુધારાઓ ગેરકાયદેસર અને અસંવિધાનિક જાહેર કરવામાં આવે છે, કારણ કે તેઓ રાજ્ય વિધાનસભાની કાયદેસર સત્તાની સીમા બહાર હતા. પરિણામે, આ રિટ અરજીઓનો આ રીતે નિકાલ કરવામાં આવે છે કે,

(૧) જે મૂલ્યાંકનો બાબતે કેવેટી અધિનિયમની કલમ ૨૫ હેઠળ પુનઃખોલવા માટેની મર્યાદાનો સમયગાળો ૩૧.૦૩.૨૦૧૭ સુધીમાં સમાપ્ત થવાનો હતો, તે કેરળ નાણાં અધિનિયમ, ૨૦૧૭ દ્વારા ઉપકલમ (૧) ની ત્રીજી શરતમાં કરવામાં આવેલા સુધારાના બળે ૩૧.૦૩.૨૦૧૮ સુધી પુનઃખોલી શકાય છે.

(૨) જે આકારણીઓ અંગે કેવેટ અધિનિયમની કલમ ૨૫ હેઠળ પુનઃખોલવા માટેની મર્યાદાનો સમયગાળો ૩૧.૦૩.૨૦૧૮ સુધીમાં સમાપ્ત થવાનો હતો, તેવા આકારણીઓને ૩૧.૦૩.૨૦૧૮ સુધી અથવા ત્યારબાદ, કેરળ નાણાં અધિનિયમ, ૨૦૧૮ દ્વારા લાવવામાં

આવેલા સુધારાઓના આધાર પર, પુનઃખોલી શકાય નહીં, કારણ કે રાજ્ય વિધાનમંડળને સીએએ ૨૦૧૬ બાદ અને તેના અનુસંધાને ૨૨.૦૬.૨૦૧૭ના રોજ કેવેટ અધિનિયમના ૨૬ થવા પછી, કેવેટ અધિનિયમમાં સુધારો કરવાની સત્તા નહોતી.

(૩) ઉપરોક્ત (૧) અને (૨) માં કરાયેલ જાહેરખબરોના આધારે આ રિટ અરજીઓમાં પડકારવામાં આવેલા આદેશો/નોટિસોની કાયદેસરતા નિર્ધારિત થયેલી માનવામાં આવશે. ”

૯૫. ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં કેરળ વડી અદાલતે અપનાવેલી તર્કશૂંખલા અમારા આ દૃષ્ટિકોણને વધુ બળ આપે છે કે રાજ્ય વિધાનમંડળ સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૪૬એના બળે જેનું સંરક્ષણ મેળવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે એવી કલમ ૮૪એ ઘડીને રાજ્ય વેટ અધિનિયમમાં સુધારો કરી શક્યું ન હોત.

૯૬. કેરળ વડી અદાલતે પ્રતિપાદિત કરેલ સિદ્ધાંતનો સાર નીચે મુજબ કરી શકાય:

“જીએસટીના અમલીકરણ પૂર્વે કરવામાં આવેલા સુધારાઓ

વિધાનમંડળ પૂર્વલક્ષી સુધારાથી કોઈ હક/રક્ષણ દૂર કરી શકે છે. તેમ છતાં, કલમ ૨૫(૧), જેને માત્ર ૧ એપ્રિલ, ૨૦૧૭ થી અમલમાં મુકવામાં આવી હતી, તેનો પ્રભાવ ભાવી છે. તેથી, જ્યાં સુધારા પહેલાં મર્યાદાનો સમયગાળો પૂર્ણ થઈ ગયો હોય ત્યાં વિભાગ મૂલ્યાંકન અંગેની નોટિસ જારી કરી શકતો નથી.

કલમ ૨૫(૧) ના ત્રીજા પ્રાવધાનમાં કરવામાં આવેલ સુધારો સ્વભાવથી પૂર્વલક્ષી છે. જો તેને ભાવિલક્ષી તરીકે વાંચવામાં આવે, તો

આ સુધારાનો હેતુ સિદ્ધ નહીં થાય. અદાલતે ઠરાવ્યું કે જે મૂલ્યાંકન માટેની મર્યાદા અવધિ ૩૧ માર્ચ, ૨૦૧૭ ના રોજ પૂર્ણ થઈ હતી (અર્થાત્ નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨), તે ૩૧ માર્ચ, ૨૦૧૮ સુધી હાથ ધરવામાં આવી શક્યું હોત.

જી.એસ.ટી.ની અમલવારી બાદ કરવામાં આવેલા સુધારા

ભારતના સંવિધાનની અનુસૂચિ ૭ ની યાદી ૨ ની પ્રવેશ ૫૪ હેઠળ આવરી લેવાયેલ માલના વેચાણ અથવા ખરીદી અંગે કાયદા બનાવવાની રાજ્ય વિધાનસભાઓની સત્તા, ૧૬ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૬ના રોજ અમલમાં આવેલ સંવિધાન (એક્સો પહેલો) સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૬ (‘સીએએ’) દ્વારા હરણ કરવામાં આવી હતી. સીએએની કલમ ૧૯ હેઠળની સનસેટ કલમ દ્વારા, ૧૬ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૭ સુધી અથવા તેવા કાયદાઓ રદ કરવામાં આવ્યા હોય અથવા તેમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો હોય ત્યાં સુધી, જેમાંથી જે પહેલું થાય તે સુધી, પૂર્વવર્તી રાજ્ય વેટ કાયદાઓની જાળવણીની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. કેવેટ અધિનિયમ ૨૨ જૂન, ૨૦૧૭થી અમલમાં આવે તે રીતે રદ કરવામાં આવ્યો હતો.

કારણ કે સુધારો કરવાની સત્તા વિધાનકારી સત્તા છે, તેથી રાજ્ય વિધાનમંડળ પાસે કેવેટ અધિનિયમ ૨૨ જૂન, ૨૦૧૭ના રોજ રદ થયા પછી કેવેટ અધિનિયમની કલમ ૨૫માં સુધારો કરવાની વિધાનકારી સક્ષમતા નહોતી. તેથી, કેરળ નાણાકીય અધિનિયમ, ૨૦૧૮માં જોગવાઈ કરેલ મુજબ, નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨ માટેના આકલનો ૩૧ માર્ચ, ૨૦૧૭ પછી (૩૧ માર્ચ, ૨૦૧૮ સુધી) ફરીથી ખોલી શકાયા હોત નહીં.

વિધાનકારી કાર્યના અમલ માટે વિધાનકારી સત્તાધિકારનું અસ્તિત્વ ભૂળભૂત છે અને તેમાં આવશ્યક રીતે સુધારો કરવાની સત્તાનો સમાવેશ થાય છે. કે.વી.એ.ટી. અધિનિયમના ૨૬ થવા પહેલાં તથા સી.એ.એ. હેઠળ નિર્ધારિત સમાપ્તિ તારીખ પહેલાં, વિધાનમંડળ કે.વી.એ.ટી. અધિનિયમમાં સુધારો કરવા સક્ષમ હતું.

કેવેટી ૨૬ થયા બાદ, કેજીએસટી અધિનિયમ હેઠળની બચત જોગવાઈ પર આધાર રાખીને પૂર્વવર્તી વેટ કાયદાઓમાં કોઈપણ સુધારા કરી શકાતા નથી. બચત જોગવાઈ માત્ર પૂર્વવર્તી કાયદાઓ હેઠળ નોટિસો બહાર પાડવાની અને આદેશો પસાર કરવાની સત્તા જેવા કાર્યપાલક પગલાંઓને જ જાળવી રાખે છે, પરંતુ તે સંબંધે કાયદેસર રચના કરવાની સત્તાને જાળવી રાખતી નથી.

આથી, સંબંધિત ભૂતપૂર્વ કાયદામાં સુધારો કરવામાં આવ્યો હોય અથવા તેને ૨૬ કરવામાં આવ્યો હોય, અથવા સી.એ.એ.ના અમલીકરણથી એક વર્ષ વીતી ગયું હોય, તો આગોતરા હોય કે ભૂતલક્ષી, કોઈપણ સુધારા કરવામાં આવી શકતા નથી.”

૯૭. શ્રી કમલ ત્રિવેદી, વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલે શીન ગોલ્ડન જવેલ્સ (ઇન્ડિયા) પ્રા. લિ. વિ. સ્ટેટ ટેક્સ ઓફિસર, ૨૦૧૯ એસીસી ઓનલાઈન કેર. ૯૭૩ ના કેસમાં કેરળ વડી અદાલતના નિર્ણય પર ભારે નિર્ભરતા મૂકી હતી. નીચેની નોંધો પર ભારે નિર્ભરતા મૂકવામાં આવી છે;

“૧૩૩. સંવિધાનની કલમ ૨૪૬ વિધાનકારી સત્તાઓના વિતરણ અંગે છે. તે કલમના ઉપખંડ (૧) હેઠળ, સાતમી અનુસૂચીમાં યાદી ૧ (સંઘ યાદી) માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ વિષય અંગે કાયદા બનાવવા માટે સંસદને એકમાત્ર સત્તા છે. ઉપખંડ (૨) હેઠળ, સાતમી અનુસૂચીની

ચાદી ૩ (સમવર્તી ચાદી) માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ વિષય અંગે કાયદા બનાવવા માટે સંસદ અને રાજ્ય વિધાનમંડળ બંનેને સમવર્તી સત્તાઓ છે. પરંતુ સમવર્તી ચાદીમાં આવેલા વિષયો અંગે કાયદા બનાવવાની રાજ્ય વિધાનમંડળની સત્તા, સંઘ ચાદી હેઠળ સંસદની સત્તાને આધીન છે. ત્યારબાદ, સ્વાભાવિક રીતે, ચાદી ૧ અને ચાદી ૩ હેઠળ સંસદની સત્તાઓને આધીન રહીને, ચાદી ૨ (રાજ્ય ચાદી) માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ વિષય અંગે કાયદા બનાવવા માટે રાજ્ય વિધાનમંડળને એકમાત્ર સત્તા છે. ઉપરાંત, સંવિધાનની કલમ ૨૪૫(૪) હેઠળ, રાજ્યમાં સામેલ ન હોય તેવા ભારતના પ્રદેશના કોઈપણ ભાગ માટે કોઈપણ વિષય અંગે સંસદને સત્તા છે.

૧૩૪. સીએ અધિનિયમનું પરીક્ષણ કરતાં, અમે ધ્યાનમાં લઈ શકીએ છીએ કે ૧૬.૦૯.૨૦૧૬ થી, કલમ ૨૪૬ તેના અમલમાં સુધારવામાં આવી અને ફેરફાર કરવામાં આવ્યો હતો; કલમ ૨૪૬એ દાખલ કરવામાં આવી હતી. સીએ અધિનિયમની કલમ ૨ વિધાન સત્તાઓના વિભાજનમાં એક મૂળભૂત બંધારણીય પરિવર્તન દર્શાવે છે: વિભાજનના સ્થાને, તે એકીકરણને પ્રોત્સાહિત કરે છે. કલમ ૨૪૬એ સાથે કોઈ અનુસૂચિઓ નથી.

૧૩૫. અને સીએ અધિનિયમની યોજનાનું વધુ પરીક્ષણ કરતાં, ચાદી ૨ ની પ્રવેશ પૃષ્ઠ ને પ્રતિસ્થાપિત કરવામાં આવી છે. તેથી અરજદારો તરફથી એવો દાવો કરવામાં આવે છે કે પ્રવેશ પૃષ્ઠ નો અભિપ્રાય લોપ કરવામાં આવ્યો છે (જોકે હકીકતમાં એવું નથી), અને જે મુદ્દાઓ દૂર કરવામાં આવ્યા છે તે અંગે ૧૬.૯.૨૦૧૬ થી રાજ્યોને કરારોપણની સત્તાથી વંચિત કરવામાં આવ્યા છે. તેમના મતે, સીએ અધિનિયમની કલમ ૧૯ મુજબ, અંતરિમ અથવા અસ્થાયી સતતતા માત્ર ૧૬.૦૯.૨૦૧૭ સુધી જ છે. તેઓ વધુમાં એવી દલીલ પણ કરે છે કે

જો રાજ્ય “પ્રવેશ પઠ હેઠળના કરો” જાળવી રાખવા ઈચ્છતું હોય, તો ૧૬.૦૯.૨૦૧૬ ના રોજ અગાઉની પ્રવેશ પઠ નો લોપ કરવાનો કોઈ જ અવકાશ રહેતો નથી. અન્યથા અર્થઘટન કરવામાં આવે તો, કલમ ૧૯ નિર્રથક, અર્થવિહોણી બની જશે અને તેનો કોઈ નોંધપાત્ર હેતુ જ રહેશે નહીં.

૧૩૬. દુર્ભાગ્યવશ, સમગ્ર દલીલને એક લપસણા આધાર પર ઉભી કરવાની કોશિશ કરવામાં આવી છે. વિધાનસભાનું કોઈ અપહરણ થયેલું નથી, યાદી ૨ ની પ્રવેશ પઠ નું કોઈ લોપ થયેલું નથી. જાણે કે કોઈ પ્રવેશનું નિરસ્તીકરણ થઈ જાય તો પણ તે માત્ર તે કારણસર સ્વયંસ્ફૂર્ત રીતે વિધાનસભાના અપહરણ તરફ દોરી જતું નથી. હું તે બાબત પર પછી વિસ્તૃત કરીશ.

૧૪૧. હવે, ચાલો આપણે સીએ અધિનિયમની કલમ ૧૯ અને કેએસજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૭૪ બંનેનું પરીક્ષણ કરીએ. કલમ ૧૯ ફરજિયાત કરે છે કે ૧૬.૦૯.૨૦૧૬ પહેલાં (સીએ અધિનિયમના પ્રારંભની તારીખ પહેલાં) કોઈપણ રાજ્યમાં અમલમાં રહેલો માલ અને સેવાઓ ઉપરના કર સંબંધિત કોઈપણ અસંગત કાયદો “સક્ષમ વિધાનમંડળ અથવા અન્ય સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા સુધારવામાં ન આવે અથવા રદ ન કરવામાં આવે ત્યાં સુધી” અમલમાં રહેશે. તેથી, પ્રથમ તો રાજ્યોને સીએ અધિનિયમ સાથે સુસંગતતા લાવવા માટે આવા અસંગત કાયદાઓમાં સુધારો કરવો આવશ્યક હતો. અન્યથા, રાજ્યોને તે કાયદાઓ રદ કરવા ફરજિયાત હતા. અને આ હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે તેમને એક વર્ષનો સમય આપવામાં આવ્યો હતો. જો રાજ્યો આ પૈકી કોઈ એક પણ કાર્ય ન કરે, તો એવા અસંગત અધિનિયમો રદ થયેલા ગણાશે.

૧૪૨. અહીં, રાજ્યો કાર્યવાહી કરી; તેમણે અમુક અસંગત અધિનિયમોમાં સુધારા કર્યા. તેમણે અમુક અન્યને પણ રદ કર્યા. કેવેટ અધિનિયમની જેમ, રદબાતલ, જો એવું માનીએ તો પણ, તેના નિરસન અથવા સમૂળ નાશમાં પરિણમ્યું નથી. તેથી, કહેવાતી સનસેટ કલમ (કલમ ૧૯ માં જોગવાયેલ મુજબ) ના અમલથી રાજ્યની તેની સુધારેલ સ્વરૂપમાં કેવેટ અધિનિયમ અમલમાં મૂકવાની સત્તા નિષ્ક્રિય થઈ ગઈ નથી. જોકે, તેની કાર્યક્ષેત્રની વ્યાપ્તિ ઘટેલી હોવા છતાં, અધિનિયમ અસ્તિત્વમાં રહ્યો. તેથી અરજદારોનો અન્ય એક દાવો પણ ગણતરીમાંથી બહાર જાય છે: કે અધિનિયમોના રદ થવાથી પ્રક્રિયાત્મક ચાંત્રિકી લુપ્ત થઈ ગઈ છે. એવું નથી. સુધારાની ભાવિપ્રવર્તિતા નિર્વિવાદ છે; હવે જે બાબતનું પરીક્ષણ કરવાનું રહે છે તે એ છે કે સીએ અધિનિયમ અમલમાં આવ્યું તે પહેલાં જે કંઈ બન્યું હતું તેને, અથવા વધુ સ્પષ્ટપણે કહીએ તો, તે અધિનિયમ અમલમાં આવ્યા પછીના એક વર્ષ સુધીની અવધિ દરમિયાન જે બન્યું હતું તેને, સુરક્ષિત રાખવાની રાજ્યની સત્તા શું હતી. ખરેખર, સીએ અધિનિયમે એ જ વિધાનક્ષેત્રમાં આવેલા રાજ્ય અધિનિયમોને એક વર્ષ માટે સહઅસ્તિત્વમાં રહેવાની મંજૂરી આપી હતી: વિન્ડો અવધિ.

૧૮૦. અરજદારો દલીલ કરે છે કે સી.એ. અધિનિયમે સંઘીય સીમારેખાઓને ભંગ કરી છે; બીજી અનુસૂચિની પ્રવેશ ૫૪ હેઠળ રાજ્યના વિધાનક્ષેત્રો સંકુચિત કરવામાં આવ્યા છે. તેથી, રાજ્ય પાસે હવે તે વિષયો અંગે કાયદો બનાવવાની સત્તા રહી નથી, જે તેની પાસેથી છીનવી લેવામાં આવ્યા છે. શું પ્રવેશ ૫૨ હેઠળ રાજ્યને અગાઉ ઉપલબ્ધ રહેલી બાબતો પર રાજ્યની વિધાનસત્તા છીનવી લેવામાં આવી છે? આપણે જોશું.

૧૮૧ પ્રથમ, રાજ્યની વિધાનસત્તાઓ છીનવી લેવામાં આવી નથી; તેના વિપરીત, સંવિધાનિક રીતે તેમને સંઘ સરકાર સાથે વહેંચવાની પરવાનગી આપવામાં આવી છે. જે નષ્ટ થયું છે તે રાજ્યની એકહથ્થાઈ વિશિષ્ટતા છે. વિધાનક્ષેત્રોમાં રહેલી વિશિષ્ટતા અને સમવર્તિતતા ઉપરાંત હવે જે ઉમેરાયું છે તે સમકાલિકતા છે—ભલે તે શબ્દ નવો જણાતો હોય.

૧૮૨. સંક્ષેપમાં, હું નોંધું છું કે તમામ અરજદારોએ એક સામાન્ય દલીલ રજૂ કરી છે: કેરળ રાજ્ય માલ અને સેવાઓ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૭૪ ઘડવા માટે રાજ્ય તેની વિધાનકારી સત્તાથી વંચિત થયું છે. આ દાવા માટેનો સ્પષ્ટ આધાર ૧૦૧મો બંધારણીય સુધારો છે — એટલે કે ચાદી ૨, રાજ્ય ચાદીની પ્રવેશિકા પણ નું સંકુચિત અથવા સુધારેલ સ્વરૂપ.

૧૮૩. બધા અરજદારોનો એવો દાવો છે કે કેએસજીએસટી અધિનિયમ બંધારણીય સુધારાના કારણે અમલમાં આવ્યો. અને એ જ બંધારણીય સુધારાએ અન્ય ઘણા અધિનિયમોને પણ સમાપ્ત કરી દીધા છે—ઉદાહરણ તરીકે, કેરળ મૂલ્યવર્ધિત કર અધિનિયમ, ૨૦૦૩. તેથી, કેએસજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૭૪ ને સમાવવામાં લેવા માટે રાજ્યને ચાદી ૨ ની પ્રવેશ પણ ઉપલબ્ધ ન હોવાથી, ૧૬.૦૮.૨૦૧૭ પહેલાંના વ્યવહારોના સંદર્ભમાં સંપૂર્ણ બચાવ વ્યવસ્થા ધ્વસ્ત થઈ જાય છે.

૧૮૪. અરજદારોના પક્ષે એવો દાવો કરવો કે રાજ્ય પાસે કેએસજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૭૪ ઘડવાની વિધાનસત્તા નથી, તે ભ્રાંતિ છે એમ કહેતા મને ખેદ થાય છે. અનુચ્છેદ ૨૪૬એ માલ અને સેવા કર અંગેનું વિશેષ ઉપબંધ છે (જો તેને ઉપબંધ કહી

શકાય તો). વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી વેંકટરામન દ્વારા યોગ્ય રીતે રજૂ કરવામાં આવ્યું તેમ, તે પ્રથમ વખત સંઘ અને રાજ્ય બન્નેને, સમકાલીન-સહવર્તી નહીં- એવી, નિશ્ચિત મુદ્દાઓ પર વિધાન કરવાની સત્તાઓ આપે છે. નિશ્ચિતપણે, સહવર્તિત્વ પ્રતિસંઘર્ષના સિદ્ધાંતને આધીન રહે છે, પરંતુ સમકાલીન વિધાનસત્તા એવી નથી. એટલે કે, બન્ને વિધાનમંડળો, માનીએ કે એક સંઘનું અને બીજું રાજ્યનું, અન્ય સંવિધાનિક રક્ષણોને આધીન રહીને, એ જ ક્ષેત્રમાં સહઅસ્તિત્વ ધરાવે છે અને કાર્ય કરે છે.

૧૮૫. સિન્ડિકેટ્સ એન્ડ કેમિકલ્સ લિમિટેડ મામલામાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ધારણ કર્યું છે કે કાયદેસર બનાવવાની સત્તા બંધારણની એકમાત્ર કલમમાંથી ઉત્પન્ન થતી નથી. આ નિવેદનને સ્પષ્ટ રીતે વ્યક્ત કરવા અને તેના પર વધુ વિસ્તૃત કરવા માટે, બિમોલાંગ્શુ રોય નોંધે છે કે બંધારણની કલમ ૨૪૬માં કરવામાં આવેલી જાહેરાત સિવાય, બંધારણમાં એવી વિવિધ અન્ય કલમો છે, જે વિવિધ પરિસ્થિતિઓમાં સંસદને અથવા રાજ્ય વિધાનમંડળને કાયદેસર બનાવવાની સત્તા પ્રદાન કરે છે.

૧૮૬. ખરેખર, રાજ્યની વિધાનસભાઓને માત્ર નિર્દિષ્ટ વિધાનક્ષેત્રો જ સોંપવામાં આવ્યા છે, જ્યારે અવશિષ્ટ વિધાન સત્તાઓ સંસદમાં નિહિત છે. પરંતુ કરલાદક પ્રવેશો સામાન્ય પ્રવેશોથી ભિન્ન છે. આથી, રાજસ્વ ક્ષેત્રમાં સંઘીય બંધારણીય પ્રયોગરૂપ ૧૦૧મો બંધારણીય સુધારો આવે છે.”

૯૮. શ્રી ત્રિવેદીએ ઉપરોક્ત કેરળ વડી અદાલતના અવલોકનો પર આધાર મૂકી જોરદાર દલીલ કરી છે કે વિધાનસભાની યાદીમાં આવેલી પ્રવેશિકાઓ જ વિધાનસભાનો એકમાત્ર સ્ત્રોત નથી, પરંતુ તે માત્ર વિધાનના વિષયો અથવા

ક્ષેત્રો છે અને વિધાન કરવા અંગેની સક્ષમતા ભારતના સંવિધાનના ભાગ- ૧૧ની કલમોમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે. વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ તરફથી એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે આવી પ્રવેશિકાઓમાં કરાયેલા સુધારા, જેમ કે હાલના કેસમાં ચાલી ર ની પ્રવેશિકા પણ માં કરાયેલ સુધારો, રાજ્ય વિધાનસભાની કોઈપણ કાયદો બનાવવાની વિધાનક્ષમતા પર કોઈ ફરક પાડતા નથી, કારણ કે તે સક્ષમતા અન્યથા સંવિધાનની મૂળભૂત જોગવાઈઓમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે. આવી રજૂઆતને મજબૂત બનાવવા માટે સર્વોચ્ચ અદાલતના હોક્સ્ટ ફાર્માસ્યુટિકલ્સ લિ. વિ. બિહાર રાજ્ય, (૧૯૮૩) ૪ એસસીસી ૪૫ કેસના નિર્ણય પર આધાર મુકવામાં આવ્યો છે. શ્રી ત્રિવેદીએ દલીલ કરી છે કે વેટ અધિનિયમમાં કલમ ૮૪એ અમલમાં મૂકી રાજ્ય વિધાનસભાએ કોઈ નવો કર લાદવાનો પ્રસ્તાવ કર્યો નથી, પરંતુ માત્ર વિભાગને, જો અનુમત્ય હોય તો, વેટ અધિનિયમની કલમ ૭૫ ની જોગવાઈઓ હેઠળ મર્યાદા અવધિ વધારવાની પરવાનગી આપી છે, જેથી સર્વોચ્ચ અદાલતમાં વિવાદ લંબિત હોવાને કારણે અગાઉથી લાદવામાં આવેલો પરંતુ વસૂલ ન થઈ શકેલો વાજબી કર વસૂલ કરી શકાય.

૯૯. અમને ભય છે કે અમે રાજ્યના અભિગમ સાથે સંમત થવાની સ્થિતિમાં નથી. શીન ગોલ્ડન જવેલ્સ (ઇન્ડિયા) લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) માં, કેરળા માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૩ ની કલમ ૧૭૪ ને પડકારવામાં આવી હતી, જેણે પૂર્વ-જી.એસ.ટી. કાયદાઓ હેઠળના વ્યવહારો અંગેના લાદણ, આકારણી અને વસૂલાતને આ આધારે જાળવી રાખી હતી કે ૧૦૧મા બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ પછી તે રાજ્ય વિધાનમંડળોની વિધાનસભાની હદ બહાર હતું. આવા પરિપ્રેક્ષ્યમાં એવો નિર્ણય લેવાયો હતો કે રાજ્ય વિધાનમંડળને ભૂતકાળના વ્યવહારો સંબંધે બચત જોગવાઈ ઘડવાની સત્તા હતી. વડી અદાલતે આ દલીલ નામંજૂર કરી હતી કે પૂર્વ- જી.એસ.ટી. કાયદાઓ હેઠળની અસ્તિત્વમાં રહેલી બાધ્યતાઓ પણ ૧૦૧મા

બંધારણીય સુધારા અધિનિયમની કલમ ૧૯ દ્વારા લુપ્ત થઈ જશે. હાલના કેસમાં, મુદ્દો સંપૂર્ણપણે ભિન્ન છે અને વ્યાપક મહત્વ ધરાવે છે. હાલના કેસમાં, મુદ્દો એ છે કે શું રાજ્ય વિધાનમંડળ ૧૦૧મા બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ પછી વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ ઘડીને નવી બાધ્યતાઓ ઊભી કરી શકે છે કે નહીં. હોસ્ટ ફાર્માસ્યુટિકલ્સ લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) માં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંત પણ રાજ્યને મદદરૂપ થતો નથી. ઉક્ત કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની ત્રણેય યાદીઓમાંની વિવિધ પ્રવેશિકાઓ વિધાન કરવાની “સત્તાઓ” નથી, પરંતુ વિધાનના “ક્ષેત્રો” છે અને વિધાન કરવાની સત્તા બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૪૬ તથા અન્ય અનુચ્છેદો દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવી છે. હાલના કેસમાં, રાજ્ય વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ ની માન્યતા જાળવી રાખવા માટે ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની યાદી પર નહીં, પરંતુ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૪૬એ પર આધાર રાખે છે.

૧૦૦. એમ/એસ. હોસ્ટ ફાર્માસ્યુટિકલ્સ (ઉપરોક્ત) માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

“ખંડો (૨) અને (૩) માં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત છતાં, અનુચ્છેદ ૨૪૬(૧) માં આવેલ શબ્દો અને અનુચ્છેદ ૨૪૬(૩) માં આવેલ “ખંડો (૧) અને (૨) ને આધીન” એવા શબ્દો સંઘીય સિદ્ધાંત નિર્ધારિત કરે છે

પ્રાધાન્ય એ અર્થમાં કે સંઘ અને રાજ્યની સત્તાઓ વચ્ચે અનિવાર્ય સંઘર્ષ સર્જાય તેવા પ્રસંગે, યાદી ૧ માં ગણાવેલ સંઘની સત્તા યાદી ૨ અને ૩ માં ગણાવેલ રાજ્યની સત્તા ઉપર પ્રબળ રહેશે, અને યાદી ૨ અને ૩ વચ્ચે આછેરું આવરણ હોય તેવા પ્રસંગે, પૂર્વવર્તી યાદી પ્રબળ રહેશે. પરંતુ સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૪૬ માં નિર્ધારિત સંઘીય

પ્રાધાન્યનો સિદ્ધાંત ત્યાં સુધી આશ્રય પામી શકતો નથી જ્યાં સુધી સંઘ અને રાજ્યની ચાદીઓની પ્રવેશિકાઓ વચ્ચે “અસમાધેય” સંઘર્ષ ન હોય. બન્ને ચાદીઓની પ્રવેશિકાઓ વચ્ચે દેખીતો સંઘર્ષ હોય તેવા પ્રસંગે, તેમનામાંથી કોઈને પણ સંકુચિત અને મર્યાદિત અર્થ આપ્યા વિના, પ્રવેશિકાઓને સાથે વાંચવી જોઈએ. બીજું, અધિકારક્ષેત્રના સંઘર્ષને ટાળવા માટે બન્ને પ્રવેશિકાઓનું સમાધાન થઈ શકે કે નહીં તે જોવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. સંઘની વિધાનસભાકીય ચાદીની ભાષાને એવો અર્થ આપવાથી, જે કદાચ અન્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં તેના કરતાં વિશાળ હોઈ શક્યો હોત છતાં અહીં તેને યોગ્ય રીતે આપી શકાય એવો હોય, અને તેવી જ રીતે રાજ્યની વિધાનસભાકીય ચાદીની ભાષાને એવો અર્થ આપવાથી, જે તે યોગ્ય રીતે ધારણ કરી શકે, ન્યાયસંગત સમન્વય સાધી શકાય કે નહીં તે વિચારવું જોઈએ. અનુચ્છેદ ૨૪૬(૧) માં રહેલ બાકાતી કલમનો અમલ ત્યારે જ થવો જોઈએ જ્યારે આવો સમન્વય અશક્ય સાબિત થાય. ત્રીજું, જો ‘મુખ્ય સ્વભાવ અને તત્ત્વ’ ના સિદ્ધાંતના અમલથી વિવાદિત વિધાન માત્ર એક જ ચાદી હેઠળ વિશેષરૂપે આવતું જણાય, અને બીજી ચાદી પરનું અતિક્રમણ માત્ર આકસ્મિક હોય, તો બન્ને ચાદીઓ વચ્ચે સંઘર્ષનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી.”

૧૦૧. રાજ્ય જેનો આધાર લેવા ઈચ્છે છે તે ઉપરોક્ત નિર્ણયમાંથી, નીચેનાં સિદ્ધાંતો પ્રગટ થાય છે:

[૧] પ્રથમ, અનુચ્છેદ ૨૪૬ ની કલમો (૧) અને (૨) માં આવેલા “અહીં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં” શબ્દો અને અનુચ્છેદની કલમો (૨) અને (૩) માં વપરાયેલા “ને આધીન” શબ્દો

૨૪૬ સંસદની સર્વોચ્ચતા દર્શાવે છે; અર્થાત્ જ્યારે સંઘ અને રાજ્યની સત્તા વચ્ચે કોઈ સંઘર્ષ થાય ત્યારે યાદી ૧ માં ઉલ્લેખિત સંઘની સત્તા યાદી ૨ અને ૩ માં દર્શાવેલ રાજ્યની સત્તા પર પ્રબળ રહેશે અને યાદી ૨ અને ૩ વચ્ચે આરછાદન થવાના પ્રસંગે પૂર્વવર્તી યાદી પ્રબળ રહેશે. [૨] બીજી વાત એ છે કે, તેમ છતાં, અદાલત સંસદની સર્વોચ્ચતા વિષે નિર્ણય કરે તે પહેલાં અદાલતે સંઘ અને રાજ્યની યાદીઓની પ્રવેશિકાઓ વચ્ચેના સંઘર્ષનું સમાધાન કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. અનુચ્છેદ ૨૪૬(૧) અને (૨) માં આવેલ અપ્રતિબંધ કલમ ત્યારે જ કાર્યરત થાય છે જ્યારે આ બે પ્રવેશિકાઓ વચ્ચે આવું સમાધાન શક્ય ન હોય. [૩] ત્રીજી વાત એ છે કે, જ્યાં રાજ્ય વિધાનમંડળની સક્ષમતા પડકારવામાં આવે છે, ત્યાં અદાલતે ‘તે છતાં’ અને ‘ના અધીન’ જેવા પ્રયોગોનો ઉપયોગ કરીને સંસદની સર્વોચ્ચતાના આધાર પર આગળ વધવું જોઈએ નહીં અને અદાલતે તે પ્રવેશિકાઓનો વ્યાપ વિચારવો જોઈએ, જેના આધારે કાયદાનિર્માણ કરવામાં આવ્યું છે. [૪] ચોથી વાત એ છે કે, જો પિથ એન્ડ સબ્સ્ટન્સના સિદ્ધાંતના અમલથી કાયદાનિર્માણ સંપૂર્ણપણે એક જ યાદીમાં આવતું હોય અને અતિક્રમણ માત્ર આકસ્મિક હોય, તો બંને યાદીઓ વચ્ચે કોઈ સંઘર્ષ રહેતો નથી; અને [૫] પાંચમી વાત એ છે કે, બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની એક યાદીમાં આવેલી સામાન્ય પ્રવેશિકાનું એવું અર્થઘટન કરવું નહીં કે જેના પરિણામે બીજી યાદીની વિશિષ્ટ પ્રવેશિકાના વિષયવસ્તુનો લોપ થાય.

૧૦૨. ઉપરોક્ત કાયદાના સિદ્ધાંતો પ્રતિપાદિત કરતાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું નિવેદન કર્યું હતું કે યાદીઓમાં રહેલી પ્રવેશિકાઓ સ્વયં વિધાનસત્તા નથી, પરંતુ વિધાનના ક્ષેત્રો છે. આનો આવશ્યક અર્થ એવો થતો નથી કે તે પ્રવેશિકાઓ અવગણવાની છે. વધુમાં વધુ, તેને વ્યાપક અને ઉદાર

ભાવનાથી ઉદાર અર્થઘટન આપવું જોઈએ અને સંકુચિત શાસ્ત્રીય અર્થમાં નહીં.

૧૦૩. રાજ્ય વિધાનમંડળને કાયદાની જોગવાઈ ઘડવા માટેની વિધાનકારી સક્ષમતા નિર્ધારિત કરવા માટેની કસોટીઓ.

૧૦૪. સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે વિ. આર.એમ.બી. ચમારબાગવાલિયા અને અન્યના એર ૧૯૫૬ બોમ્બે ૧ માં અહેવાલિત કેસમાં, ચાગલા, સી.જે., ન્યાયાધીશ દિક્ષિત સાથે બેઠા હતા ત્યારે, નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“અમારી વિચારણા માટે જે પ્રથમ પ્રશ્ન ઊભો થાય છે તે આ અધિનિયમ ઘડવા માટે રાજ્ય વિધાનમંડળની વિધાનસક્ષમતા અંગેનો છે. અમારા મત અનુસાર, રાજ્ય વિધાનમંડળને વિવાદિત કાયદાકીય પ્રણયન પસાર કરવાની ક્ષમતા છે કે નહીં તે નિર્ધારિત કરવા માટે જે યોગ્ય સિદ્ધાંત લાગુ પાડવો જોઈએ તે એ છે કે, પ્રથમ તબક્કે, બંધારણની સાતમી અનુસૂચિ સાથે સંલગ્ન ચાલીઓ તરફ ધ્યાન આપવું જોઈએ જેથી નક્કી કરી શકાય કે વિધાનમંડળે પોતાની સત્તાક્ષેત્રની અંદરના વિષય પર કાયદેસર પ્રણયન કર્યું છે કે નહીં. જો તેણે પોતાની સત્તાક્ષેત્રની બહારના વિષય પર કાયદેસર પ્રણયન કર્યું હોય, તો એવું પ્રણયન સ્પષ્ટપણે ‘ અલ્ટ્રા વાયર્સ ’ ગણાય અને ત્યારબાદ કોઈ વધુ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી.

૧૦૫. ઉપરોક્ત બોમ્બે વડી અદાલતના વિભાગીય ખંડપીઠના નિર્ણયનો વિચાર સર્વોચ્ચ અદાલતની સાત ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે એ.આઈ.આર. ૧૯૫૭ એસ.સી. ૬૯૯ માં અહેવાલિત કેસમાં કર્યો હતો. એસ.આર. દાસ, ન્યાયાધીશે, ખંડપીઠ તરફથી બોલતાં, આ મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“અમારી સમક્ષ જોરશોરથી રજૂ કરાયેલ મુખ્ય પ્રશ્ન આક્ષેપિત અધિનિયમની માન્યતા છે કે નહીં, તે અંગેનો છે. અપીલ અદાલતે યોગ્ય રીતે દર્શાવ્યું છે કે જ્યારે કોઈ અધિનિયમની માન્યતા પ્રશ્નાધીન બને છે, ત્યારે અદાલતે પ્રથમ તો આ તપાસવું જોઈએ કે તે અધિનિયમ તે બનાવનાર નિશ્ચિત વિધાનમંડળને સોંપવામાં આવેલ વિષય સાથે સંબંધિત કાયદો છે કે નહીં. જો તેવું હોય, તો ત્યારબાદ અદાલતે આ વિચારવું રહે છે કે પ્રાંતના વિધાનમંડળે (હાલ રાજ્યે) પસાર કરેલા અધિનિયમના સંદર્ભમાં, તેની અમલવારી પ્રાંત અથવા રાજ્યની સીમાઓની બહાર સુધી વિસ્તરે છે કે નહીં; કારણ કે તેને વિધાનકારી સત્તાઓ પ્રદાન કરતી જોગવાઈઓ મુજબ એવું વિધાનમંડળ માત્ર પોતાના પ્રદેશો માટે અથવા તેના કોઈ ભાગ માટે જ કાયદો બનાવી શકે છે અને પ્રાદેશિક સંબંધના અભાવે તેના કાયદાઓને કોઈ પરાપ્રાદેશિક અમલવારી હોઈ શકતી નથી. જો આક્ષેપિત કાયદો આ બંને કસોટીઓમાં ખરો ઊતરે, તો અંતે અદાલતે એ નિશ્ચિત કરવું પડે કે બંધારણના અન્ય કોઈ ભાગમાં એવું કંઈ છે કે નહીં, જે આવા વિધાનમંડળની વિધાનકારી સત્તાઓ પર કોઈ બંધન મૂકે. આક્ષેપિત કાયદાએ આ ત્રણેય કસોટીઓ પાર કરવી આવશ્યક છે. ”

૧૦૬. આ વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વિ. રમણલાલ સંકલચંદ એન્ડ કો. ના કેસમાં, જેનો ઉલ્લેખ એ.આઈ.આર. ૧૯૬૫ ગુજ ૬૦ માં આવેલ છે, ન્યાયાધીશ પી.એન. ભગવતી (તત્કાલીન લોર્ડશીપ) દ્વારા આ મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

તેથી, દરેક એવા કેસમાં જેમાં કોઈ વિધાનમાં રહેલી જોગવાઈને વિધાનમંડળની વિધાનકારી સક્ષમતા કરતાં પર હોવાનું કહીને

પડકારવામાં આવે છે, ત્યારે સૌપ્રથમ જે પ્રશ્નનો વિચાર કરવો અનિવાર્ય બને છે તે એ છે કે શું તે જોગવાઈ તે વિધાનમંડળને, જેણે તે કાયદો બનાવ્યો છે, સત્તા પ્રદાન કરતી પ્રવેશિકાના સ્પષ્ટ શબ્દપ્રયોગની અંદર આવે છે કે નહીં. જો તે સીધી રીતે વિધાનના વિષયક્ષેત્રની અંદર આવતી હોય, તો પ્રશ્ન જ રહેતો નથી.

૧૦૭. ગુણપક્ષી નાગેશ્વર રાવ અને અન્ય વિ. એ.પી. સ્ટેટ રોડ ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન ના પ્રકરણમાં, જે એ.આઈ.આર. ૧૯૫૯ એસ.સી. ૩૦૮ માં અહેવાલિત છે, પાંચ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે, એસ.આર. દાસ, સી.જે.આઈ. દ્વારા નિર્ણય વ્યક્ત કરતાં, નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

જેમ ડફ ન્યાયાધીશે એટર્ની જનરલ ફોર ઓન્ટારિયો વિ. રિસિપ્રોકલ ઇન્શ્યોર (૧૯૨૪ એ. સી. ૩૨૮ ના પૃષ્ઠ ૩૩૭ પર) માં જણાવ્યું હતું, 'જ્યાં કાયદો બનાવવાની સત્તા મર્યાદિત અથવા શરતબદ્ધ સ્વરૂપની હોય ત્યાં વિધાનમંડળ વાસ્તવમાં શું કરી રહ્યું છે તે નક્કી કરવાના હેતુસર કાયદાકીય જોગવાઈના તત્ત્વનું અમુક કડકાઈથી પરીક્ષણ કરવું જરૂરી બની શકે છે.

અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, અધિનિયમનો સારતત્ત્વ જ મહત્ત્વનો છે અને માત્ર તેનું સ્વરૂપ અથવા બાહ્ય દેખાવ નહીં; અને જો વિષયવસ્તુ તેના સારતત્ત્વમાં એવી હોય કે જેના વિષે કાયદો બનાવવા માટે તે વિધાનમંડળની સત્તાની બહાર હોય, તો કાયદાને જે સ્વરૂપ અપાયું હોય તે તેને અવૈધ ઠરાવવાથી બચાવી શકશે નહીં. વિધાનમંડળ પરોક્ષ પદ્ધતિ અપનાવીને બંધારણીય પ્રતિબંધોનું ઉલ્લંઘન કરી શકતું નથી."

અમે ઉપરોક્ત અવલોકનોને સંપૂર્ણરૂપે ઉદ્ભૂત કર્યા છે, કારણ કે તે આ વિષયક કાયદાનું સુવ્યવસ્થિત રીતે સંક્ષેપમાં નિરૂપણ કરે છે. કાનૂની સ્થિતિ સંક્ષેપમાં આ મુજબ વ્યક્ત કરી શકાય: વિધાનમંડળ માત્ર તેની વિધાનક્ષમતાની હદમાં જ કાયદા બનાવી શકે. તેનો વિધાનક્ષેત્ર નિશ્ચિત વિધાન પ્રવેશો દ્વારા મર્યાદિત હોઈ શકે છે અથવા સંવિધાન દ્વારા સર્જાયેલા મૂળભૂત અધિકારો દ્વારા નિયંત્રિત હોઈ શકે છે. વિધાનમંડળ પોતાની ક્ષમતાના ક્ષેત્રને પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે વટાવી શકતું નથી. અદાલત કાયદાનું સૂક્ષ્મ પરીક્ષણ કરશે જેથી નિર્ધારિત કરી શકાય કે વિધાનમંડળ કોઈ ઉપાય અથવા યુક્તિ દ્વારા એવો કાયદો બનાવવાનો દાવો તો નથી કરતી કે જે, સ્વરૂપે જોતા તેના ક્ષેત્રની અંદર જણાતો હોય, પરંતુ અસર અને સારતત્વમાં તેની સીમા બહાર પહોંચે છે. જો હકીકતમાં તેને એવો કાયદો બનાવવાની સત્તા હોય, તો એવો કાયદો બનાવવાના તેના હેતુઓ અસંગત ગણાશે.”

૧૦૮. યાદીઓમાં આવેલી પ્રવેશિકાઓ પોતે વિધાન કરવાની સત્તા નથી, પરંતુ વિધાનના ક્ષેત્રો છે, એવા કાનૂની સિદ્ધાંત અંગે કોઈ ચર્ચાની આવશ્યકતા નથી. ભારત રાજ્યોનો સંઘ હોવા કારણે, ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચિમાં સમાવાયેલ ત્રણ યાદીઓમાં નિર્દિષ્ટ તેમની પોતાની પોતાની વિધાન ક્ષમતા ધ્યાનમાં રાખીને સંસદ તથા રાજ્ય વિધાનમંડળો બંને કાયદા બનાવી શકે છે, એ સુસ્થાપિત છે. સાતમી અનુસૂચિની યાદી ૧ માં નિર્દિષ્ટ કોઈપણ વિષય બાબતે કાયદા બનાવવા સંસદને વિશિષ્ટ સત્તા છે. તેવી જ રીતે, યાદી ૨ માં નિર્દિષ્ટ કોઈપણ વિષય બાબતે કાયદા બનાવવા રાજ્ય વિધાનમંડળોને વિશિષ્ટ સત્તા છે. સમવર્તી યાદી એવી યાદી ૩ માં નિર્દિષ્ટ કોઈપણ વિષય બાબતે કાયદા બનાવવા સંસદ અને રાજ્ય વિધાનમંડળો બંનેને વિધાન સત્તા છે. ત્રણેય યાદીઓની વિવિધ પ્રવેશિકાઓ

વિધાનના ક્ષેત્રો છે. તે સંઘ અને રાજ્ય વિધાનમંડળોની અનુક્રમે વિધાન સક્ષમતાના ક્ષેત્રોને નિર્ધારિત અને સીમિત કરવા માટે રચાયેલ છે.

૧૦૯. અમે ફરી એકવાર ચમારબાગવાલિયા (ઉપરોક્ત) કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નિર્ધારિત કરેલી કસોટીઓનું પુનરોચ્ચાર કરીએ છીએ, જે રાજ્યના વિધાનમંડળ દ્વારા પસાર કરાયેલા અધિનિયમની કાયદા બનાવવાની સક્ષમતાની કસોટી કરવા માટે છે. પ્રથમ, અદાલતે તપાસવું જોઈએ કે સંબંધિત અધિનિયમ તે વિશિષ્ટ વિધાનમંડળને સોંપવામાં આવેલા વિષય સંબંધિત કાયદો છે કે નહીં, જેણે તે બનાવ્યો છે. ત્યારબાદ, અદાલતે વિચારવું જોઈએ કે રાજ્યના વિધાનમંડળ દ્વારા પસાર કરાયેલા અધિનિયમના મામલે, તેની અમલવારી રાજ્યની સીમાઓની બહાર સુધી વિસ્તરે છે કે નહીં. જો આ બે કસોટીઓ સંતોષાય, તો અદાલતે ચાલીઓમાં વિચારવું જોઈએ અથવા વધુ યોગ્ય રીતે કહીએ તો, બંધારણના અન્ય કોઈ ભાગમાં એવી કોઈ જોગવાઈ છે કે નહીં, જે આવા વિધાનમંડળની વિધાનકારી સત્તાઓ પર કોઈ બંધન મૂકે છે, તે નિશ્ચિત કરવું જોઈએ. સર્વોચ્ચ અદાલતનો આદેશ અત્યંત સ્પષ્ટ છે કે પડકારાયેલ કાયદાએ ઉપરોક્ત ત્રણેય કસોટીઓ પાર કરવી જોઈએ.

૧૧૦. તેથી, ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં લેતા, સંવિધાનની સુધારિત સાતમી અનુસૂચિની ચાલી ૨ માંનો અનુચ્છેદ પણ અવગણવો જોઈએ, કારણ કે સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૪૬એ ના બળે રાજ્ય વિધાનમંડળને ગુજરાત વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ જેવી જોગવાઈ ઘડવાની સત્તા પ્રદાન કરવામાં આવી છે, એવા શ્રી ત્રિવેદીની દલીલને માન્ય ઠેરવવું અમને મુશ્કેલ લાગે છે.

૧૧૧. શ્રી સોપારકરે અમારા ધ્યાન દોર્યું કે રાજ્ય તરફથી રજૂ કરાયેલો એવો તર્ક કે આક્ષેપિત કાર્યવાહી સાતમી અનુસૂચીની સૂચિ ૨ની નોંધ પણ હેઠળ આવરી લેવાયેલા છ ઉત્પાદનોમાંથી એક સંબંધિત વસૂલાતને લગતી છે, તે

પ્રકરણના અભિલેખને વિરુદ્ધ છે. અમને દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે રિટ અરજદાર દ્વારા ઉત્પાદિત માલ પેટ્રોકેમિકલ્સ છે, જે ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચીની સૂચિ રની નોંધ પઞ્ચ હેઠળ નિર્વિવાદ રીતે આવરિત નથી. એવો તર્ક કરવામાં આવ્યો છે કે જો આક્ષેપિત નોટિસ દ્વારા આરંભાયેલ પુનરીક્ષણ ઇનપુટ કર સાખને નામંજૂર કરીને પૂર્ણ કરવામાં આવશે, તો તેના પરિણામે આવા પેટ્રોકેમિકલ્સ પર કરની વસૂલાત થશે. જે ઇનપુટ કર સાખને નામંજૂર કરવાનો પ્રસ્તાવ છે તે નેચરલ ગેસની ખરીદી સાથે સંબંધિત છે, એ બાબતનું કોઈ મહત્વ નથી. શ્રી સોપારકરે દર્શાવ્યા મુજબ નેચરલ ગેસ પરનો કર સંપૂર્ણ રીતે ચૂકવવામાં આવ્યો છે. ઇનપુટ કર સાખને નામંજૂર કરીને રિટ અરજદારો સામે જે કરની માંગ પ્રસ્તાવિત છે, તે રિટ અરજદારો દ્વારા કરવામાં આવેલ વેચાણ પરની છે, અને તે વેચાણ નિર્વિવાદ રીતે એવા માલનું છે જે ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચીની સૂચિ રની નોંધ પઞ્ચ હેઠળ આવરિત નથી. સમતા, નૈતિકતા અને ન્યાયસંગતતા: ૧૧૨. શ્રી ત્રિવેદી, વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલે પણ એવી દલીલના આધારે વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એનું સમર્થન કરવાનો પ્રયાસ કર્યો કે જે કરલેણાં નૈતિક રીતે રાજ્યને ચુકવવાના હતા, તેની વસૂલાત કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવી રહ્યો છે. અન્ય શબ્દોમાં, દલીલ એવી છે કે રાજ્ય પાસે વેટ અધિનિયમમાં કલમ ૮૪એ ઘડવા સિવાય બીજો કોઈ વિકલ્પ નહોતો. એવો તર્ક કરવામાં આવે છે કે એવી પરિસ્થિતિમાં, જ્યાં મૂલ્યાંકન સમયે આ વડી અદાલતનો ચુકાદો વેપારીના હિતમાં અમલમાં હતો અને ત્યારબાદ સર્વોચ્ચ અદાલતે તેને પલટાવ્યો, ત્યાં રાજ્ય પાસે કોઈ ઉપાય નહોતો. રાજ્યનો એવો અભિગમ કાયદાની દૃષ્ટિએ ટકી શકે તેમ નથી, કારણ કે સર્વોચ્ચ અદાલતના બે નિર્ણયો તેનાથી વિપરીત છે. અસિસ્ટન્ટ કમિશનર, કોમર્શિયલ ટેક્સ વિ. એલ.આઈ.એસ. (રજિસ્ટર્ડ), (૨૦૧૮) ૧૫ એસ.સી.સી. ૨૮૩ ના પ્રકરણમાં, પરિણેદ-૧૨માં નીચે મુજબ નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું છે;

“૧૨. વારંવાર એ બાબત પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે કે કરવેરા સંબંધિત કાયદો તેના અસ્વાભાવિક અથવા અયોગ્ય વિસ્તરણો દ્વારા કોઈ નાગરિક પર લાગુ કરી શકાય નહીં. આ સંદર્ભમાં આ અદાલતનો તાજેતરનો અભિપ્રાય ‘શાબિના અબ્રાહમ વિ. કલેક્ટર ઓફ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એન્ડ કસ્ટમ્સ’ ૧ માં ઉપલબ્ધ છે, જેમાં બોમ્બે વડી અદાલતના એક ચુકાદાનો, જે ઘણો જૂનો છે, અર્થાત્ ‘કમિશનર ઓફ ઈન્કમ ટેક્સ, બોમ્બે વિ. એલિસ ૧ ૨૦૧૫ (૩૨૨) ઇએલટી ૩૭૨ (એસ.સી.) ૮ સી. રીડર’, ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે અને હકીકતમાં તેના પર નિર્ભર રહીને આ નોંધવામાં આવ્યું છે કે નૈતિકતા અને ન્યાયસંગતતાના કારણોનો એવો કોઈ ઉપયોગ થઈ શકતો નથી કે કરવેરા કાયદાની ચોંહદીમાં ન આવતા નાગરિકને તેની જ જોગવાઈઓના ઘેરામાં લાવી, તેને કરની ચુકવણી માટે જવાબદાર બનાવવામાં આવે. આ સંદર્ભમાં શાબિના અબ્રાહમ (ઉપરોક્ત) માં વ્યક્ત કરાયેલ અભિપ્રાયના પરિણેદ ૩૧, ૩૨ અને ૩૩ અમારી દ્રષ્ટિએ પુનરાવર્તન માટે યોગ્ય ઠરે છે અને તેથી નીચે ઉતારવામાં આવે છે :

૩૧. હાલના મામલામાં પડકારવામાં આવેલ ચુકાદામાં એલિસ સી. રીડના મામલાનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, પરંતુ તેમાં સમાવાયેલ વાસ્તવિક નિર્ણયસિદ્ધાંત ઉતારવામાં આવ્યો નથી. ત્યારબાદ તેમાં એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે આ ટૂંકી વસૂલાતનો મામલો છે, જે અવસાન પામેલ વ્યક્તિના જીવનકાળ દરમિયાન ધ્યાનમાં આવ્યો હતો, અને ત્યારબાદ એવું પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે તેથી સમાન રીતે, જે ઉત્પાદકે વધારાની શુલ્કરકમ ચૂકવી હોય તેના કાયદેસર પ્રતિનિધિઓ પણ, એ જ તર્કના આધારે, અવસાન પામેલ વ્યક્તિએ ચૂકવેલી આવી વધારાની રકમનો દાવો કરી શકશે નહીં. આ બંનેમાંથી

કોઈ પણ કારણ એવું નથી કે જે કાયદાની કોઈ જોગવાઈનો ઉલ્લેખ કરે. આ ઉપરાંત, વડી અદાલતે નૈતિકતાના પ્રશ્નમાં પ્રવેશ કર્યો અને કહ્યું કે ગેરકાયદેસર સમૃદ્ધિનો નૈતિક સિદ્ધાંત પણ લાગુ પડશે અને કાયદો આને મંજૂરી આપતો ન હોવાથી, અધિનિયમનું તે મુજબ અર્થઘટન કરવાની જરૂર છે. અમે વડી અદાલતના આ અભિગમને સંપૂર્ણપણે અસમર્થન કરીએ છીએ. કરવેરા સંબંધિત અધિનિયમોની બાબતમાં આ અભિગમ પ્રથમ ૨ એ.આઈ.આર. ૧૯૩૧ બોમ્બે ૩૩૩ ના સિદ્ધાંતના વિરુદ્ધ જાય છે. તેથી, કાયદો જેમ અસ્તિત્વમાં છે તેમ તેને પુનઃપ્રસ્તાવિત કરવું આવશ્યક છે. પાર્ટિંગ્ટન વિ. એ.જી., (૧૮૬૯) એલ.આર. ૪ એચ.એલ. ૧૦૦ ના પૃષ્ઠ ૧૨૨ પર, લોર્ડ કેન્સે જણાવ્યું હતું : “જો જેના પર કર લગાવવાનો પ્રયત્ન થાય છે તે વ્યક્તિ કાયદાના શબ્દપ્રમાણમાં આવે છે, તો પછી ન્યાયિક મનને કેટલીય કઠિનતા જણાતી હોય તોય તેના પર કર લગાડવો જ પડે. બીજી તરફ, જો કર વસૂલ કરવા ઈચ્છનાર કાઉન તે વિષયને કાયદાના શબ્દપ્રમાણમાં લાવી શકતું નથી, તો પછી, ભલે અન્યથા તે મામલો કાયદાની ભાવનાની અંદર આવતો દેખાતો હોય, તોય તે વિષય મુક્ત છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કોઈપણ અધિનિયમમાં જેને સમતામૂલક અર્થઘટન કહેવામાં આવે છે એવું અર્થઘટન સ્વીકાર્ય હોય તો પણ, કરવેરા અધિનિયમમાં એવું અર્થઘટન નિશ્ચિતપણે સ્વીકાર્ય નથી, જ્યાં તમે સરળતાથી અધિનિયમના શબ્દોને જ અનુસરવા શકો.”

૩૨. કેપ બ્રાન્ડી સિન્ડિકેટ વિ. આઈ.આર.સી., (૧૯૨૧) ૧ કે.બી. ૬૪ ખાતે ૭૧ માં, રોલેટ જે. એ આ રીતે પ્રતિપાદિત કર્યું હતું : “કરવેરા સંબંધિત અધિનિયમમાં માત્ર જે સ્પષ્ટ રીતે કહેવામાં આવ્યું છે તે જ જોવાનું હોય છે. તેમાં કોઈ આશયાધારણા માટે સ્થાન નથી. કર અંગે કોઈ સમતાનો પ્રશ્ન નથી. કર બાબતે કોઈ અનુમાન નથી.

તેમાં કંઈ ઉમેરણીપૂર્વક વાંચવાનું નથી, અને કંઈ અભિપ્રેત માનવાનું નથી. માત્ર વપરાયેલી ભાષાને યથાર્થ રીતે જ જોવી શક્ય છે. ”

૩૩. આ અદાલતે, અનેક ચુકાદાઓમાં, ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. આ અદાલતના આવા ચુકાદાઓમાંથી એકનો અવતરણ કમિશનર ઓફ સેલ્સ ટેક્સ, ઉત્તર પ્રદેશ વિ. મોદી સુરગર મિલ્સ, ૧૯૬૧ (૨) એસ.સી.આર. ૧૮૯ ના પૃષ્ઠ ૧૯૮ પરથી આપવો પૂરતો છે :- “કરલાદક કાયદાનું અર્થઘટન કરતી વખતે, સમતાના વિચારણાને સંપૂર્ણપણે સ્થાન નથી. તેમજ, કરલાદક કાયદાઓનું અર્થઘટન કોઈ અનુમાન અથવા માન્યતાઓના આધાર પર પણ કરી શકાય નહીં. અદાલતે કાયદાના શબ્દો તરફ સીધી નજર કરવી જોઈએ અને તેમનું અર્થઘટન કરવું જોઈએ. તેને કરલાદક કાયદાનું અર્થઘટન તે બાબતના પ્રકાશમાં કરવું જોઈએ જે સ્પષ્ટપણે વ્યક્ત કરવામાં આવી છે; જે વ્યક્ત કરવામાં આવ્યું નથી તેમાંથી કંઈપણ અનુમાનિત કરી શકાય નહીં; અને ધારિત ખામી પૂરી કરવા માટે કાયદામાં જોગવાઈઓ ઉમેરવામાં આવી હોય તે રીતે તેનો સમાવેશ કરી શકાય નહીં. ”

૧૧૩. નેસ્લે ઈન્ડિયા લિ. વિ. ડેપ્યુટી કમિશનર ઓફ કમર્શિયલ ટેક્સ, (૨૦૧૬) ૮૯ વી.એસ.ટી. ૫૬ (ગુજ.) ના કેસમાં. એમ.આર. શાહ (તે વખતે જેમણે લોર્ડશીપ તરીકે કાર્ય કર્યું હતું) દ્વારા પરા ૮.૧૩ માં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું;

“૮.૧૩ હવે, શીખેલા એ.જી.પી.એ જે નિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો છે, અને જેમનો ઉપર અહીં તેમના આ પ્રસ્તાવના સમર્થનમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે પ્રતિવિચારિત નિષ્કર્ષનો સિદ્ધાંત કર કાયદાઓને લાગુ પડતો નથી, કારણ કે દરેક વર્ષ એક અલગ એકમ

છે, તે સંબંધે કોઈ વિવાદ રહી શકે નહીં કે સામાન્ય રીતે પ્રતિવિચારિત નિષ્કર્ષનો સિદ્ધાંત કર કાયદાઓને લાગુ પડતો નથી, કારણ કે દરેક વર્ષ એક અલગ એકમ છે. તેમ છતાં, એ નોંધવું આવશ્યક છે કે જ્યાં વર્ગીકરણ અને/અથવા પ્રવેશ સંબંધિત મુદ્દાનું ઉચ્ચ મંચ દ્વારા અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું હોય અને તે અંતિમતા પામ્યું હોય, કારણ કે તે પડકારવામાં આવ્યું નથી અને ઉચ્ચ મંચના નિર્ણયનું કેટલાંક વર્ષોથી સતત પાલન કરવામાં આવ્યું હોય, ત્યાં અનુગામી આકારણી વર્ષોમાં પરિસ્થિતિમાં ફેરફાર ન હોય તો ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત લાગુ નહીં પડે. પરિસ્થિતિમાં ફેરફાર ન હોય ત્યાં સુધી, અનુગામી વર્ષોમાં, પ્રવેશના અર્થઘટન અંગે, અર્થાત્ કોઈ ચોક્કસ માલ કોઈ ચોક્કસ પ્રવેશમાં આવે છે કે નહીં અને પરિણામે તે માલ ઉપર મુક્તિ લાગુ પડે છે કે નહીં, આ બાબતમાં અધીન સત્તાધિકારી ન્યાયિક શિસ્તના આધાર પર પણ ઉચ્ચ અદાલત/મંચના નિર્ણયનું પાલન કરવા બંધાયેલો છે. જો રાજ્ય અને/અથવા સત્તાધિકારીનું એવું મંતવ્ય હોય કે અગાઉનો નિર્ણય, જે આવકના હિતવિરુદ્ધ છે, યોગ્ય નિર્ણય નથી અને ગમે તે કારણસર અગાઉ તેને ઉચ્ચ મંચ સમક્ષ પડકારવામાં આવ્યો નહોતો અને તે ભૂલવશ અને/અથવા યાંત્રિક રીતે અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો હતો, અને સત્તાધિકારીનું એવું પણ મંતવ્ય હોય કે આવકને ભારે નુકસાન થવાની શક્યતા છે, તો એવા કિસ્સામાં પણ સત્તાધિકારીને ઉપલબ્ધ યોગ્ય ઉપાય એવો રહેશે કે ઉચ્ચ મંચના અગાઉના બંધનકારક નિર્ણયનું પાલન કરતાં આદેશ પસાર કરવો અને ત્યારબાદ પુનરીક્ષણ સત્તાધિકારી સ્વપ્રેરિત પુનરીક્ષણમાં તે આદેશ હાથ ધરી શકે અને ત્યારબાદ મામલો ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ લઈ જવાઈ શકે (હાલના કેસમાં, વેટ ટ્રિબ્યુનલ), અને એવા કિસ્સામાં ટ્રિબ્યુનલ, જે સમકક્ષ પીઠ છે, તે ટ્રિબ્યુનલના અગાઉના નિર્ણયનું (સમકક્ષ પીઠનું) અનુસરણ કરી શકે અથવા મામલાને વિશેષ પીઠ/પૂર્ણ

પીઠને સંદર્ભિત કરી શકે, અને જો ટ્રિબ્યુનલ અગાઉના નિર્ણય સાથે સહમત થાય, તો તેવા કિસ્સામાં પણ આવક વડી અદાલતનો આશ્રય લઈ શકે અને વડી અદાલત ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા અગાઉ લેવાયેલ દૃષ્ટિકોણથી ભિન્ન દૃષ્ટિકોણ અપનાવી શકે, કારણ કે એવા કિસ્સામાં ટ્રિબ્યુનલનો નિર્ણય વડી અદાલત પર બંધનકારક નથી. આ રીતે, એવા કિસ્સામાં પણ જ્યાં અધિકારી અને/અથવા સત્તાધિકારીનું એવું મંતવ્ય હોય કે અગાઉનો નિર્ણય, ભલે તેને પડકારવામાં આવ્યો ન હોય અને/અથવા વર્ષોથી તેનો અમલ કરવામાં આવ્યો હોય, સારો નિર્ણય નથી અને/અથવા આવકના હિતમાં નથી, ત્યાં આવક નિરોપાય નથી. તેમ છતાં, ઉપર અહીં નિરીક્ષણ કર્યા મુજબ, આકારણી અધિકારી, પદક્રમમાં નીચો હોવાને કારણે, ઉચ્ચ મંચે અપનાવેલા દૃષ્ટિકોણની અવગણના કરવા અને/અથવા તેના વિરુદ્ધનો દૃષ્ટિકોણ લેવા માટે મંજૂર કરી શકાય નહીં, વિશેષ કરીને જ્યારે અનુગામી વર્ષોમાં પરિસ્થિતિમાં કોઈ ફેરફાર ન હોય અને ઉચ્ચ મંચનો નિર્ણય (હાલના કેસમાં, શીખેલા ટ્રિબ્યુનલનો) વર્ષો સુધી અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો હોય અને તેની ઉપર કાર્યવાહી કરવામાં આવી હોય. ”

૧૧૪. કોઈ અધિનિયમ બનાવવાના અથવા ઓર્ડિનન્સ બહાર પાડવાના હેતુ અથવા ઇરાદાની અદાલતે સમર્થનીયતા તપાસી શકાતી નથી, એ સર્વવિદિત છે. જ્યારે કોઈ અધિનિયમના સંબંધમાં સત્તાનો છદ્મ ઉપયોગ અથવા સંવિધાન પર છેતરપિંડી જેવા પ્રયોગો વપરાય છે, ત્યારે તેનો અર્થ માત્ર એટલો જ થાય છે કે સંબંધિત વિધાનમંડળ પાસે, ભલે તેણે તે સત્તાનો ઉપયોગ કર્યો હોવાનું દર્શાવ્યું હોય, છતાં તેવી વિધાનાત્મક સક્ષમતા નહોતી. આ સંદર્ભે કે.સી. ગજપતિ નારાયણ દેવ વિ. સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા (એ.આઈ.આર. ૧૯૫૩ એસ.સી. ૩૭૫), ભૈરબેન્દ્ર નારાયણ ભૂપ વિ. સ્ટેટ

ઓફ આસામ (એ.આઈ.આર. ૧૯૫૬ એસ.સી. ૫૦૩), ગુલ્લપલ્લી નાગેશ્વર રાવ વિ. આંધ્ર પ્રદેશ સ્ટેટ રોડ ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પ્સ. (એ.આઈ.આર. ૧૯૫૯ એસ.સી. ૩૦૮) અને આર.એસ. જોશી વગેરે વિ. અજિત મિલ્સ લિ. (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૭ એસ.સી. ૨૨૭૯) ના કેસોનો ઉલ્લેખ કરી શકાય. કે.સી. ગજપતિ નારાયણ દેવના કેસમાં (એ.આઈ.આર. ૧૯૫૩ એસ.સી. ૩૭૫), નીચે મુજબ નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું (પૃ. ૩૭૯ પર):

પ્રારંભમાં આ સ્પષ્ટ કરવામાં આવે કે રંગરૂપ ધરાવતાં વિધાનનો સિદ્ધાંત વિધાનમંડળના પક્ષે ‘સદ્ભાવના’ અથવા ‘કુદ્ભાવના’ અંગેનો કોઈ પ્રશ્ન સમાવેતો નથી. આ સમગ્ર સિદ્ધાંતનો નિષ્કર્ષ એટલો જ છે કે કોઈ ચોક્કસ કાયદો બનાવવાની સત્તા કોઈ ચોક્કસ વિધાનમંડળને છે કે નહીં. જો કોઈ ચોક્કસ કાયદો પસાર કરવાની સત્તા વિધાનમંડળને હોય, તો તેને તે રીતે કાર્ય કરવા પ્રેરનાર હેતુઓ વાસ્તવમાં અસંગત છે. બીજી બાજુ, જો વિધાનમંડળ પાસે સત્તા ન હોય, તો હેતુનો પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી..... જો કોઈ રાજ્યનું સંવિધાન વિધાનસત્તાઓને ભિન્ન મંડળો વચ્ચે વહેંચે છે, અને તે મંડળોએ પોતાના પોતાના ક્ષેત્રોની અંદર, જે વિશિષ્ટ વિધાનપ્રવેશો દ્વારા નિર્ધારિત કરાયેલા હોય, કાર્ય કરવાનું હોય, અથવા જો મૂળભૂત અધિકારોના સ્વરૂપમાં વિધાનસત્તા પર મર્યાદાઓ હોય, તો એવા પ્રશ્નો ઊભા થાય છે કે કોઈ ચોક્કસ મામલામાં વિધાનમંડળે, કાનૂનની વિષયવસ્તુના સંદર્ભમાં અથવા તેને ઘડવાની પદ્ધતિમાં, પોતાની સંવિધાનિક સત્તાની મર્યાદાઓનો અતિક્રમ કર્યો છે કે કર્યો નથી. એવો અતિક્રમ સ્પષ્ટ, પ્રગટ અથવા પ્રત્યક્ષ હોઈ શકે, પરંતુ તે છન્ન, ગૂઢ અને પરોક્ષ પણ હોઈ શકે; અને આવા છેલ્લાં વર્ગના કેસો માટે જ કેટલાંક ન્યાયિક નિણયોમાં ‘રંગરૂપ ધરાવતું વિધાન’ એવી અભિવ્યક્તિ વપરાઈ છે.

૧૧૫. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, અમે સર્વોચ્ચ અદાલતે આસિસ્ટન્ટ કમિશનર, કમર્શિયલ ટેક્સેસ એન્ડ અર્સ વિ. એલ.આઈ.એસ. (રજિસ્ટર્ડ) કેસમાં આપેલા, (૨૦૧૮) ૧૫ એસ.સી.સી. ૨૮૩ માં અહેવાલિત, નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરી શકીએ, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું છે કે કરલાદક અધિનિયમના અર્થઘટનમાં સમતાવિષયક વિચારણાઓને સંપૂર્ણપણે કોઈ સ્થાન નથી. સ્પષ્ટ શબ્દોમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે નૈતિકતા અને ન્યાયસંગતતાના કારણોનો એવો કોઈ ઉપયોગ થઈ શકતો નથી કે જે નાગરિક કરલાદક અધિનિયમની ચાર દિવાલોની અંદર આવતો નથી, તેને તેના વ્યાપમાં લાવી તેને કરની ચુકવણી માટે જવાબદાર બનાવે. અમે સંબંધિત અવલોકનો ઉદ્ઘૂત કરીએ છીએ:

“૧૨. સમયાંતરે એ બાબત ઉપર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે કે કરલાદક કાયદો તેની અસ્વાભાવિક અથવા અયોગ્ય વિસ્તૃતિ દ્વારા નાગરિક પર લાગુ કરી શકાય નહીં. આ સંદર્ભમાં આ અદાલતનો તાજેતરનો દષ્ટિકોણ ‘ ’ (૨૦૧૫) ૧૦ એસ.સી.સી. ૭૭૦ માં ઉપલબ્ધ છે, જેમાં બોમ્બે વડી અદાલતના એક ચુકાદાનો, જે નોંધપાત્ર પ્રાચીનતા ધરાવે છે, એટલે કે ‘ ૨૦૧૫ (૩૨૨) ઈ.એલ.ટી. ૩૭૨(એસ.સી.) ૮ સી.રીડ એ.આઈ.આર. ૧૯૩૦ બોમ ૩૩૩, ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે અને હકીકતમાં તેના પર આધાર રાખીને એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે નૈતિકતા અને ન્યાયસંગતતાના કારણોનો એવો કોઈ ઉપયોગ થઈ શકતો નથી કે જે નાગરિક કરલાદક કાયદાની ચાર ભીંતોની અંદર આવતો ન હોય તેને તેની પરિધિમાં લાવવામાં આવે, જેથી તે કરની ચુકવણી માટે જવાબદાર બને. આ સંદર્ભમાં શબીના અબ્રાહમ (ઉપરોક્ત) માં આપેલા અભિપ્રાયના ફક્ત ૩૧, ૩૨ અને ૩૩ પુનરાવર્તન માટે ઉલ્લેખનીય છે અને તેથી તેઓ નીચે ઉતારવામાં આવે છે :

૩૨. વર્તમાન કેસમાં પડકારાયેલ ચુકાદામાં એલિસ સી. રીડના કેસનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, પરંતુ તેમાં સમાયેલ વાસ્તવિક અનુપાત સિદ્ધાંતનો ઉદ્ધરણ કરવામાં આવ્યો નથી. ત્યારબાદ તેમાં આગળ કહેવામાં આવ્યું છે કે આ અલ્પ-વસૂલાતનો કેસ છે, જેનું અવલોકન મૃતકના જીવનકાળ દરમિયાન કરવામાં આવ્યું હતું, અને પછી આગળ એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે તે જ તર્કના આધારે, વધુ શુલ્ક ચૂકવનાર ઉત્પાદકના કાનૂની પ્રતિનિધિઓ પણ મૃતકે ચૂકવેલી તેવી વધારાની રકમનો દાવો કરી શકશે નહીં. આ બંને કારણોમાંનું એકપણ એવું કારણ નથી જે કાયદાની કોઈ જોગવાઈનો સંદર્ભ આપે. આ ઉપરાંત, વડી અદાલતે નૈતિકતાના ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કરીને કહ્યું કે ગેરકાનૂની સમૃદ્ધિનો નૈતિક સિદ્ધાંત પણ લાગુ પડશે અને કારણ કે કાયદો આને મંજૂરી આપશે નહીં, તેથી અધિનિયમનું તે મુજબ અર્થઘટન કરવું જોઈએ. અમે વડી અદાલતના આ અભિગમને સંપૂર્ણપણે અસ્વીકારીએ છીએ. કરવેરા સંબંધિત અધિનિયમોના સંદર્ભે આ અભિગમ પ્રથમ ૨ એ.આઈ.આર. ૧૯૩૧ બોમ્બે ૩૩૩ ના સિદ્ધાંતને વિરુદ્ધ જાય છે. તેથી, કાયદો જેમ પ્રવર્તે છે તેમ તેનું પુનરોચ્ચાર કરવો આવશ્યક છે. પાર્ટિંગ્ટન વિ. એ.જી., (૧૮૬૯) એલ.આર. ૪ એચ.એલ. ૧૦૦ ના પૃષ્ઠ ૧૨૨ પર, લોર્ડ કેન્સે જણાવ્યું હતું :

જો કર વસૂલવા માટે નિર્ધારિત કરવામાં આવેલ વ્યક્તિ કાનૂનના શબ્દશઃ પરિધિમાં આવે છે, તો ન્યાયિક મનને જેટલી પણ મોટી કઠિનતા દેખાતી હોય તોય તેની ઉપર કર લાદવો જ પડે. બીજી તરફ, જો કર વસૂલવા ઈચ્છતું કાઉન, વિષયને કાનૂનના શબ્દશઃ પરિધિમાં લાવી શકતું ન હોય, તો ભલે અન્યથા મામલો કાનૂનની ભાવનાના પરિધિમાં આવતો જણાતો હોય, તોય તે વિષય મુક્ત રહે છે. બીજા શબ્દોમાં

કહીએ તો, જો કોઈ અધિનિયમમાં જેને સમન્યાયી અર્થઘટન કહેવામાં આવે છે એવું અર્થઘટન સ્વીકાર્ય હોય, તો પણ જ્યાં તમે અધિનિયમના શબ્દોને સરળતાથી અનુસરી શકો ત્યાં એવા પ્રકારનું અર્થઘટન કરવેરા સંબંધિત અધિનિયમમાં નિશ્ચિતપણે સ્વીકાર્ય નથી.

૩૩. કેપ બ્રાન્ડી સિન્ડિકેટ વિ. આઈ.આર.સી., (૧૯૨૧) ૧ કે.બી. ૬૪ ના પૃષ્ઠ ૭૧ પર, રોલેટ જે.એ નીચે મુજબ પ્રસ્થાપિત કર્યું :

કરલાદનાર અધિનિયમમાં માત્ર જે સ્પષ્ટપણે કહેવામાં આવ્યું છે તે જ જોવાનું હોય છે. તેમાં કોઈપણ અભિપ્રાયોદિષ્ટ અનુમાનને સ્થાન નથી. કર અંગે કોઈ સમતાનો સિદ્ધાંત લાગુ પડતો નથી. કર વિશે કોઈ પૂર્વધારણા માન્ય નથી. તેમાં કંઈ ઉમેરણરૂપે વાંચવાનું નથી અને કંઈ અનુમાનરૂપે ગૃહિત કરવાનું નથી. માત્ર વપરાયેલી ભાષાને ન્યાયસંગત રીતે જ જોવી શકાય.

૩૪. આ અદાલતે અનેક ચુકાદાઓમાં ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. એટલું કહેવું પૂરતું છે કે આ અદાલતના એવા જ એક ચુકાદામાંથી, ૧૯૬૧ (૨) એસ.સી.આર. ૧૮૯ ના પૃષ્ઠ ૧૯૮ પર, અવતરણ કરવામાં આવે :-

કરવેરા સંબંધિત કાયદાનું અર્થઘટન કરતાં, સમતાસંબંધિત વિચારણાઓને કોઈ સ્થાન જ નથી. તેમજ, કરવેરા કાયદાઓનું અર્થઘટન કોઈ અનુમાન અથવા ધારણાઓના આધારે કરી શકાય નહીં. અદાલતે કાયદાના શબ્દોને સીધેસાદા રૂપે જોવાના અને તેમનું અર્થઘટન કરવાનું રહે છે. કરવેરા કાયદાનું અર્થઘટન જે સ્પષ્ટપણે વ્યક્ત કરવામાં આવ્યું હોય તેના પ્રકાશમાં કરવું જોઈએ; જે વ્યક્ત કરવામાં

આવ્યું નથી તેવું કંઈ પણ તેમાં અનુમાનરૂપે વાંચી શકાય નહીં;
તથા કોઈ કલ્પિત ખામી પૂરી કરવા માટે કાયદામાં
જોગવાઈઓનો સમાવેશ કરી શકાય નહીં.

૧૧૬. અમે શ્રી સોપારકર સાથે આ મુદ્દે સંપૂર્ણપણે સહમત છીએ કે રાજ્ય-
પ્રતિવાદીઓ મુદ્દાને જીવંત રાખવા માટે વેટ અધિનિયમની કલમ ૭૫ હેઠળ
નિર્ધારિત મર્યાદાકાળની અંદર પુનરીક્ષણ માટે નોટિસ નિશ્ચિતરૂપે જારી કરી
શકતાં હતા. ઉદાહરણરૂપે, જો પુનરીક્ષણના આદેશ પસાર કરવાની
સમયમર્યાદા સમાપ્ત થવાની હતી અને મુદ્દો હજી પણ સર્વોચ્ચ અદાલત
સમક્ષ લંબિત હતો, તો પ્રતિવાદીઓ વેપારીના પક્ષમાં આદેશ પસાર કરી
શકતાં અને ત્યારબાદ પુનરીક્ષણ અરજી/અપીલ દાખલ કરીને મામલો
ટ્રિબ્યુનલ/વડી અદાલત સમક્ષ લઈ જઈ શકતાં.

શું વેટ સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૮ માન્યતા આપનાર

અધિનિયમ?

૧૧૭. શ્રી ત્રિવેદીએ આપણને આ રજૂઆત સ્વીકારવા માટે સમજાવવા
બહાદુરીપૂર્વક પ્રયત્ન કર્યો કે સર્વ વ્યવહારુ હેતુઓ માટે, વેટ સુધારા
અધિનિયમ, ૨૦૧૮ એક માન્યતાપ્રદાન અધિનિયમ છે. શ્રી ત્રિવેદીના
મુજબ, તે વેટ અધિનિયમની કલમ ૭૫ હેઠળ નિર્ધારિત ત્રણ વર્ષની મર્યાદા
રૂપ અવરોધને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. શ્રી ત્રિવેદીના મુજબ, ઉક્ત
અવરોધો આ અદાલતે સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નં.૨૨૨૮૩ ઓફ
૨૦૧૮ માં તા. ૧૬મી માર્ચ, ૨૦૧૮ના ચુકાદા અને આદેશ દ્વારા પુષ્ટિ કર્યા
હતા, જ્યારે નાણાકીય વર્ષ ૨૦૦૮-૦૯ માટેના આકારણી આદેશમાં સુધારો
કરવા રાજ્ય સત્તાધિકારીઓ દ્વારા જારી કરાયેલી તા. ૦૩/૦૬.૧૧.૨૦૧૭ની

પુનરીક્ષણ નોટિસને કલમ ૭૫ હેઠળ સમયમર્યાદાથી અવરોધિત હોવાનું માન્ય રાખીને રદ કરવામાં આવી હતી. શ્રી ત્રિવેદીના મુજબ, ઉક્ત પુનરીક્ષણ નોટિસ સર્વોચ્ચ અદાલતના તા. ૨૨મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૭ના, (૨૦૧૭) ૧૬ એસસીસી ૨૮ માં અહેવાલિત ચુકાદાના આધારે જારી કરવામાં આવી હતી, જેના દ્વારા ઉપર ઉલ્લેખિત આ વડી અદાલતનો તા. ૧૮મી જાન્યુઆરી, ૨૦૧૩નો ચુકાદો રદ કરવામાં આવ્યો હતો. શ્રી ત્રિવેદીના મુજબ, માન્યતાપ્રદાનની પ્રક્રિયા સક્ષમ વિધાનમંડળ દ્વારા નીચે દર્શાવેલ પૈકીની કોઈપણ પદ્ધતિ અપનાવી હાથ ધરવામાં આવી શકે છે.

(એ) પૂર્વલક્ષી અસરથી, ગેરકાયદેસરતા અથવા અમાન્યતાના અવરોધને દૂર કરીને, અથવા,

(બી) જ્યાં અગાઉ અધિકારક્ષેત્ર યોગ્ય રીતે સોંપાયેલું ન હતું, ત્યાં અધિકારક્ષેત્રને પાશ્ચાત્ પ્રભાવથી પ્રદાન કરીને, અથવા,

(સી) પૂર્વપ્રભાવી અસરથી પુનઃઅધિનિયમિત કરીને, એક માન્ય અને કાનૂની કરલાદક જોગવાઈ અમલમાં મૂકી અને ત્યારબાદ કાનૂની કલ્પના દ્વારા, અગાઉથી જ વસૂલ કરાયેલ કરને તે પુનઃઅધિનિયમિત કાયદા હેઠળ માન્ય ગણાવીને, અથવા

(ડી) જે કાયદા હેઠળ કર વસૂલ કરવામાં આવ્યો હતો તે કાયદાને પોતાનો જ અર્થ અને વ્યાખ્યા આપીને અને વિધાનિક હુકમ દ્વારા તે નવો અર્થ અદાલતો પર બંધનકારક બનાવીને.

૧૧૬. ઉપરોક્ત પરિપ્રેક્ષ્યમાં, શ્રી ત્રિવેદી શ્રી પૃથ્વી કોટન મિલ્સ લિ. વિ. ભરૂચ બરો મ્યુનિસિપાલિટી, ૧૯૬૯ ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર રાખવા ઇચ્છે છે

(૨) એસ.સી.સી. ૨૮૩, ખાસ કરીને, અનુચ્છેદ-૪ માં કરવામાં આવેલા અવલોકનો, જે આ મુજબ છે;

૪.સામાન્ય રીતે, અદાલત કોઈ કરને અમાન્ય રીતે લાદવામાં આવ્યો હોવાનું તેથી ઠરાવે છે કે કર લાદવાની સત્તાનો અભાવ હોય છે અથવા અધિનિયમ અથવા નિયમો અથવા બંને અમાન્ય હોય છે અથવા તેઓ અધિકારક્ષેત્ર પૂરતું સર્જતા નથી. આ રીતે ગેરકાયદેસર જાહેર કરાયેલા કરનું માન્યકરણ ત્યારે જ થઈ શકે જ્યારે ગેરકાયદેસરતા અથવા અમાન્યતાના આધાર દૂર કરી શકાય એવા હોય અને વાસ્તવમાં દૂર કરવામાં આવ્યા હોય અને તે મુજબ કર કાયદેસર બનાવવામાં આવ્યો હોય. ક્યારેક, જ્યાં અગાઉ અધિકારક્ષેત્ર યોગ્ય રીતે નિહિત કરવામાં આવ્યું ન હતું ત્યાં અધિકારક્ષેત્રની જોગવાઈ કરીને એવું કરવામાં આવે છે. ક્યારેક, માન્ય અને કાયદેસર કરલાદણીની જોગવાઈને પૂર્વલક્ષી અસરથી પુનઃઅધિનિયમિત કરીને અને ત્યારબાદ કાનૂની કલ્પના દ્વારા પહેલેથી વસૂલ કરવામાં આવેલ કરને તે પુનઃઅધિનિયમિત કાયદા હેઠળ માન્ય ગણાવીને એવું કરવામાં આવે છે. ક્યારેક, વિધાનમંડળ જે કાયદા હેઠળ કર વસૂલ કરવામાં આવ્યો હતો તેનો પોતાનો અર્થ અને અર્થઘટન આપે છે અને વિધાનાત્મક આદેશ દ્વારા તે નવા અર્થને અદાલતો ઉપર બંધનકારક બનાવે છે. વિધાનમંડળ આમાંથી કોઈ એક પદ્ધતિ અથવા બધી પદ્ધતિઓ અપનાવી શકે છે અને એવું કરતી વખતે તે અદાલતના અગાઉના નિર્ણયના પ્રભાવને નિષ્પ્રભાવી બનાવી શકે છે, જે કાયદામાં ફેરફાર થયા પછી બિનઅસરકારક બની જાય છે. જે કોઈ પદ્ધતિ અપનાવવામાં આવે તે વિધાનમંડળની સક્ષમતા અંદર હોવી જોઈએ અને માન્યકરણના હેતુને સિદ્ધ કરવા કાયદેસર તથા પૂરતી હોવી જોઈએ....

૧૧૮. શ્રી ત્રિવેદી રજૂ કરે છે કે કોઈ માન્યકરણ અધિનિયમ દ્વારા માન્ય ઠરાવી શકાય તે માટે સક્ષમ અદાલત દ્વારા કરવેરાની અવૈધ વસૂલાત જાહેર કરવામાં આવી હોવી આવશ્યક નથી. જે અધિકારક્ષેત્ર અગાઉ અસ્તિત્વમાં ન હતું તે પ્રદાન કરતું માન્યકરણ અધિનિયમ હોઈ શકે છે અથવા જોગવાઈઓના ખોટા અર્થઘટનના આધારે કરની ગેરકાનૂની માંગને માન્ય ઠરાવતું અધિનિયમ પણ હોઈ શકે છે. શ્રી ત્રિવેદીએ અમારી દૃષ્ટિ સર્વોચ્ચ અદાલતના ધ ગવર્નમેન્ટ ઓફ આંધ્ર પ્રદેશ વિ. હિંદુસ્તાન મશીન ટૂલ્સ લિમિટેડ, ૧૯૭૫ (૨) એસ.સી.સી. ૨૭૪ ના કેસના નિર્ણય તરફ દોર્યું.

૧૧૮. ગવર્નમેન્ટ ઓફ આંધ્ર પ્રદેશ વિ. હિંદુસ્તાન મશીન ટૂલ્સ લિ. (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં, આંધ્ર પ્રદેશ વડી અદાલતે, કંપનીના “કારખાના” પર મિલ્કતવેરો વસૂલ કરવા માંગતી નોટિસને, આંધ્ર પ્રદેશ ગ્રામ પંચાયતો અધિનિયમ, ૧૯૬૪ ની કલમ ૨(૧૫), જેમાં “ઘર” શબ્દની વ્યાખ્યા આપવામાં આવી છે, તેના આધાર પર એ કારણસર રદ કરી હતી કે ઉક્ત વ્યાખ્યામાં “કારખાનું” નો સમાવેશ થતો નથી અને તેથી કોઈ કર વસૂલ કરી શકાય તેમ ન હતો, કારણ કે તે બાબતમાં કરવામાં આવેલી માંગ ગેરકાયદેસર હતી. વડી અદાલતના ચુકાદા વિરુદ્ધ રાજ્યની અપીલ સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ લંબિત હતી તે દરમિયાન, રાજ્ય વિધાનમંડળે ઉક્ત અધિનિયમની ઉક્ત કલમ ૨(૧૫) માં પૂર્વલક્ષી અસરથી સુધારો કરીને તે અવરોધ દૂર કર્યો, જેના આધારે વડી અદાલતે પોતાનો ચુકાદો આધારિત કર્યો હતો.

૧૧૯. તેમ છતાં, અંતે, કરની માંગને ભૂતલક્ષી અસરથી યથાવત્ રાખતાં, નીચે મુજબ નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું:

પ્રતિવાદીના આ દલીલમાં અમને કોઈ સાર દેખાતો નથી કે ‘ઘર’ શબ્દને પૂર્વલક્ષી અસરથી પુનઃવ્યાખ્યાયિત કરીને અને અસંશોધિત

અધિનિયમ હેઠળ લાદવામાં આવેલી વસૂલાતોને એવું માનીને માન્યતા આપવાથી કે જાણે કોઈ પણ અદાલતના કોઈ પણ ચુકાદા, ડિક્રી અથવા આદેશમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, જે તારીખે કર લાદવામાં આવ્યો હતો તે તારીખે સુધારાયેલ તે અધિનિયમ અમલમાં હતો, વિધાનમંડળે ન્યાયિક કાર્યક્ષેત્રમાં અતિક્રમણ કર્યું છે. વિધાનમંડળને કાયદો પસાર કરવાની સત્તામાં તે કાયદો ભવિષ્યલક્ષી તેમજ પૂર્વલક્ષી રીતે પસાર કરવાની સત્તા પણ સમાયેલ છે; એક સત્તા બીજી કરતાં કોઈ રીતે ઓછી નથી. તેના વિધાનક્ષેત્રની સીમાઓમાં અને અન્ય સાંવિધાનિક મર્યાદાઓને આધીન રહીને, વિધાનમંડળની કાયદા ઘડવાની સત્તા પૂર્ણ છે. યુનાઈટેડ પ્રોવિન્સિસ વિ. આતિકા બેગમમાં, ગ્વાયર, સી.જે.એ, ભારતીય વિધાનમંડળોને પ્રવર્તમાન કાયદાઓમાં પૂર્વલક્ષી ફેરફાર કરવાની સત્તા નથી એવી દલીલ નકારી કાઢતાં અવલોકન કર્યું હતું કે પોતાની સત્તાની મર્યાદાઓમાં ભારતીય વિધાનમંડળો બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટ જેટલાં જ સર્વોચ્ચ અને સ્વાયત્ત હતા અને આ સત્તાઓ “પૂર્વલક્ષી વિધાન વિરુદ્ધના વિચિત્ર અને અસામાન્ય પ્રતિબંધ”ને આધીન નહોતી.

ઉપરોક્ત મર્યાદાઓને આધીન રહીને, કાયદાને ભૂતલક્ષી અસરથી વૈધ ઠેરવવાની સત્તા તે વિશિષ્ટ વિષય અંગે કાયદેસર બનાવવાની આનુષંગિક સત્તા છે.”

૧૨૦. શ્રી ત્રિવેદીએ રજૂ કર્યું કે હાલના કેસમાં પણ પુનર્વિચાર માટેની તારીખ ૩જી નવેમ્બર, ૨૦૧૭ની કારણદર્શક નોટિસને આ વડી અદાલતે એ આધાર પર રદ કરી હતી કે તે વેટ અધિનિયમની કલમ ૭૫ની જોગવાઈઓ અનુસાર સમયમર્યાદાથી અવરોધિત હતી, જેના પરિણામે રાજ્ય વિધાનમંડળે વેટ અધિનિયમની ઉક્ત કલમ ૭૫માં સુધારો કરવાને બદલે નવી કલમ ૮૪એનો સમાવેશ કર્યો અને તેથી અધિનિયમની કલમ ૭૫ હેઠળ ઉપલબ્ધ મુક્તિ

અવધિમાં વધારો કર્યો. શ્રી ત્રિવેદીએ વધુમાં રજૂ કર્યું કે જ્યારે મર્યાદા સંબંધિત કાયદાઓ પ્રક્રિયાત્મક કાયદા સાથે સંબંધિત હોય ત્યારે તેઓ ભૂતલક્ષી સ્વભાવના હોય છે અને જ્યારે તેઓ તાત્વિક અધિકાર સાથે સંબંધિત હોય ત્યારે તેઓ ભાવિલક્ષી હોય છે, જો કે તેમને સ્પષ્ટ રીતે અથવા આવશ્યક અનુસંધાનથી ભૂતલક્ષી બનાવવામાં આવ્યા હોય તો તે અલગ વાત છે. શ્રી ત્રિવેદી અનુસાર, બંધારણ હેઠળ એવો કોઈ પ્રતિબંધ નથી કે તાત્વિક અધિકારને અસર કરતો મર્યાદાનો કાયદો ભૂતલક્ષી સ્વરૂપનો બનાવી શકાય નહીં. તેથી, ભલે વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એને માન્યતા પ્રદાન કરતો અધિનિયમ ગણવામાં ન આવે, પરંતુ માત્ર મર્યાદા સંબંધિત એક કાનૂની જોગવાઈ તરીકે જ માનવામાં આવે, તો પણ તેવા પ્રસંગે તેને ભૂતલક્ષી અસર સાથે અમલમાં લાવવામાં આવી છે.

૧૨૧. રિટ અરજદાર તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી સોપારકરે જોરદાર રીતે રજૂઆત કરી કે કલમ ૮૪એ એક સારગર્ભિત જોગવાઈ છે અને તેને માન્યતા આપતો અધિનિયમ તરીકે વર્ણવી શકાય નહીં. શ્રી સોપારકરના જણાવ્યા મુજબ, હાલના કેસમાં, વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ દ્વારા માન્ય ઠેરવવા માંગવામાં આવે એવી કોઈ વસૂલાત સર્વથા જ નથી. તે એવા કિસ્સાઓમાં, જ્યાં અન્ય કેટલાક કેસોમાં કાર્યવાહી બાકી હોય અને તેના પરિણામે રાજસ્વના પક્ષમાં ચુકાદો આવે, ત્યાં આકારણી/પુનઃઆકારણી/પુનર્વિચાર માટેની મર્યાદાની મુદતને પશ્ચાદ્વૃષ્ટિથી વિસ્તારે છે.

૧૨૨. અમારી વિચારણા માટે ઊભો થતો પ્રશ્ન એ છે કે વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ માન્યકરણ અધિનિયમ છે કે નહીં?

૧૨૩. સર્વોચ્ચ અદાલતે, અમરેન્દ્ર કુમાર મહાપાત્રા વિ. ઓરિસ્સા રાજ્ય, (૨૦૧૪) ૪ એસસીસી ૫૮૩ ના કેસમાં, માન્યકરણ અધિનિયમની સંકલ્પનાનું અત્યંત સંક્ષિપ્ત રીતે સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે. અમે સંબંધિત અવલોકનો ઉદ્ઘૃત કરીએ છીએ;

“૨૨. બ્લેક્સ લો ડિક્શનરી (૯મી આવૃત્તિ, પાનું નં. ૧૫૪૫) માં તેની વ્યાખ્યા આ રીતે કરવામાં આવી છે કે “એવો કાયદો, જેને ભૂલો દૂર કરવા માટે અથવા બંધારણીય આવશ્યકતાઓને અનુરૂપ જોગવાઈઓ ઉમેરવા માટે સુધારવામાં આવે છે”. એ જ અર્થનો અભિપ્રાય આ અદાલતે . માં વ્યક્ત કર્યો છે. ૨૧. તેનો અર્થ એવો થાય છે કે અપ્રભાવકારિતા અથવા *non-interference* ઓ કે કાર્યવાહીનું અવૈધકરણ થવાના કારણોને દૂર કરવાના, જે વિધાનાત્મક ઉપાય દ્વારા માન્ય ઠેરવવામાં આવે છે” .

(૨૦૦૪) ૩ એસ.સી.સી. ૪૮, આ સર્વોચ્ચ અદાલતે તેને એવો અધિનિયમ હોવાનું વર્ણવ્યું કે

“૪૪. જે કોઈ વસ્તુ અમાન્ય છે અથવા અમાન્ય હોઈ શકે છે, તેની માન્યતાની પુષ્ટિ કરીને વાસ્તવિક અથવા સંભવિત રદબાતલતા, અયોગ્યતા અથવા અન્ય કોઈ દોષ દૂર કરે છે” .

૨૩. કોઈપણ કૃત્ય અથવા નિયમને માન્ય ઠેરવવાનો દાવો કરતી વિધાનકૃતિ માટેની પૂર્વઆવશ્યકતાઓ પર આ અદાલતે . માં વિચાર કર્યો હતો. આવી કોઈપણ વિધાનકૃતિ માન્ય ગણાવા માટે અદાલત સમક્ષ જરૂરી તત્વો આ છે:

(એ) કાયદો બનાવતી વિધાનસભા તે કાયદો બનાવવામાં સક્ષમ હોવી જોઈએ; અને

(બી) અધિનિયમ અથવા કાર્યવાહી નિષ્પ્રભાવક કે અમાન્ય થવાનું કારણ દૂર કરવું આવશ્યક છે.

૨૪. અદાલતે આગળ વધીને ઉપર (બી) માં ઉલ્લેખિત હેતુ કંઈક રીતોથી વિધાન દ્વારા કેવી રીતે સિદ્ધ થઈ શકે તે ગણાવ્યું અને આ પ્રમાણે અવલોકન કર્યું : "૪..... ક્યારેક આ કાર્ય તે રીતે કરવામાં આવે છે કે જ્યાં અગાઉ અધિકારક્ષેત્ર યોગ્ય રીતે સોંપાયેલું ન હતું ત્યાં અધિકારક્ષેત્રની જોગવાઈ કરવામાં આવે છે. ક્યારેક આ કાર્ય પાછલી અસરથી માન્ય અને કાયદેસર કરવેરા સંબંધિત જોગવાઈને પુનઃઅધિનિયમિત કરીને કરવામાં આવે છે અને ત્યારબાદ કાનૂની કલ્પનાથી પહેલેથી વસૂલ કરાયેલ કરને પુનઃઅધિનિયમિત કાયદા હેઠળ માનવામાં આવે છે. ક્યારેક વિધાનમંડળ તે કાયદાને, જેના હેઠળ કર વસૂલ કરવામાં આવ્યો હતો, તેનો પોતાનો અર્થ અને અર્થઘટન આપે છે અને વિધાનાત્મક આદેશ દ્વારા તે નવા અર્થને અદાલતો પર બંધનકારક બનાવે છે. વિધાનમંડળ આમાંથી કોઈ એક પદ્ધતિ અથવા બધી પદ્ધતિઓ અપનાવી શકે છે અને એમ કરતી વખતે અદાલતના અગાઉના નિર્ણયની અસરને નિષ્ક્રિય બનાવી શકે છે, જે કાયદામાં ફેરફાર પછી અસફળ બની જાય છે. જે પદ્ધતિ અપનાવવામાં આવે તે વિધાનમંડળની સત્તાની હદમાં હોવી જોઈએ અને કાયદેસર તથા માન્યકરણના હેતુને સિદ્ધ કરવા પૂરતી હોવી જોઈએ. જો વિધાનમંડળને વિષયવસ્તુ ઉપર સત્તા હોય અને માન્ય કાયદો બનાવવાની સક્ષમતા હોય, તો તે કોઈ પણ સમયે એવો માન્ય કાયદો બનાવી શકે છે અને તેને પાછલી અસરથી અમલમાં મૂકી શકે છે જેથી તે ભૂતકાળના વ્યવહારોને પણ બંધનકારક બને. તેથી, માન્યકરણ કાયદાની માન્યતા એ વાત પર નિર્ભર કરે છે કે વિષયવસ્તુ ઉપર જે સક્ષમતા વિધાનમંડળ દાવો કરે છે તે તેની પાસે છે કે નહીં અને માન્યકરણ કરતી વખતે તે અદાલતોએ વર્તમાન

કાયદામાં શોધી કાઢેલ ખામી દૂર કરે છે કે નહીં તથા કરના માન્ય આરોપણ માટે માન્યકરણ કાયદામાં પૂરતી જોગવાઈઓ કરે છે કે નહીં.” (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

૨૫. માન્યતા પ્રદાન કરનાર કાયદાઓ અંગેના ન્યાયિક ઉચ્ચારો સામાન્ય રીતે એવી પરિસ્થિતિઓ સાથે સંબંધિત હોય છે, જેમાં કોઈ કૃત્ય, નિયમ, કાર્યવાહી અથવા કાર્યને સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલતે અમાન્ય ગણાવ્યું હોય અને તે જ બાબતને માન્ય કરવા માટે વિધાનમંડળ હસ્તક્ષેપ કરેલું હોય. આ અદાલતના અસંખ્ય નિર્ણયો એવો અભિપ્રાય ધરાવે છે કે, અધિકારોનું નિર્ધારણ મૂળભૂત રીતે ન્યાયિક કાર્ય છે, તો પણ અમાન્ય કાયદાને માન્યતા આપવાની અથવા ગેરકાયદેસર કાર્યને કાયદેસર બનાવવાની સત્તા વિધાનમંડળના વિશિષ્ટ ક્ષેત્રમાં આવે છે. તેથી, વિધાનમંડળ દ્વારા એવી સત્તાનો ઉપયોગ ન્યાયિક અદાલતના ક્ષેત્રમાં અતિક્રમણ ગણાતો નથી. પરંતુ, જ્યારે આવા કોઈ કાયદાની માન્યતા પ્રશ્નાસ્પદ બનાવવામાં આવે છે, ત્યારે અદાલતે કાયદાનું સાવધાનીપૂર્વક પરીક્ષણ કરીને નક્કી કરવું પડે કે (૧) જે અમાન્યતાનો દોષ કૃત્ય, નિયમ, કાર્યવાહી અથવા કાર્યને અમાન્ય બનાવતો હતો, તે દોષ માન્યતા પ્રદાન કરનાર કાયદાથી દૂર કરવામાં આવ્યો છે કે નહીં (૨) અગાઉના ચુકાદાઓમાં અમાન્ય જાહેર કરાયેલા કૃત્ય, કાર્ય, કાર્યવાહી અથવા નિયમને માન્ય કરવા માટે વિધાનમંડળ સક્ષમ હતું કે નહીં અને (૩) આવી માન્યતા સંવિધાનના ભાગ ૩ દ્વારા ખાતરી આપવામાં આવેલા અધિકારો સાથે સુસંગત છે કે નહીં. આ ત્રણેય પ્રશ્નોના જવાબ હકારાત્મક હોય ત્યારે જ તે અસરકારક ગણાવી શકાય અને અદાલતના પ્રતિકૂળ ઉચ્ચારથી ઉપજતા પરિણામોને નિષ્પ્રભ બનાવ્યા ગણાવી શકાય. આ અદાલતના . (૧૯૬૯) ૨ એસ.સી.સી. ૨૮૩, (૧૯૭૨) ૨ એસ.સી.સી. ૨૩૯, (૧૯૭૮) ૨ એસ.સી.સી.

૫૦, સ્ટેટ ઓફ કેરળ એન્ડ અર્સ. (૧૯૯૬) ૭ એસ.સી.સી. ૬૩૭, મેરઠ ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી ઇત્યાદિ વિ. સતબીર સિંહ એન્ડ અર્સ. ઇત્યાદિ (૧૯૯૬) ૧૧ એસ.સી.સી. ૪૬૨, અને (શ્રેણીના નિર્ણયો આ વર્ગમાં આવે છે.

૨૬. સેવા કાનૂનના ક્ષેત્રમાં પણ, સક્ષમ અદાલતોના ઉચ્ચારિત નિર્ણય પછી માન્યતા પ્રદાન કરનારા અધિનિયમો માન્ય કાયદા તરીકે અસ્તિત્વમાં આવ્યા છે. આ અદાલતના (૧૯૭૬) ૪ એસ.સી.સી. ૭૫૦, એસ.સી.સી. ૫૮૮ અને (૨૦૦૬)

૨૭. હાલના પ્રકરણમાં, ઓરિસ્સા રાજ્યએ કોઈ એવી ન્યાયિક જાહેરાતનો ભોગ વેઠ્યો ન હતો કે જેના કારણે , કરવાની આવશ્યકતા ઊભી થાય, જેમ આ અદાલતે હાથ ધરેલા મોટાભાગના પ્રકરણોમાં સ્થિતિ રહી છે. તેમ છતાં, પડકારાયેલ કાયદાના શીર્ષકમાં આ કાયદાને તરીકે વર્ણવવામાં આવ્યો છે. કાયદાનું શીર્ષક નિઃસંદેહ અધિનિયમનો એક મહત્વપૂર્ણ ભાગ છે અને કાયદાના સામાન્ય વ્યાપને નિર્ધારિત કરવા માટે તેનો સંદર્ભ લઈ શકાય છે. પરંતુ આવા કોઈપણ અધિનિયમનું સાચું સ્વરૂપ હંમેશા તેને અપાયેલા નામના આધારે નહીં પરંતુ તેના તાત્વિક સારના આધારે જ નિર્ધારિત કરવું પડે.

૨૮. . એ.આઈ.આર. વાસ્તવિક અર્થમાં પડકારિત અધિનિયમ એક હતો. આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે, ભલે સંક્ષિપ્ત શીર્ષક તેમજ હાંસિયાની નોંધમાં અધિનિયમને એક તરીકે વર્ણવવામાં આવ્યો હોય, છતાં વિધાનનો સાર તે વર્ણનને અનુરૂપ નહોતો. આ અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું હતું: “એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે માન્ય કરવું એટલે પુષ્ટિ કરવી અથવા અનુમોદન કરવું, અને તે માત્ર એવા કૃત્યો બાબતે જ થઈ શકે જે કોઈ વ્યક્તિ પોતે કરી શક્યો હોત, અને જો

સંસદ વેચાણકર સંબંધિત કાયદો બનાવી શકતી ન હોય, તો તે એવો કાયદો માન્ય પણ કરી શકતી નથી, અને પરિણામે એવો કાયદો અનધિકૃત અને શૂન્ય ગણાય. અધિનિયમમાં આ દલીલનો એકમાત્ર આધાર તેના સંક્ષિપ્ત શીર્ષકમાં " " તરીકે અને હાંસિયાની નોંધમાં પણ તે જ પ્રકારના શબ્દોમાં છે. પરંતુ કાયદાનું સાચું સ્વરૂપ તેનું કાનૂનમાં અપાયેલું લેબલ જોઈને નહીં પરંતુ તેના સારને આધારે નક્કી કરવાનું હોય છે. પડકારિત અધિનિયમની જે જોગવાઈ *daarin* એકમાત્ર તત્વાત્મક અધિનિયમન છે તેમાં કોઈ પણ માન્યકરણનો ઉલ્લેખ નથી. તે માત્ર એટલું જ પ્રદાન કરે છે કે વેચાણ પર કર લાદતો રાજ્યનો કોઈ કાયદો માત્ર એટલા કારણે અમાન્ય માનવામાં નહીં આવે કે આવા વેચાણ આંતરરાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યની પ્રક્રિયામાં થયા છે. આ જોગવાઈનો પરિણામ માત્ર એટલો છે કે રાજ્યના કાયદાઓને તેમની ઉપર અને દ્વારા મૂકાયેલા બંધનમાંથી મુક્ત કરવાના અને એવા કાયદાઓને તેમની પોતાની શરતો પર અમલમાં આવવા સક્ષમ બનાવવાના. " (ભાર મુકવામાં આવેલ)

૨૯. અમે મેક્સવેલ ઓન ઇન્ટરપ્રિટેશન ઓફ સ્ટેટ્યુટ્સ (૧૨મી આવૃત્તિ, પાનું ૬) નો પણ ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ, જેમાં આ વિષય સંબંધિત પ્રાધિકૃત નિર્દેશોના આધારે એવું માનવામાં આવ્યું છે કે અધિનિયમના લઘુ શીર્ષકને કાનૂનોના અર્થઘટનના હેતુ માટે અસંગત ગણવું જોઈએ. લોર્ડ મોલ્ટને વેશર એન્ડ સન્સ લિ. વિ. લંડન સોસાયટી ઓફ કોમ્પોઝિટર્સ [૧૯૧૩] એસી ૧૦૭ માં અધિનિયમના લઘુ શીર્ષકનું નીચે મુજબ વર્ણન કર્યું હતું: "કોઈ અધિનિયમને અપાયેલું શીર્ષક માત્ર સંદર્ભ આપવા સુવિધા રહે તે હેતુ માટે જ હોય છે. જો મને આ પ્રયોગ કરવાની પરવાનગી હોય, તો તે એક વૈધાનિક ઉપનામ છે, જેથી અધિનિયમનો હંમેશા તેના સંપૂર્ણ અને વર્ણનાત્મક શીર્ષક હેઠળ ઉલ્લેખ કરવાની આવશ્યકતા ટળી

જાય....તેનો હેતુ ઓળખનો છે, વર્ણનનો નથી.” (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે) “

૧૨૪. સામાન્ય રીતે માન્યતા આપતા કાયદાઓ સંબંધિત કાનૂન ચુકાદાઓની એક શ્રેણીમાં મળે છે. પાંચ ન્યાયાધીશોની બંધારણીય પીઠ દ્વારા શ્રી પી.સી. મિલ્સ વિ. બ્રોય મ્યુનિસિપાલિટી, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૦ એસ.સી. ૧૯૨ ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે આપેલા ચુકાદાના પરિણેદ જ નો ઉલ્લેખ કરવા કરતાં અમે વધુ સારું કંઈ કરી શકીએ તેમ નથી :

“જ. તે તેના હેતુમાં અસરકારક છે કે કેમ તે જાણવા માટે અમે તેની તપાસ કરીએ તે પહેલાં, સામાન્ય રીતે માન્યકરણ અધિનિયમો વિશે થોડાં શબ્દો કહી શકીએ. જ્યારે કોઈ વિધાનમંડળ એવી કરવસૂલાતને, જેને કોઈ અદાલતે અકાર્યક્ષમ અથવા અમાન્ય કાયદા હેઠળ ગેરકાયદેસર રીતે વસૂલ કરાયેલ જાહેર કરી હોય, માન્ય ઠેરવવા પ્રયત્ન કરે છે, ત્યારે માન્યકરણ અસરકારક રીતે થયું કહેવાય તે પહેલાં અકાર્યક્ષમતા અથવા અમાન્યતાનું કારણ દૂર કરવું આવશ્યક છે. નિઃસંદેહ, સૌથી મહત્વપૂર્ણ શરત એ છે કે વિધાનમંડળ પાસે એવો કર લાદવાની સત્તા હોવી જોઈએ, કારણ કે જો આવી સત્તા ન હોય, તો તે કાર્યવાહી સદૈવ અકાર્યક્ષમ અને ગેરકાયદેસર જ રહેશે. વિધાનસત્તાકીય અધિકારક્ષમતા માન્ય ધરીએ તો, માત્ર એટલું જાહેર કરી દેવું પૂરતું નથી કે અદાલતનો નિર્ણય બાંધક નથી રહેવાનો, કારણ કે તે તો ન્યાયિક સત્તાનો ઉપયોગ કરીને નિર્ણયને પલટવાનો સમકક્ષ છે, જે સત્તા વિધાનમંડળ પાસે નથી અને તે તેનો ઉપયોગ કરી શકતું નથી. અદાલતનો નિર્ણય હંમેશા બાંધક રહેવાનો જ, સિવાય કે જે શરતોના આધારે તે આપાયો હતો તેમાં એટલો મૂળભૂત ફેરફાર કરવામાં આવ્યો હોય કે બદલાયેલ પરિસ્થિતિમાં એવો નિર્ણય આપવામાં આવી શક્યો

હોત નહીં. સામાન્ય રીતે, અદાલત કોઈ કરને અમાન્ય રીતે લાદવામાં આવ્યો ગણાવે છે, કારણ કે કર લાદવાની સત્તાનો અભાવ હોય છે અથવા અધિનિયમ અથવા નિયમો અથવા બંને અમાન્ય હોય છે અથવા તેઓ અધિકારક્ષેત્ર પૂરતું ઊભું કરતા નથી. આ રીતે ગેરકાયદેસર જાહેર કરાયેલા કરનું માન્યકરણ ત્યારે જ થઈ શકે, જ્યારે ગેરકાયદેસરતા અથવા અમાન્યતાના આધાર દૂર કરી શકાય એવા હોય અને હકીકતમાં દૂર કરવામાં આવ્યા હોય અને તે પ્રમાણે કર કાયદેસર બનાવવામાં આવ્યો હોય. ક્યારેક આ કામ ત્યાં અધિકારક્ષેત્રની જોગવાઈ કરીને કરવામાં આવે છે જ્યાં અગાઉ અધિકારક્ષેત્ર યોગ્ય રીતે નિહિત કરવામાં આવ્યું ન હતું. ક્યારેક આ કાર્ય માન્ય અને કાયદેસર કરલાદણીની જોગવાઈને પૂર્વલક્ષી અસરથી પુનઃઅધિનિયમિત કરીને અને ત્યારબાદ કાનૂની કલ્પનાના આધારે પહેલેથી વસૂલ કરાયેલ કરને પુનઃઅધિનિયમિત કાયદા હેઠળ માન્ય ગણાવીને કરવામાં આવે છે. ક્યારેક વિધાનમંડળ તે કાયદાને, જેના હેઠળ કર વસૂલ કરવામાં આવ્યો હતો, પોતાનો અર્થ અને અભિપ્રાય આપે છે અને વિધાનમંડળીય આદેશો દ્વારા તે નવા અર્થને અદાલતો પર બાંધક બનાવે છે. વિધાનમંડળ આમાંથી કોઈ એક પદ્ધતિ અથવા બધી પદ્ધતિઓ અપનાવી શકે છે અને આમ કરતી વખતે તે કાયદામાં થયેલા ફેરફાર પછી અકાર્યક્ષમ બની જતી અદાલતના અગાઉના નિર્ણયની અસરને નિષ્પ્રભ બનાવી શકે છે. જે કોઈ પણ પદ્ધતિ અપનાવવામાં આવે, તે વિધાનમંડળની અધિકારક્ષમતાની મર્યાદામાં હોવી જોઈએ અને માન્યકરણના હેતુને સિદ્ધ કરવા કાયદેસર અને પૂરતી હોવી જોઈએ. જો વિધાનમંડળને વિષયવસ્તુ ઉપર સત્તા હોય અને માન્ય કાયદો બનાવવા માટે અધિકારક્ષમતા હોય, તો તે કોઈ પણ સમયે એવો માન્ય કાયદો બનાવી શકે છે અને તેને પૂર્વલક્ષી અસરથી અમલમાં મૂકી શકે છે જેથી ભૂતકાળના વ્યવહારો પર પણ તે બાંધક બને. તેથી, માન્યકરણ

કાયદાની માન્યતા એ બાબત પર નિર્ભર કરે છે કે વિધાનમંડળને વિષયવસ્તુ ઉપર જે અધિકારક્ષમતાનો દાવો છે તે વાસ્તવમાં છે કે નહીં અને માન્યકરણ કરતી વખતે તે હાલના કાયદામાં અદાલતોએ શોધેલો દોષ દૂર કરે છે કે નહીં તથા કરની માન્ય લાદણી માટે માન્યકરણ કાયદામાં પૂરતી જોગવાઈઓ કરે છે કે નહીં.” (ભારતીય મારી તરફથી)

૧૨૫. ડી. કાવસજી એન્ડ કો. વિ. મૈસૂર રાજ્ય ૧૯૮૪ (સપ્લિ.) એસ.સી.સી. ૪૯૦ના મામલામાં, મુદ્દો મૈસૂર વેચાણકર સુધારા અધિનિયમ, ૧૯૬૯ની બંધારણીય માન્યતા સંબંધિત હતો, જેમાં ગેરકાયદેસર રીતે વસૂલ કરાયેલા કરની વધારાની રકમ પરત આપવા અંગે વડી અદાલતના ચૂકાદા અને આદેશને રદબાતલ કરવા માટે પૂર્વપ્રભાવથી વધુ દરે કર વસૂલવાનો પ્રાવધાન કરવામાં આવ્યો હતો. બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૯ના આધાર પર, આ અધિનિયમ અયોગ્ય અને મનમાની સ્વરૂપનો હોવાથી અબંધારણીય ઠરાવવામાં આવ્યો હતો. અદાલતે વધુમાં એવું ઠરાવ્યું હતું કે પ્રશ્નાધીન અધિનિયમને માન્યકરણ અધિનિયમ તરીકે ગણાવી શકાય તેમ નથી, કારણ કે અદાલતના શબ્દોમાં –

માન્યકરણ અધિનિયમનો હેતુ એ હોય છે કે અદાલતો દ્વારા ગેરકાયદેસર અને બંધારણવિરુદ્ધ જાહેર કરાયેલા અગાઉના અધિનિયમોને તેવા દોષ અથવા ઊણપો દૂર કરીને માન્ય બનાવવામાં આવે, જેઓના કારણે તે કાયદો અમાન્ય ઠર્યો હતો. સક્ષમ અદાલત દ્વારા અમાન્ય ગણાયેલા કોઈપણ અધિનિયમના માન્યકરણનું પરિણામ લાવતાં દોષ અથવા ઊણપો દૂર થતાં, જો માન્યકરણ અધિનિયમ કાયદેસર રીતે ઘડવામાં આવ્યો હોય, તો તે અધિનિયમ માન્ય બની શકે છે. કોઈ કરવામાં આવેલા કાર્યની અમાન્યતા થવા માટે કારણભૂત બનેલા દોષો અને ઊણપોને દૂર કરવાનું અને યોગ્ય

રીતે પસાર કરાયેલ માન્યકરણ અધિનિયમનું ભૂતલક્ષી અમલીકરણ,
જો તે વાજબી અને કાયદેસર માનવામાં આવે, તો માન્ય રાખી શકાય.

૧૨૬. ત્રણ ચાદીઓમાં આવેલી વિવિધ પ્રવેશિકાઓ દ્વારા આવરી લેવાયેલા
વિષયો અંગે કાયદાઓ બનાવવાના હેતુસર સંબંધિત વિધાનમંડળોને પ્રદાન
કરવામાં આવેલ વિધાનસત્તાનો ઉપયોગ ભાવિપ્રવર્તી તેમજ ભૂતલક્ષી બંને
રીતે કરી શકાય છે.

૧૨૭. જ્યાં વિધાનમંડળ માન્ય કાયદો બનાવી શકે છે, ત્યાં (૧) તે ઉક્ત
કાયદાની મૂળભૂત જોગવાઈઓનો અમલ માત્ર ભાવિ અસરથી થાય તેવી
જોગવાઈ કરી શકે છે, (૨) તે ઉક્ત જોગવાઈઓનો અમલ ભૂતલક્ષી અસરથી
થાય તેવી જોગવાઈ કરી શકે છે અથવા (૩) તે ઉક્ત જોગવાઈઓનો અમલ
ભૂતલક્ષી તેમજ ભાવિ અસરથી થાય તેવી જોગવાઈ કરી શકે છે.

૧૨૮. સર્વોચ્ચ અદાલતે કૃષ્ણમૂર્તિ એન્ડ કો. વગેરે વિ. મદ્રાસ રાજ્ય,
૧૯૭૨ એ.આઈ.આર. ૨૪૫૫ ના કેસમાં ઠરાવ્યા મુજબ, વિધાનકારી
સત્તામાં, ઉપરાંત, અમાન્ય ગણાયેલા કાયદાઓને માન્ય ઠેરવવા માટેની
આનુષંગિક અથવા સહાયક સત્તાનો પણ સમાવેશ થાય છે. જો વિધાનમંડળ
દ્વારા પસાર કરાયેલ કોઈ કાયદો એક અથવા બીજા કોઈ દોષના કારણે
અમાન્ય હોવાનું માનીને અદાલત દ્વારા રદ કરવામાં આવે, તો યોગ્ય
વિધાનમંડળને જણાવેલ દોષ દૂર કરવાની અને એવો માન્યકરણ કાયદો
પસાર કરવાની સક્ષમતા રહેશે જેથી જણાવેલ પૂર્વવર્તી કાયદાની જોગવાઈઓ
તે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો તે તારીખથી અમલક્ષમ બને.

૧૨૯. તદનુસાર, પૂર્વલક્ષી સુધારો માન્યકરણ સાથે અથવા તે વિના પસાર
કરવામાં આવી શકે છે. ગુજરાત રાજ્ય વિધાનમંડળ દ્વારા પસાર કરવામાં

આવેલા અને માન્યકરણ સાથેના પૂર્વલક્ષી સુધારાઓ ધરાવતા નીચેના અધિનિયમોનો ઉલ્લેખ કરી શકાય.

૧૩૦. બોમ્બે મોટર વાહન ક્ર (ગુજરાત સુધારો અને માન્યકરણ) અધિનિયમ, ૨૦૦૨ (ગુજરાત અધિનિયમ નં. ૯/૨૦૦૨) ની કલમ ૮ નીચે મુજબ વાંચાય છે:

“૮. નિયત સર્વઉદ્દેશીય બસો પર કરના લાદણ અને વસૂલાતનું માન્યકરણ:—(૧) કોઈપણ અદાલતના કોઈપણ ચુકાદા, ડિક્રી અથવા આદેશ હોવા છતાં, મુખ્ય અધિનિયમ હેઠળ નિયત સર્વઉદ્દેશીય બસો પર તા. ૧લી એપ્રિલ, ૧૯૯૧થી શરૂ થઈ તા. ૧૬મી ઓગસ્ટ, ૨૦૦૧એ સમાપ્ત થતા સમયગાળા દરમિયાન લાદવામાં આવેલ, આંકવામાં આવેલ અથવા વસૂલવામાં આવેલ કર, અથવા જે કર લાદવામાં આવેલ, આંકવામાં આવેલ અથવા વસૂલવામાં આવેલ હોવાનું પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યું હોય, તે એવો માનવામાં આવશે કે કાયદા અનુસાર તે માન્ય રીતે લાદવામાં આવ્યો હતો, આંકવામાં આવ્યો હતો અથવા વસૂલવામાં આવ્યો હતો, જાણે કે તમામ સંબંધિત સમયોએ, જ્યારે એવો કર લાદવામાં આવ્યો હતો, આંકવામાં આવ્યો હતો અથવા વસૂલવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે આ અધિનિયમની કલમ ૨, ૩ અને ૪ દ્વારા, પરંતુ તેની કલમ (૧)ની ઉપકલમ (એ) સિવાય, તથા આ અધિનિયમની કલમ ૭ અને કલમ ૯ દ્વારા સુધારાયેલ મુખ્ય અધિનિયમ અમલમાં હતો અને તે અનુસાર —

(એ) મુખ્ય અધિનિયમ હેઠળ નિર્ધારિત ઓમ્નિબસ બાબતે ચૂકવવામાં આવેલા કોઈપણ કરની પરતફેર માટે કોઈ અદાલતમાં કોઈ

દાવો કે અન્ય કાર્યવાહી ચલાવી શકાશે નહીં અથવા ચાલુ રાખી શકાશે નહીં,

(બી) મુખ્ય અધિનિયમ હેઠળ નિર્દિષ્ટ ઓમ્નિબસ અંગે ચૂકવવામાં આવેલ કોઈપણ કરની પરતફેર કરવા સંબંધિત કોઈ ડિક્રી અથવા અન્ય કોઈ આદેશનો અમલ કોઈ અદાલત કરશે નહીં,

(સી) મુખ્ય અધિનિયમ હેઠળ નિયત ઓમ્નિબસ અંગે ૧લી એપ્રિલ, ૧૯૯૧થી શરૂ થતા અને ૧૬મી ઓગસ્ટ, ૨૦૦૧ના દિવસે સમાપ્ત થતા ગાળામાં લાદવામાં આવેલ અથવા આકારવામાં આવેલ, પરંતુ ૧૭મી ઓગસ્ટ, ૨૦૦૧ પહેલાં વસૂલ ન કરાયેલ કોઈપણ કર મુખ્ય અધિનિયમમાં જોગવાઈ કરેલી રીત પ્રમાણે (જ્યાં જરૂરી હોય ત્યાં કરના આકારણ પછી) વસૂલ કરી શકાય.

(ર) શંકાના નિવારણ માટે, આથી જાહેર કરવામાં આવે છે કે ઉપકલમ (૧) માં રહેલું કશું પણ કોઈપણ વ્યક્તિને રોકે છે એવું અર્થઘટન કરવામાં આવશે નહીં—

(એ) મુખ્ય અધિનિયમની જોગવાઈઓ અને તે હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો અનુસાર કોઈપણ અવધિ માટે નિયત સર્વપ્રયોજક બસ પર કરના મૂલ્યાંકનને પ્રશ્નમાં મૂકવાથી, અથવા

(બી) મૂળ અધિનિયમ અને તે હેઠળ બનાવેલ નિયમો અનુસાર તેની પાસેથી વસૂલપાત્ર રકમથી વધુ, નિર્ધારિત ઓમ્નિબસો પર તેની દ્વારા ચૂકવાયેલ કોઈપણ કરની પરતફેર માંગવાનો દાવો કરવાથી. ”

૧૩૧. ગુજરાત વેચાણવેરો (સુધારા અને માન્યીકરણ) અધિનિયમ, ૨૦૦૨ (ગુજરાત અધિનિયમ, નં. ૧૫ નો ૨૦૦૨) ની કલમ ૫ નીચે મુજબ છે:

“૫. નિર્દિષ્ટ વર્ક્સ કોન્ટ્રાક્ટ પર કરના આદાય અને વસૂલાતની માન્યતા:-

(૧) કોઈપણ અદાલત, ટ્રિબ્યુનલ અથવા સત્તાપ્રાધિકરણના કોઈપણ ચુકાદા, હુકમનામા અથવા આદેશમાં સમાવાયેલ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, કલમ ૫૭બી હેઠળ નિર્દિષ્ટ વર્ક્સ કોન્ટ્રાક્ટના અનુસરણમાં નિર્દિષ્ટ વેચાણ પર મુખ્ય અધિનિયમ હેઠળ કપાત કરવામાં આવેલ, વસૂલવામાં આવેલ, નિર્ધારિત કરવામાં આવેલ, પુનઃનિર્ધારિત કરવામાં આવેલ અથવા સંકલિત કરવામાં આવેલ કર, અથવા જેની એવી કપાત કરવામાં આવી હોવાનું, વસૂલવામાં આવ્યું હોવાનું, નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું હોવાનું, પુનઃનિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું હોવાનું અથવા સંકલિત કરવામાં આવ્યું હોવાનું પુરસ્કૃત કરવામાં આવ્યું હોય, તે કાયદા અનુસાર માન્ય રીતે કપાત કરવામાં આવેલ, વસૂલવામાં આવેલ, નિર્ધારિત કરવામાં આવેલ, પુનઃનિર્ધારિત કરવામાં આવેલ અથવા સંકલિત કરવામાં આવેલ ગણાશે અને હંમેશાથી તેમ જ ગણાશે, જાણે કે આ અધિનિયમ દ્વારા સંશોધિત મુખ્ય અધિનિયમની જોગવાઈઓ તે તમામ સંબંધિત સમયમાં અમલમાં હતી, જ્યારે એવો કર કપાત કરવામાં આવ્યો હતો, વસૂલવામાં આવ્યો હતો, નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો હતો, પુનઃનિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો હતો અથવા સંકલિત કરવામાં આવ્યો હતો, અને તે અનુસાર –

(એ) ઉક્ત કરની પરતફેરી માટે કોઈપણ અદાલતમાં અથવા કોઈપણ ન્યાયાધિકરણ કે સત્તાધિકારી સમક્ષ કોઈ દાવો, અપીલ, અરજી અથવા અન્ય કાર્યવાહી ચલાવી શકાશે નહીં અથવા ચાલુ રાખી શકાશે નહીં,

(બી) 'કોઈ' અદાલત, ટ્રિબ્યુનલ અથવા અન્ય સત્તાધિકારી ઉક્ત કરના પરતફેરનો નિર્દેશ આપતી કોઈપણ ડિકી અથવા આદેશનું અમલીકરણ કરશે નહીં, અને

(સી) વસૂલાતો મુખ્ય અધિનિયમની, આ અધિનિયમ દ્વારા કરવામાં આવેલ સુધારાઓ મુજબની જોગવાઈઓના અનુસંધાને, એ રીતે કરવામાં આવશે જાણે ઉક્ત જોગવાઈઓ તમામ સંબંધિત સમયોએ અમલમાં રહી હોય.

(૨) શંકાનું નિવારણ કરવા માટે, આથી જાહેર કરવામાં આવે છે કે:—

(એ) ઉપકલમ (૧) માં કશુંપણ એવું માનવામાં આવશે નહીં કે જે કોઈપણ વ્યક્તિને અટકાવતું હોય —

(૧) આ અધિનિયમ દ્વારા સુધારાયેલા મુખ્ય અધિનિયમની જોગવાઈઓ અનુસાર, ઉપરોક્ત કરની કપાત, અધિરોપણ, નિર્ધારણ, પુનઃનિર્ધારણ અથવા વસૂલાતને પ્રશ્નાધીન બનાવવાથી, અથવા

(૨) આ અધિનિયમ દ્વારા સુધારાયેલ મુખ્ય અધિનિયમની જોગવાઈઓ અનુસાર, ઉપરોક્ત કર, જે તેણે પોતાની પાસેથી બાકી થતી રકમથી વધુ ભર્યો હોય, તેની પરતફેરનો દાવો કરવાથી.

(એ) આ અધિનિયમ અમલમાં આવ્યું ન હોત તો જે કૃત્ય અથવા ઉપેક્ષા દંડનીય ન હોત, તે કોઈપણ વ્યક્તિના ભાગે થયેલા એવા કૃત્ય અથવા ઉપેક્ષા માટે તેને ગુનાના રૂપે દંડનીય ગણવામાં આવશે નહીં.”

૧૩૨. ગુજરાત શેરડી પર ખરીદી કર અધિનિયમ, ૧૯૮૯ ની કલમ ૪ નીચે મુજબ છે:

“૪. વ્યાજની માફી અને કરની મુલતવી ચુકવણીના માન્યકરણ અંગે:—

માલિક દ્વારા કોઈપણ અવધિ માટે ચુકવવાપાત્ર કોઈપણ વ્યાજ માફ કરવામાં આવ્યું હોય, અથવા આ અધિનિયમના પ્રારંભ પહેલાં રાજ્ય સરકારના કોઈ આદેશ દ્વારા કરની ચુકવણી મુલતવી રાખવાની કોઈ મંજૂરી આપવામાં આવી હોય, તો તે એવી માફી અથવા એવી મુલતવી રાખવાની મંજૂરી કાયદા અનુસાર માન્ય રીતે આપવામાં આવી હતી અને હંમેશા આપવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવશે, જાણે કે આ અધિનિયમ દ્વારા સુધારવામાં આવેલી મુખ્ય અધિનિયમની કલમ ૧૮ અને ૧૯ની જોગવાઈઓ, તે વ્યાજ માફ કરવામાં આવ્યું ત્યારે અથવા ચુકવણી મુલતવી રાખવાની મંજૂરી આપવામાં આવી ત્યારે, સર્વ મહત્વપૂર્ણ સમયે અમલમાં હતી.

૧૩૩. ઉપર ઉલ્લેખિત સુધારક અધિનિયમોનું માત્ર અવલોકન કરતાં જ સ્પષ્ટ થાય છે કે સુધારક અધિનિયમમાં વિરુદ્ધમાં કોઈપણ અદાલત, ટ્રિબ્યુનલ અથવા સત્તાધિકારીના કોઈપણ ચુકાદા, ડિક્રી અથવા આદેશ હોવા છતાં વિવિધ પાસાઓના (અર્થાત્ મૂલ્યાંકન, પુનર્મૂલ્યાંકન, વસૂલાત વગેરે) માન્યકરણ માટે વિશેષરૂપે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.

૧૩૪. હવે અમે ફરી એક વખત ગુજરાત મૂલ્યવર્ધિત કર (સુધારેલ અધિનિયમ) ૨૦૧૭ ની કલમ ૮૪એ પર દ્રષ્ટિ કરીએ. તે આ પ્રમાણે વાંચાય છે:—

“૮૪એ(૧) આ અધિનિયમમાં રહેલી કોઈ પણ જોગવાઈ હોવા છતાં, કોઈ એવા મુદ્દા બાબતે, જેમાં અપીલીય સત્તાધિકારી અથવા

અપીલીય ટ્રિબ્યુનલ અથવા વડી અદાલતે અન્ય કોઈ કાર્યવાહી દરમિયાન આવકના હિતને પ્રતિકૂળ એવો નિર્ણય આપ્યો હોય અને અપીલીય સત્તાધિકારી અથવા અપીલીય ટ્રિબ્યુનલ અથવા વડી અદાલતના એવા નિર્ણય વિરુદ્ધ અપીલીય ટ્રિબ્યુનલ અથવા વડી અદાલત અથવા સર્વોચ્ચ અદાલતમાં અપીલ બાકી હોય, ત્યારે અપીલીયના નિર્ણયની તારીખ વચ્ચે વ્યતીત થયેલો સમય

સત્તાધિકારીનો તથા અપીલ અધિકરણનો અથવા વડી અદાલતના નિર્ણયની તારીખ અને સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયની તારીખનો, કલમ ૩૪ અથવા કલમ ૩૫માં ઉલ્લેખિત અવધિની ગણતરી કરતી વખતે અપવર્જન કરવામાં આવશે.

(૨) આ અધિનિયમમાં સમાવાયેલ કોઈ પણ બાબત હોવા છતાં, જે કલમ ૭૩ અથવા કલમ ૭૫ હેઠળનો કોઈ નિર્ણય અથવા આદેશ એવો મુદ્દો સમાવે છે કે જેના વિષયમાં પુનર્વિચાર સત્તા અથવા અપીલીય સત્તા અથવા વડી અદાલતે અન્ય કોઈ કાર્યવાહીમાં આવકના હિતને પ્રતિકૂળ એવો નિર્ણય આપ્યો હોય અને અપીલીય ટ્રિબ્યુનલ અથવા વડી અદાલતના આવા નિર્ણય વિરુદ્ધ વડી અદાલત અથવા સર્વોચ્ચ અદાલતમાં અપીલ બાકી હોય, તો અપીલીય ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણયની તારીખ અને વડી અદાલતના નિર્ણયની તારીખ વચ્ચેનો અથવા વડી અદાલતના નિર્ણયની તારીખ અને સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયની તારીખ વચ્ચેનો ગાળેલો સમય, કલમ ૭૩ અથવા કલમ ૭૫ માં ઉલ્લેખિત મર્યાદાકાળની ગણતરી કરતાં બાકાત રાખવામાં આવશે.”

૧૩૫. ગુજરાત મૂલ્યવર્ધિત કર (સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૮ (ગુજરાત અધિનિયમ નં. ૨૦૧૭ નો ૧૦) દ્વારા, ગુજરાત મૂલ્યવર્ધિત કર અધિનિયમ,

૨૦૦૩ માં કલમ ૮૪એને પૂર્વવ્યાપી અસરથી ઉમેરવામાં આવી છે. તેમ છતાં, સુધારક અધિનિયમમાં આવક સત્તાવાળાઓના વિવિધ કૃત્યો, જેમકે મૂલ્યાંકન, પુનઃમૂલ્યાંકન, વસૂલી વગેરે, ને માન્યતા આપવાની કોઈ જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી. તે અનુસાર, ઉક્ત અધિનિયમને “માન્યતા આપનાર અધિનિયમ” તરીકે ગણાવી શકાય નહીં.

૧૩૬. કલમ ૮૪એ (જે ૨૦૧૭ ના સુધારા અધિનિયમ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવી છે) માં, (૧) ઓડિટ આકારણી, (૨) આકારણીમાંથી છૂટી ગયેલા વ્યવહારમૂલ્ય, (૩) અપીલ અને (૪) પુનર્વિચારણાની સમયમર્યાદાની ગણતરીના હેતુસર, આવક સત્તાધિકારીઓ દ્વારા અપીલીય કાર્યવાહી દરમિયાન પસાર કરાયેલ ચોક્કસ અવધિના અપવર્જન માટે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. આ બધી જ જોગવાઈઓ કરવામાં આવનાર આદેશ માટેની બાહ્ય સમયમર્યાદા નિર્ધારિત કરે છે. જ્યાં આવક સત્તાધિકારીઓ દ્વારા આદેશો પહેલેથી જ કરવામાં આવી ચૂક્યા હોય અને મામલો પૂર્ણ થયેલો હોય, ત્યાં માન્યતા વિના કરાયેલ પૂર્વપ્રભાવી સુધારો આવા આદેશોને માન્ય કરી શકતો નથી.

૧૩૭. ઇન્ડિયન એલ્યુમિનિયમ કો. અને અન્ય વિ. કેરળ રાજ્ય અને અન્ય, (૧૯૯૬) ૭ એસ.સી.સી. ૬૩૭ માં, કેરળ સરકારે વીજળી પર વધારાનો શુલ્ક લાદતો એક કાયદેસર આદેશ બહાર પાડ્યો હતો. અદાલતે તે આદેશને અધિકારાતીત જાહેર કર્યો હતો અને ત્યારબાદ તેના હેઠળ વસૂલ કરાયેલ રકમ પરત કરવાની દિશા પણ આપી હતી. રાજ્ય વિધાનમંડળે એક માન્યતા અધિનિયમ અમલમાં મૂક્યો, જેને વડી અદાલત તેમજ સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ પડકારવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ તે પડકાર નિષ્ફળ ગયો હતો. સર્વોચ્ચ અદાલતે માન્યતા અધિનિયમની માન્યતા આંકવા માટે નીચે મુજબની કસોટીઓ નિર્ધારિત કરી હતી: (૧) શું માન્યતા અધિનિયમ

બનાવનાર વિધાનમંડળને વિષયવસ્તુ અંગે કાયદેસર સત્તા છે, (૨) શું માન્યતા દ્વારા વિધાનમંડળે તે ખામી દૂર કરી છે જે અગાઉના કાયદામાં અદાલતે શોધી હતી; (૩) શું માન્યતા કાયદો બંધારણના ભાગ ૩ ની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત છે (અસલમાં: સંગત). જો આ કસોટીઓ પૂર્ણ થતી હોય, તો અધિનિયમ ભૂતલક્ષી પ્રભાવ સાથે તે ભૂતકાળના વ્યવહારોને માન્ય કરી શકે છે, જેઓને અસંવિધાનિક જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા. વિધાનમંડળ અમલમાં રહેલા કાયદાના સંદર્ભે કોઈ મામલો ન્યાયતંત્ર દ્વારા નક્કી થવા દેવા વગર, માત્ર કાયદો બનાવવાના પોતાના અધિકારના આધારે, કોઈ કેસનો ન્યાયનિર્ણય કરવાની સત્તા પોતાના હાથે લઈ શકતું નથી. અદાલતના નિર્ણયનો આધાર જે પાયા પર નિર્ભર હોય તે પાયો યોગ્ય રીતે દૂર કર્યા વગર, અદાલતના નિર્ણયને પલટાવી દેવાની સત્તા પણ વિધાનમંડળ પાસે નથી. સર્વોચ્ચ અદાલતે ન્યાયિક મતોની સમીક્ષા કર્યા પછી, વિધાનમંડળ, કાર્યપાલિકા અને ન્યાયતંત્ર દ્વારા સર્વસત્તાધિક સત્તાઓના ઉપયોગમાં સુક્ષ્મ સંતુલન જળવાઈ રહે તે માટે, અન્ય બાબતો સાથે સાથે, નીચેના સિદ્ધાંતો નિર્ધારિત કર્યા હતા :-

"(૧) કાયદાનું શાસન સમાનતામૂલક સામાજિક વ્યવસ્થા સ્થાપિત કરવાના બંધારણીય હેતુઓની સિદ્ધિ માટે સર્વત્ર વ્યાપે તે હેતુસર, સંબંધિત સર્વભૌમ કાર્યપાલક સત્તાધિકારીઓને તેમના કાર્યક્ષેત્રમાં પૂરતી મુક્તતા મળવી આવશ્યક છે જેથી સામાજિક પ્રગતિ અને વ્યવસ્થાની ગતિ અવરોધરહિત રહે; (૨) ન્યાયિક સત્તાનું સંરક્ષણ કરવાની ચિંતામાં, અતિઉત્સાહ દાખવીને ન્યાયિક ક્ષેત્રમાં અતિક્રમણ થયાનું કલ્પી, યોગ્ય રીતે બનાવવામાં આવેલ માન્ય કાયદાને અમાન્ય ઠેરવવાની જરૂર નથી; (૩) તેથી, અદાલતે કાયદાનું સાવચેતીપૂર્વક પરીક્ષણ કરીને નીચેની બાબતો નિર્ધારિત કરવી આવશ્યક છે; (એ) અદાલતે દર્શાવેલ દોષ તથા અગાઉના કાયદામાં રહેલી અમાન્યતા,

કાનૂની અને બંધારણીય આવશ્યકતાઓનું પાલન કરીને દૂર કરવામાં આવી છે કે નહીં; (બી) વિધાનમંડળને કાયદાને માન્યતા આપવા માટે સક્ષમતા છે કે નહીં; (સી) આવી માન્યતા બંધારણના ભાગ ૩ માં ખાતરી આપવામાં આવેલા અધિકારો સાથે સુસંગત છે કે નહીં; (જ) અમાન્ય કાયદાને માન્યતા આપવાની, અથવા ગેરકાયદેસર રીતે લાદવામાં અને વસૂલવામાં આવેલા કરના આક્ષેપને કાયદેસર ઠેરવવાની, અથવા અમાન્યતા માટેના ધોરણને દૂર કરવાની, અથવા ઉપાય પૂરો પાડવાની સત્તા અદાલત પાસે નથી. આ ન્યાયિક કાર્યો નથી પરંતુ વિધાનમંડળનો વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્ર છે. તેથી, તે ન્યાયિક સત્તા પર અતિક્રમણ ગણાતું નથી; (પ) વિધાનસત્તાનો ઉપયોગ કરતાં, વિધાનમંડળ માત્ર જાહેરાત કરીને, અને તે સિવાય કંઈ વધુ કર્યા વિના, સીધેસીધું ન્યાયિક નિર્ણયને ઉલટાવી, સુધારી અથવા અતિક્રમિત કરી શકતું નથી. તેમ છતાં, તે પોતાના વિધાનક્ષેત્રની અંદરના વિષય પર માન્ય કાયદો ઘડી, તેના સ્વરૂપમાં મૂળભૂત ફેરફાર અથવા પરિવર્તન પૂર્વપ્રભાવી રીતે લાવી, ન્યાયિક નિર્ણયને અસફળ બનાવી શકે છે. બદલાયેલ અથવા પરિવર્તિત પરિસ્થિતિઓ એવી હોય છે કે જો કાયદાને અમાન્ય જાહેર કરતી વખતે તે પરિસ્થિતિઓ અસ્તિત્વમાં હોત, તો અદાલત દ્વારા અગાઉનો નિર્ણય આપવામાં આવ્યો ન હોત..... વિધાનમંડળને પૂર્વપ્રભાવી અસર સાથે કાયદો ઘડવાની સક્ષમતા છે;

(ડ) આ અદાલતના તમામ નિર્ણયોમાંથી સતતપણે પસાર થતો મુખ્ય સિદ્ધાંત એવો છે કે વિધાનમંડળ સીધેસીધું કોઈ નિર્ણયને અમાન્ય ઠરાવી શકતું નથી અથવા એવો નિર્દેશ આપી શકતું નથી કે તે તેના પર બંધનકારક નથી; પરંતુ બંધારણના કાયદા સાથે સુસંગત રીતે, જે આધાર પર નિર્ણય આપવામાં આવ્યો હતો તે આધાર દૂર

કરીને, તે નિર્ણયને અસફળ બનાવવાની સત્તા તેને છે, અને તે જ કાર્ય કરવા માટે વિધાનમંડળ પાસે સક્ષમતા હોવી આવશ્યક છે."

૧૩૮. આ રીતે, વિધાનમંડળને, અન્યથા તેની વિધાનક્ષમતાને આધીન રહીને, એવો કાયદો ઘડવો અનુમત્ય છે કે જે તે જ આધારને પરત ખેંચી લે અથવા મૂળભૂત રીતે પરિવર્તિત કરી દે, જેના આધારે કોઈ ન્યાયિક ઉચ્ચારણા આગળ વધ્યું હોય, અને એવી પરિસ્થિતિ ઊભી કરે કે જો તે અગાઉ અસ્તિત્વમાં હોત, તો અદાલતે તે ઉચ્ચારણા કર્યું ન હોત.

૧૩૯. આથી, અમને એવો મત સ્વીકારવો કઠિન લાગે છે કે ૨૦૧૮નો વેટ સુધારા અધિનિયમ માન્યીકરણ અધિનિયમ છે.

૧૪૦. અમે, વધુ એક વાર, અધિનિયમની કલમ ૮૪એ ઘડવા રાજ્ય વિધાનસભાની સક્ષમતા સંબંધિત મુદ્દા તરફ ફરી પાછા ફરીએ છીએ.

૧૪૧. ભિકાજી નારાયણ ધાકરસ વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય (એ.આઈ.આર. ૧૯૫૫ એસ.સી. ૭૮૧) માં, બંધારણપૂર્વ અધિનિયમની માન્યતા અંગે વિચાર કરતાં સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું: "બંધારણના ભાગ ૩ ની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત હોય તેવા અસ્તિત્વમાં રહેલા અથવા ભાવિ તમામ કાયદાઓને, અનુચ્છેદ ૧૩ ની સ્પષ્ટ જોગવાઈઓના પ્રભાવે, એવી અસંગતતાની મર્યાદા સુધી રદબાતલ બનાવવામાં આવે છે. આવા કાયદા તમામ હેતુઓ માટે મૃત્યુપ્રાય થયા નહોતા. તેઓ બંધારણપૂર્વ અધિકારો અને જવાબદારીઓના હેતુસર અસ્તિત્વમાં રહ્યા હતા અને તેઓ બંધારણ અમલમાં આવ્યા પછી પણ ગેર-નાગરિકો સામે કાર્યરત રહ્યા હતા." સુંદરમાયર એન્ડ કો. વિ. આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય (એ.આઈ.આર. ૧૯૫૮ એસ.સી. ૪૬૮) માં નિર્ધારણ માટેનો મુખ્ય મુદ્દો મદ્રાસનો વેચાણ કર માન્યકરણ અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની માન્યતા હતો. વેંકટરામ અચ્ચર, જે.,

એ નિર્દિષ્ટ સત્તાપ્રમાણોની સમીક્ષા કરી અને ત્યારબાદ આ નિષ્કર્ષ આપ્યો:—

આથી, વિધાનમંડળની સત્તાની હદમાં ન આવતાં વિષય પરનું વિધાન અને તેની સત્તાની હદમાં આવતું હોવા છતાં બંધારણીય મર્યાદાઓનું ઉલ્લંઘન કરતું વિધાન, કાયદાની અદાલતમાં બંનેનું મૂલ્યાંકન સમાન રીતે થાય છે; બંને અમલપાત્ર નથી. પરંતુ શું તેમાંથી એ અનુસરે છે કે બંને કાયદાઓ ગુણધર્મ અને સ્વરૂપની દૃષ્ટિએ સમાન છે અને સર્વ હેતુઓ માટે સમાન પાયા પર ઉભા છે.... જો કોઈ કાયદો એવો ક્ષેત્ર વિષે હોય જે વિધાનમંડળના અધિકારક્ષેત્રમાં આવતો જ ન હોય, તો તે સંપૂર્ણપણે રદબાતલ અને શૂન્ય છે, અને ત્યારબાદ તે ક્ષેત્ર વિધાનમંડળને સોંપવામાં આવે તો પણ તેની અસર એવા મૃતજન્મના વિધાનને જીવનદાન આપવા જેવી થતી નથી; અને તે વિષય પર નવું વિધાન આવશ્યક બને. પરંતુ જો કાયદો એવા વિષય સંબંધિત હોય જે વિધાનમંડળને સોંપાયેલો છે, પરંતુ તેની જોગવાઈઓ બંધારણીય પ્રતિબંધોને અવગણે છે, તો ભલે તે પ્રતિબંધોના કારણે કાયદો અમલપાત્ર ન રહે, પરંતુ એકવાર તે પ્રતિબંધો દૂર થઈ જાય, તો તે કાયદો પુનઃઅધિનિયમન વિના જ અસરકારક બની જશે.

૧૪૨. ઉપરોક્ત અવલોકનો દર્શાવે છે કે કોઈ વિધાનમંડળે વિધાન કરવાની સત્તા વિના બનાવેલો કાયદો આરંભથી જ શૂન્ય રહેશે અને ત્યારબાદ તે વિધાનમંડળને વિધાન કરવાની સત્તા આપવામાં આવે તો પણ એવો કાયદો પુનર્જીવિત અથવા પુનઃપ્રભાવી થઈ શકતો નથી. પરંતુ જ્યાં વિધાનમંડળને કાયદો બનાવવાની વિધાનસત્તા હોય અને તેની કેટલીક જોગવાઈઓ સંવિધાનના ભાગ ૩ માં સમાયેલ મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરતી હોય, ત્યાં એવો કાયદો સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૩(૨) હેઠળ શૂન્ય બની જશે અને અમલપાત્ર રહેશે નહીં. આ રીતે બનાવેલો કાયદો અધિનિયમપુસ્તકમાંથી

લોપ પામતો નથી અને ન તો તે નિરસ્ત થયેલો માનવામાં આવે છે. વધુમાં, જો અધિનિયમની એવી આકેષાપાર્થ જોગવાઈઓ, જે મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરે છે, દૂર કરવામાં આવે તો એવો કાયદો પુનઃઅધિનિયમીકરણ વિના પણ પ્રભાવી અને અમલપાત્ર બની જશે. આવો કાયદો, ભલે તે સંવિધાનપૂર્વ હોય કે સંવિધાનોત્તર, માત્ર એટલા માટે સંપૂર્ણપણે મરણાસન્ન થતો નથી કે તે મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરે છે; તે માત્ર મૂળભૂત અધિકાર દ્વારા આવરિત થઈ જાય છે અને જ્યાં સુધી તેના પર મૂળભૂત અધિકારોની છાયા પડતી રહે છે ત્યાં સુધી તે જાણે મરણાસન્ન સ્થિતિમાં યથાવત્ રહે છે. જ્યારે એ છાયા દૂર થાય છે ત્યારે, જો તે પ્રત્યાવર્તી ન હોય, તો દૂર થવાની તેવી તારીખથી કાયદો *proprin vigore* દ્વારા કાર્યરત થવા લાગે છે. અદાલત દ્વારા શૂન્ય જાહેર કરાયેલ કાયદો અધિનિયમપુસ્તકમાંથી દૂર થતો નથી; સંવિધાનિક મર્યાદાઓ સંવિધાન સુધારા દ્વારા અથવા વિધાનમંડળ દ્વારા પુનઃઅધિનિયમીકરણથી દૂર કરવામાં આવે ત્યારે તે પુનર્જીવિત અને પુનઃપ્રભાવી બને છે.

૧૪૩. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં લેતાં, અમે આ નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યા છીએ કે ગુજરાત મૂલ્યવર્ધિત કર (સુધારા) અધિનિયમ, ૨૦૧૮ ની કલમ ૮૪એ અમાન્ય છે, કારણ કે તે રાજ્ય વિધાનમંડળની વિધાનાત્મક સક્ષમતાથી પર છે.

શું ગુજરાત વેટ (સુધારા) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૮૪એ સ્પષ્ટપણે મનમાની અને અયોગ્ય છે?

૧૪૪. ઉપરોક્ત બાબતો હવે આપણને આ પ્રશ્ન પર વિચાર કરવા દોરી જાય છે કે શું વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ સ્પષ્ટપણે મનસ્વી છે અને ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરતી હોવાથી તેને રદ કરવાની પાત્ર છે.

૧૪૫. રિટ અરજદાર તરફેથી હાજર રહેલા વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી સોપારકરે રજૂ કર્યું કે વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ સ્પષ્ટપણે મનસ્વી છે અને અનુક્રમે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૯(૧)(જી)નું ઉલ્લંઘન કરે છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે જ્યારે કોઈ નિશ્ચિત વર્ષ માટેનું મૂલ્યાંકન અંતિમતા પ્રાપ્ત કરે છે, ત્યારે તે જ વેપારીના હિતમાં પ્રાપ્ત અધિકાર સર્જે છે. જ્યાં મૂલ્યાંકનો અંતિમતા પ્રાપ્ત કરી ચૂક્યા હોય તે સમયગાળાઓ માટે તેની જવાબદારી નિશ્ચિત થઈ ગઈ છે તે હકીકત ધ્યાનમાં રાખીને વેપારી પોતાનો વ્યવસાયિક કારભાર ગોઠવે છે. આવી સ્થિતિમાં કોઈ નિશ્ચિત સમયમર્યાદા વિના, માત્ર આ આધાર પર કે આવક પક્ષના હિતમાં કોઈ અન્ય મામલામાં અદાલતે ચુકાદો આપ્યો છે, જેના સાથે સંબંધિત વેપારીનો કોઈ સંબંધ નથી, તે આધારે તે સ્થિતિમાં ફેરફાર કરવો સ્પષ્ટપણે મનસ્વી અને અયોગ્ય ગણાવી શકાય. શ્રી સોપારકરે રજૂ કર્યું કે જે વિધાન સ્પષ્ટપણે મનસ્વી હોવાનું જણાય તે રદ થવા પાત્ર છે, તે હવે કાયદાની સુસ્થાપિત સ્થિતિ છે, અને તે સર્વોચ્ચ અદાલતે શાયરા બાનો વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, (૨૦૧૭) ૯ એસસીસી ૧ ના કેસમાં આપેલા નિર્ણયને ધ્યાનમાં લેતાં સ્પષ્ટ થાય છે. એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે સ્પષ્ટ મનસ્વિતાની કસોટી બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ અમાન્ય વિધાન તેમજ અધીનસ્ત વિધાન બંને પર લાગુ પડશે.

૧૪૬. શ્રી સોપારકરે રજૂ કર્યું કે આક્ષેપિત સુધારો હાસ્યાસ્પદ અને પૂર્વે કલ્પના ન કરી શકાય એવા પરિણામો તરફ દોરી જાય છે. ઉદાહરણરૂપે, સુરતના શ્રી એક્સ, જે કપાસના સૂતનું વેચાણ કરતા હતા, તેમની વર્ષ ૨૦૦૬-૦૭ માટે માર્ચ, ૨૦૧૦માં ૫% ના દરે કર માટે આકારણી કરવામાં આવી હતી. આવી આકારણીને કોઈપણ પક્ષ દ્વારા પડકારવામાં આવી નહોતી અને તેથી તે અંતિમ બની ગઈ હતી. તે જ અવધિ માટે, રાજકોટના શ્રી વાયના કેસમાં કપાસના સૂત ઉપર ૧૫% ના દરે કર માંગવાનો મુદ્દો

ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો. જોકે, શ્રી વાય અપીલીય સત્તાધિકારી સમક્ષ સફળ રહ્યા અને કરનો દર ૫% હોવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું. વિભાગે ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અપીલ દાખલ કરી હતી અને તે બાકી હતી. વર્ષ ૨૦૨૫માં શ્રી વાયના કેસનો મુદ્દો સર્વોચ્ચ અદાલત સુધી પહોંચે છે અને સર્વોચ્ચ અદાલત શ્રી વાયના કેસમાં ઠરાવે છે કે કપાસના સૂત ઉપર લાગુ પડતો કરનો દર ૧૫% છે. આવા તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં, આક્ષેપિત સુધારો સત્તાધિકારીઓને વર્ષ ૨૦૨૫માં સુરતના શ્રી એક્સના કેસમાં વર્ષ ૨૦૧૦માં પસાર કરાયેલા આકારણી આદેશનું પુનરાવલોકન કરવાની સત્તા આપશે.

૧૪૭. શ્રી સોપારકરે વેટ અધિનિયમની કલમ ૬૪ ની જોગવાઈ તરફ અમારું ધ્યાન દોર્યું, જે નીચે મુજબ છે;

“૬૪.વેચાણકર્તા પોતાના હિસાબનાં પુસ્તકો અને આ અધિનિયમના હેતુ માટે સંબંધિત નોંધપોથીઓ, જે હિસાબી વર્ષ સાથે સંબંધિત હોય તે હિસાબી વર્ષના અંતથી છ વર્ષની અવધિ સુધી જાળવી રાખશે.

પરંતુ, જ્યાં વેપારી આ અધિનિયમ હેઠળની અપીલ અથવા પુનર્વિચારમાં પક્ષકાર હોય, ત્યાં તે એવી અપીલ અથવા પુનર્વિચારના વિષયવસ્તુને સંબંધિત હિસાબી પુસ્તકો અને અભિલેખો અપીલ અથવા પુનર્વિચારનો અંતિમ નિકાલ થાય ત્યાં સુધી જાળવી રાખશે.”

૧૪૮. આ રીતે, આ જોગવાઈ મુજબ સંબંધિત હિસાબી વર્ષ પૂર્ણ થતી તારીખથી માત્ર છ વર્ષના ગાળામાં જ વેપારીએ હિસાબના પુસ્તકો જાળવી રાખવાના રહે છે. તેની અનુજોગવાઈ મુજબ, જ્યાં સુધી કોઈ મુદ્દો અપીલ અથવા પુનર્વિચારમાં લંબિત હોય ત્યાં સુધી જ હિસાબના પુસ્તકોનું વધુ સંરક્ષણ રાખવાનું આવશ્યક બને છે. પરંતુ, પડકારાયેલ જોગવાઈ વેપારીને અનિશ્ચિત અવધિ સુધી આકારણી/પુનઃઆકારણી/પુનર્વિચાર માટે ખુદ્દો મૂકે છે, જે અતિશય અને અસંગત છે. હકીકતમાં, ૧લી એપ્રિલ, ૨૦૦૬ થી

આ જોગવાઈને પૂર્વલક્ષી અમલ આપવાથી એવા વર્ષોની આકારણીઓ ફરીથી ખોલવાની મંજૂરી મળે છે કે જેઓ અંગે વેપારીને હિસાબના પુસ્તકો જાળવી રાખવાની આવશ્યકતા નહોતી અને તેથી, આ પૂર્વલક્ષી અમલ વધુ ભારરૂપ તથા સ્પષ્ટપણે મનસ્વી છે.

૧૪૯. અંતે, શ્રી સોપારકરે રજૂ કર્યું કે વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એનો પૂર્વલક્ષી અમલ તેને વધુ દમનકારી બનાવે છે.

૧૫૦. શ્રી ત્રિવેદીએ, ઉપરોક્ત રજૂઆતોના પ્રત્યુત્તરમાં, રજૂ કર્યું કે વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એને કોઈ પણ રીતે મનસ્વી કહી શકાય નહીં. તેમના જણાવ્યા મુજબ, વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એને પૂર્વલક્ષી અમલ સાથે લાવવામાં સ્પષ્ટ પરિસ્થિતિ છે, કારણ કે તે જોગવાઈ બનાવવાનો એકમાત્ર હેતુ કાયદેસરપણે બાકી રહેલ રકમની વસૂલાત કરીને આવક વિભાગના હિતનું સંરક્ષણ કરવાનો છે. શ્રી ત્રિવેદીના જણાવ્યા મુજબ, “સ્પષ્ટપણે મનસ્વી” શબ્દોના અર્થ એવો થાય છે કે વિધાનમંડળ દ્વારા કોઈ બાબત ચંચળ રીતે, ચુકિતપૂર્ણ રીતે અને/અથવા પૂરતા નિર્ધારક સિદ્ધાંત વિના કરવામાં આવી હોય, અથવા એવી કોઈ બાબત કરવામાં આવી હોય જે અતિશય અને અસંગત હોય. શ્રી ત્રિવેદીના જણાવ્યા મુજબ, શાયરા બાનો (ઉપરોક્ત) માં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંત સંપૂર્ણપણે અયોગ્ય રીતે અવલંબિત કરવામાં આવ્યો છે.

૧૫૧. શ્રી ત્રિવેદીએ નિર્દેશ કર્યો કે આર.સી. ટોબેકો પ્રા. લિ. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા ના મામલામાં, જે (૨૦૦૫) ૭ એસ.સી.સી. ૭૨૫ : એ.આઈ.આર. ૨૦૦૫ એસ.સી. ૪૨૦૩ માં અહેવાલિત છે, નાણાં અધિનિયમ, ૨૦૦૩ ની કલમ ૧૫૪ દ્વારા પૂર્વપ્રભાવી સુધારો માન્ય રાખતાં, નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું;

૧૬. કોઈ કાયદો માત્ર એટલા કારણે અયોગ્ય ઠરાવી શકાય નહીં કે તે પશ્ચાદ્ધર્તી અસરથી અમલમાં આવે છે.

૩૨. ઉત્પાદક પોતાના ગ્રાહકો સાથે પોતાની જવાબદારી કેવી રીતે સમાયોજિત કરશે તે પ્રતિવાદીઓને સંબંધિત નથી.....”

૩૩.એવું હોઈ શકે કે પૂર્વલક્ષી અમલ કેટલાક પ્રકરણોમાં કઠોર રીતે કાર્ય કરે, પરંતુ માત્ર તે કારણે જ માંગણી અમાન્ય બની જતી નથી.”

૧૫૨. રાય રામકૃષ્ણ વિ. બિહાર રાજ્યના મામલામાં, જે એ.આઈ.આર. ૧૯૬૩ એસ.સી. ૧૬૬૭ માં અહેવાલિત છે, બિહાર ટેક્સેશન ઑન પેસેન્જર્સ એન્ડ ગુડ્સ (પબ્લિક સર્વિસ મોટર વ્હીકલ્સ દ્વારા વહન કરવામાં આવતા) અધિનિયમ, ૧૯૬૧ ના પૂર્વલક્ષી અમલીકરણની બંધારણીય માન્યતા યથાવત રાખતાં, નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું;

“૧૪તેમ છતાં, ૦૧.૦૪.૧૯૫૦ અને અધિનિયમની તારીખ (અર્થાત્ ૨૫.૦૯.૧૯૬૧) વચ્ચે માલિક દ્વારા વહન કરાયેલા મુસાફરોના સંબંધમાં, માલિક હવે રાજ્યને જે કર ચૂકવવા બંધાયેલો છે તે કર તે કેવી રીતે વસૂલ કરી શકે, એવો પ્રશ્ન શ્રી સીતલવાડ પૂછે છે? પ્રથમ દ્રષ્ટિએ, આ દલીલ આકર્ષક જણાય છે, પરંતુ વધુ નજીકથી પરીક્ષણ કરતાં જણાશે કે મુસાફરો પાસેથી કરની વસૂલી કરવામાં માલિકને જે મુશ્કેલીનો અનુભવ થતો હોય તેનાથી કરના સ્વરૂપમાં આવશ્યક રીતે ફેરફાર થતો નથી.

૧૮. પરંતુ પૂર્વલક્ષી અમલથી આવરી લેવાયેલા સમયગાળાની લંબાઈની કસોટી પોતે જ, અવશ્યરૂપે, નિર્ણાયક કસોટી બની શકે નહીં....”

૧૫૩. એપારી ચિત્રાકૃષ્ણ મૂર્તિ વિ. ઓરિસ્સા રાજ્યના કેસમાં, જેનો અહેવાલ એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસ.સી. ૧૫૮૧ માં નોંધાયેલ છે, ઓરિસ્સા સેલ્સ ટેક્સ વેલિકેશન અધિનિયમ, ૧૯૬૧ ની પશ્ચાદ્ધર્તી અમલવારીની સંવિધાનિક માન્યતા યથાવત્ રાખતાં, નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું;

(૨).... જૂન ૧૯૫૨ સુધી, તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલ મુક્તિનો દાવો માન્ય રાખવામાં આવ્યો હતો અને ઉક્ત સોનાના આભૂષણોના વેચાણથી દર્શાતી રકમ, અરજદાર દ્વારા પોતાની પરતીઓમાં દર્શાવેલ કરપાત્ર વળતરથી કપાત કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ, જોકે, અધિનિયમની કલમ ૧૨૭) હેઠળ આ આકારણી ફરીથી ખોલવામાં આવી હતી અને એવો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે સોનાના આભૂષણોના અમુક વેચાણ વ્યવહારો અંગે કરવામાં આવેલી કપાત યોગ્ય નહોતી અને તે હદ સુધી અરજદાર આકારણીમાંથી બચી ગયો હતો. અરજદારે આકારણી ફરીથી ખોલવાના આ પ્રયાસનો વિરોધ કર્યો હતો....

(૧૧).... પરંતુ, માત્ર એટલા કારણે કે પૂર્વલક્ષી અમલ કેટલાક કેસોમાં કઠોર રીતે અસરકારક થઈ શકે છે, તેથી વિધાન પોતે જ અમાન્ય છે, એવી દલીલ સ્વીકારવી મુશ્કેલ રહેશે.”

૧૫૪. સ્વેચ્છાચારીતા ના આધારે કાયદાને અસંવિધાનિક જાહેર કરી શકાય કે કેમ, તે મુદ્દાએ સર્વોચ્ચ અદાલતનું ધ્યાન શાયરા બાનો વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, ૨૪ ના કેસમાં બંધારણીય પીઠના ચુકાદામાં આકર્ષ્યું છે. આર.એફ. નરીમન અને યુ.યુ. લલિત, ન્યાયાધીશો (સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. વિ. રાકેશ કોહલી, (૨૦૧૨) ૬ એસ.સી.સી. ૩૧૨; અશોકા કુમાર ઠાકુર વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, (૨૦૦૮) ૬ એસ.સી.સી. ૧ ૨૨ (૧૯૯૬) ૩ એસ.સી.સી. ૭૦૯ ૨૩ (૨૦૧૬) ૨ એસ.સી.સી. ૪૪૫ ૨૪ (૨૦૧૭) ૯ એસ.સી.સી. ૧) એ ઉપરોક્ત ચુકાદાઓના તે અનુપાતને અગ્રાહ્ય ઠેરવ્યો હતો જેમાં અદાલતે એવું ઠરાવ્યું હતું કે માત્ર એટલા આધારે કે કાયદો સ્વેચ્છાચારી છે, તેને અસંવિધાનિક જાહેર કરી શકાય નહીં. ન્યાયાધીશોએ ડૉ. કે.આર. લક્ષ્મણ વિ. સ્ટેટ ઓફ ટી.એન. અને અન્ય, તથા મેનકા ગાંધી વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય ના કેસોમાં વિશાળ પીઠના ચુકાદા તરફ ધ્યાન દોર્યું હતું, જેમાં પ્રગટ સ્વેચ્છાચારીતાને તે ત્રીજા આધાર તરીકે સ્વીકારવામાં આવી છે જેના આધારે વિધાનકારી અધિનિયમને અમાન્ય ઠેરવી શકાય. આ સંદર્ભમાં નીચેની ચર્ચા નોંધપાત્ર છે:

“૮૭. ચુકિતસંગતતાનો સૂત્ર સમગ્ર મૂળભૂત અધિકારોના અધ્યાયમાં સર્વત્ર વ્યાપ્ત છે. જે સ્પષ્ટપણે મનસ્વી છે તે નિઃસંદેહ અચુકિતસંગત છે અને કાયદાના શાસનના વિરુદ્ધ હોવાથી, તે અનુરૂપે ૧૪નું ઉદ્ધંધન કરશે. વધુમાં, મેકડોવેલના ૩ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠના નિર્ણયમાં (સ્ટેટ ઓફ એ.પી. વિ. મેકડોવેલ એન્ડ કો., (૧૯૯૬) ૩ એસ.સી.સી. ૭૦૯) દૃશ્યમાન વિરોધાભાસ છે, જ્યારે એવું કહેવામાં આવે છે કે કાયદો અસંગત પ્રમાણનો, અતિશય અથવા અચુકિતસંગત છે તે આધાર પર બંધારણીય પડકાર સફળ થઈ શકે, છતાં એવો પડકાર કાયદો અચુકિતસંગત, અનાવશ્યક અથવા વિનાઆધારનો હોવાના એ જ આધાર પર નિષ્ફળ જશે. મનસ્વિતાનો સિદ્ધાંત જ્યારે

વિધાન પર લાગુ પડે છે ત્યારે સ્પષ્ટપણે તે પછીના પ્રકારના પડકારને આવરી લેતો નથી, પરંતુ તે માત્ર કાયદો અસંગત પ્રમાણનો, અતિશય અથવા અન્યથા સ્પષ્ટપણે અયુક્તિસંગત હોય તેને જ આવરી લે છે. તેથી, ઉપરોક્ત બધા આધાર રાજ્યની કાર્યવાહી તેના વિવિધ સ્વરૂપોમાં ભેદ સ્થાપિત કરવાનો પ્રયત્ન કરતા નથી, અને જો તે બધાં બંધારણના ભાગ ૩ માં વ્યક્તિઓ અને નાગરિકોને ખાતરી આપવામાં આવેલા મૂળભૂત અધિકારોના વિરુદ્ધ જાય, તો તે તમામ પ્રતિબંધિત છે.

૮૮. અમે માત્ર એટલું જ સૂચવવાની જરૂર છે કે મેકડોવેલ (સ્ટેટ ઓફ એ.પી. વિ. મેકડોવેલ એન્ડ કો., (૧૯૯૬) ૩ એસ.સી.સી. ૭૦૯) પછી પણ, આ અદાલતે વાસ્તવમાં કાયદાકીય કાનૂનને તે મનસ્વી હોવાથી અને તેથી ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરતું હોવાથી નકાર્યું છે. માલ્પે વિશ્વનાથ આચાર્ય મામલામાં, આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે સમય પસાર થયા બાદ કોઈ કાનૂન મનસ્વી બની શકે છે, અને, ૨૫ (૧૯૯૬) ૨ એસ.સી.સી. ૨૨૬ ૨૬ (૧૯૭૮) ૧ એસ.સી.સી. ૨૪૮ તેથી, બોમ્બે ભાડા અધિનિયમ હેઠળ ૧૯૪૦ની બજાર કિંમત પર ભાડાં સ્થિર રાખવું મનસ્વી ગણાશે અને ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરતું ગણાશે (પરિચ્છેદ ૮ થી ૧૫ અને ૩૧ જુઓ). એક્સ એક્સ એક્સ

૯૯. તેમ છતાં, બિહાર રાજ્ય વિ. બિહાર ડિસ્ટિલરી લિ. (બિહાર રાજ્ય વિ. બિહાર ડિસ્ટિલરી લિ., (૧૯૯૭) ૨ એસ.સી.સી. ૪૫૩), માં, એસ.સી.સી. ના પેરા ૨૨ પર, મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય વિ. રાકેશ કોહલી (મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય વિ. રાકેશ કોહલી, (૨૦૧૨) ૬ એસ.સી.સી. ૩૧૨ : (૨૦૧૨) ૩ એસ.સી.સી. (સિવિલ) ૪૮૧),

માં, એસ.સી.સી. ના પેરા ૧૭ થી ૧૯ પર, રાજબાલા વિ. હરિયાણા રાજ્ય (રાજબાલા વિ. હરિયાણા રાજ્ય, (૨૦૧૬) ૨ એસ.સી.સી. ૪૪૫), માં, એસ.સી.સી. ના પેરા ૫૩ થી ૬૫ પર અને બિનોય વિસ્વમ વિ. ભારત સંઘ (બિનોય વિસ્વમ વિ. ભારત સંઘ, (૨૦૧૭) ૭ એસ.સી.સી. ૫૯), માં, એસ.સી.સી. ના પેરા ૮૦ થી ૮૨ પર, મેકડોવેલ (આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય વિ. મેકડોવેલ એન્ડ કો., (૧૯૯૬) ૩ એસ.સી.સી. ૭૦૯) ને અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ કાયદેસર રચાયેલ વિધાનને રદ કરવા માટે મનમાનીને એક સાધન તરીકે ઉપયોગ કરવા બાબતે સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ રૂપે વાંચવામાં આવ્યો હતો. જેમ કે આ ચુકાદામાં અમે અગાઉ નોંધ્યું છે, મેકડોવેલ (આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય વિ. મેકડોવેલ એન્ડ કો., (૧૯૯૬) ૩ એસ.સી.સી. ૭૦૯) પોતે જ પેર ઈન્ક્યુરિયમ છે, કારણ કે સમકક્ષ અથવા વધુ બળ ધરાવતી પીઠોના અનેક ચુકાદાઓની નોંધ લેવામાં આવી નહોતી, અને તે સિવાય પણ તેનું તર્કાધાર ખામીયુક્ત છે. તેથી, મેકડોવેલ (આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય વિ. મેકડોવેલ એન્ડ કો., (૧૯૯૬) ૩ એસ.સી.સી. ૭૦૯) ને અનુસરતાં ચુકાદાઓ હવે સારો કાયદો રહ્યા નથી.”

૧૫૫. મનસ્વિતાના સિદ્ધાંતનો ઐતિહાસિક વિકાસ, શાયરા બાનો કેસમાં માનનીય ન્યાયાધીશશ્રીઓએ વિગતવાર નોંધ્યો છે. એટલું પૂરતું રહેશે કે ઉક્ત ચુકાદાના પરિષ્કેદ ૬૭ થી ૬૯ અહીં પુનઃપ્રસ્તુત કરવામાં આવે, કારણ કે આ પરિષ્કેદોમાં થયેલી ચર્ચા, કાયદાકીય જોગવાઈની બંધારણીય માન્યતાનું નિર્ણય કરતી વખતે મનસ્વિતાનો સિદ્ધાંત કેવી રીતે લાગુ કરવો તે અંગે પૂરતું માર્ગદર્શન આપે છે.

“૬૭. હવે અમે મનમાનીના સિદ્ધાંતના વિકાસ અને રાજ્યની કાર્યવાહી પર તેની પ્રયોગશીલતા વિષે એક સ્વતંત્ર સિદ્ધાંત તરીકે

વિચાર કરવા આવીએ છીએ, જેના આધારે અનુચ્છેદ ૧૪ માં સમાવાયેલ કાયદાના શાસનના ભંગરૂપ હોવાથી રાજ્યની કાર્યવાહી રદ કરી શકાય. એક મહત્વપૂર્ણ અવતરણમાં, ભગવતી, ન્યાયાધીશે, ઈ.પી. રોયપ્પા વિ. સ્ટેટ ઓફ ટી.એન. માં આ મુજબ જણાવ્યું હતું: (એસ.સી.સી. પૃ. ૩૮, પરિચ્છેદ ૮૫)

૮૫. પડકારના છેલ્લાં બે આધાર પરસ્પર સાથે વિચારણા માટે લેવામાં આવી શકે. જો કે અમે પડકારના ત્રીજા આધારને અલગ અને સ્વતંત્ર આધાર તરીકે ઘડી કાઢ્યો છે, હકીકતમાં તેના તત્ત્વ અને અસર મુજબ તે માત્ર કલમ ૧૪ અને ૧૬ના ભંગ પર આધારિત બીજા આધારનું જ એક પાસું છે. કલમ ૧૬ એ મૂળભૂત ખાતરીને સમાવે છે કે રાજ્ય હેઠળની કોઈ પણ પદવીમાં રોજગાર અથવા નિમણૂક સંબંધિત બાબતોમાં તમામ નાગરિકોને અવસરની સમાનતા ઉપલબ્ધ રહેશે. જાહેર રોજગારમાં અવસરની સમાનતા સુનિશ્ચિત કરનાર સિદ્ધાંત તરીકે તેની મહત્તા અત્યંત વિશાળ હોવાથી અને બંધારણમાં પરિકલ્પિત નવા વર્ગવિહોણા સમતાવાદી સમાજના નિર્માણ માટે તે અત્યંત આવશ્યક હોવાથી તેને અલગ અને સ્વતંત્ર મૂળભૂત અધિકાર તરીકે અધિનિયમિત કરવામાં આવ્યો છે, તેમ છતાં કલમ ૧૬ માત્ર કલમ ૧૪માં પ્રતિષ્ઠિત સમાનતાની સંકલ્પનાના પ્રયોગનું એક ઉદાહરણ માત્ર છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કલમ ૧૪ પ્રજાતિ છે જ્યારે કલમ ૧૬ તેની ઉપપ્રજાતિ છે. કલમ ૧૬ જાહેર રોજગાર સંબંધિત તમામ બાબતોમાં સમાનતાના સિદ્ધાંતને અમલમાં મૂકે છે. તેથી, કલમ ૧૪ અને ૧૬ બન્નેને પ્રેરિત કરતો મૂળભૂત સિદ્ધાંત સમાનતા અને ભેદભાવ વિરુદ્ધનો પ્રતિબંધ છે. હવે, આ મહાન સમીકરણકારી સિદ્ધાંતની વિષયવસ્તુ અને ઝળઝળાતી શું છે? બોઝ, ન્યાયાધીશના શબ્દોમાં કહીએ તો, તે સ્થાપક શ્રદ્ધા છે, જીવન જીવવાની પદ્ધતિ છે, અને તેને સંકુચિત, દુરાગ્રહી અથવા શબ્દકોશીય દષ્ટિકોણથી આધીન કરી

શકાય નહીં. તેના સર્વસમાવેશક વ્યાપ અને અર્થને કાપછાંટ કરવાનો કોઈ પણ પ્રયત્ન અમે સ્વીકારી શકીએ તેમ નથી, કારણ કે એવું કરવું તેની સક્રિય વિશાળતાનો ભંગ કરવાનું સમાન થશે. સમાનતા એક ગતિશીલ સંકલ્પના છે, જેના અનેક પાસાં અને પરિમાણો છે, અને તેને પરંપરાગત તથા મતવાદી મર્યાદાઓમાં બાંધી, ઘેરી અને સીમિત કરી શકાય નહીં. સકારાત્મક દૃષ્ટિકોણથી જોવામાં આવે તો સમાનતા મનમાનીના પ્રતિવાદરૂપ છે. વાસ્તવમાં, સમાનતા અને મનમાની શપથબદ્ધ શત્રુઓ છે; એક ગણરાજ્યમાં કાયદાના શાસન સાથે સંબંધિત છે, જ્યારે બીજું સંપૂર્ણ રાજાશાહીના મનસ્વી સ્વભાવ અને ચંચળ ઈચ્છા સાથે સંબંધિત છે. જ્યાં કોઈ કૃત્ય મનસ્વી હોય છે, ત્યાં રાજકીય તર્ક અને બંધારણીય કાયદા બન્ને મુજબ તેમાં અસમાનતા અંગભૂત રહેલી હોય છે અને તેથી તે કલમ ૧૪નો ભંગ કરે છે, અને જો તે જાહેર રોજગાર સંબંધિત કોઈ બાબતને અસર કરે, તો તે કલમ ૧૬નો પણ ભંગ કરે છે. કલમ ૧૪ અને ૧૬ રાજ્યની કાર્યવાહીમાંથી મનમાનીને આઘાત કરે છે અને ન્યાયસંગતતા તથા સમાન વર્તનની ખાતરી આપે છે. તેઓ એ માગ કરે છે કે રાજ્યની કાર્યવાહી સમાન પરિસ્થિતિમાં આવેલા તમામ વ્યક્તિઓ પર સમરૂપે લાગુ પડે એવા માન્ય અને સંબંધિત સિદ્ધાંતો પર આધારિત હોવી જોઈએ અને તેને કોઈ બાહ્ય અથવા અસંબંધિત વિચારણાથી માર્ગદર્શિત થવું નહીં જોઈએ, કારણ કે એવું કરવું સમાનતાનો ઇનકાર ગણાશે. જ્યાં રાજ્યની કાર્યવાહીનાં પ્રેરક કારણરૂપ મનના આંતરિક પ્રકોષ્ઠમાંથી ઉપજતા આશયથી ભિન્ન, તેની કાર્યકારી કારણસૃષ્ટિ માન્ય અને સંબંધિત ન રહી બાહ્ય તથા અનુમતિપાત્ર વિચારણાના ક્ષેત્રની બહારની હોય છે, ત્યાં તે સત્તાનો દુર્ભાવનાપૂર્વક ઉપયોગ ગણાશે અને એવો ઉપયોગ કલમ ૧૪ અને ૧૬થી આઘાત પામે છે. સત્તાનો દુર્ભાવનાપૂર્વક ઉપયોગ અને મનમાની, એક જ દોષમાંથી ઉત્પન્ન થતી

ભિન્ન ઘાતક કિરણોરખાઓ છે; હકીકતમાં, પછીનો ભાવ પહેલા ભાવને પોતાની અંદર સમાવે છે. બન્ને પર કલમ ૧૪ અને ૧૬ દ્વારા પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો છે.

૬૮. આ બાબતને વધુ સ્પષ્ટ રીતે મનિકા ગાંધી વિ. યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા માં રજૂ કરવામાં આવી હતી, જેમાં વિવિધ મૂળભૂત અધિકારોને સાથે વાંચવા જોઈએ અને તે એકબીજા સાથે આવરી લેતા તથા એકબીજાને પોષિત કરતા હોવા જોઈએ એવું જણાવ્યા પછી, ભગવતી, જે., એ આ સિદ્ધાંતને આગળ મુજબ વધુ વિસ્તૃત કર્યો હતો: (એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૨૮૩-૮૪, પરિચ્છેદ ૭) અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળની પ્રક્રિયાનો સ્વભાવ અને આવશ્યકતા ૭. હવે, તરત જ પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે અનુચ્છેદ ૧૪ ની આવશ્યકતા શું છે: આ અનુચ્છેદમાં પ્રતિપાદિત મહાન સમતાસૂચક સિદ્ધાંતનું તાત્પર્ય અને વ્યાપ શું છે? તેમાં કોઈ શંકા રહી શકતી નથી કે તે સંવિધાનનો સ્થાપક વિશ્વાસ છે. ખરેખર, આ આપણાં લોકતંત્રાત્મક પ્રજાસત્તાકની પાયાની રચના જેને આધારે દૃઢતાપૂર્વક ટકી છે એવો સ્તંભ છે. તેથી, તેને સંકુચિત, અતિશય શાસ્ત્રીય અથવા શબ્દકોશીય અભિગમના આધીન ન રાખવો જોઈએ. તેના સર્વવ્યાપક વ્યાપ અને અર્થને કાપછાંટ કરીને મર્યાદિત કરવાનો કોઈ પ્રયાસ ન થવો જોઈએ, કારણ કે આપું કરવું તેના સક્રિય વ્યાપક મહત્વનો ભંગ કરનારું બનશે. સમાનતા એક ગતિશીલ સંકલ્પના છે, જેના અનેક પાસાં અને પરિમાણો છે, અને તેને પરંપરાગત તથા સિદ્ધાંતવાદી મર્યાદાઓની અંદર કેદ કરી શકાય નહીં. અહીં આપણે ફરીથી એ વાત દોહરાવવી જોઈએ જે ઇ.પી. રોચાપ્પા વિ. સ્ટેટ ઑફ ટી.એન. માં બહુમતિ દ્વારા સૂચિત કરવામાં આવી હતી, તે છે કે: (એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૩૮, પરિચ્છેદ ૮૫)

૮૫. સકારાત્મક કાનૂની દૃષ્ટિકોણથી જોવામાં આવે તો સમાનતા મનસ્વિતાના વિરુદ્ધ સ્વભાવ ધરાવે છે. હકીકતમાં સમાનતા અને મનસ્વિતા શપથગ્રહિત શત્રુઓ છે; એકનું સ્થાન પ્રજાસત્તાકમાં કાનૂનના શાસનમાં છે, જ્યારે બીજાનું સ્થાન નિરંકુશ રાજાના મનમાની અને મરજીમાં છે. જ્યાં કોઈ કૃત્ય મનસ્વી હોય છે, ત્યાં તેમાં રાજકીય તર્ક તથા બંધારણીય કાનૂન બંને મુજબ અસમાનતા અંતર્નિહિત હોય છે અને તેથી તે અનુચ્છેદ ૧૪ નું ઉલ્લંઘન કરે છે. અનુચ્છેદ ૧૪ રાજ્યની કાર્યવાહીમાં રહેલી મનસ્વિતાને આઘાત કરે છે અને ન્યાયસંગતતા તથા સમાન વર્તનની ખાતરી આપે છે. વાજબીપણાનો સિદ્ધાંત, જે કાનૂની તેમજ દાર્શનિક રીતે સમાનતા અથવા અમનસ્વિતાનો અનિવાર્ય ઘટક છે, અનુચ્છેદ ૧૪ માં સર્વવ્યાપક પ્રભુત્વની જેમ વ્યાપ્ત છે અને અનુચ્છેદ ૨૧ દ્વારા કલ્પાયેલ પ્રક્રિયાએ અનુચ્છેદ ૧૪ સાથે સુસંગત રહેવા માટે વાજબીપણાની કસોટી પૂર્ણ કરવી જ જોઈએ. તે યોગ્ય, ન્યાયસંગત અને નિષ્પક્ષ હોવી જોઈએ અને મનસ્વી, કલ્પિત અથવા દમનકારી ન હોવી જોઈએ; નહિતર, તે કોઈ પ્રક્રિયા જ ગણાશે નહીં અને અનુચ્છેદ ૨૧ ની આવશ્યકતા પૂર્ણ થયેલી ગણાશે નહીં.

૬૯. રોયપ્પા ચુકાદાને અનુસરીને અને મનસ્વીતા ભેદભાવથી ભિન્ન એવો સિદ્ધાંત છે એમ ઠરાવીને, એ.એલ. કલરા વિ. પ્રોજેક્ટ એન્ડ ઇક્વિપમેન્ટ કોર્પોરેશન. માં આ બાબત વધુ સ્પષ્ટ કરવામાં આવી હતી. તેમ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું: (એ.એલ. કલરા કેસ, એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૩૨૮, પરા ૧૯)

૧૯. તેથી એવું સુસ્થાપિત જણાય છે કે કલમ ૧૪ કાર્યપાલક/પ્રશાસકીય કાર્યવાહી માં મનમાની સામે પ્રહાર કરે છે,

કારણ કે કોઈપણ કાર્યવાહી જો મનમાની હોય, તો તેમાં અવશ્ય સમાનતાના નકારનો સમાવેશ થતો હોય છે. ભેદભાવપૂર્ણ વર્તન થયું છે એવા નિષ્કર્ષે પહોંચવા માટે સમાનતાના ઇનકારને બે વ્યક્તિઓ વચ્ચેની તુલનાત્મક મૂલવણી સુધી મર્યાદિત રાખવાની જરૂર નથી. કોઈ કાર્યવાહી પોતે જ મનમાની હોય, તો તે કાયદા દ્વારા સમાન રક્ષણનો ઇનકાર કરે છે. સંવિધાન પીઠે અજય હાસિયા કેસમાં યોગ્ય રીતે નિરીક્ષણ કર્યું હતું અને જ્યારે તેણે આવું જણાવ્યું ત્યારે આ મુદ્દાને વિવાદની બહાર મૂકી દીધો હતો: (એસ.સી.સી. પૃ. ૭૪૧, પેરા ૧૬)

૧૬. તેથી, જ્યાં ક્યાં રાજ્યની કાર્યવાહી માં મનમાની હોય, ભલે તે વિધાનમંડળની હોય કે કારોબારીની હોય અથવા અનુચ્છેદ ૧૨ હેઠળની કોઈ સત્તાધિકારીની હોય, ત્યાં અનુચ્છેદ ૧૪ તાત્કાલિક કાર્યરત થઈ જાય છે અને તેવી રાજ્ય કાર્યવાહી ને રદ કરે છે. આ દૃષ્ટિકોણનું વધુ વિશદ રીતે સ્પષ્ટીકરણ તથા પુષ્ટિ ડી.એસ. નકારા વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા માં કરવામાં આવ્યું હતું. મનિકા ગાંધી વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા માં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે અનુચ્છેદ ૧૪ રાજ્યની કાર્યવાહી માં રહેલી મનમાની પર પ્રહાર કરે છે અને વ્યવહારમાં ન્યાયસંગતતા તથા સમાનતા સુનિશ્ચિત કરે છે. તેથી હવે એવું દલીલ કરવું અત્યંત વિલંબિત છે કે જે કારોબારી કાર્યવાહી મનમાની હોવાનું દર્શાવવામાં આવી હોય તે ન તો ન્યાયિક સમીક્ષા માટે પાત્ર છે અને ન તો અનુચ્છેદ ૧૪ ની પહોંચમાં આવે છે. આ જ દૃષ્ટિકોણ બાબિતા પ્રસાદ વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર, એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૨૮૫, પરિષ્દેદ ૩ માં પુનરોચ્ચારિત કરવામાં આવ્યો હતો.”

૧૫૬. ઉપરોક્ત રીતે નોંધાયેલું આ સિદ્ધાંત, તેથી, સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૨૧ બંનેના એક પાસા તરીકે ગણવામાં આવે છે.

૧૫૭. એ.આઈ.આર. ૧૯૭૪ એસ.સી. ૧ માં અહેવાલિત મામલામાં, સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય પીઠે પ્રમોશનના હેતુસર સહાયક ઈજનેરોને અનુક્રમે ડિગ્રીધારકો અને ડિપ્લોમાધારકો એમ વર્ગીકૃત કરતું કાયદાકીય પ્રાવધાન માન્ય ઠરાવ્યું હતું. એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે વહીવટી કાર્યક્ષમતા પ્રાપ્ત કરવાનો દષ્ટિકોણ રાખીને કરવામાં આવેલ શૈક્ષણિક લાયકાતના આધારે વર્ગીકરણ કોઈ આકસ્મિક પરિસ્થિતિઓ પર આધારિત છે એવું કહી શકાય નહીં, અને વર્ગીકરણની માન્યતા પરખવા માટે હંમેશા સંબંધિત તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓ ધ્યાનમાં રાખવા પડે. વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે કોઈ કાયદાને બંધારણીય માન્યતાનો અનુમાનભૂત લાભ પ્રાપ્ત હોય છે. કોઈ ચોક્કસ કાયદો અબંધારણીય છે એવી દલીલ કરનાર વ્યક્તિ પર, ભેદભાવની દલીલને આધાર આપવા માટે આવશ્યક તથ્યો રજૂ કરવાની અને તે તથ્યો સાબિત કરવા માટે દૃઢ તથા વિશ્વસનીય પુરાવા રજૂ કરવાની જવાબદારી હોય છે. તેમને સમાન અવસરની જોગવાઈથી મળતું સંરક્ષણ નકારવામાં આવ્યું છે તે સ્થાપિત કરવા માટે, અરજદારો માટે માત્ર એટલું કહેવું પૂરતું નથી કે તેમની સાથે અન્યની સરખામણીએ જુદો વ્યવહાર કરવામાં આવ્યો છે; એટલું પણ પૂરતું નથી કે સમાન પરિસ્થિતિમાં રહેલા અન્ય લોકોની તુલનામાં તેમની સાથે ભિન્ન વ્યવહાર કરવામાં આવ્યો છે. ભેદભાવ વર્ગીકરણનું મૂળ તત્ત્વ છે, અને તે માત્ર ત્યારે જ સમાનતાની બંધારણીય ખાતરીને ભંગ કરે છે જ્યારે તે અયોગ્ય આધાર પર ટકેલું હોય છે.

૧૫૮. રાજ્ય વિધાનસભાની સંસદ, એટલે કે વિધાનમંડળ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદાને કયા આધાર પર પડકારવામાં આવી શકે તે પ્રશ્ન બાબતે, (૧૯૯૬) ૩ એસ.સી.સી. ૭૦૯ માં અહેવાલિત સર્વોચ્ચ અદાલતના ત્રણ ન્યાયાધીશોની પીઠનો નિર્ણય પ્રભાવી રહ્યો હતો અને તેનો વારંવાર ઉલ્લેખ કરવામાં આવતો હતો. ઉક્ત ચુકાદામાં સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો અભિપ્રાય

વ્યક્ત કર્યો હતો કે વિધાનમંડળ દ્વારા ઘડાયેલા કાયદાને રદ કરવા માટેના આધાર માત્ર બે જ છે, એટલે કે, (૧) વિધાન કરવાની સત્તાનો અભાવ, અથવા (૨) મૂળભૂત અધિકારો અથવા બંધારણની અન્ય કોઈ જોગવાઈનો ભંગ. જો કોઈ અધિનિયમને ના ભંગરૂપ તરીકે પડકારવામાં આવે, તો તે માત્ર ત્યારે જ રદ કરી શકાય જ્યારે એવું જણાય કે તે તેમાં સમાયેલ સમાનતાની કલમ અથવા સમાન સંરક્ષણની કલમનો ભંગ કરે છે. તે જ રીતે, જો કોઈ અધિનિયમને) ની કલમો (એ) થી (જી) દ્વારા ખાતરી આપવામાં આવેલા મૂળભૂત અધિકારો પૈકી કોઈના ભંગરૂપ તરીકે પડકારવામાં આવે, તો તે માત્ર ત્યારે જ રદ કરી શકાય જ્યારે એવું જણાય કે તે કલમો (૨) થી (૬) પૈકી કોઈ દ્વારા સંરક્ષિત નથી. કોઈ અધિનિયમને માત્ર એટલું કહીને રદ કરી શકાય નહીં કે તે મનસ્વી છે અથવા અયોગ્ય છે. 'મનસ્વીતા' એવો પ્રયોગ છે જેનો વ્યાપકપણે અને ઘણીવાર ભેદભાવ વિના ઉપયોગ થાય છે — એવો પ્રયોગ કે જેનો આંતરિક અર્થક્ષેત્ર સ્વભાવથી અચોક્કસ છે. તેથી, અધિનિયમને અમાન્ય ઠેરવતાં પહેલાં કોઈને કોઈ બંધારણીય ખામી હોવી આવશ્યક છે. અદાલતને કોઈ અધિનિયમ માત્ર એ આધારે રદ કરવાનો અધિકાર નથી કે અદાલતના મત મુજબ તે ન્યાયસંગત નથી. સંસદ અને વિધાનમંડળ લોકોના પ્રતિનિધિઓથી રચાયેલાં છે અને એમ માનવામાં આવે છે કે તેઓ લોકોને જે જરૂરિયાતો છે તેની જાણ રાખે છે તથા તેમના માટે શું સારું અને શું ખરાબ છે તેની પણ જાણ રાખે છે. અદાલત તેમની પ્રજા પર નિર્ણયાધિકારી બનીને બેસી શકતી નથી.

૧૫૯. (૨૦૧૭) ૯ એસ.સી.સી. ૧ માં અહેવાલિત સર્વોચ્ચ અદાલતના તાજેતરના ચુકાદામાં, રોહિતન ફલી નરીમન, ન્યાયાધીશે, તેમ છતાં, થોડો ભિન્ન અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો. એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે જો કોઈ કાયદો સ્પષ્ટપણે મનસ્વી હોય, તો તેને પણ રદ કરી શકાય. નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

“૧૦૧. તે અદાલતે , (૧૯૮૫) એસ.સી.સી. ૬૪૧ માં જણાવ્યું હતું કે, આ સ્થિર કાનૂન છે કે આધીન વિધાનને સર્વસત્તાધિક વિધાન સામે પડકાર માટે ઉપલબ્ધ કોઈપણ આધારે પડકારી શકાય છે. પરિસ્થિતિ આવી હોય ત્યારે, આધીન વિધાન અને સર્વસત્તાધિક વિધાનના આ બે પ્રકારો વચ્ચે, હેઠળના આ પડકારના આધારે, કોઈ ચુકિતપૂર્ણ ભેદ નથી. તેથી, પૂર્વોક્ત ચુકાદાઓમાં નિર્ધારિત સ્પષ્ટ તર્કવિરુદ્ધતાની કસોટી, હેઠળ વિધાન તેમજ આધીન વિધાનને અમાન્ય ઠરાવવા લાગુ પડશે. તેથી, સ્પષ્ટ તર્કવિરુદ્ધતા એવી હોવી જોઈએ કે વિધાનમંડળ દ્વારા કંઈક મનસ્વી રીતે, અચુકિતસંગત રીતે અને/અથવા પૂરતા નિર્ધારક સિદ્ધાંત વિના કરવામાં આવ્યું હોય. વધુમાં, જ્યારે કંઈક અતિશય અને અસંગત પ્રમાણમાં કરવામાં આવે છે, ત્યારે આવું વિધાન સ્પષ્ટપણે તર્કવિરુદ્ધ ગણાશે. તેથી, અમારું માનવું છે કે, જેમ દ્વારા દર્શાવવામાં આવ્યું છે તે અર્થમાં મનસ્વિતા, એટલે કે સ્પષ્ટ તર્કવિરુદ્ધતા, હેઠળ વિધાનને પણ નકારી કાઢવા લાગુ પડશે

૧૬૦. એવું સુસ્થિર રીતે નક્કી થયેલું છે કે જ્યાં સુધી વિધાનસભા પાસે કાયદો ઘડવા માટે આવશ્યક વિધાનક્ષમતા હોય અને તે રીતે ઘડાયેલો કાયદો સંવિધાનમાં સંરક્ષિત મૂળભૂત અધિકારો અથવા સંવિધાનની કોઈ જોગવાઈનો ભંગ કરતો ન હોય, ત્યાં સુધી અદાલત માત્ર એ ધારણા પરથી કે તે કઠોર અથવા અન્યાયી છે, વિધિને રદ નહીં કરે. ખાસ કરીને, કરવેરા સંબંધિત વિધિઓમાં અદાલતોએ યોગ્ય કાયદાઓ ઘડવા બાબતે વિધાનમંડળને ઘણો વધુ અવકાશ માન્ય કર્યો છે. આ સંદર્ભમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના પ્રખ્યાત ચુકાદાનો ઉલ્લેખ કરી શકાય છે, જેમાં (ઉપરોક્ત) નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

"૮. સમાન મહત્વનો બીજો એક નિયમ એવો છે કે આર્થિક પ્રવૃત્તિઓને સંબંધિત કાયદાઓને વાણી-સ્વાતંત્ર્ય, ધર્મ વગેરે જેવા નાગરિક અધિકારોને સ્પર્શતા કાયદાઓની તુલનામાં વધુ વ્યાપક અવકાશથી જોવામાં આવવા જોઈએ. હોમ્સ, જે. જેવા પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિએ પણ એવું કહ્યું છે કે વિધાનમંડળને અમુક હદ સુધી કાર્યસ્વાતંત્ર્ય આપવું જોઈએ, કારણ કે તેને એવા જટિલ પ્રશ્નોનો સામનો કરવો પડે છે કે જેમનું કોઈ સિદ્ધાંત અથવા સીધી-સરળ કઠોર બંધબેસતી સૂત્રરચના દ્વારા નિરાકરણ શક્ય નથી; અને આ વાત ખાસ કરીને આર્થિક બાબતોને લગતા વિધાનના સંદર્ભમાં વધુ સારી પડે છે, જ્યાં ઉકેલવાનાં પ્રશ્નોના સ્વરૂપને ધ્યાનમાં લેતાં વિધાનમંડળને વધુ કાર્યસ્વાતંત્ર્ય આપવું આવશ્યક બને છે. આર્થિક નિયમનક્ષેત્રમાં વિધાનમંડળના નિર્ણય પ્રત્યે અદાલતે અન્ય તેવા ક્ષેત્રોની સરખામણીએ, જ્યાં મૂળભૂત માનવ અધિકારો સંકળાયેલા હોય, વધુ ન્યાયિક માન્યતા દર્શાવવાની વૃત્તિ રાખવી જોઈએ. મોરી વિ. ડોન્ડ ૩૫૪ યુએસ ૪૫૭ માં આ તાકીદ જેટલી સુલલિત રીતે અન્યત્ર ક્યાંય વ્યક્ત થઈ નથી, જ્યાં ફ્રેન્કફર્ટર, જે. એ પોતાની અદ્વિતીય શૈલીમાં આ પ્રમાણે કહ્યું:

ઉપયોગિતા સેવાઓ, કરવેરા અને આર્થિક નિયમન સંબંધિત મામલાઓમાં, જો વિધાનમંડળના નિર્ણયથી ન્યાયિક ભિન્નતા ન રાખવાની હોય તો પણ ન્યાયિક આત્મસંયમ માટે સારા કારણો છે. અંતે વિધાનમંડળ પર સકારાત્મક જવાબદારી રહેલી છે. અદાલતો પાસે માત્ર રદ કરવાની શક્તિ છે, પુનઃરચના કરવાની નથી. જ્યારે આ બાબતો સાથે આર્થિક નિયમનની જટિલતા, અનિશ્ચિતતા, ભૂલ થવાની શક્યતા, નિષ્ણાતોમાં ગૂંચવણભર્યો મતભેદ, અને એવી અસંખ્ય વખતની પરિસ્થિતિ કે જેમાં ઘટનાઓના પ્રવાહે ન્યાયાધીશોના અભિપ્રાયોને ઉલટાવી દીધા છે, તે બધું જોડાય છે, ત્યારે આત્મમર્યાદા

ન્યાયિક પ્રજ્ઞા તથા સંસ્થાકીય પ્રતિષ્ઠા અને સ્થિરતાનો માર્ગ છે તે સ્પષ્ટ થાય છે.

અદાલતે હંમેશા એ ચાદ રાખવું જોઈએ કે "કાયદાકીય વિધાન વ્યવહારુ સમસ્યાઓને ધ્યાનમાં રાખીને રચવામાં આવે છે, આર્થિક ચાંત્રિકતા અત્યંત સંવેદનશીલ અને જટિલ હોય છે, ઘણી સમસ્યાઓ વિશિષ્ટ અને પરિસ્થિતિજન્ય હોય છે, કાયદાઓ અમૂર્ત પ્રસ્તાવનાઓ નથી અને તે અમૂર્ત એકકો સાથે સંબંધિત નથી અને તેમનું માપન અમૂર્ત સમમિતિથી કરી શકાય તેમ નથી"; કે હંમેશા ચોક્કસ પ્રજ્ઞા અને ઉપચારનો સુચિત અનુકૂલન શક્ય નથી; અને કે "ન્યાયનિર્ણય મોટા ભાગે અલ્પ અને અવ્યાખ્યાયિત અનુભવના આધારે કરવામાં આવેલ આગાહી સમાન હોય છે." દરેક કાયદાકીય વિધાન, ખાસ કરીને આર્થિક બાબતોમાં, મૂળભૂત રીતે અનુભવાધિષ્ટ હોય છે અને તે પ્રયોગશીલતા અથવા જેને કોઈ ટ્રાયલ એન્ડ એરર પદ્ધતિ કહી શકે તેના આધારે નિર્ભર હોય છે; અને તેથી તે તમામ સંભવિત પરિસ્થિતિઓ માટે જોગવાઈ કરી શકતું નથી અથવા તમામ સંભવિત દુરુપયોગોની પૂર્વકલ્પના કરી શકતું નથી. આવા જટિલ પ્રયોગાત્મક આર્થિક વિધાનમાં ખુરદુરાપણું અને અસમાનતા હોઈ શકે, પરંતુ માત્ર તે કારણસર જ તેને અમાન્ય ઠરાવીને રદ કરી શકાય નહીં. યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ સર્વોચ્ચ અદાલતે સેક્રેટરી ઓફ એગ્રીકલ્ચર વિ. સેન્ટ્રલ રાઈગ રિફાઈનિંગ કંપની ૯૪ લોયર્સ એડિશન ૩૮૧ માં દર્શાવ્યા મુજબ, અદાલતોને આવા ખુરદુરાપણાં અને અસમાનતાઓમાંથી રાહત આપતી ન્યાયાધિકરણોમાં રૂપાંતરિત કરી શકાય નહીં. દુરુપયોગની સંભાવનાઓ પણ હોઈ શકે; પરંતુ તે માત્ર તે કારણસર જ કાયદાકીય વિધાનને અમાન્ય ઠરાવવાનો આધાર બની શકતું નથી, કારણ કે કોઈપણ વિધાનસભા માટે, જાણે કોઈ દેવી પૂર્વજ્ઞાનથી, તેના વિધાનના એવા વિકારો અને દુરુપયોગોની પૂર્વકલ્પના કરવી શક્ય

નથી, જે તેની જોગવાઈઓના આધીન વ્યક્તિઓ દ્વારા સર્જાઈ શકે; અને આવા વિકારો તથા દુરુપયોગો સામે પૂર્વરક્ષા માટે જોગવાઈ કરવી પણ શક્ય નથી. ખરેખર, તેની રચનામાં કેટલીય વધુ કાળજી રાખવામાં આવી હોય, તો પણ એવું કોઈ વિધાન કલ્પવું મુશ્કેલ છે કે જેને તર્કવિરુદ્ધ માનવીય કુશાગ્રતાથી દુરુપયોગ પામતું ન હોય. તેથી અદાલતે આવા વિધાનની સાંવિધાનિકતાનો નિર્ણય તેની જોગવાઈઓની સામાન્યતાના આધાર પર કરવો જોઈએ, તેની ખુરદુરાશ, અસમાનતા અથવા તેની કોઈપણ જોગવાઈના દુરુપયોગની સંભાવનાઓના આધાર પર નહીં. જો કોઈ ખુરદુરાશ, અસમાનતા અથવા દુરુપયોગની સંભાવના પ્રકાશમાં આવે, તો વિધાનસભા હંમેશા હસ્તક્ષેપ કરીને યોગ્ય સુધારાત્મક વિધાન ઘડી શકે છે. આ જ વ્યવહારવાદી અભિગમનું તત્ત્વ છે, જે જટિલ આર્થિક પ્રશ્નોનો વ્યવહાર કરતાં વિધાનસભાને માર્ગદર્શન અને પ્રેરણા આપવું આવશ્યક છે.”

૧૬૧. જ્યાં જ્યાં સંસદને કાયદો ઘડવાની સત્તા હોય છે ત્યાં ત્યાં તેમાં કાયદાને પૂર્વલક્ષી અસરથી બનાવવાની સત્તાનો પણ સમાવેશ થાય છે, તે બાબત પણ સમાન રીતે સુસ્થાપિત છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, સંસદને કર અધિનિયમો સહિતના કાયદાઓને પૂર્વલક્ષી અસરથી ઘડવાની વ્યાપક સત્તાઓ પણ છે. તેમ છતાં, અદાલતોએ પૂર્વલક્ષી કર કાયદાકીય જોગવાઈઓ ઘડવામાં કેટલીક આંતરિક મર્યાદાઓ માન્ય ઠેરવી છે.

૧૬૨. અહેવાલિત (૨૦૦૪) ૫ એસીસી ૭૮૩ માં એવું અવલોકિત કરવામાં આવ્યું હતું કે, વિધાનમંડળને કર કાયદાઓ સહિત પૂર્વલક્ષી અસરથી કાયદા બનાવવાની સત્તાઓ નિઃસંદેહ છે, તે નિશ્ચિતપણે સાચું છે. લાદણીઓ લાદી શકાય છે અથવા પાછી ખેંચી શકાય છે, પરંતુ જો કોઈ નિર્ધારિત લાદણી માત્ર

કોઈ નિર્ધારિત અવધિ માટે જ લાદવાની પ્રયત્નિત હોય અને તે પહેલાં અથવા ત્યારબાદ માટે ન હોય, તો કાયદો ચુકિતસંગતતાની કસોટી પાર કરે છે કે કેમ તે ચર્ચા માટે ખુલ્લું રહે છે.

૧૬૩. અરજદાર. લિમિટેડ અહેવાલિત ૩૬૭ આઈટીઆર ૪૬૬ માં સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય પીઠે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

"૩૧. વિધાનનું અર્થઘટન કેવી રીતે કરવું તે અંગે માર્ગદર્શન આપતા વિવિધ નિયમોમાંનો એક સ્થાપિત નિયમ એવો છે કે, જો વિરુદ્ધ આશય સ્પષ્ટપણે પ્રગટ ન થતો હોય, તો એવો અનુમાન રાખવામાં આવે છે કે વિધાનને ભૂતલક્ષી અમલ આપવાનો હેતુ રાખવામાં આવેલો નથી. આ નિયમ પાછળનો વિચાર એવો છે કે વર્તમાન કાયદો વર્તમાન પ્રવૃત્તિઓને શાસિત કરવો જોઈએ. આજે પસાર કરાયેલ કાયદો ભૂતકાળની ઘટનાઓ પર લાગુ પડી શકતો નથી. જો આપણે આજે કંઈક કરીએ, તો આપણે તે આજના અને અમલમાં રહેલા કાયદાને ધ્યાનમાં રાખીને કરીએ છીએ, આવતી કાલે તેના પાછળથી કરવામાં આવનાર સમાયોજનને ધ્યાનમાં રાખીને નહિ. કાયદાના સ્વભાવ વિષેનો આપણો વિશ્વાસ આ મૂળભૂત આધાર પર સ્થાપિત છે કે દરેક મનુષ્યને પ્રવર્તમાન કાયદા પર નિર્ભર રહી પોતાના કાર્યો ગોઠવવાનો અધિકાર છે અને તેને એવું ન અનુભવવું જોઈએ કે તેની યોજનાઓને ભૂતલક્ષી રીતે અવ્યવસ્થિત કરી દેવામાં આવી છે. કાયદાનો આ સિદ્ધાંત લેક્સ પ્રોસ્પિસિટ નોન રેસ્પિસિટ તરીકે ઓળખાય છે : કાયદો આગળ જુએ છે, પાછળ નહિ. ફિલિપ્સ વિ. આયર[૩] માં નોંધવામાં આવ્યું હતું તેમ, ભૂતલક્ષી વિધાન તે સામાન્ય સિદ્ધાંતના વિરુદ્ધ છે કે જે વિધાન માનવજાતિના વર્તનને નિયમિત કરવા માટે હોય, તે પ્રથમ વખત રજૂ થાય ત્યારે ભાવિ કૃત્યો

સાથે વ્યવહાર કરવા માટે હોયું જોઈએ અને તે ત્યારે અમલમાં રહેલા કાયદા પરના વિશ્વાસના આધારે કરવામાં આવેલ ભૂતકાળના વ્યવહારોના સ્વરૂપમાં ફેરફાર કરવો જોઈએ નહિ.

૩૨. પૂર્વલક્ષી પ્રભાવના વિરોધમાં રહેલા સિદ્ધાંતનો સ્પષ્ટ આધાર ‘ન્યાયસંગતતા’નો સિદ્ધાંત છે, જે પ્રત્યેક કાનૂની નિયમનો આધાર હોવો જોઈએ, જેમ કે એલ ઓફિસ ચેરિફિએન દેસ ફોસ્ફેટ્સ વિ. ચામાશિતા-શિન્નિહોન સ્ટીમશિપ કો.લિ. [૪] માં અહેવાલિત નિર્ણયમાં અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું. તેથી, જે વિધાનોએ ઉપાર્જિત અધિકારોમાં ફેરફાર કર્યો હોય અથવા બાધ્યતાઓ લાદી હોય અથવા નવી ફરજો લાદી હોય અથવા નવી અયોગ્યતા સંલગ્ન કરી હોય, તેમને ભાવિપ્રવર્તી ગણવા પડે, સિવાય કે વિધાનમંડળનો આશય અધિનિયમને પૂર્વલક્ષી અસર આપવાનો સ્પષ્ટ હોય; અથવા સિવાય કે તે વિધાનનો હેતુ અગાઉના વિધાનમાં રહેલી સ્પષ્ટ ચૂક પૂરી કરવાનો હોય અથવા અગાઉના વિધાનનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાનો હોય. આ વિષય પર ઉપલબ્ધ ન્યાયપ્રસંગોના વિપુલ ભંડારનો ઉલ્લેખ કરવાની અમને જરૂર નથી, કારણ કે ઉપરોક્ત કાનૂની સ્થિતિ વિવિધ નિર્ણયોમાંથી સ્પષ્ટપણે પ્રગટ થાય છે અને આ કાનૂની સ્થિતિ પક્ષકારોના વકીલો દ્વારા સ્વીકારવામાં આવી હતી. કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં, અમે થોડું પાછળ આ ઉક્તિ સમાવતાં થોડા ચુકાદાઓનો ઉલ્લેખ કરીશું.

૩૩. પૂર્ણતાના હિતાર્થે, અમે આ બાબત પણ સૂચવવા ઇચ્છીએ છીએ કે જ્યાં કોઈ વિધાન દ્વારા કોઈ લાભ પ્રદાન કરવામાં આવે છે, ત્યાં ભૂતલક્ષી અર્થઘટન વિરુદ્ધનો નિયમ ભિન્ન હોય છે. જો કોઈ વિધાન અમુક વ્યક્તિઓને લાભ આપે છે, પરંતુ તેના અનુરૂપ અમુક અન્ય

વ્યક્તિને અથવા સામાન્ય રીતે જનતાને કોઈ હાનિ પહોંચાડતું નથી, અને જ્યાં એવો લાભ આપવો વિધાનકર્તાનો હેતુ હતો એવું જણાય છે, તો હેતુલક્ષી અર્થઘટન આપતા એવી ધારણા રહેશે કે આવા વિધાનને ભૂતલક્ષી અસર આપવી યોગ્ય ગણાશે. આ જ ચોક્કસપણે જસ એઝ રેટ્રોસ્પેક્ટિવ છે. [૫], ન્યાયસંગતતાના સિદ્ધાંતને લાભ પ્રદાન કરતી વિધિને, તેના પરિપ્રેક્ષ્યમાં, ભૂતલક્ષી અમલ આપવાનો અર્થ કાઢવા માટે માન્ય રાખવામાં આવ્યો હતો. એ જ ન્યાયસંગતતાનો સિદ્ધાંત, . [૬] ના કેસમાં વિધાન લાગુ પડ્યું હતું એમ માનવા માટે અપનાવવામાં આવ્યો હતો. એવો નિર્ધાર કરવામાં આવ્યો હતો કે જ્યાં કોઈ કાયદો સમગ્ર સમુદાયના હિત માટે ઘડવામાં આવે છે, ત્યાં વિશિષ્ટ જોગવાઈના અભાવે પણ તે વિધાન સ્વભાવથી ભૂતલક્ષી છે એમ માનવામાં આવી શકે. તેમ છતાં, અહીં અમારી સમક્ષ આવી કોઈ પરિસ્થિતિ નથી. ”

૧૬૪ પડકારાયેલ સુધારો મનસ્વી અને અયોગ્ય છે તે દર્શાવવાના હેતુસર શ્રી સોપારકરે આપેલું દૃષ્ટાંત અત્યંત યોગ્ય છે.

૧૬૫. અમારો એવો મત છે કે જો કોઈ અન્ય વેપારીના કેસમાં આપવામાં આવેલા નિર્ણયના આધાર પર કોઈપણ કેસમાં મૂલ્યાંકન/પુનઃમૂલ્યાંકન/પુનઃવિચાર માટે રાજસ્વ સત્તાને અમર્યાદિત સમયગાળો ઉપલબ્ધ રહે, તો તે જ સુધારી ન શકાય તેવી સ્થિતિ પેદા કરે અને આવી પરિસ્થિતિમાં તે કલમ ૮૪એ ને સ્પષ્ટપણે મનસ્વી અને અયોગ્ય બનાવે છે.

૧૬૬ ત્યારબાદ જ્યારે આપણે આક્ષેપિત જોગવાઈમાં રહેલી અયોગ્યતા વિષે વિચારણા કરીએ છીએ, ત્યારે કુઝ વિ. જોનસન (૧૮૯૫-૯૦) ઓલ

ઈ.આર. ૧૦૫ ના કેસમાં આવેલા અંગ્રેજી નિર્ણય પર નજર કરવી જોઈએ. તેમાં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે:

“કયા અર્થમાં અયુક્તિસંગત! જો, ઉદાહરણ તરીકે, તેઓ જુદા જુદા વર્ગો વચ્ચેના તેમના અમલમાં પક્ષપાતપૂર્ણ અને અસમાન હોવાનું જણાય, જો તેઓ સ્પષ્ટપણે અન્યાયી હોય, જો તેઓ દુર્ભાવ દર્શાવતા હોય, જો તેઓ તેમના અધિન રહેનાર લોકોના અધિકારોમાં એવું દમનકારી અથવા નિઃશુલ્ક હસ્તક્ષેપ સમાવતા હોય કે જેને યુક્તિસંગત માણસોના મનમાં કોઈ ન્યાયસંગત આધાર ન મળે, તો અદાલત યોગ્ય રીતે કહી શકે કે સંસદે આવા નિયમો બનાવવાની સત્તા આપવાનો ક્યારેય આશય રાખ્યો નહોતો અને આવા નિયમો અયુક્તિસંગત તથા અધિકારાતીત છે.” ૨૪. દિલ્હી મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન વિ. બિરલા કોટન સ્પિનિંગ એન્ડ વિવિંગ મિલ્સ, દિલ્હી, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૮ એસ.સી. ૧૨૩૨ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય પીઠને આ મુદ્દાની તપાસ કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો હતો. અદાલતે ફૂલ વિ. જોન્સન (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં પ્રતિપાદિત ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતને મંજૂરી આપી હતી.

૨૫. મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ વાનચૂએ આ સિદ્ધાંતને મંજૂરી આપતાં જણાવ્યું:—

૨૬. એવા પ્રસંગે, જ્યારે કાયદા દ્વારા એનાયત સત્તાનો ઉપયોગ કરીને આવા મંડળ દ્વારા કરવામાં આવેલ કાર્ય અયોગ્ય હોય, ત્યારે અદાલત ઠરાવી શકે છે કે આવો ઉપયોગ અયોગ્યતાના કારણે શૂન્ય છે”>. આ સિદ્ધાંત બહુ પહેલે, ઈ.સ. ૧૮૯૮માં, ફૂલ વિ. જોન્સન, (૧૮૯૮) ૨ ક્યુબી ૯૧, માં પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં કાઉન્ટી કાઉન્સિલ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા ઉપનિયમના સંદર્ભમાં આ વાત

કહેવામાં આવી હતી_. અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે ઉપનિયમને અયોગ્યતાના આધાર પર રદ કરી શકાય. હિદાયતુલ્લાહ, જે. સહમત થયા અને કહ્યું:--

હવે ઉપવિધિઓની ચુકિતસંગતતા અંગેનો નિયમ (૧૮૯૮) ૨ ક્યૂબી ૯૧ માં નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો હતો. તે નિયમને ભારતમાં અને અન્યત્ર સર્વત્ર સ્વીકારવામાં આવ્યો છે અને લાગુ કરવામાં આવ્યો છે.

સિકરી, ન્યાયાધીશે સહમતી દર્શાવી :

હું વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ અને હિદાયતુલ્લાહ, જે. સાથે સંમત છું કે યોગ્ય કેસોમાં મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન દ્વારા પ્રત્યાયોજિત સત્તાઓના અનુસરણમાં કરવામાં આવેલ કરાધાનને અદાલતો દ્વારા અયોગ્ય ગણાવીને રદ કરવામાં આવી શકે છે. જો સંસદ વિસ્તૃત સત્તાઓ પ્રત્યાયોજિત કરવાનું પસંદ કરે, તો તે પ્રત્યાયોજિત સત્તાઓ હેઠળ બનાવવામાં આવેલા ઉપનિયમો અથવા નિયમોને અયોગ્ય તરીકે પડકારવામાં આવવાનો જોખમ ઉઠાવે છે.

૧૬૭. મફતલાલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિ. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા ના મામલામાં, (૧૯૯૮) ૧૧૧ એસટીસી ૪૬૭ (એસસી), સર્વોચ્ચ અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે અન્ય કેસોમાં આપવામાં આવેલા નિર્ણયો ના આધારે નિર્ધારિત મર્યાદાકાલથી આગળ જઈને પરતફેરના દાવાઓને મંજૂરી આપવી, તે “કાયદાના અનેક સુસ્થાપિત અને વ્યાપક રીતે સ્વીકારાયેલા સિદ્ધાંતોને આંચકો પહોંચાડે છે.” વધુમાં એવું પણ નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું કે “જાહેર નીતિ પર આધારિત કાયદાના મહત્વપૂર્ણ સિદ્ધાંતોમાંનો એક એવો છે કે કોઈપણ કાર્યવાહી, ભલે તે દાવો હોય કે અન્ય કોઈ કાર્યવાહી, તેની

અંતિમતાને પવિત્રતા સંકળાયેલી હોય છે.” અનુગામી નિર્ણયો ના આધારે વર્ષોની સંખ્યાબંધ અવધિ પછી પરતફેરનો દાવો કરવાની પ્રથાની કાનૂની માન્યતાને નકારી કાઢતાં એવું નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું કે “પરંતુ વર્તમાન પ્રથા મુજબ, ઘણાં વર્ષોની લાંબી અવધિ વીતી ગયા પછી રિટ અરજીઓ અને દાવાઓ દાખલ કરવામાં આવે છે અને તે સંદર્ભે લાગુ પડતો મર્યાદાનો નિયમ કાયદાકીય ભૂલની જાણ થયેલી તારીખથી ત્રણ વર્ષનો ગણવામાં આવે છે. આ પરિસ્થિતિની અસંગતતાને વિશેષ ભારપૂર્વક કહેવાની જરૂર નથી.” આવી પ્રથાનો પ્રભાવ, તે જ પરિચ્છેદમાં, માનનીય અદાલતે આગળ નીચે મુજબ સમજાવ્યો હતો: “અદાલતનો કોઈ આદેશ કે હુકમનામું માત્ર એટલા કારણે અપ્રભાવી અથવા અમલાતીત બનતું નથી કે પછીના કાળમાં કાયદાનો અલગ અભિપ્રાય સ્વીકારવામાં આવે. જો આ સિદ્ધાંતને સર્વત્ર લાગુ કરવામાં આવે, તો તે અકલ્પનીય અરાજકતા પેદા કરશે.” આ સિદ્ધાંતનું સંક્ષેપરૂપ નિષ્કર્ષ આપતાં સર્વોચ્ચ અદાલતનો નિષ્કર્ષ પરિચ્છેદ-૯૯(૪) માં સમાવેશ પામ્યો હતો, જે નીચે મુજબ છે;

૯૯(૪) કોઈપણ વ્યક્તિને અન્ય વ્યક્તિના કેસમાં અદાલત અથવા ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્ણયના આધાર પર પરતફેરનો દાવો કરવા માટે ખુલ્લું નથી. તે આ દાવો પણ કરી શકશે નહીં કે અન્ય વ્યક્તિના કેસમાં અદાલત/ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણયના કારણે તેને કાનૂની ભૂલની જાણ થઈ, જેના આધારે તેણે કર ચૂકવ્યો હતો; તેમજ તે એવો દાવો પણ કરી શકશે નહીં કે કાનૂની ભૂલની એવી કથિત જાણ થયાની તારીખથી ત્રણ વર્ષની અંદર તેને રિટ અરજી કરવાની અથવા દાવો દાખલ કરવાની હકદારી છે. કોઈ વ્યક્તિ, ભલે તે ઉત્પાદક હોય કે આયાતકાર, તેને પોતાની જ લડત લડવી પડે અને એવી કાર્યવાહીમાં સફળ થવું કે નિષ્ફળ થવું પડે. એક વાર તેના કેસમાં આકલન અથવા લેવાયેલ વસૂલાત અંતિમ થઈ જાય પછી, તે તેને ફરીથી ખુલ્લું કરવાનો

પ્રયત્ન કરી શકશે નહીં, અને અન્ય વ્યક્તિના કેસમાં આપવામાં આવેલા નિર્ણયના આધારે તેવું આકલન/આદેશ ફરીથી ખોલ્યા વિના પરતફેરનો દાવો પણ કરી શકશે નહીં. તેનાથી વિપરીત કોઈપણ પ્રસ્તાવ માત્ર જાહેર હિતને નોંધપાત્ર હાનિ પહોંચાડે છે એટલું જ નહીં, પરંતુ કાયદાના અનેક સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતોને પણ આઘાતક છે. તે ગંભીર જાહેર અનિષ્ટને પણ જન્મ આપે છે. કરાર અધિનિયમની કલમ ૭૨, અથવા તે બાબતમાં, મર્યાદા અધિનિયમ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૧૭(૧)(સી), આવી પરતફેરની માંગ પર લાગુ પડતી નથી.

૧૬૮. નાણાકીય અધિનિયમોની પૂર્વલક્ષી અમલવારીના સમગ્ર પરિધિ પર સર્વોચ્ચ અદાલતે કમિશનર ઓફ ઇનકમ ટેક્સ (સેન્ટ્રલ) – ૧, ન્યૂ દિલ્હી વિ. વાટિકા ટાઉનશિપ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ [૨૦૧૫ ૧ એસ.સી.સી. ૧] ના બંધારણીય પીઠના ચુકાદામાં નીચે મુજબ પુનર્વિચાર કર્યો હતો:

“૩૩. આ અદાલતની સંવિધાન પીઠે કેશવલાલ જેઠાલાલ શાહ વિ. મોહનલાલ ભગવંદાસ [એ.આઈ.આર. ૧૯૬૮ એસ.સી. ૧૩૩૬ : (૧૯૬૮) ૩ એસ.સી.આર. ૬૨૩], બોમ્બે ભાડાં, હોટેલ અને લોજિંગ હાઉસ દર નિયંત્રણ અધિનિયમની કલમ ૨૯(૨) માં ગુજરાત અધિનિયમ ૧૯૬૫ના ૧૮ દ્વારા કરવામાં આવેલા સુધારાના સ્વરૂપનો વિચાર કરતી વખતે, નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું: (એ.આઈ.આર. પૃ. ૧૩૩૯, અનુચ્છેદ ૮)

૮. ... સુધારાત્મક ઉપબંધનો હેતુ અગાઉથી અસ્તિત્વમાં રહેલા એવા કોઈ કાયદાનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાનો નથી, જે અસ્પષ્ટ અથવા ખામીયુક્ત હતો. સુધારા પહેલાં વડી અદાલતને પુનરીક્ષણ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગ માટે અરજી સ્વીકારવાની સત્તા દિવાણી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૧૧૫

માંથી પ્રાપ્ત થતી, અને વિધાનમંડળે સુધારાત્મક અધિનિયમ દ્વારા તે જોગવાઈના અર્થનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો નથી. સ્પષ્ટીકરણાત્મક અધિનિયમ સામાન્ય રીતે કોઈ સ્પષ્ટ છૂટેલી બાબત પૂરી કરવા અથવા અગાઉના અધિનિયમના અર્થ અંગેની શંકાઓ દૂર કરવા માટે પસાર કરવામાં આવે છે.

૩૪. આ ઉદ્દેશ કરવો પણ યોગ્ય રહેશે કે નિર્ધારણથી નિહિત અધિકાર ઊભો થાય છે અને જ્યાં સુધી તે અંગેનો સુધારા દ્વારા ઉમેરવામાં આવેલો ઉપબંધ સ્પષ્ટ રીતે અથવા અનિવાર્ય નિહિત અર્થથી પૂર્વલક્ષી ન હોય ત્યાં સુધી આકારપાત્રને પુનઃનિર્ધારણ હેઠળ મૂકવામાં આવી શકતો નથી. (જુઓ સીઈડી વિ. એમ.એ. મર્યન્ટ [૧૯૮૯ સપ્લિ. (૧) એસ.સી.સી. ૪૯૯ : ૧૯૮૯ એસ.સી.સી. (ટેક્સ) ૪૦૪].)

૩૫. અમે અહીં નીચે દર્શાવેલ આ અદાલતે ગોવિંદ દાસ વિ. આઈ.ટી.ઓ. [(૧૯૭૬) ૧ એસ.સી.સી. ૯૦૬ : ૧૯૭૬ એસ.સી.સી. (ટેક્સ) ૧૩૩] માં કરેલ અવલોકનોનું પણ પુનરુત્પાદન કરવા ઈચ્છીએ છીએ, જ્યાં આ આવકવેરા અધિનિયમની કલમ ૧૭૧(૬) ને ભવિષ્યલક્ષી ગણાવતા અને ૧-૪-૧૯૬૨ પૂર્વેના, જે તારીખે આવકવેરા અધિનિયમ અમલમાં આવ્યો હતો, કોઈપણ આકલન વર્ષ માટે લાગુ પડતી નથી એવું ઠરાવતા જણાવાયું હતું: (એસ.સી.સી. પૃ. ૯૧૪, પરા ૧૧)

“૧૧. હવે, આ સમયથી સ્વીકારાયેલ અને ન્યાયિક નિર્ણયોથી પવિત્રીકૃત એવો અર્થઘટનાનો સુસ્થાપિત નિયમ છે કે, જ્યાં સુધી કોઈ કાયદાની જોગવાઈઓ સ્પષ્ટપણે એવી વ્યવસ્થા ન કરતી હોય અથવા આવશ્યક રીતે તેની માંગ ન કરતી હોય, ત્યાં સુધી કોઈ પ્રવર્તમાન અધિકારને છીનવી લેવા અથવા

તેની ક્ષતિ પહોંચાડવા માટે, અથવા પ્રક્રિયાત્મક બાબતોને છોડીને કોઈ નવી ફરજ ઊભી કરવા અથવા નવી જવાબદારી લાદવા માટે, કાયદાને ભૂતલક્ષી અમલ આપવો નહીં. ઇંગ્લેન્ડના કાયદાઓના હેલ્સબરીના ખંડ ૩૬ (૩જી આવૃત્તિ) માં જણાવાયેલ સામાન્ય નિયમ, અને આ અદાલત તેમજ ઇંગ્લેન્ડની અદાલતોના અનેક નિર્ણયોમાં પુનરોચ્ચારિત થયેલો નિયમ એવો છે કે—‘માત્ર ઘોષણાત્મક હોય અથવા ફક્ત પ્રક્રિયા અથવા પુરાવા સંબંધિત બાબતોને લગતા હોય તેવા કાયદાઓ સિવાયના બધા કાયદા પ્રથમ દ્રષ્ટિએ ભાવિલક્ષી હોય છે અને કોઈ કાયદાને એવો ભૂતલક્ષી અમલ આપવો નહીં કે જેથી કોઈ વર્તમાન અધિકાર પર અસર થાય, તેમાં ફેરફાર થાય અથવા તેનો નાશ થાય, અથવા નવી જવાબદારી કે ફરજ ઊભી થાય, જો સુધી અધિનિયમની ભાષાને વિરુદ્ધ જઈને જ તેવા પરિણામથી બચી શકાય તેમ ન હોય. જો અધિનિયમ એવી ભાષામાં વ્યક્ત થયેલું હોય કે જે યોગ્ય રીતે બન્ને અર્થઘટનો માટે સક્ષમ હોય, તો તેનું અર્થઘટન માત્ર ભાવિલક્ષી તરીકે જ કરવું જોઈએ.’” (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

સર્વોચ્ચ અદાલતે, જે.એમ. એન્ડ કંપની વિ. આસિસ્ટન્ટ કમિશનર એન્ડ અનધર, [૨૦૧૬] ૯૬ વી.એસ.ટી. ૧ (એસ.સી.) માં અહેવાલિત પ્રકરણમાં જે મુજબ ઠરાવ્યું છે તે પ્રમાણે, તેમાં કોઈ શંકા નથી કે કાનૂનરચના અને આવકવેરા સંબંધિત કાયદાઓ બનાવવાના વિષયમાં રાજ્યને અત્યંત વ્યાપક સત્તાઓ પ્રાપ્ત છે. કરવેરા કાયદાઓના વિષયમાં વિંશાળ અવકાશ માન્ય રાખવામા આવે છે,

કારણ કે સરકારને તેની જરૂરિયાતોના આધારે અનેક આવકસંબંધિત સમાયોજનો કરવા પડતા હોય છે

રાજ્યમાં પ્રચલિત આવક અને આર્થિક પરિસ્થિતિઓ.

તથા છતાં, રાજ્ય દ્વારા લેવામાં આવેલ કાર્યવાહી એટલી અતાર્કિક અને એટલી મનસ્વી હોઈ શકે નહીં કે જેના પરિણામે હાલના પ્રકરણ જેવી સ્થિતિ ઊભી થાય.

૧૬૯. ઉપરોક્તના દૃષ્ટિએ, અમે ઠરાવીએ છીએ કે વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ સ્પષ્ટપણે મનસ્વી, અતિશય, દમનકારી અને અયોગ્ય હોવાના આધારે પણ રદ કરવા પાત્ર છે.

૧૭૦. અમારા અંતિમ નિષ્કર્ષોનો સાર નીચે મુજબ રજૂ કરી શકાય છે;

(૧) ગુજરાત વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪અ રાજ્ય વિધાનમંડળની વિધાનકારી સત્તાની હદ બહારની અને બંધારણવિરોધી છે.

(૨) ગુજરાત વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪અ સ્પષ્ટપણે મનમાની, અયોગ્ય છે અને તેથી ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૯(૧)(જી)નું ઉલ્લંઘન કરતી છે.

(૩) ગુજરાત વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ માન્યીકરણ અધિનિયમ નથી.

૧૭૧. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં રાખીને, તમામ રિટ અરજીઓ સફળ થાય છે અને તે દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવે છે. ગુજરાત વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એને ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચીની ચાદી ૨ ની પ્રવેશ પૃષ્ઠ

હેઠળ રાજ્ય વિધાનમંડળની વિધાનક્ષમતા બહારની અને અતિરેક સત્તાવાળી જાહેર કરવામાં આવે છે અને તે સ્પષ્ટપણે મનસ્વી, અયોગ્ય અને દમનકારી હોવાના આધારે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરતી હોવાનું પણ જાહેર કરવામાં આવે છે.

૧૭૨. ઉપરોક્તના પરિણામે, ગુજરાત વેટ અધિનિયમની કલમ ૭૫ હેઠળ દરેક રિટ અરજીમાં જારી કરાયેલ વિવાદિત નોટિસો આથી રદ કરવામાં આવે છે.

(જે.બી. પારડીવાલા, ન્યાયમૂર્તિ)

(એ.સી. રાવ, ન્યાયમૂર્તિ)

વિશેષ હુકમ

ચુકાદો ઉચ્ચારવામાં આવ્યા પછી, શ્રી કમલ ત્રિવેદી, વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ, ચુકાદાની અમલવારી, અમલીકરણ અને કાર્યાન્વયનને સ્થગિત રાખવા માટે વિનંતી કરે છે. ચુકાદામાં જે જણાવવામાં આવ્યું છે તે ધ્યાનમાં રાખીને અને વિશેષ કરીને, ગુજરાત વેટ અધિનિયમની કલમ ૮૪એ અતિઅધિકારક્ષેત્ર બહારની હોવાનું મત ગ્રહણ કરેલ હોવાથી, અમે વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલની વિનંતી સ્વીકારવાનો ઇનકાર કરીએ છીએ.

(જે.બી. પારડીવાલા, ન્યાયમૂર્તિ)

(એ.સી. રાવ, ન્યાયમૂર્તિ)

*The translation of this judgment has been provided by M/s.
Hyperlink E–Solutions Pvt. Ltd.*

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.